

MONEDĂ ȘI COMERȚ ÎN SUD-ESTUL EUROPEI
V

**MINISTERUL CULTURII ȘI PATRIMONIULUI NAȚIONAL
MUZEUL NAȚIONAL BRUKENTHAL**

**MONEDĂ ȘI COMERȚ
ÎN SUD-ESTUL EUROPEI
V**

**COIN AND COMMERCE
IN THE SOUTH-EAST OF EUROPE
V**

**SIBIU
2013**

EDITOR:

PROF. UNIV. DR. SABIN ADRIAN LUCA

COLEGIU DE REDACȚIE:

DR. CLAUDIU MUNTEANU

DR. RADU ARDEVAN

DR. GABRIEL TALMAȚCHI

KEVE LÁSZLÓ

DR. RADU DUMITRESCU

ISSN: 2285-8776

ISSN-L: 2285-8776

**MUZEUL
NAȚIONAL
BRUKENTHAL**

Editura Muzeului Național Brukenthal

Orice corespondență referitoare la această publicație rugăm a fi adresată la:

Muzeul Național Brukenthal - Muzeul de Istorie, Str. Mitropoliei, nr. 2, Sibiu, 550179;

Tel.: 0269 218143.

Please send any mail or messages regarding this publication at:

The Brukenthal National Museum – The History Museum, Mitropoliei st., no. 2, Sibiu, 550179;

Phone number: 0269 218143.

E-mail: munclaiul@brukenthalmuseum.ro

Autorii își vor asuma întreaga responsabilitate pentru informația de specialitate din materialele trimise.

CUPRINS / CONTENTS

GABRIEL TALMAȚCHI – About the chronology of the complex of settlements from Floriile (com. Alimanu, Constanța district) in the context of local societies from the south-west area of Dobruja / <i>Despre cronologia complexului de așezări de la Floriile (comuna Alimanu, județul Constanța) în contextul societăților locale din sud-vestul Dobrogei</i>	7
SILVIU I. PURECE – Tezaurul dacic de la Măldărești, județul Vâlcea / <i>The dacian hoard from Măldărești, Vâlcea district</i>	21
GHEORGHE NATEA, VASILE PALAGHIE, SABIN ADRIAN LUCA – Monede descoperite în urma cercetărilor arheologice efectuate pe traseul autostrăzii Sibiu – Orăștie, Lot III / <i>Coins unearthed during archaeological works on the Sibiu – Orăștie highway, Section III</i>	27
*	
RADU DUMITRESCU – Alte monede din tezaurul de la Balș / <i>Other coins from the Balș hoard</i>	31
*	
RADU DUMITRESCU – Tezaurul monetar de aur de la Desa, județul Dolj (secolul al XIX-lea) / <i>The gold coin hoard from Desa, Dolj district (19th century)</i>	35
*	
ADRIAN LUCA, ALEXANDRU GH. SONOC – Un lingou chinezesc de argint din fondul Dr. Eugen Worell al colecției de Artă Decorativă a Muzeului Național Brukenthal din Sibiu / <i>A chinese silver ingot from the Dr. Eugen Worell fund of the National Brukenthal Museum's Decorative Art collection</i>	51
*	
ALEXANDRU GH. SONOC, ADRIAN LUCA – Trei jetoane de cazinou cu inscripții chinezești din colecția Muzeului Național Brukenthal și semnificația lor cultural-istorică / <i>Three casino tokens with chinese texts from the National Brukenthal Museum's collection and their cultural and historical meaning</i>	75
RADU TABĂRĂ – Insignele pe genuri de activități emise de Organizația Pionierilor în perioada Republicii Populare Române / <i>Badges on activities genres issued by the Pioneers' Organisation during the Popular Republic of Romania</i>	105

RADU TABĂRĂ – Insignele și medaliile emise de Organizația Pionierilor din România pentru cadre (1949 - 1989) / <i>Badges and medals issued by the Romanian Pioneers' Organisation for personnel (1949-1989)</i>	117
*	
GHEORGHE NATEA – Două pușculițe romane din colecția Muzeului Național Brukenthal / <i>Two roman money-boxes from the National Brukenthal Museum's collection</i>	131
RALUCA FRÎNCU – Alte pușculițe medievale din colecția Muzeului Național Brukenthal / <i>Other medieval money-boxes from the National Brukenthal Museum's collection</i>	135
*	
RADU TEUCEANU – Opera numismatică a lui Adactus Voigt în Biblioteca Brukenthal / <i>Adactus Voigt's numismatic work in the Brukenthal Library</i>	145
RADU TEUCEANU – <i>GOTHA NVMARIA</i> (1730), operă a teologului german Christian Sigismund Liebe / <i>GOTHA NVMARIA (1730), creation of the german theologian Christian Sigismund Liebe</i>	177

ABOUT THE CHRONOLOGY OF THE COMPLEX OF SETTLEMENTS FROM FLORIILE (COM. ALIMANU, CONSTANȚA DISTRICT) IN THE CONTEXT OF LOCAL SOCIETIES FROM THE SOUTH-WEST AREA OF DOBRUDJA*

GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI

National History and Archaeology Museum, Constanța
gtalmatchi@yahoo.com

Key-words: *pre-Roman and Roman periods; autochthonous settlements; chronology; monetary penetration; monetary circulation; trade; economy; Dobrudja.*

Abstract: *One of the spots recently entered in the light of the specialized research is the complex of settlements situated inside the administrative unit of Alimanu commune, not far away from the village Floriile in Constanța county, sites Adâncata I-V. Those seem to belong to the autochthonous population in Dobrudja, more exactly to the Getic population. It is possible that the chronological limits existing for the two pre-Roman settlements to be changed by some proposals based on older and newer archaeological and numismatic discoveries.*

Pre-Roman numismatic and archeological discoveries, made in the Dobrudjan territory, have increased overwhelmingly over the last two decades, as the numerous public and private investments made in urban and rural areas. As a result the new archeological information, subject of scientific interpretation, points us toward several lines of research, of a real interest in outlying the archeological and numismatic ancient realities, namely the pre-Roman from the Pontic region.

One of the points that was recent in the light of specialty research, „born” on the historical-archeological map of the Pontic territory in the last two decades, is the complex of settlements which is situated in the administrative area of Alimanu, not far from the Floriile village in Constanta county, in points Adâncata I-V. Meanwhile they become known, because there were reported in the literature with various archeological materials, thoroughly collected from occasional surface investigations¹. The first archeological records in the area seem to belong to the years 1972-1973 when, by chance, were discovered materials typical of the pre-Roman period². Then, beginning since 1993, the complex

of settlements continues to provide new and new archeological and numismatic material of a real interest for the economic history of Dobrudja territory during the 6th-5th centuries B.C. Unfortunately, these materials come, as well as other archeological pieces, from accidental discoveries made at the ground surface or from small landslides, by the museum of Constanta specialists or as a result of acquisitions or donations. From the start it must be recalled that within the settlements from Floriile, the largest and important seem to belong to the local community in Dobrudja, more accurate the Gaetic population. And that geographical area analyzed was part of the territory of commercial and economic influence of the three Greek colonies from the Pontic shore (Histria, Tomis and Callatis).

*

What is unknown at this time clearly vis-a-vis this complex of settlements from Floriile (com Alimanu, Constanta county)?

The ensemble of settlements was ordered chronologically, mentioning a fortified Gaetic settlement (Adâncata I)³, another open Gaetic settlement parallel in evolution with the first one (Adâncata II)⁴, a Roman settlement (Adâncata

---

* This article was published in an primary restricted form as information in Romanian as: Talmațchi 2011a, pp. 45-65.

¹ We recall the surface investigations from 1993, 1997 and 2005.

² We mention the discovery, since 1972-1973, of a amphora made at Pontic Heraclea in the period between the end of the 5th century and the end of the first quarter of the 4th century B.C. that could come from a tomb located

---

in the center of vilage, according to: Irimia 1983, p. 91 sq., no. 1.

³ Irimia 2007, p. 150.

⁴ Irimia 2007, p. 150 sq.

III)⁵, a second possible Roman settlement (Adâncata V)⁶, and a late medieval settlement (Adâncata IV)⁷. The name of Adâncata is due a former settlement situated not far from the current location of Floriile, she disappeared in the eight decade of the 20th century (on 29 October 1977), and it was dissolved because of the aggressive depopulation⁸.

The fortified settlement from the point Adâncata I (ordered at aprox. 3.5 km east of Floriile and 1.5 km south-east of the former village Adâncata⁹), is identified in the point „Dealul Cișmelei” (the northern plateau of the hill Dedibal), which has numerous archeological discoveries. This settlement was considered an important residential center, fortified with earth waves (generally kept a low height, less than 1 m) and adjacent ditches; which has undergone many stages of evolution and development. Its upper part (keeping in mind her layout in relation with the landscape) coincides with a possible acropolis (in the south-west area of the plateau), with rectangular sides of 150 x 150 m¹⁰. It is absolutely remarkable extent, a few tens of hectares. A rich archeological material was collected from the surface: on one hand ceramics (Gaetic handmade and wheel made ceramics, luxury Greek ceramics, amphorae of Chios/Thasos/Pontic Heraclea type (?)/Mende type/from Sinope/Samos type/pseudo-Cos type/Rhodos, stamped amphora handles of Thasos/Sinope/Rhodos/Cos; on the other hand we remember the tools (plow, flat ax with wings)¹¹, ornaments (bronze fibulae with a Thracian scheme)¹², weapons (four battle arrowheads and one spearhead)¹³, a bronze small bell¹⁴ etc. To these are added other ceramic materials (two bowls, one of which is of Greek invoice), ornaments and clothing accessories (four rings, a

fibula, a fragmentary ring, a glass bead with human masks representations) from the inventories of two Gaetic graves in the vicinity of the fortified settlement, which can be dated to the 4th century B.C.¹⁵ To this, from the "city area", we could add a bronze link, considered to be part of a belt or a pendant, of which we don't know the context of discovery and which has been dated to the 1th century B.C.- 1th A.D.¹⁶ This, most likely, necropolis mentioned may belong not only to the fortified settlement, but also to the open settlement, from the point Adâncata II.

In monetary terms the data is much richer in number and significance¹⁷. Therefore we remember nearly 200 arrowheads-monetary signs¹⁸, a small olbian dolphin¹⁹, five drachmas and three Histrian subdivisions of Apollon type²⁰, six coins with „wheel”²¹, thirteen Histrian coins of the river god Istros type²², two Histrian bronze coins Apollon type (the large type)²³, one Histrian coin of Demetra type²⁴, two Messambrian dioboli²⁵, a silver coin from the Thracian Chersonese²⁶, a tetradrachme of of Alexander III type issued at Amphipolis²⁷, a drachma of Alexander III type issued at Lampsacus²⁸, five bronze coins of Philip II and four bronze coins of Alexander III²⁹, a Callatian half of drachma

⁵ From the Roman settlement came four silver coins issued for Faustina II (Antoninus Pius), Severus Alexander, Septimius Severus and Iulia Domna (Septimius Severus).

⁶ Irimia 2007, p. 215, fig. 28, no. 5.

⁷ Irimia 2004-2005, p. 319; Irimia 2006, p. 243.

⁸ The previous name of this settlement was Polucci, until the change with Adâncata. The former village retains only the foundations of the old buildings and a big church, built in the interwar period, which today is religiously „revived” through the foundation of a monastery here, under the patronage of the Archdiocese of Tomis.

⁹ Irimia 2004-2005, p. 320.

¹⁰ Irimia 2007, p. 150; Irimia 2004, p. 178 sq.; Irimia 2010, p. 94 sq.

¹¹ Irimia 2000, p. 102sq., nos. 1-3; Irimia 2004-2005, p. 339; Irimia 2006, p. 244.

¹² Irimia 2004-2005, p. 339.

¹³ Irimia 2004-2005.

¹⁴ Irimia 2004-2005, p. 340.

¹⁵ Chiriac - Iconomu 2005, pp. 209-217.

¹⁶ Chiriac - Iconomu 2005, p. 212.

¹⁷ A fresque of the various monetary presences in pre-Roman and Roman period (at a certain stage of research) in the area of settlements complex from Floriile (commune of Aliman, Constanța district) may be consulted at: Talmațchi 2008b, pp. 214-219; Talmațchi 2006b, p. 64.

¹⁸ Talmațchi 1995-1996, p. 261 sq., no. 3; Talmațchi 2002-2003, p. 369 sq., nos. 48-105; Talmațchi 2003-2005, p. 19, no. 1; Talmațchi 2005, p. 75, no. 17; Talmațchi 2006a, p. 82, no. 16; Talmațchi 2008b, p. 212, nos. 1-10; Irimia 2004-2005, p. 340, nos. 1-2 and inedit items.

¹⁹ Talmațchi 2008c, p. 14.

²⁰ Mitrea 1965, p. 158, no. 24; Buzdugan - Mititelu, 1960, p. 403, nos. 44, 48; Talmațchi 1994, p. 231, nos. 1-2; Talmațchi 1995-1996, p. 261, no. 1; Talmațchi 2001, p. 122, nos. 21-22, p. 125, no. 40; Talmațchi 2006a, p. 94 sq., no. 2.

²¹ Talmațchi 2003-2005, p. 19, nos. 2-3; Talmațchi 2008b, p. 212, nos. 11-14.

²² Talmațchi 2003-2005, p. 19sq., nos. 6-16; Talmațchi 2006a, p. 94sq., no. 2; Talmațchi 2008b, p. 212, nos. 15-16.

²³ Talmațchi 1995-1996, p. 261, no. 2; Talmațchi 2006a, p. 94sq., no. 2; Talmațchi 2003-2005, p. 19, nos. 4-5; Talmațchi 2008b, p. 212, no. 17.

²⁴ Talmațchi 2003-2005, p. 20, no. 17; Talmațchi 2006a, p. 94 sq., no. 2.

²⁵ Talmațchi 2003-2005, p. 20, nos. 20-21.

²⁶ Talmațchi 2003-2005, p. 20, no. 22.

²⁷ Talmațchi 2002-2003, p. 370, no. 106.

²⁸ Talmațchi 2003, p. 30, no. 100.

²⁹ Talmațchi 1994, p. 231, no. 3; Talmațchi 2001, p. 132, nos. 92-93; Talmațchi 2003, p. 30, no. 101; Talmațchi 2003-2005, p. 20, nos. 23-24; Talmațchi 2006a, p. 169, no. 14; Talmațchi 2008b, p. 213, no. 30; Talmațchi 2010c, p. 73, no. 1.

Herakles type³⁰, two Callatian coins of Athena type³¹, two Callatian bronze coins of Herakles type³², two countermarked coins issued at Tomis of Great God type, a coin of Dioscurii type, five pieces of Zeus Type and one of Demeter type issued at Tomis³³, two Geto-Dacian imitations Alexander III, Philip III, silver Arideus³⁴ etc. At the end of the enumeration we review and also a deposit of Macedonian coins (several dozen of bronze coins), of which were recovered ten copies (nine pieces issued for Philip II and one for Alexander III in Macedonian workshops)³⁵. This deposit would be part of a series of treasures buried on the occasion of Zopyrion's famous expeditions, perhaps with the withdrawal of what was left of his army, the rest of the troops being decimated by Gaetians and Scythians³⁶. Traces of such withdrawal in Dobruđja are reported both on the coastal line (Tomis and Callatis) and across the region itself (-point Adâncata I and Pelin)³⁷.

For this first point (Adâncata I) has been proposed a dating ranged between late 6th-5th century B.C. and 1st century A.D.³⁸, or between the end of the 6th century B.C. and the 2nd or 1st century B.C.³⁹, eventually in the 1st century A.D.⁴⁰ Not far from this settlement were discovered two incineration graves whose inventory would belong to the 4th century⁴¹.

The open settlement (Adâncata II) is located at about 2.5 km from the former village (south-east), on a plateau with a certain slope inclination and is bounded by two mounds located at approximately 800 meters apart. It seems to be open and organized in „nests”, located on approximately 500 × 250 m⁴². Archaeological and numismatic material, in general, is similar, with some comments. We also know here of handmade Gaetic ceramics, wheel made ceramics, Greek luxury ceramics, Hellenistic Greek amphorae and spindle whorl etc.⁴³ In monetary terms, besides

arrowheads-monetary signs some discoveries may have been made in the open settlement. The end of this settlement is proposed for 2nd century B.C.⁴⁴, invoking, and rightly so, the lack, for the time being, of the indigenous and Hellenistic pottery specific to the 1st century B.C. Moreover, the same author later reduces, based on the same archeological luggage, dating to the 3th century B.C.⁴⁵

Not far of the Gaetic open settlement from the point Adâncata II (actually nearby, just 200 m away) is a Roman settlement (Adâncata III), an area of about three hectares. For the dating of its proposed an interval of 2nd-4th century B.C., after the nature of the archaeological material collected from the surface.

The settlement conventionally named Adâncata IV seems to be dating from the late medieval period, between 15th and 16th century, according to the monetary findings. Thus they are published as issues here silver coins from Selim I (akçe), Suleyman I (akçe), Selim II (akçe) and Murad III (dirhem and akçe)⁴⁶.

Finally, about the Roman settlement from the point Adâncata V the data are extremely modest. Mentioned on a map of findings and questioned, we think that it would rather be a *rustic villa*. As recovered from this area we recall some silver coins (denars) issued for Faustina II (Antoninus Pius), Severus Alexander, Septimius Severus and Iulia Domna (Septimius Severus)⁴⁷, with other words from 2nd-3th century A.D.

*

A relevant fact for understanding the technical aspects of entering monetary signs, coins and other Hellenistic-Greek archaeological items in the complex from Floriile, in a domestic environment, it may constitute a short distance, of about 9-10 km (in straight line), compared to the Danube, and the possibility that this complex of settlements to have had a direct link with the river⁴⁸. Danube was founded in pre-Roman period for Istro-Pontic territory as the main communication path economic and commercial, for both Gaetic population, and for economic representatives of the West-Pontic colonies. This fact is characteristic mainly for economic and commercial situation specific 4th-3th centuries

³⁰ Talmațchi 2008b, p. 212, no. 18.

³¹ Talmațchi 2008b, p. 212, nos. 19-20.

³² Talmațchi 2003-2005, p. 20, nos. 18-19.

³³ Talmațchi 2008b, p. 212sq., nos. 21-29.

³⁴ Talmațchi 2008a, p. 494sq., nos. 5, 8.

³⁵ Talmațchi 2010c, p. 89; Custurea – Talmațchi 2011, p. 400 sq., no. 7.

³⁶ Ruscu 2002, p. 63.

³⁷ Talmațchi 2008e, p. 30.

³⁸ Irimia 2007, p. 152.

³⁹ Irimia 2010, p. 96.

⁴⁰ Irimia 2010, p. 108.

⁴¹ Chiriac - Iconomu 2005, pp. 209-217.

⁴² Irimia 2004-2005, p. 341; Irimia 2007, p. 150 sq.; Irimia 2010, p. 96 sq.

⁴³ Irimia 2004-2005, pp. 341-346; Irimia 2007, p. 151.

⁴⁴ Irimia 2004-2005, p. 358.

⁴⁵ Irimia 2010, p. 97.

⁴⁶ Vertan – Custurea 1995-1996, p. 315, nos. 1557-1561, p. 316, nos. 1573-1574 (sites Adâncata and Floriile).

⁴⁷ Talmațchi 2008b, p. 215, note 19.

⁴⁸ Irimia 2004-2005, p. 348.

B.C., so that in 2nd-1th centuries B.C. economic and commercial reality implicitly to betray signs of a deep crisis. The situation in the "Danube" area is no different than that of the "seaside" space, but economic and commercial difficulties appear here much more difficult to solve (in magnitude and dynamics)⁴⁹.

As it can be seen, arrowheads-monetary signs appear only in the fortified settlement. Clearly, a likely route of penetration of arrowheads-monetary signs in the local environment was the river⁵⁰. The discoveries made so far, with only an accidental character, can only suggest possible directions of trade, but can't certify their presence in archeological complexes and their current use from practical needs. Isolated discoveries made outside the rural areas of our colonies might indicate the presence of large communities located near Greek merchants minted routes in search of new trade lines. And from here is the deviation from the relative safe routes. The facility of the exchange occurred between two worlds that had complementary needs and different levels of development were highlighted, in the first instance, just through monetary signs. The role of these components is primarily an economic one, already classified as forms of payment, both in the local-Greek environment, and Greek mainly, within the *polis* or within their economic and political space of

influence⁵¹. It should also be taken into account the moment of their use also in the context of the realities of the early colonies on the west coast of Pontus Euxin. The discovery area, either isolated, or in hoards, helps to substantiate these assumptions. Their frequent hoarding may belong to the locals, the Greek population accounting for producing and spreading the „load”⁵². The presence of arrowheads-monetary signs between the findings from the Istro-Pontic territory, points toward the existence of economic and commercial links between local communities and Greek merchants on the coast. Arrowheads-monetary signs remain a chapter of great importance for understanding the current realities and specific business environment before the appearance of actual currency. Particularly, and because these objects have not always enjoyed the attention they deserve, sometimes just being reported, without any accompanying comments. Or on another occasion were mixed in the great mass of the fighting arrowheads, being seen only as deviations from the „classic” models known, not more than similar with variations from the general form. The 4th century and the beginning of the 3th century seem to bring a maximum period of prosperity, a peak in economic evolution, commercial and of the overall Gaetic fortified settlement⁵³. There was no doubt a strong link between currency (as instrument of exchange) and what we known as „as local environment”. Whatever the amount, the currency has been a continuous attraction, without taking into account its place of origin⁵⁴. The local population had to use Greek or other origin coin because of economic and commercial needs. The presence of a large quantities of Greek and Macedonian currency in 4th-3th century B.C. make us to give the local and zonal trade a importance far greater than has been given so far⁵⁵. The sale of wine, wheat, crops in generally, looks to be an important source for accumulating currency. The agriculture seem, for the indigenous societies, to be the base of the economic life, but the commerce steel have an important day to day role, in the life of the local societies (through the presence of foreign merchants and by the presence of some exquisite products through their quality). On the monetary life of the important centers from the Balkan Peninsula, like in the maritime colonial centers, were, in the

⁴⁹ With the occasion of a surface research made by the author in the fall of 2005 on one of the limestone cliffs in the vicinity of the complex from Adâncata, on the Polucci valley, was observed hook used for docking ships, at an appreciable height of the actual soil (8-10 meters). This fact could be a clue regarding an old navigational micro-canal to Danube. This possible old canal is represented by the present access path to the area, current used by the local rural population (access path for carts), on the road that starts from Adamclisi, that passes through Urluia towards the former Adâncata settlement, and then towards Vederosa lake and then to Danube. For start this is parallel, on a good part of it, with the road DN 3 Constanța-Ostrov.

⁵⁰ Recently, was resumed the discussion regarding the complex issue of arrowheads, including the functions performed by them. Even if it is always welcome a pertinent discussion on this topic, that can exceed „the delicate strict cadre of numismatics”, we remark the confusion that appeared between terms of penetration (non-monetary, pre-monetary and monetary) and, also, monetary circulation. Each of these concepts has well defined connotations in scientific numismatic research. The use in the case of arrowheads-monetary signs of the term of monetary circulation (according to: Cojocaru 2010, p. 88), even integrated to a possible general analyses (within a theme and an idea of research) with „the coins of Scythians kings”, it is inappropriate (especially since the author still considers them as first with pre-monetary value).

⁵¹ Talmațchi 2011b, p. 77.

⁵² Talmațchi 2010b, p. 104.

⁵³ Talmațchi 2003-2005, p. 20.

⁵⁴ Talmațchi 1995, p. 30.

⁵⁵ In these regard also look at: Talmațchi 2008d, pp. 1-27.

Hellenistic period, large quantities of bronze coins in circulation⁵⁶, and some enterprising people tried to exploit these opportunities. The predominance of commercial navigation, the request of some products came on the path of the import, the persistence of constant commercial activities in cities and from cities to the local area are defining elements for the chronological periods analyzed.

Some Histrian silver issues seem to be local imitations. From our point of view, this fact is possible for some spaces of the local communities situated in Dobruđja⁵⁷. Anyway, the capacity to copy the original coin by the local environment shows the presence of an important Hellenization component. On this way, were obtained local or personal profits. The forgeries presence could only create severe economic problems for the issuing center of the original coin, with considerable repercussions. But, on the other hand, for the locals the fraud drew a lot of profits. Still, we recall what is of note is the practice of achieving barbaric imitations which give a relatively iconography of a monetary type which is well known in the commercial markets of the analyzed world. These pieces were manufactured to be used by persons outside the Greek world and they offer some clues regarding a number of commercial and social specific practices from the chronologic moment that we analyze.

The itinerant monetary craftsmen seem to be real professionals „escaped” from the Greek monetary workshops, which started to work on command in the big centers of the native population. We don't believe that they practiced the same jobs in smaller or medium centers. They seem to disappear from the local environment around the 2nd century B.C., especially in the 1st century B.C., due to the lower economic prosperity of the area, which came due some politico-military events that choked the old Balkan and Pontic trade flows.

Within the fortified settlement looks that, at a certain time, an important Greek community was installed⁵⁸, which, based on our opinion, continued to be present beyond the 2nd century, eventually, even in the 1st century B.C. This Greek community it constituted through an active

presence in the Gaetic community life from the complex from Floriile based on the Hellenistic and Greek classic elements under the form of some arrowheads-monetary signs, pottery, precious or common metal coins, the three rings with knots and the luxury import ceramics, not least in the manner of the fortifications from Adâncata I. A possible source for all these influences seems to be Histria. On the other hand, possibility to work as an *emporium*⁵⁹ remains to be archaeological proven, keeping in mind the fact that this doesn't necessary represent a political category, it doesn't necessary need a port and that in firstly it has an commercial function⁶⁰.

The Gaetic fortified settlement from Adâncata I and the Gaetic opened settlement from Adâncata II seem that they had in certain levels a synchronized evolution, and starting with the 5th century, especially from the 4th century B.C., the last maybe depended on the first one (similar situation repeated north of Danube, in Moldavia, and in similar chronological contexts⁶¹).

Chronologically speaking we propose for the point Adâncata II the 5th century B.C.-1st century A.D. (even in the last decades of the century). These „transition” of the settlement evolution until the first century of the Roman Dobruđja responds to some archaeological and numismatic discoveries from the south towards Polluci valley and different other materials from the Roman settlement area (Adâncata III) situated at the base of the hill on which is located Adâncata II. The third settlement seems to have a continuous evolution during the 2nd and 3rd centuries, eventually in the 4th century A.D. New numismatic information came to sustain the ideas that, for the start, only the period of the 5th-1st century B.C. So, we note a small deposit composed of 29 bronze coins the wheel type that raises the presence of this Histrian monetary type in the investigated area⁶². At an uncertain date was discovered in unknown conditions a monetary deposit composed of 82 drachmas and Histrian subdivisions (70 + 12)⁶³. The discovery of a small monetary deposit kept in a bag

⁵⁹ Irimia 2004-2005.

⁶⁰ Counillon 1993, pp. 48-53.

⁶¹ Teodor 1999, pp. 15-27.

⁶² The pieces have different diameters and have on obverse the „wheel with four spokes shown in relief” model, and on the reverse ΙΣΤ (type Pick no. 531). Most of the specimens kept a small peduncle as a result of the molding process.

⁶³ These at a primary analysis seemed to be part of the third and fourth series of broadcasts produced during the autonomous Histrian mint.

⁵⁶ Talmățchi 2007b, *passim*.

⁵⁷ A broad discussion on counterfeit coins in pre-Roman Dobruđja see at: Talmățchi 2010a, pp. 575-586.

⁵⁸ Talmățchi 2003-2005, p. 19 - opinion shared later also by: Irimia 2004-2005, p. 357.

highlighted once more the parallel circulation, including in the local environment, of the Histrian drachmas with the Macedonian ones, Alexander III type. So this (probably a direct commercial payment or, why not, an eventually payment for a military mercenary that came from the local environment) was composed of 10 drachmas Alexander III type, one Histrian drachma from the fourth series and one Athenian tetradrachma from the well-known owl type. The Athenian tetradrachmas are extremely rare in the discoveries from Dobroudja⁶⁴. A possible cause of their „disappearance” from the native-Greek markets in the area (if we accept their theoretic presence in the circulation of that era or at least as hoarding pieces) it could be explained through their melting in the coastal mints (or in the native workshops) because of the high value of the silver, that serve as raw material for issuing, for example, of some Histrian monetary series. Or in the Gaets case for the productions of some ornaments. The Athenian tetradrachmas (issued and put in circulation especially in the 5th century B.C.) seem to be a strange association. It is possible that the association with the Histrian drachma to follow the same course, but this fact doesn't surprise anymore the specialized research. Still, this discovery highlighted the circulation in parallel, including in the local environment, of the Histrian drachmas with the Macedonian drachmas of Alexander III type.

The identified monetary deposits don't have, from our point of view, a donation character. And we don't know (because we don't know the conditions and context of the discoveries) in what measure some could be stored in order and on purpose in magico-religious contexts. So they could enter in the category of worship objects which holds a strong symbolism (maybe totem objects, a ritual worship etc.) but more likely they belonged to some merchants that made payments here, other times, under the pressure of an exterior threat, possible they were dispossessed of this through violence. Or, not last, could be accidental losses (an involuntary personal gesture). As isolated discoveries we continue with four or five silver and bronze Messambrian coins, three Odessitan coins, one stater Alexander III type, ten Macedonian pieces issued for Philip II, as seven of Alexander III type, Callatian silver and bronze pieces, countermarked bronze pieces Great God type etc.

The important number of issues of Zeus and Great God type from Tomis countermarked several times on both faces⁶⁵ are a clue regarding the presence locally in the 1st century B.C., the great number of countermarks require a long time in circulation of those certain Tomitan monetary issues first on the intern market of the *polis* (in 2nd-1st century B.C.) and later reaching the Danube shores probably in commercial purpose.

For the 1st century we bring in the support of our dating two monetary lots⁶⁶ composed from imperial Roman issues gathered from the surface of the settlements from the points Adâncata II and III. The first one is gathered from the edge of the opened settlement Adâncata II to the third Roman epoch (on approximately 300-500 meters in straight line towards the Polucci valley). This is composed of republican silver coins, silver and bronze issues of Augustus (5 ex.), Agrippa (2 ex.), Tiberius (1 ex.), Caligula (1 ex.), Claudius (7 ex.), Nero (2 ex.), Vespasian (2 ex.), Hadrian (1 ex.), Antoninus Pius and family (3 ex.), Septimius Severus and family (3 ex.), Severus Alexander (3 ex.) and a last piece which is hard to identify from the first half of 1st century A.D. countermarked on the reverse. From the same area came varied materials dated between 1st-2nd century A.D., like some fibulae, and other materials⁶⁷. The second lot is from the area of the Roman settlement Adâncata III and is composed of the following issuers: Traianus (3 ex.), Hadrianus (2 ex.), Antoninus and family (16 ex.), Marcus Aurelius (4 ex.), Aelius Caesar (1 ex.), Severus Alexander (1 ex.), Gallienus (1 ex.), Claudius the second (1 ex.), Aurelian (3 ex.), Tacitus (1 ex.), Probus (2 ex.), Diocletian (2 ex. antereform) etc. These two presented lots offer us some clues regarding a local inhabitation on the entire 1st century B.C. In this situation either the dating of the open settlement from the point Adâncata II can be continued until the 1st century A.D., either the surface of the Roman settlement is much larger than previously was established for guidance (and which would intersect the delimited space of Adâncata II), and this would evolve since the 1st century A.D. (and it would be a pretty big settlement) and not starting with the 2nd century A.D. We draw attention once more on the imperial pieces dated in the 1st century A.D. (especially those issued for Augustus to Nero including, which are part of the first circulation

⁶⁵ Unpublished material.

⁶⁶ Unpublished material with temporary identification.

⁶⁷ Unpublished material.

⁶⁴ Talmățchi 2007b, p. 37, 136.

stage of the Roman coin in Dobroudja, in the interval of 31 B.C.-68 A.D.), as they are few in number and density in the settlements from Dobroudja compared to the other circulation stage of imperial and colonial currency during the Roman period⁶⁸. Their important number of these discoveries proves the presence of a population that knew on one side the meaning of the coin, and on the other it indicates that it's further preserved for the local population the importance of the area in the early Roman domination.

The evolution of some centers of power specific to the local population or of some *davae* in general from the south-west space of the Pontic territory, close to the Danube seem to be possible to follow and in the 1st century A.D., or in some cases from the start of the century (Satu Nou-point Voicu Valley), or to its half, or even to the end of this chronological interval. Certainly the 1st century is witness of the final stage of the Gaetic population in Dobroudja, but also the witness of the way in which were established contacts with the Roman world, the reports between those two etc. We think that the Imperial Roman authoritarian politic and administrative presence its week by the mid of 1st century. This fact will change step by step with the annexation of this land to the province of Moesia, in 46 A.D., or at the beginning of Emperor Vespasian ruler⁶⁹. In this stage of the research we have to specify that we don't have concrete data to develop the hypothetic role of the local community in the context of the Daco-Roman war (from 101-102) that took place including in the Istro-Pontic space. But knowing all the data recalled until now we cannot exclude this possibility. Also from the area of Floriile settlement we know about the existence of a *princeps (loci)*⁷⁰ that offer us another important clue regarding persistence or even the continuity of the Gaetic element in the change context of the general picture of Dobrudja, this time Roman. As is well known, this integration of Dobrudjan territory from the political point of view, military and administrative in the Roman system, looks, after some opinions, in the south-west of the Pontic space much slower. Therefore, the regretted researcher Mihai Irimia (a very good connoisseur of the specific realities of local population in the 1st millennium B.C.) specifies

that, generally, for the south-west territory of Dobrudja, the action of Marcus Licinius Crassus „wasn't followed by measures that meant to modify the structural ethnic component, mainly Gaetic, of the territory” and that „unlike the Greek cites, that were annexed since from Crassus, in the rest of the territory, the engagement process in the Roman administrative system, fiscal and political seem to be slower and of a long process, that allowed the conservation-for a while-of the pre-Roman structures, including the *oppida*”⁷¹.

The persistence including in the 1st century A.D. of the settlement from the point Adâncata II (certified archaeological and numismatic), which have a strong Gaetic component (to which is added the existence of a long tradition of an important fortified Gaetic center of power in the point Adâncata I, is most likely known by the Dacians north of the Danube, and eventually after several decades from her hypothetical extinction), could provide a clue regarding the place pf the last dramatic confrontations, south of the river at Adamclisi (the future Tropaeum Traiani *municipium*) in the first Daco-Roman war from the winter of 101-102 A.D. An eventual involvement of the Gaetic population from here in the conflict on Decebal side would draw hard reprisals from the Romans; perhaps a cause of remaining is creating in the area of a small settlement as size and importance. But these problems will be fully resolved only after further studies that will have as a base also the results of the discoveries resulted after systematic diggings then will see the light of print for the benefit of historical and archaeological scientific research realities.

*

In the evolution of the local societies from the second part of the 1st millennium B.C. can be tracked the changes that occurred in different stages of development of its material and spiritual culture, the manner of organization and manifestation for each stage made and the differences from one micro-zone to another. The modifications occurred on the way, from the social and economic point of view, and based on the increasing Greek influence, created within the local Dobrudjan societies the possibility to attract the import products (mostly luxury ones), like using the coins, all comes from different colonies. The presence of the coin was highlighted by the growth of production (agricultural and crafts) and

⁶⁸ Oberländer-Târnoveanu - Oberländer-Târnoveanu 2000, p. 408 sq.; Vertan 2002, pp. 42-46; Talmatchi 2007a, p. 369 sq.

⁶⁹ Suceveanu 1971, pp. 105-123; Suceveanu 1977, pp. 19-22, 34-37.

⁷⁰ Suceveanu 2001-2002, p. 169.

⁷¹ Irimia 1993, p. 174 sq.

by the development of trade. The commerce is a perfect binder for different geographical areas, providing spaces of resonance in the simple economic systems and constant opened to trade.

The lack of systematic archaeological research in the analyzed settlements during this study for the area of Floriile locality (points Adâncata I-V) had repercussions on a thorough interpretation of information's from the field, of published materials, of hypotheses or the proposed chronology. Although there were a few attempts to start systematic diggings, by the National Museum of History and Archaeology Constanța, in the mentioned complex, they failed from objective reasons. They remained as an intention that couldn't permitted a detailed and rigorous knowledge of the respective elements. What remains means summing up information identified by chance, that starts from surface observations⁷².

An eventual rigorous research in this area is much more difficult due to the geographical position of the settlement's complex. We could also add the big distance to an eventual archaeological base situated in the nearest present locality. These situation favorites the formulation and circulation of varied hypotheses, regarding the problems that we proposed to discuss. To have a close to complete image of the existence data we used a complete biography of what was written on this theme until now. Anyway, the observations based on surface researches will always leave an open path of opposing opinions or even correction where appropriate.

The studies of archeological and monetary materials leave plenty of space to interpretation for the evolution of the settlements complex from Floriile, especially over Adâncata I-III. One of our oldest desideration, that became more and more a wish to complete historical research of the specific realities of Istro-Pontic space, was represented by the comparative analyses starting from the archaeological and numismatic data. Always disarticulated research of the economic and commercial phenomena only based on the archaeological discoveries (from which are

generally excluded most of the time, totally or partially, the monetary ones, also as their correct interpretation from many points of view) can't offer us a base 100% complete, and true (excluding invaluable sources for the proposed research). Sure that, for example, the ceramic material can provide information on economic and commercial activities manifested in certain chronological intervals. But this analysis is, as mentioned, incomplete, and in appreciation of monetary data can result in particular situations, apart, or even indicate directions of economic and financial penetration that cannot be identified based solely on archaeological and epigraphic materials. Sometimes, the coins can indicate strengthen and certain trade flows carried from or to that investigated center (it is the perfect way to check some results of batches of ceramics, metal (import), inscriptions etc.). With the lack of collaboration between archeological document and at least the numismatic generalists papers (dedicated to economic and commercial activities) is lacked of substance, excluding or minimizes throw the mode of approach the engine itself which provides the quantitative and qualitative development of the economic process, sinning by the lack of a complete vision.

A relevant fact for understanding some technic aspects of the penetration of monetary signs, the coins and other archaeological Greek-Hellenistic pieces in the complex from Floriile, in a local environment, could be represented by the relative small distance, approximately 9-10 km (in straight line) towards Danube, as the possibility that this settlement complex to had a direct link with the river⁷³. With the occasion of a surface research made by the author in the fall of 2005 (during the annual surface research program of the National Museum of History and Archaeology Constanța), on one of the limestone cliffs in the vicinity of the complex from Adâncata, on the Polucci valley, was observed hook used for docking ships, at an appreciable height of the actual soil (9-10 meters). This fact could be a clue regarding a navigational micro-canal to Danube. This possible old canal is represented by the present access path to the area, current used by the local rural population (access path for carts), on the road that starts from Adamclisi, that passes throw Urluia towards the former Adâncata settlement, and then towards Vederosa lake and then to Danube. For start this is parallel, on a good part of it, with the road DN 3 Constanța-Ostrov.

---

⁷²Archaeological discoveries made since 1993 to our days would belong to Radu Diaconu and Romeo Frățilă (these were initially considered as „enthusiasts amateur archaeologists in Constanța” according to: Irimia 1999, p. 73, note 1; Irimia 2000, p. 102, note 1 and Irimia 2004-2005, p. 319, note 1, then „... two passionate seekers of antiques from Constanța [...] that utilized metal detectors for this operation.” according to the same Irimia 2007, p. 152, note 68); this would explain in part the lack of archaeological contexts of discovery.

---

⁷³ Irimia 2004-2005, p. 348.

Soon I found in the bibliography another recall of the same hook, in a study made approximately 35 years ago⁷⁴. Another two identic ones would have been also at Zorile (Adamclisi, Constanța county) and Șipote (Șipote, Constanța county), plus an anchor close to *Tropaeum Traiani*. We remark that Urluia valley, with steep slope, and in the context in which could existed a favorable hydrologic conditions, to be perfect as a sailable canal in the last centuries of the 1st millennium B.C., as in the first centuries of the next millennium. The clogging would be a phenomenon that occurred during the last centuries of the 1st millennium A.D., phenomenon due to alluvial deposits, especially large mud torrents (seluri), as it could be established at Zorile.

They quickly deposited on the Urluia valley bottom and (throw rapid absorption of water by the karstic forms) formed loessidal deposits that covered the limestone elements, and raise the level of the valley in the detriment of the waterway. With the occasion of archaeological research at the fortress it was remarked the presence of fish bones (including in the Romano-Byzantine quarter from the south area of the city⁷⁵), fact that was associated with bringing these products from Danube to here. Why not, a part of them couldn't come from this possible water course from Urluia valley.

Danube was founded in pre-Roman period to Istro-Pontic territory as the main economic and commercial communication path for both Gaetic population and for economic representatives of West Pontic colonies. This fact is characterized mainly for the economic-commercial situation specific to 4th-3th century B.C., so that in the 2nd-1st century B.C. the economic and commercial reality to betray the signals of deep crises. The situation from the „Danubian” space is not to different to that from the “coast” area, but economic and commercial difficulties seemed here much harder to resolve (in magnitude and dynamics).

The present paper was made not only by the desire to attempt a final solving of some problems concerning the chronology of the settlements complex from Floriile, as especially to highlight the questions mark that still remains unsolved. A thorough knowledge of these

elements would have important implications regarding the knowledge of the Dobroudjan Gaetics centers of power problem, as, also, of different aspects regarding the economic and commercial relations with the Greek world.

---

⁷⁴ Scarlat 1976, pp. 101-114.

⁷⁵ These are observations resulted from archaeological research by the author in the Roman-Byzantine quarter from the south of the city, Constanța sector (2003-2012).

ABSTRACT

One of the spots recently entered in the light of the specialized research, “born” on the historical-archaeological map of the Pontic territory in the last decades, is the complex of settlements situated inside the administrative unit of Alimanu commune, not far away from the village Floriile in Constanța county, sites Adâncata I-V. From the beginning, we must say that in the area of the settlements from Floriile, the largest ones seem to belong to the autochthonous population in Dobruđa, more exactly to the Getic population. And the above mentioned geographical area was included in the territories influenced in trade and economy by the three Greek colonies on the coast of Pontus Euxinus (Histria, Callatis and Tomis). Recently, the complex of settlements has been chronologically set in order, being mentioned a Getic fortified settlement (Adâncata I), another Getic open settlement – parallel in development with the first (Adâncata II), a Roman settlement (Adâncata III), a second possible Roman settlement (Adâncata V) and a late medieval settlement (Adâncata IV). From our point of view, it is possible that the chronological limits existing for the two pre-Roman settlements to be changed by some proposals based on older and newer archaeological and numismatic discoveries. Thus, for the fortified settlement in the spot Adâncata I, we would suggest for the already proposed dates, the 6th-1st centuries BC (and not necessarily until 1st century AD because the necropolis in the neighbourhood could belong also to the open settlement Adâncata II). For the spot Adâncata II, we suggest the 5th century BC-1st century AD (even if in the last decades of the century). This „passage” of the settlement development until the first century of the Roman Dobruđa answers to some archaeological and numismatic discoveries from the south side compared to Polluci valley and different other materials within the radius of the spot of the Roman settlement Adâncata III situated at the foot of the hill on which Adâncata II is set. The third above mentioned settlement seems to have a continuous development during the 2nd-3rd centuries, possibly 4th century AD. The late medieval settlement noted conventionally Adâncata IV seems to belong to the XV-XVIth centuries, hypothesis supported only based on the coin material published until now (after the coins of Selim I, Suleyman I, Selim II and Murad III). Finally, the settlement noted with V seems to belong to the Roman horizon, but we cannot do any suggestion regarding the more precise chronology of this settlement, for the moment. The persistence, including in the 1st century AD, of the settlement from the spot Adâncata II (archaeologically and numismatically certified), having an important Getic element (a long tradition of the existence of the fortified Getic power centre in the spot Adâncata I, very probably known also by the Dacians in the north of the Danube) could provide an indication regarding the choice of the place of the last dramatic confrontations in the south of the river, at Tropaeum Traiani, in the context of the first Daco-Roman war in the winter of 101-102 AD.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013

About the chronology of the complex of settlements from Floriile (com. Alimanu, Constanța District) in the context of local societies from the south-west area of Dobrudja

---

BIBLIOGRAFIE / BIBLIOGRAPHY

- Buzdugan – Mititelu 1960 G. Buzdugan, I. Mititelu, *Contribuții la clasificarea unor monede histriene*, in: SCN, 3, 1960.
- Chiriac – Iconomu 2005 C. Chiriac, C. Iconomu, *Descoperiri arheologice din zona așezării getice de la Floriile (jud. Constanța)*, in: AhMold, 28, 2005.
- Cojocaru 2010 V. Cojocaru, *Interferențe greco-scitice ca reflecție a circulației monetare la marginea stepei*, in: *Cercetări Istorice*, 24-26, (2005-2007), 2010.
- Counillon 1993 P. Counillon, *L'Emporion des Géographes Grecs*, in: *L'Emporion*, Paris, 1993.
- Custurea – Talmațchi 2011 G. Custurea, G. Talmațchi, *Repertoriul tezaurelor monetare din Dobrogea*, Constanța, 2011.
- Irimia 1983 M. Irimia, *Date noi privind necropolele din Dobrogea în a doua epocă a fierului*, in: *Pontica*, 16, 1983.
- Irimia 1993 M. Irimia, *Geții din Dobrogea în a doua jumătate a mileniului I a.Chr. și legăturile lor cu alte populații*, in: *Colegiul Pedagogic „Constantin Brătescu”. Valori ale civilizației românești în Dobrogea, dedicat Centenarului Școlii Normale „Constantin Brătescu” din Constanța și aniversării a 115 ani de la reintegrarea Dobrogei la Statul Român*, Constanța, 1993.
- Irimia 1999 M. Irimia, *Unelte de fier din așezarea getică fortificată de la Adâncata (com. Aliman, jud. Constanța)*, in: *Pontica*, 32, 1999.
- Irimia 2000 M. Irimia, *Outils de fer du site gète fortifié d'Adâncata (commune d'Aliman, dép. de Constantza)*, in: Al. Avram, M. Babeș (eds.), *Civilisation grecque et cultures antiques périphériques, Hommage à Petre Alexandrescu à son 70 anniversaire*, Bucarest, 2000.
- Irimia 2004 M. Irimia, *Die getische Befestigung von Adâncata (Gem. Aliman, Kr. Constanța) und einige Fragen über die Beziehungen zwischen der autochtonen Zivilisation und der griechisch-hellenistischen Welt*, in: *Daco-geții. 80 de ani de cercetări arheologice sistematice la cetățile dacice din Munții Orăștiei*, Deva, 2004.
- Irimia 2004-2005 M. Irimia, *Descoperiri getice în zona Adâncata (com. Alimanu, jud. Constanța)*, in: *Pontica*, 37-38, 2004-2005.
- Irimia 2006 M. Irimia, *Les rapports entre les autochtones et les grecs et le problème des emporia de la zone du Danube Inférieur*, in: *Orgame/Argamum, Supplementa I, A la recherche d'une colonie, Actes du Colloque International 40 ans de recherche archéologique à Orgamè/Argamum, Bucarest-Tulcea-Jurilovca, 3-5 octobre 2005*, Bucarest, 2006.
- Irimia 2007 M. Irimia, *Considerații privind așezările getice din Dobrogea și problema existenței unor emporia în zona Dunării inferioare*, in: *Pontica*, 40, 2007.
- Irimia 2010 M. Irimia, *Centres de pouvoir gètes préromains au sud-ouest de la Dobroudja. Réalités archéologiques et certaines considerations historiques*, in: *Pontica*, 43, 2010.
- Mitrea 1965 B. Mitrea, *Descoperirile monetare și legăturile de schimb ale Histriei cu populațiile locale în sec. V-IV î.e.n.*, in: StCl, 7, 1965.
- Oberländer-Târnoveanu – Oberländer-Târnoveanu 2000 E. Oberländer-Târnoveanu, I. Oberländer-Târnoveanu, *Quelques remarques sur la circulations des monnaies en bronze dans la zone des Bouches du Danube à l'époque romaine (Ier-IIIe siècles après J.-C.)*, in: *Istro-Pontica. Muzeul tulcean la a 50-a aniversare, 1950-2000, Omagiu lui Simion Gavrilă la 45 de ani de activitate, 1955-2000*, Tulcea, 2000.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013
Gabriel Mircea Talmațchi

- Scarlat 1976 C. Scarlat, *Investigații istorico-arheologice și geografico-hidrologice asupra căilor navigabile de acces în interiorul vechiului teritoriu geto-dac din Dobrogea*, in: *Muzeul Național*, 3, 1976.
- Suceveanu 1971 Al. Suceveanu, *În legătură cu data de anexare a Dobrogei de către romani*, in: *Pontica*, 4, 1971.
- Suceveanu 1977 Al. Suceveanu, *Viața economică în Dobrogea romană, secolele I-III e.n.*, București, 1977.
- Suceveanu 2001-2002 Al. Suceveanu, *Contribuții la cunoașterea satului dobrogean din epoca romană*, in: *SCIVA*, 52-53, 2001-2002.
- Ruscu 2002 L. Ruscu, *Relațiile externe ale orașelor grecești de pe litoralul românesc al Mării Negre*, Cluj-Napoca, 2002.
- Talmațchi 1994 G. Talmațchi, *Noi descoperiri monetare în satul Adâncata (jud. Constanța)*, in: *Pontica*, 27, 1994.
- Talmațchi 1995 G. Talmațchi, *Circulația monedelor grecești în Dobrogea și în zona extracarpatică (secolele V-I a.Chr.)*, in: *Crisia*, 25, 1995.
- Talmațchi 1995-1996 G. Talmațchi, *Din nou despre circulația monetară antică în zona Floriile-Adâncata (jud. Constanța)*, in: *Pontica*, 28-29, 1995-1996.
- Talmațchi 2002-2003 G. Talmațchi, *Descoperiri premonetare și monetare în Dobrogea (sec. VI-I a.Chr.)*, in: *Pontica*, 35-36, 2002-2003.
- Talmațchi 2003 G. Talmațchi, *Descoperiri monetare macedonene în Dobrogea*, in: *BSNR*, 92-97 (1998-2003), 146-151, 2003.
- Talmațchi 2003-2005 G. Talmațchi, *Monede autonome grecești și macedonene descoperite în așezarea greco-autohtonă de la Adâncata-Floriile (com. Aliman, jud. Constanța)*, in: *CN*, 9-11, 2003-2005.
- Talmațchi 2005 G. Talmațchi, *Semnele monetare din zona carpato-pontică la mijlocul mileniului I a.Chr.*, in: *Analele Universității Dimitrie Cantemir*, 6, 2005.
- Talmațchi 2006a G. Talmațchi, *Les monnaies autonomes d'Istros, Callatis et Tomis, Circulation et contexte*, Wetteren, 2006.
- Talmațchi 2006b G. Talmațchi, *Monede de tip macedonean în Dobrogea*, Sfântu Gheorghe, 2006.
- Talmațchi 2007a G. Talmațchi, *Date noi privind descoperiri monetare romane imperiale din Dobrogea*, in: *Peuce*, 3-4, 2007.
- Talmațchi 2007b G. Talmațchi, *The Mints' Issues from the Black Sea coast and other areas of Dobrudja. The Pre-Roman and early roman periods (6th Century B.C.-1st Century A.D.)*, Cluj-Napoca, 2007.
- Talmațchi 2008a G. Talmațchi, *Aspecte ale prezenței monedelor geto-dacice în teritoriul pontic prin prisma noilor descoperiri*, in: *Pontica*, 41, 2008.
- Talmațchi 2008b G. Talmațchi, *Views on the presence of monetary signs, of Greek and Macedonian coins in the Greek-Autochthonous environment in Dobrudja, in the perspective of the discoveries in Floriile (commune of Aliman, Constanța county)*, in: V. Spinei, L. Munteanu (eds.), *Miscellanea numismatica Antiquitatis. In honorem septagenarii magistri Virgilii Mihăilescu-Bîrliba oblata*, Iași, 2008.
- Talmațchi 2008c G. Talmațchi, *Contribuții la cunoașterea prezenței semnelor monetare în Dobrogea prin prisma noilor descoperiri*, in: *EN*, 18, 2008.
- Talmațchi 2008d G. Talmațchi, *Politici monetare în contextul realităților politico-militare și comercial-economice din Dobrogea preromană. Evidența numismatică*, in: *Apulum*, 45, 2008.
- Talmațchi 2008e G. Talmațchi, *Some data concerning the Macedonian bronze coins in Dobrudja (isolated discoveries and hoards)*, in: *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos*, 26, 2008.
- Talmațchi 2010a G. Talmațchi, *Opinions regarding the counterfeits of the silver Histrian Apollon type coins*, in: *Antiquitas Istro-Pontica, Mélanges d'archéologie et d'histoire ancienne offerts à Alexandru Suceveanu*, Cluj-Napoca, 2010.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013

About the chronology of the complex of settlements from Floriile (com. Alimanu, Constanța District) in the context of local societies from the south-west area of Dobruja

---

- Talmațchi 2010b G. Talmațchi, *Semne monetare din aria de vest și nord-vest a Pontului Euxin. De la simbol la comerț (secolele VI-V a.Chr.)*, Cluj-Napoca, 2010.
- Talmațchi 2010c G. Talmațchi, *Câteva date noi privind descoperirile monetare de bronz macedonene din Dobrogea*, in: *ArhMold*, 32, 2010.
- Talmațchi 2011a G. Talmațchi, *Despre cronologia complexului de așezări de la Floriile (com. Alimanu, jud. Constanța) prin prisma datelor arheologice și numismatice*, in: *O jumătate de veac în slujba istoriei Bucureștilor, Omagiu profesorului Panait I. Panait la 80 de ani*, II, 2011.
- Talmațchi 2011b G. Talmațchi, *Monetăriile orașelor vest-pontice Histria, Callatis și Tomis în epocă autonomă*, Cluj-Napoca, 2011.
- Teodor 1999 S. Teodor, *Regiunile est-carpătice ale României în secolele V-II î.d.Hr.*, București, 1999.
- Vertan 2002 A. Vertan, *Circulația monetară în Dobrogea romană (secolele I-III)*, Cluj-Napoca, 2002.
- Vertan – Custurea 1995-1996 A. Vertan, G. Custurea, *Descoperiri monetare în Dobrogea (X)*, in: *Pontica*, 28-29, 1995-1996.

TEZAURUL DACIC DE LA MĂLDĂREȘTI, JUDEȚUL VÂLCEA

SILVIU I. PURECE

Universitatea Lucian Blaga, Sibiu
silviu.purece@ulbsibiu.ro

Key-words: Larissa, Prundu-Jiblea, Măldărești, Dacian coin, Dacian hoard.

Abstract: In National Brukenthal Museum's numismatic collection are kept 6 Dacian coins that were part of a hoard discovered at Măldărești, Vâlcea County. Half of the coins are Larissa type and two Prundu-Jiblea type. The last one can't be integrated in any known type. For the first time, we have an association between Larissa and Prundu-Jiblea types' coins and we established a stylistic evolution of the Larissa type coins.

În colecția Muzeului Național Brukenthal, la numărul de inventar T 1330, se află înregistrate 6 monede dacice. Acestea sunt însoțite de două notițe scrise de mână, ce indică locul de proveniență al pieselor. Una dintre notițe este redactată cu cerneală, cu scrisul îngrijit, în timp ce a doua este în creion, având textul scris mai neglijent. Vom reda, în cele ce urmează, textele notițelor fără a interveni asupra formei lor:

1. Notița scrisă cu cerneală: „T 1330 6 monete de argint dacice găsite la Măldărești, valea Luncavățului, raion Horezu Reg. Pitești în anul 1904”.

2. Notița scrisă cu creionul: „Au fost găsite în Raionul Horez (comuna Măldărești) valea Luncavățului în 1904. Au fost colecționate ca amator de Constantin Avramescu și parte dintre ele aflate la expoziția din 1906 unde au și rămas. La Miază Noapte de comuna Măldărești”.

Modul în care sunt menționate structurile administrative menționate ne poate oferi informații referitoare la momentul în care au fost realizate cele două notițe. Având în vedere că Regiunea Pitești a funcționat între anii 1952¹ și 1960² amplasarea firească a momentului redactării notiței 1 este în acest interval cronologic. Foarte posibil ca și notița 2 în care se menționează „Raionul Horez” să fi fost scrisă în același moment cu cea dintâi. În timp ce prima a fost scrisă îngrijit, pentru a folosi la evidență, cea de-a doua a fost scrisă mai în grabă pentru a consemna, probabil, informația existentă pe o fișă mai veche și deteriorată.

Așa cum reiese din însemnările păstrate de cele două notițe cele șase monede au făcut parte dintr-un tezaur descoperit pe valea râului Luncavăț, în nordul comunei Măldărești, în prezent parte componentă a județului Vâlcea, sau la nord de aceasta. Conform celor două notițe locul descoperirii tezaurului trebuie amplasat pe valea Luncavățului, între localitățile Măldărești și Horezu³.

Cele șase monede se încadrează în trei tipuri monetare distincte: trei aparțin tipului Larissa, două tipului Prundu-Jiblea, în timp ce a șasea aparține unui tip monetar necunoscut până în prezent.

DESCRIEREA MONEDELOR

I. Tipul LARISSA

1. Avers. Cap uman, cu aspect feminin, văzut din față. Părul este despărțit în cinci grupe de bucle distincte, cele trei din partea superioară a capului având, din câte se pare, câte patru șuvițe, iar cele dinspre zona urechilor câte trei (posibil să fie și patru). Șuvițele au traiecte ușor curbate. Dinspre urechi coboară plete desenate printr-o linie ondulată, ce înconjoară un spațiu rămas gol. Fața este ovală, terminându-se într-o bărbie despicate. Gâtul este abia sesizabil, fiind distinctă doar linia ce îl delimitează în partea inferioară. Ochii sunt rotunzi și amplasați în câte o orbită puternic delimitată de câte două linii. Nasul este triunghiular, cu o ușoară ondulare în zona nărilor, ce pornește din zona aradelor. Buza superioară este alungită, în timp ce cea inferioară este globulară.

Revers. Călăreț călărind spre stânga. Călărețul este mai mult sugerat, detaliile nefiind

¹ Constituția Republicii Populare România, Articolul 18, în: Monitorul oficial, 1, 27 septembrie 1952.

² Anexa la Legea numărul 3/1960 pentru îmbunătățirea împărțirii administrative a teritoriului Republicii Populare Române.

³ A se vedea harta.

foarte evidente. Măinile nu sunt redată. Calul are coama perlată, piciorul drept din față este ridicat, coada este arcuită și se pot distinge urme le căpăstrului. Între picioarele din față ale calului apare o globulă mare înconjurată de un cerc realizat din perle, posibil un simbol solar.

Greutate: 11,69 g., dimensiuni: 23 x 22 mm, axa 4,5.

2. Avers. La fel ca la numărul 1 dar cu un stil mai puțin îngrijit. Părul este la fel împărțit dar sunt redată mai multe șuvițe pe grupă, desenate sub forma unor linii drepte de dimensiuni variate și dispuse neîngrijit. Se disting la grupele centrale 4, 5 și 6 șuvițe. Și pletele suferă din punctul de vedere al calității redării.

Revers. La fel ca la numărul 1 dar un stil mult mai puțin îngrijit. Detaliile sunt foarte slab redată. Iese în evidență ochiul calului redat printr-o globulă, apar elemente globulare în zona picioarelor calului.

Greutate: 10,39 g., dimensiuni: 23 x 22 mm, axa: 11.

3. Avers. La fel ca la numărul 1.

Revers. Calul și călărețul sunt redați la fel ca la numărul 1. Între picioarele din față ale calului apare o globulă mare înconjurată de un cerc realizat din perle, foarte clar evidențiat, posibil un simbol solar. Sub piciorul călărețului apare un triunghi cu unul dintre vârfuri în jos. Deasupra călărețului apare reprezentat schematizat un animal.

Greutate: 11,6 g., dimensiuni: 23 x 22 mm, axa: 3.

II. Tipul PRUNDU - JIBLEA

4. Avers. Cap spre dreapta. Nasul reprezentat printr-un L întors. Buzele sunt evidențiate. Ochiul este frumos desenat, cu pleoapele trasate. Părul este redat prin patru șuvițe lungi și îngustate către vârful capului și lățite către capătul opus, terminate prin creștături. O șuviță mai mică pornește mai jos decât primele patru și se termină cu patru creștături. În partea din spate, sub primul șir de șuvițe, se află o buclă puternic curbată, cu vârful în sus și cu trei creștături, urmată de o șuviță puțin curbată ce coboară spre zona urechii. Restul șuvițelor din planul doi nu au detaliile foarte bine precizate. Părul se prelungește în spate către zona umerilor prin trei șuvițe subțiri în formă de cârlig, cu capătul întors către dreapta, cele mari cu trei creștături, iar cea mai mică două. Barba este redată prin semicercuri: se văd trei către obraz și cinci în exterior. Barba își pierde din

detalii odată cu apropierea de gură. Gâtul este clar conturat.

Revers. Călăreț călărind spre stânga. Capul călărețului este bine redat. Poartă plete și ține în mână o ramură. Coama calului este redată prin linii paralele, putând fi distinse 12. Coada este arcuită. Piciorul drept al calului este ridicat. Se vede frâul.

Greutate: 11,99 g., dimensiuni: 23 x 22 mm, axa: 1.

5. Avers. La fel ca la numărul 4.

Revers. La fel ca la numărul 4, deși unele detalii sunt mai puțin vizibile, poate din cauza baterii.

Greutate: 12,1 g., dimensiuni: 23 x 22 mm, axa: 12.

III. NEPRECIZAT

6. Avers. Cap laureat spre dreapta. Părul este redat, deasupra coroanei de lauri, prin linii aproape drepte. Se remarcă șuvițele ce coboară de sub coroana de lauri către gât, prima fiind puternic curbată în sus, în timp ce celelalte patru prezintă o arcuire mai lină. Părul se distinge și în partea de jos a coroanei, mai ales în zona frunții. Barba și mustața sunt bine scoase în evidență. Se remarcă două șuvițe în formă de cârlig situate în zona urechii. Nasul este redat printr-un L întors, cu o ușoară curbura în zona vârfului nasului.

Revers. Călăreț călărind spre dreapta. Mâna dreaptă a călărețului este întoarsă către spate. Se disting urechile calului și elementele care marchează încheieturile acestuia. Capul calului este destul de bine redat. Sub picioarele calului este trasată linia pământului.

Pe revers apar însemne care amintesc de legenda monedelor lui Filip al II-lea. În spatele călărețului apare o cruce ce face trimitere la litera Φ. Alte două linii au fost trasate în dreptul gâtului calului, unde în mod normal se aflau literele ΓΟΥ. Două linii apar și între picioarele din față ale calului, unde, pe monedele macedonene, se regăsea monograma.

Detaliile aversului și reversului par a sugera o apropiere de tipul Ramna, deși diferențele sunt evidente.

Greutate: 13 g., dimensiuni: 23 x 21 mm, axa: 12.

Deși nu știm care a fost dimensiunea inițială a tezaurului și nici nu avem convingerea că doar cele trei tipuri s-au aflat în acest depozit monetar, trebuie să facem câteva observații cu privire la tipologia și cronologia monedelor din acest lot.

Cele mai multe monede din lot aparțin tipului Larissa, 50%, fapt ce ne face să credem că, indiferent de dimensiunea tezaurului acestea au reprezentat cel mai mare procent. De altfel, notița doi menționează că doar o parte a monedelor a ajuns la expoziție, fiind foarte posibil, să fi fost selectate în funcție de tip și caracteristici iconografice. Astfel, este destul de posibil ca în lot să fie reprezentate toate tipurile aflate în tezaur, acesta putând sugera și ponderea tipurilor monetare.

În cazul monedele de tip Larissa se poate observa o destul de clară transformare stilistică, ilustrată mai ales de reversul acestora.

Cel mai complex revers îl are moneda numărul 3, alături de călăreț și cal fiind prezente o serie de reprezentări simbolice: rozeta dintre picioarele din față ale calului, triunghiul de sub burta calului și animalul schematizat de deasupra călărețului. De pe reversul monedei 1 dispăre triunghiul și animalul schematizat, fiind păstrat doar rozeta dintre picioarele din față ale calului. Moneda numărul 2 are pe revers redat doar călărețul și calul, fără simboluri, fiind constatată o deteriorare a modului de redare a imaginilor amplasate atât pe aversul cât și pe reversul acesteia. În cazul monedei 2 se pierde din precizia desenului, liniile drepte înlocuiesc, mai ales pe avers, liniile curbe.

Suntem de părere că aceste observații definesc trei faze distincte în evoluția stilistică a acestui tip monetar. Faptul că aceste schimbări nu au putut fi sesizate în tezaurele de la Hinova⁴ și Bugiulești⁵ poate sugera o distanță cronologică destul de mare între cele trei etape și, implicit, prezența unui număr mare de monede în tezaurul de la Măldărești.

Structura tezaurului de la Măldărești este una inedită din perspectiva tipurilor monetare asociate. Este pentru prima dată când cunoaștem asocierea într-un tezaur a monedelor aparținând tipurilor Larissa și Prundu-Jiblea⁶, ambele tipuri fiind bine reprezentate în regiunea de nord-est a Olteniei⁷. Până acum, monedele de tip Larissa au fost menționate în asociere cu imitații de tip Filip II⁸, emisiuni ale lui Alexandru cel Mare și

Seleucos I⁹, cu monede de cu *cap janiform*¹⁰ și de tip Adâncata-Mănăstirea¹¹.

---

⁴ Dumitriu - Iliescu 1959, pp. 259 – 310.

⁵ Preda 1964, pp. 353-362.

⁶ Preda 1998, p. 166 sq.; Părpăuță 2006, p. 78 sqq.

⁷ Dumitrașcu 1982, pp. 29-35.

⁸ Preda 1964, pp. 353-362.

---

⁹ Dumitriu - Iliescu 1959, pp. 259-310.

¹⁰ Preda 1964, pp. 353-362.

¹¹ Popp 1916, pp. 57-60.

BIBLIOGRAFIE / BIBLIOGRAPHY

- Dumitrașcu 1982 A. Dumitrașcu, *Repertoriul descoperirilor monetare geto-dace de pe teritoriul județului Vâlcea*, în: *Studii Vâlcene*, V, 1982.
- Dumitriu - Iliescu 1959 S. Dumitriu, O. Iliescu, *About the issues of the Apollo-Amphipolis type and their role in the currency history of the Geto-Dacians*, în: *Dacia N. S.*, 3, 1959.
- Părpăuță 2006 T. D. Părpăuță, *Moneda în Dacia preromană, secolele IV a. Chr.-I p. Chr.*, Iași, 2006.
- Popp 1916 V. N. Popp, *Monete barbare din Adâncata-de-Jos (jud. Dolj)*, în: *BSNR*, 13, 1916.
- Preda 1964 C. Preda, *Monnaies imitant le type "Larrisa" et à tête janiforme découvertes à Bugiulesti (Olténie)*, în: *Dacia N. S.*, 8, 1964.
- Preda 1998 C. Preda, *Istoria monedei în Dacia preromană*, București, 1998.

1

2

3

4

5

6

HARTĂ. REGIUNEA ÎN CARE A FOST DESCOPERIT TEZAURUL

MONEDE DESCOPERITE ÎN URMA CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE EFECTUATE PE TRASEUL AUTOSTRĂZII SIBIU – ORĂȘTIE, LOT III

GHEORGHE VASILE NATEA
Muzeul Național Brukenthal, Sibiu
gheorghenatea@gmail.com

VASILE PALAGHIE
Muzeul Național Brukenthal, Sibiu
geminarom@yahoo.co.uk

SABIN ADRIAN LUCA
Muzeul Național Brukenthal, Sibiu
sabin.luca@brukenthalmuseum.ro

Key-words: coin, Dacian, Roman, highway, Miercurea Sibiului.

Abstract: In this article are described several Dacian, Greek, Roman and medieval coins unearthed during archaeological excavations in two sites (Miercurea I and IV), situated on the third section of the Sibiu – Orăștie highway. The coins date the Dacian settlement at the Miercurea IV site, as well as a post-aurelian activity at the Miercurea I site, where a large Roman complex has been uncovered.

În cadrul șantierelor arheologice preventive executate de arheologii Muzeului Național Brukenthal pe traseul obiectivului de investiții „Autostrada Orăștie - Sibiu - Lot 3” au fost descoperite, între alte artefacte importante din ceramică, os, metal sau piatră și o serie de monede; în acest context, am ales ca în articolul de față să prezentăm șase dintre acestea, respectiv cinci antice și una medievală.

Monede antice

Imitație Filip II din primele serii, grupa A
AR, tetradrahmă, 15 g.; 22,8 x 23,2 mm.
Sfârșitul secolului IV - jumătatea secolului III î. Chr.

Descriere: pe avers este redat capul lui Zeus, în profil spre dreapta. Buzele sunt marcate prin două globule, iar barba este stilizată. Pe revers, un călăreț (calul, în trap, are capul prezentat schematic), de asemenea întors spre dreapta, cu o ramură în mâna stângă și hățurile în dreapta. Legenda, incompletă, este următoarea: ΦIIA . În fața calului apare sigla Λ , desubt un animal, iar sub piciorul ridicat sigla σ și un șarpe (?).

Loc descoperire: MS-4, 4-355. Fig. 1.

Această monedă a fost descoperită în situl 4 (MS-4, km 51+050 - 52+000, conform numerotării convenționale făcută de noi. Din punct de vedere

stratigrafic moneda a fost descoperită la baza primului strat de cultură, cenușiu și foarte afânat, care se identifică cu primul moment de locuire, dacic, din această așezare.

Tip Huși-Vovriești

AR, tetradrahmă, 13,01 g.; 24,8 x 22,7 mm.

Preda 1973, pl. XXIII, nr. 2 (variantă).

Sfârșitul secolului III î. Chr. - mijlocul secolului II î. Chr.

Descriere: imitație după tetradrahmele lui Filip II, realizată prin procedeul baterii. Pe avers se găsește capul lui Zeus, cu barbă și cunună de lauri, în profil spre dreapta, iar deasupra apare o contramarcă de formă aproximativ rectangulară cu simbol neidentificabil. Pe revers este înfățișat un cal în trap cu călăreț, ambii stilizați și în profil spre dreapta. Călărețul este schematizat, aproape redus la un simplu contur, ținând ramura (?) sau hățul într-o mână, cu cealaltă sprijinindu-se de spatele calului. Nu se distinge dacă poartă ceva pe cap. Calul este destul de bine reprezentat, având două picioare ridicate, unul în față și altul în spate. Coada este stufoasă, ținută în vânt. Pe revers, pe verticală, până în dreptul capului călărețului, apare o tăietură care pătrunde adânc în miezul monedei. Legenda lipsește.

Loc descoperire: MS-4, în dreptul metrelor 51+620, în secțiunea din mijloc (3), la - 1,24 m, complex 4-355. Fig. 2.

Din punct de vedere stratigrafic moneda a fost descoperită în apropierea celei precedente, la baza primului strat de cultură, cenușiu și foarte afânat, propriu primului moment de locuire, dacic, din această așezare.

Dyrrhachium

EYKTHMΩN / ΔAMHNOΣ

AR, drahmă, 3,23 g.; 16,5 x 18,6 mm.

Avers: EY/KTHMΩN;

Revers: [ΔYP]/ΔA/MH/N[OΣ];

Pe avers, în exergă, ciorchine de strugure. În dreapta, spic de grâu.

A fost emisă la sfârșitul secolului II - începutul secolului I î. Chr. Ceka 164.

Loc descoperire: MS-4, 4-668, sud II, nr. 21. Fig. 3.

Din punct de vedere stratigrafic moneda a fost descoperită în stratul de cultură de culoare neagră - situat în partea superioară aceluși anterior, cenușiu - și aparține celui de al doilea (totodată și ultimului) moment de locuire dacic din această așezare, printre dărâmăturile unei locuințe de suprafață, pe acropola așezării.

Diocletian (284-305)

AE, antoninian, 2,06 g.; 19,7 x 21,3 mm.

RIC V/2, nr. 323. Antiohia, anul 285.

Loc descoperire: MS-1, pe vatra din colțul de SV al STR I/1, la nivelul zidului - 0,40 - 0,60 m. Fig. 4.

Structura I (STR I) este o înșiruire de trei complexe rectangulare, perpendiculare și lipite de zidul lung și aflate între zidul II și zidul III.

Valens (364-378)

Tip *Gloria Romanorum*

AE2, 2 g.; 15,3 x 16,9 mm.

Monetărie ?. Anii 364-378.

Loc descoperire: MS-1, din colțul de NV al STR III, în dărâmătura zidului de piatră. Fig. 5.

Structura III este situată cel mai la est, perpendiculară și lipită pe zidul lung și formată din zidul III și Zidul V.

Monedă medievală

Bela III (1172-1196)

AE, *follis*, 2,62 g.; 25,2 mm.

Huszár 72. Anii 1172-1196.

Loc descoperire: MS-4, 4-367 (pe platforma de piatră). Fig. 6.

Piesa a fost perforată în partea superioară, fiind transformată cel mai probabil într-un medalion.

Complexul 4-367 este o structură de suprafață ce se prezintă sub forma unei platforme dreptunghiulare de piatră.

Prezența monedelor în situl IV de la Miercurea Sibiului (MS IV), respectiv a primelor două prezentate în articolul de față (imitația Filip II și cea de tip Huși-Vovriești), demonstrează importanța așezării și atestă existența ei din secolul III î. Chr., până în prima jumătate a secolului II î. Chr., datând astfel primul nivel de locuire dacic; la rândul ei, moneda Dyrrhachium datează ultimul nivel de locuire dacic, cuprins între sfârșitul secolului II î. Chr. și mijlocul secolului I î. Chr.

În fine, moneda medievală de la Bela III (1172-1196), demonstrează o locuire în această așezare între secolele XII-XIII d. Chr.

Monedele găsite în cadrul construcției romane din situl arheologic descoperit de la Cunța, jud. Alba (notat MS I), demonstrează că edificiul - sau părți ale lui - au fost utilizate și după retragerea aureliană din anul 271. Prezența acestor piese este importantă pentru contribuția pe care o aduc la completarea repertoriului arheologic în zona submontană a județului Sibiu și, într-un cadru mai larg, pentru partea de sud a Transilvaniei.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013

Monede descoperite în urma cercetărilor arheologice efectuate pe traseul autostrăzii Sibiu – Orăștie,
lot III

BIBLIOGRAFIE / BIBLIOGRAPHY

Ceka 1972   H. Ceka, *Questions de numismatique illyrienne*, Tirana, 1972.
Preda 1973   Constantin Preda, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973.

ABREVIERI / ABBREVIATIONS

Huszár   Lajos Huszár, *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute*, München, 1979.
RIC   H. Mattingly, E. A. Sydenham (eds.), P. Webb, *The Roman Imperial Coinage*, V/2, London, 1968.

1

2

3

4

5

6

ALTE MONEDE DIN TEZAURUL DE LA BALȘ

RADU GABRIEL DUMITRESCU
Muzeul Olteniei Craiova
ducu2007d@yahoo.com

Key-words: *Museum of Oltenia, thesaurus from Balș, fragment, Bulgarian coins, Sracimir.*

Abstract: *The coins presented in this study complete the treasury discovered in 1928 near Balș city. The three coins presented respects the general structure of thesaurus, showing the increasing penetration of Vidin Kingdom coins after 1370, in worse of coins issued of Târnovo Kingdom in the monetary circulation of Wallachia.*

Într-un articol publicat recent am prezentat un număr de 238 de monede din tezaurul descoperit în anul 1928 în zona orașului Balș, județul Olt¹. Din acest tezaur, în urma procesului de inventariere a colecției numismatice aflate în gestiunea fostului șef al Secției de Istorie-Arheologie a Muzeului Olteniei, domnul Toma Rădulescu, am reușit să mai identificăm încă trei monede, numărul total de monede care se mai păstrează în prezent din această descoperire fiind de 241².

Prin urmare, în actualul stadiu, compoziția tezaurului de la Balș, pe baza cronologizării oferite de cercetătorul bulgar Konstantin Dochev este următoarea:

Nr. crt.	Prima grupă cronologică (1352/1355-1365)	A doua grupă cronologică. Prima perioadă (1370-1385)	A doua grupă cronologică. A doua perioadă (1385-1396)	Primăvara anului 1396	Total
1.	2 exemplare	65 exemplare	89 exemplare	85 exemplare	241 exemplare
2.	0,82 %	26,97 %	36,92 %	35,26 %	99,97 %

Cele trei monede descrise respectă structura generală a tezaurului, care demonstrează pătrunderea tot mai puternică, după 1370, a monedelor Țaratului de Vidin în detrimentul celor din Țaratul de Târnovo în circulația monetară a Țării Românești¹.

---

¹ Dumitrescu 2012, pp. 119-150.

² Inițial tezaurul cuprindea 270 de monede, o parte din acestea dispărând de-a lungul timpului în urma diferitelor evenimente politice sau calamități naturale. Pentru detalii a se vedea: Dumitrescu 2012, p. 119.

CATALOG

1. Av. Țarul cu coroană și nimb șezând pe un tron fără spătar. Ține cu mâna dr. un sceptru terminat cu o floare de crin, iar cu mâna st. Anexikakia. Pe brațele tronului, de o parte și de alta, câte o floare de crin.

Legenda: † **ΙωCPΔΡΗΜΗΡΦΒ**. C. p. i., c. p. e.
Rv. Bustul lui Hristos cu nimb crucifer, binecuvântând cu mâna dr., iar cu st. ținând Evanghelia. În câmp, de o parte și de alta **[I]C-XC**.

Legenda: † **ΙωCPΔΡΗΜΗΡΦΒ[...]PΔ**. C. p. i., c. p. e.

AR; ax 3; 0,64 g; 15,3 x 15,5 mm. Nr. inv. I 7681/1.

Băncilă 1958, cls. II, stea cu 8 raze, așezarea α, varianta 1, volumen. Dochev 2009, varianta B, nr. 4850 (legendă diferită av.-rv., sub greutatea și dimensiunea standard).

2. Av. Țarul cu coroană și nimb șezând pe un tron fără spătar. Ține cu mâna dr. un sceptru terminat cu o floare de crin, iar cu mâna st. Anexikakia. Pe brațele tronului, de o parte și de alta, câte o floare de crin.

Legenda: **[...PΔΡ[...]**. C. p. i., c. l. e.

Rv. Bustul lui Hristos cu nimb crucifer, binecuvântând cu mâna dr., iar cu st. ținând

Evanghelia. În câmp, de o parte și de alta **[I]C-XC**.

Legenda: † **[...]ωCPΔ[...]**ΝΜ**[...]Β**. C. p. i., c. p. e.

AR; ax 12; 0,49 g; 14,77 x 15,13 mm. Nr. inv. I 7680.

Băncilă 1958, cls. III, varianta 1, grupa A. Dochev 2009, nr. 4970 (legendă diferită av.-rv., sub greutatea și dimensiunea standard).

3. Av. Țarul cu coroană și nimb șezând pe un tron fără spătar. Ține cu mâna dr. un sceptru terminat cu o floare de crin, iar cu mâna st. Anexikakia. Pe brațele tronului, de o parte și de alta, câte o floare de crin.

Legenda: **[...]CPΔΡΗΜΗΡ[...]**ΒΒ****. C. p. i., c. p. e.

Rv. Bustul lui Hristos cu nimb crucifer, binecuvântând cu mâna dr., iar cu st. ținând Evanghelia. În câmp, de o parte și de alta **IC-XC**.

Legenda: † **ΙωCPΔΡΗΜΗΡ[...]**ΒΒ****. C. p. i., c. l. e.

AR; ax 9; 0,42 g; 17,12 x 16,19 mm. Nr. inv. I 7681/2.

Băncilă 1958, cls. II, stea cu 6 raze. Dochev 2009, varianta C, nr. 5000 (legendă diferită av.-rv., sub greutatea și dimensiunea standard).

BIBLIOGRAFIE / BIBLIOGRAPHY

- Băncilă 1958 Ileana Băncilă, *Din numismatica lui Ioan Sracimir*, în: SCN, II, 1958.
- Dochev 2009 Konstantine Dochev, *Catalogue of the Bulgarian medieval coins of the 13th-14th centuries (types, variants, prices)*, Centrex, 2009.
- Dumitrescu 2012 Radu Gabriel Dumitrescu, *Tezaurul de groși bulgărești, emisiuni Sracimir, descoperit la Balș, județul Olt*, în: Cl. Munteanu (ed.), *Monedă și comerț în sud-estul Europei. Studia in memoriam magistri Oltea Dudău*, IV, Sibiu, 2012.

1

2

3

**TEZAURUL MONETAR DE AUR DE LA DESA, JUDEȚUL DOLJ
(SECOLUL AL XIX-LEA)**

RADU GABRIEL DUMITRESCU

Muzeul Olteniei Craiova

ducu2007d@yahoo.com

Key-words: *Museum of Oltenia, thesaurus from Desa, House of Habsburg, mint, gold.*

Abstract: *At Desa - „Castravița” was found a clay jar, dated in the nineteenth century, containing 75 gold coins. The coins are spread chronologically between 1842-1868 and are issued in the mints of Vienna, Alba Iulia, Constantinople, Paris, Strasbourg and Turin for the Habsburg Empire, the Ottoman Empire, the French Republic, the French Empire and for the Kingdom of Italy. The treasure may be connected with some commercial activities carried out by customs of the Danube, in the second half of the nineteenth century.*

În ziua de 2 august 2011 colectivul științific condus de prof. univ. dr. Petre Gherghe¹, reprezentant al Universității din Craiova și dr. Florin Ridiche, reprezentant al Muzeului Olteniei, desfășurând activități de săpătură sistematică în extravilanul comunei Desa, în punctul „Castravița”, a descoperit în caseta numărul 1, la adâncimea de 0,70 m, în colțul de sud-vest al secțiunii, la distanță de 0,76 m de profilul sudic și la 1,40 m de profilul vestic, un ulcior din lut, parțial smălțuit, datând din secolul al XIX-lea. Ulciorul avea gâtul retezat și toarta ruptă.

După ce au fost menționate datele tehnice în jurnalul de șantier, membrii colectivului științific² au ridicat ulciorului din secțiune și l-au transportat în tabăra arheologică. În acest loc s-a procedat la spălarea și curățarea ulciorului, ocazie cu care au fost găsite un număr de 75 de monede din metal de culoare galbenă, probabil aur, ce se aflau în interiorul ulciorului³.

Ulterior, tezaurul a fost transferat pentru evaluare la Banca Națională a României, filiala Dolj, unde s-a stabilit că monedele sunt din aur, iar titlul acestuia⁴ este următorul: monedele cu viitoarele numere de inventar I 52613-I 52646 au titlul de 900 ‰, cele cu numerele de inventar I

52647-I 52655 au titlul de 916 ‰, iar monedele cu numerele de inventar I 52656-I 52687 au titlul de 986,11 ‰.

Cele 75 de monede au fost incluse, apoi, în colecția „Tezaur” a Muzeului Olteniei și au primit numerele de inventar I 52613-I 52687.

Comuna Desa este o localitate de frontieră situată în sud-vestul județului Dolj, la granița cu Bulgaria, în lunca și pe teresa I-a a Dunării. Comuna a fost înființată prin legea administrativă din 31 martie 1864, desființată în anul 1930 și reînființată în anul 1932.

A făcut parte din plășile Câmpu (1864-1908), Poiana (1908-1912), Calafat (1912-1930, 1932-1950) și din raionul Calafat (1950-1968). Comuna a fost formată din satul cu același nume pe toată perioada existenței sale⁵.

Comuna Desa este situată la 92 km sud-vest de Craiova, la 16 km de Calafat și la 9 km sud-vest de Poiana. În anul 1873, din cauza bălților și a nisipurilor, comuna s-a mutat cu 3 km mai spre nord, când s-a pus cu adevărat temelie satului și a comunei Desa⁶.

Satul Desa a fost în Antichitate un centru important. În colecția Muzeului Național de Antichități se păstrează un vas dublu ornamentat cu caneluri, găsit în 1871 de maiorul Dimitrie Pappasoglu și aparținând Hallstattului timpuriu. La muzeul din Turnu Severin se află câteva piese care au aparținut fostei colecții Istrati-Capșa, din care fac parte șapte pandantive circulare cu un mic appendice la partea opusă pedunculului, care

---

¹ Căruia îi mulțumim și pe această cale pentru amabilitatea de a ne fi permis cercetarea și publicarea acestui tezaur.

² Drd. Irina Popescu, prof. Marius Bâsceanu, prof. Iulian Popescu, student voluntar Sorin Săndulescu, elev voluntar Mara Buligă, voluntar Matthew McTernan, voluntar Liliana Șipeanu și voluntar Cristian Gheorghe-Balazs.

³ Toate aceste informații au fost preluate din procesul-verbal de constatare, încheiat cu ocazia descoperirii tezaurului și înregistrat la Muzeul Olteniei cu nr. 1592/03.08.2011.

⁴ Conform actului de evaluare nr. 36/17.02.2012.

---

⁵ Avram *et alii* 2004, p. 32.

⁶ Lahovari *et alii* 1900, p. 108.

aparține, probabil, unui depozit. În colecția școlii din Poiana Mare se află fragmente ceramice aparținând culturii Basarabi, care provin dintr-un tumul de la Desa.

La Desa, pe grindul Castravița sau Dăniloiu s-a constituit o așezare rurală romană, în secolele II-III p. Chr., suprapusă peste una geto-dacică. În punctul „Lăstun” a fost identificată o necropolă romană. A existat, de asemenea, un castru roman în secolele II-III p. Chr., în cuprinsul căruia s-au găsit monede de bronz și alte antichități de factură romană⁷.

La Desa a mai fost semnalată descoperirea unui tezaur, găsit în anul 1966 într-un vas de bronz, constituit din denari romani republicani⁸.

Un fragment de tezaur descoperit în aceeași localitate, format din 122 de denari imperiali romani, care se înșiruie cronologic de la Nero la Commodus a intrat în iulie 1988, confiscat de poliție, în colecția muzeului din Drobeta Turnu Severin⁹. Din același tezaur mai fac parte alte 11 monede, aflate într-o colecție particulară din București¹⁰.

Așezarea de la Desa și-a continuat existența și în sec. IV-VI p. Chr., fiind descoperite fragmente ceramice, un cazan de factură hunică și o fibulă digitală de factură bizantină¹¹. Circulația monetară va continua, cu unele întreruperi, la Desa până în vremea împăratului Mauricius Tiberius, când așezarea a fost părăsită sau chiar distrusă definitiv în momentul trecerii slavilor la sud de Dunăre în anul 602¹².

Ca așezare medievală satul Desa figurează într-un document din 20 mai 1577, în care se arată că un Pârvu clucer se judeca cu Radul, feciorul lui Verzea din Desa. Satul Desa, a aparținut pentru o vreme boierilor Buzești¹³, fiind ulterior menționat în mai multe documente din secolele XVII-XVIII, în harta căpitanului austriac Springfels von Schwantz (1722), în *Memoriile lui Bauer* (1778), în *Catastihul pentru toate satele din județul Dolj* (1851)¹⁴, în harta rusă din 1853 și în *Charta României Meridionale* (1864)¹⁵.

⁷ Avram *et alii* 2004, p. 33.

⁸ Mîtreă 1967, p. 384, nr. 36; Popescu 1996, p. 47.

⁹ Stîngă – Bălțeanu 2002, p. 113; Constantin Preda amintește de 222 de monede care ar fi fost achiziționate de Muzeul din Drobeta Turnu Severin, a se vedea: Preda 2008, p. 106.

¹⁰ Popescu 1996, p. 47sq.

¹¹ Avram *et alii* 2004, p. 34.

¹² Gherghe *et alii* 2011, pp. 251-262.

¹³ Stoicescu 1970, p. 274.

¹⁴ Ciobotea Gavrilă 2011, p. 292.

¹⁵ Avram *et alii* 2004, p. 34.

În perioada secolelor XIII-XVIII în vămile oltene din zona Dunării se poate constata o intensă activitate comercială, vama de la Calafat fiind cea mai importantă din regiune¹⁶. Satul Desa, fiind situat în imediata vecinătate a Dunării și în apropierea vămii de la Calafat, a devenit, prin stăpânitorii săi¹⁷, participant al schimburilor comerciale ce se desfășurau pe marele fluviu.

Ca urmare a intensificării comerțului pe Dunăre după 1829, o atenție deosebită a fost acordată de noua legiuire celor 11 puncte principale de vamă, pe care le-a împărțit în trei categorii, în funcție de volumul tranzacțiilor. În Oltenia, schelele aveau un corespondent pe malul celălalt al Dunării, cu care realizau în permanență schimburi comerciale. Cele mai importante din zona de sud-vest a țării, erau:

Calafatul, situat în fața orașului Vidin și care aparținea primei categorii de vămi. Prin acest punct se comercializau mărfurile din vestul Bulgariei, din Macedonia, părțile de vest ale Serbiei, Raguza și Dalmația;

Cerneți (Turnu-Severin), situat în dreptul Cladovei, aparținea celei de-a doua categorii și era folosit de negustorii balcanici care practicau un comerț mai redus. Cu timpul va deveni unul dintre cele mai importante centre comerciale, având relații cu Banatul, Serbia și Austria;

Izvoarele, care aparținea, din punct de vedere administrativ, de schela Calafat, situat în fața portului Prahovo, avea o activitate mai redusă;

Bechetul era așezat în fața orașului Rahovo, cu care era legat prin mici ambarcațiuni de 30-100 tone. Ele ușurau trecerea mărfurilor din Bechet și alte porturi dunărene în orașele bulgare. Aceste ultime două porturi făceau parte din a treia categorie a punctelor vamale.

Comerțul realizat prin aceste porturi, deși mai redus și destinat a satisface, pentru început, nevoile turcilor, își va lărgi, ulterior, sfera de acțiune în celelalte țări riverane Dunării¹⁸. Dintre produsele comercializate prin aceste vămi menționăm: sarea, zahărul, cerealele, legumele și fructele, împletiturile din tei, papură și nuiiele, vite, porci, pește, obiecte de uz casnic și îmbrăcăminte, mirodenii etc.¹⁹.

¹⁶ Ciobotea – Cioarec 2009, pp. 47-56.

¹⁷ Despre statutul satului și proprietarii săi a se vedea: Avram *et alii* 2004, p. 34.

¹⁸ Mitu 2009, p. 123.

¹⁹ Ciobotea – Cioarec 2008, p. 15.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013

Tezaurul monetar de aur de la Desa, județul Dolj (secolul al XIX-lea)

Situația se va schimba, însă, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când, tot mai mult solicitate vor fi, pe piața europeană, produsele agricole, îndeosebi cerealele²⁰. În anul 1861, 2/3 din cantitatea de grâu recoltată în Oltenia a fost destinată exportului. Cele mai mari cantități erau exportate prin porturile Calafat, Izlaz, Bechet, Gruia, Severin și Vârciorova. De altfel, orașele Turnu-Severin și Calafat își datorează apariția tocmai acestui intens export²¹.

Existența acestui tezaur la Desa poate fi pusă în legătura cu activitățile comerciale care se derulau prin vămile de la Dunăre, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, și a fluxului de bani și mărfuri prin principala vamă din zonă, cea de la Calafat.

Din analiza catalogului tezaurului rezultă că cele 75 de monede se eșalonează cronologic între anii 1842-1868 și sunt emise în atelierele monetare din Viena (nr. 1-25); Alba Iulia²² (nr. 26-32); Constantinopol (nr. 33-41); Paris (nr. 42-61, 63, 65); Strasbourg (nr. 62, 64, 66-72) și Torino (nr. 73-75), de Imperiul habsburgic, Imperiul otoman, Republica franceză, Imperiul francez și Regatul Italiei.

Dăm mai jos nominalurile care alcătuiesc tezaurul monetar de aur de la Desa:

Nr. crt.	Nominal	Nr. exemplare	Procentaj
1.	1 ducat	32	42,66 %
2.	100 kuruş (1 liră otomană)	9	12 %
3.	20 franci	31	41,33 %
4.	20 de lire	3	4 %
5.	TOTAL	75	99,99 %

După cum se poate observa din tabelul de mai sus, există mai multe specii monetare care compun tezaurul de la Desa, acest lucru fiind datorat lipsei unei monede naționale proprii. De altfel, una dintre principalele revendicări românești în secolul al XIX-lea a fost crearea unui sistem monetar național.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, economia monetară a Țării Românești a avut unele caracteristici, care au decurs din statutul ei politic și din relațiile ei economice cu alte sisteme monetare și s-a manifestat prin: lipsa unui sistem monetar național, deci și a unei monede naționale reale, și existența în circulație a numeroase specii de monede străine. O metodă de combatere a haosului monetar a fost aceea de a alege o monedă etalon. Astfel, prin Regulamentul Organic a fost introdusă ca unitate monetară de aur ducatul austriac sau olandez, iar ca unitate de argint sorocovățul (1 galben = 14 sorocovăți = 31 de lei și 20 de parale). Reforma a fost sortită eșecului, din cauza presiunilor făcute de marile puteri, care au cerut fixarea unor cursuri superioare pentru monedele lor²³.

Au urmat, apoi, alte reglementări ale cursului monetar, ultima dintre acestea producându-se în timpul domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Prin decretul nr. 6026 din 14/26 februarie 1865, înaintat de Ministerul Finanțelor lui Cuza se stabilesc următoarele cursuri după care aveau să fie primite monedele ce circulau în Principate de toate casele publice²⁴: napoleonul de aur (20 de franci sau 54 de lei); galbenul austriac (11,85 franci sau 32 lei); lira otomană (22,68 franci sau 61,10 lei)²⁵. Ce-a de-a patra specie monetară, care face parte din tezaur și nu este inclusă în cursul de schimb aprobat prin decretul nr. 6026, este moneda italiană de 20 de lire. Regatul Italiei, ca parte a Uniunii Latine, creată la 23 decembrie 1865, a adoptat sistemul monetar comun, având ca unitate de măsură francul împărțit în 100 de centime²⁶. Așadar piesele italiene de 20 de lire (nr. 73-75) au preluat etalonul monedelor de 20 de franci francezi și prin urmare le vom echivala cu acestea pe baza greutateii standard de 6,45 g și a greutateii intrinseci de metal prețios de 5,805 g.

²⁰ O analiză recentă asupra evoluției exporturilor românești de cereale în perioada 1829-1914 a se vedea: Murgescu 2010, pp. 114-123.

²¹ Mitu 2009, p. 124sq.

²² Despre activitatea monetăriei din Alba Iulia a se vedea: Wollmann 2012, pp. 17-146. La p. 51 se afirmă în mod eronat că tezaurul de la Desa ar cuprinde 70 de monede, din care 30 bătute în monetăriile din Viena și Alba Iulia.

²³ Ghionea 2010, p. 163sqq.

²⁴ Dăm în continuare doar cursurile pentru monedele de aur care se regăsesc în tezaur.

²⁵ Băicoianu 1932, p. 257; Kirițescu 1964, p. 140.

²⁶ Kirițescu 1964, p. 161.

Nr. crt.	Nominal	Nr. exemplare	Echivalentul în franci	Echivalentul în lei
1.	1 ducat	32	379,2	1024
2.	100 kuruş (1 liră otomană)	9	204,12	549,9
3.	20 franci	31	620	1674
4.	20 de lire	3	60	162
5.	TOTAL	75	1263,32	3409,9

Pentru a ne crea o imagine mai exactă asupra puterii de circulație a tezaurului de la Desa, dăm în continuare câteva cifre din epocă. În anul 1853, comercianții din clasa I plăteau către bugetul Țării Românești o patentă în valoare de 88 de franci și 80 de centime, în timp ce meșteșugarii din aceeași categorie achitau o taxă de 33 de franci și 30 de centime²⁷; la 11 mai 1855 soborul mănăstirii Neamț cumpăra de la Galați patru saci de orez cu prețul de 30 lei și 20 parale kila²⁸; în 1857, pe piața din Iași, kila de grâu valora 120 de lei²⁹; concesionarea îndreptării și marcării greutăților, cântarelor și balanțelor din Craiova, pe anul 1857, se făcea pentru suma de 4106 lei³⁰; repararea unei trăsurii în Craiova, la 6 iulie 1857, costa 2262 lei și 10 parale³¹; media exporturilor românești în intervalul 1854-1859 a fost de 88907 429 lei, iar cea a importurilor pentru aceeași perioadă de 53942267 lei³²; o prăvălie din Craiova, de pe Ulița Cojocarilor, era scoasă la vânzare cu mezat, la 31 decembrie 1861, pentru o datorie de 13029 lei și 33 parale³³.

Acest regim monetar bazat pe cursuri ce urmau să fie modificate periodic s-a păstrat până în anul 1867, când s-a adoptat legea sistemului monetar național³⁴.

Compoziția tezaurului de la Desa pe emitenți este următoarea:

---

²⁷ Lefebvre 2010, p. 248.

²⁸ Furnică 1908, p. 419.

²⁹ Zane 1930, p. 225.

³⁰ Popescu Cilieni – Bălintescu 1957, p. 301, doc. 245.

³¹ Popescu Cilieni – Bălintescu 1957, p. 302, doc. 246.

³² Iorga 1925, p. 172.

³³ Popescu Cilieni – Bălintescu 1957, p. 320, doc. 253.

³⁴ Băicoianu 1932, p. 274; Kirișescu 1964, p. 167.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013
Tezaurul monetar de aur de la Desa, județul Dolj (secolul al XIX-lea)

Nr. crt.	Emitent	Data	Nr. exemplare	Procentaj
1.	Ferdinand I	1842	1	1,33 %
2.	Ferdinand I	1848	2	2,66 %
3.	Franz Joseph I	1854	8	10,66 %
4.	Franz Joseph I	1855	5	6,66 %
5.	Franz Joseph I	1856	1	1,33 %
6.	Franz Joseph I	1860	2	2,66 %
7.	Franz Joseph I	1861	1	1,33 %
8.	Franz Joseph I	1862	5	6,66 %
9.	Franz Joseph I	1863	1	1,33 %
10.	Franz Joseph I	1864	1	1,33 %
11.	Franz Joseph I	1865	2	2,66 %
12.	Franz Joseph I	1867	3	4 %
13.	Abdul-Medjid I	1 feb. 1843-21 ian. 1844	1	1,33 %
14.	Abdul-Medjid I	22 ian. 1844-9 ian. 1845	1	1,33 %
15.	Abdul-Medjid I	24 sept. 1854-12 sept. 1855	2	2,66 %
16.	Abdul-Aziz	9 iul. 1861-28 iun. 1862	2	2,66 %
17.	Abdul-Aziz	18 iun 1863-5 iun. 1864	1	1,33 %
18.	Abdul-Aziz	6 iun. 1864-26 mai 1865	1	1,33 %
19.	Abdul-Aziz	16 mai 1866-4 mai 1867	1	1,33 %
20.	Louis Napoleon Bonaparte	1850	1	1,33 %
21.	Louis Napoleon Bonaparte	1851	4	5,33 %
22.	Louis Napoleon Bonaparte	1852	1	1,33 %
23.	Napoleon al III-lea	1853	1	1,33 %
24.	Napoleon al III-lea	1854	5	6,66 %
25.	Napoleon al III-lea	1856	1	1,33 %
26.	Napoleon al III-lea	1857	2	2,66 %
27.	Napoleon al III-lea	1859	4	5,33 %
28.	Napoleon al III-lea	1860	2	2,66 %
29.	Napoleon al III-lea	1862	1	1,33 %
30.	Napoleon al III-lea	1864	1	1,33 %
31.	Napoleon al III-lea	1865	2	2,66 %
32.	Napoleon al III-lea	1866	3	4 %
33.	Napoleon al III-lea	1868	3	4 %
34.	Vittorio Emanuele al II-lea	1862	1	1,33 %
35.	Vittorio Emanuele al II-lea	1863	1	1,33 %
36.	Vittorio Emanuele al II-lea	1864	1	1,33 %
37.	TOTAL		75	99,85 %

Urmărind structura tezaurului, din tabelul de mai sus, putem avansa ideea că îngroparea acestor monede s-a produs, cel mai probabil, în vara anului 1868, când au avut loc ciocniri între

cetele de haiduci bulgari, care luptau pentru independența Bulgariei, și trupele turcești. Această ipoteză este susținută de informațiile care se găsesc într-un raport al comandantului Misiunii militare franceze în România, Paul Lamy, către

mareșalul Niel, ministrul de Război al Franței, datat 31 iulie/12 august 1868. Din această informare aflăm că un grup de insurgenți bulgari urma să treacă Dunărea pe la Calafat, luându-i prin surprindere pe turcii de la Vidin. Din relatările unui insurgent bulgar, luat prizonier de turci, Lamy află planul insurecției bulgare, susținută logistic de Rusia, care trebuia să ridice la luptă câteva mii de oameni, împărțiți în 16 „bande” (grupuri). Punctul de concentrare al combatanților bulgari trebuia să fie Stara Planina, lângă Sofia. În cele din urmă insurecția bulgară va eșua, iar ceata de haiduci care a trecut Dunărea pe la Calafat avea să fie înfrântă în Balcani, între Kazanlâc și Șipca³⁵.

În concluzie, publicarea acestei descoperiri lărgeste imaginea asupra circulației monetare din Principatele Unite în etapa finală ce a premers întrării în vigoare a sistemului monetar național și surprinde fluxul comercial și monetar ce pulsa în zona porturilor oltene de la Dunăre.

CATALOG

IMPERIUL HABSBURGIC

AUSTRIA

FERDINAND I (1835-1848)

1. 1 ducat, 1842. Sigla A; 3,46 g; inv. I 52687. Stare bună de conservare. Szaivert 1991, p. 209, nr. 413, B, 1; WCoins KM # 2262.

2. 1 ducat, 1848. Sigla A; 3,46 g; inv. I 52685. Stare bună de conservare. Szaivert 1991, p. 209, nr. 413, B, 1; Oberländer-Târnoveanu *et alii* 2001, p. 58, nr. 12; WCoins KM # 2262.

3. 1 ducat, 1848. Sigla A; 3,46 g; inv. I 52686. Stare bună de conservare. Szaivert 1991, p. 209, nr. 413, B, 1; Oberländer-Târnoveanu *et alii* 2001, p. 58, nr. 12; WCoins KM # 2262.

FRANZ JOSEPH I (1848-1916)

---

³⁵ Pentru detalii despre insurecția bulgară din 1868 și poziția Franței în această problemă a se vedea: Tafta 2001, pp. 97-102.

4. 1 ducat, 1854. Sigla A; 3,46 g; inv. I 52659. Stare bună de conservare. Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, A, 1; Oberländer-Târnoveanu *et alii* 2001, p. 59, nr. 28-29; WCoins KM # 2263.

5. 1 ducat, 1854. Sigla A; 3,48 g; inv. I 52667. Stare bună de conservare. Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, A, 1; Oberländer-Târnoveanu *et alii* 2001, p. 59, nr. 28-29; WCoins KM # 2263.

6. 1 ducat, 1854. Sigla A; 3,46 g; inv. I 52673. Stare bună de conservare. Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, A, 1; Oberländer-Târnoveanu *et alii* 2001, p. 59, nr. 28-29; WCoins KM # 2263.

7. 1 ducat, 1854. Sigla A; 3,48 g; inv. I 52674. Stare bună de conservare. Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, A, 1; Oberländer-Târnoveanu *et alii* 2001, p. 59, nr. 28-29; WCoins KM # 2263.

8. 1 ducat, 1854. Sigla A; 3,44 g; inv. I 52676. Stare bună de conservare. Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, A, 1; Oberländer-Târnoveanu *et alii* 2001, p. 59, nr. 28-29; WCoins KM # 2263.

9. 1 ducat, 1854. Sigla A; 3,48 g; inv. I 52681. Stare bună de conservare. Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, A, 1; Oberländer-Târnoveanu *et alii* 2001, p. 59, nr. 28-29; WCoins KM # 2263.

10. 1 ducat, 1855. Sigla A; 3,46 g; inv. I 52657. Stare bună de conservare. Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, A, 1; Oberländer-Târnoveanu *et alii* 2001, p. 59, nr. 30-33; WCoins KM # 2263.

11. 1 ducat, 1855. Sigla A; 3,46 g; inv. I 52660. Stare bună de conservare. Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, A, 1; Oberländer-Târnoveanu *et alii* 2001, p. 59, nr. 30-33; WCoins KM # 2263.

12. 1 ducat, 1855. Sigla A; 3,48 g; inv. I 52669. Stare bună de conservare. Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, A, 1; Oberländer-Târnoveanu *et alii* 2001, p. 59, nr. 30-33; WCoins KM # 2263.

13. 1 ducat, 1855. Sigla **A**; 3,49 g; inv. I 52678.
Stare bună de conservare.
Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, A, 1; Oberländer-Târnoveanu *et alii* 2001, p. 59, nr. 30-33; WCoins KM # 2263.

14. 1 ducat, 1855. Sigla **A**; 3,46 g; inv. I 52683.
Stare bună de conservare.
Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, A, 1; Oberländer-Târnoveanu *et alii* 2001, p. 59, nr. 30-33; WCoins KM # 2263.

15. 1 ducat, 1856. Sigla **A**; 3,48 g; inv. I 52661.
Stare bună de conservare.
Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, A, 1; WCoins KM # 2263.

16. 1 ducat, 1860. Sigla **A**; 3,49 g; inv. I 52664.
Stare bună de conservare.
Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, B, 1; WCoins KM # 2264.

17. 1 ducat, 1860. Sigla **A**; 3,48 g; inv. I 52682.
Stare bună de conservare.
Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, B, 1; WCoins KM # 2264.

18. 1 ducat, 1861. Sigla **A**; 3,49 g; inv. I 52668.
Stare bună de conservare.
Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, B, 1; WCoins KM # 2264.

19. 1 ducat, 1862. Sigla **A**; 3,48 g; inv. I 52662.
Stare bună de conservare.
Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, B, 1; WCoins KM # 2264.

20. 1 ducat, 1862. Sigla **A**; 3,49 g; inv. I 52677.
Stare bună de conservare.
Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, B, 1; WCoins KM # 2264.

21. 1 ducat, 1862. Sigla **A**; 3,48 g; inv. I 52680.
Stare bună de conservare.
Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, B, 1; WCoins KM # 2264.

22. 1 ducat, 1863. Sigla **A**; 3,48 g; inv. I 52663.
Stare bună de conservare.
Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, B, 1; Oberländer-Târnoveanu *et alii* 2001, p. 59, nr. 35; WCoins KM # 2264.

23. 1 ducat, 1864. Sigla **A**; 3,49 g; inv. I 52671.
Stare bună de conservare.
Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, B, 1; WCoins KM # 2264.

24. 1 ducat, 1865. Sigla **A**; 3,49 g; inv. I 52679.
Stare bună de conservare.
Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, B, 1; WCoins KM # 2264.

25. 1 ducat, 1867. Sigla **A**; 3,49 g; inv. I 52665.
Stare bună de conservare.
Szaivert 1991, p. 225, nr. 448, D, 1; WCoins KM # 2266.

TRANSILVANIA

FRANZ JOSEPH I (1848-1916)

26. 1 ducat, 1854. Sigla **E**; 3,49 g; inv. I 52666.
Stare bună de conservare.
Huszár 1979, p. 302, nr. 2100; Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, A, 4; Oberländer-Târnoveanu *et alii* 2001, p. 58, nr. 15; WCoins KM # 2263.

27. 1 ducat, 1854. Sigla **E**; 3,46 g; inv. I 52684.
Stare bună de conservare.
Huszár 1979, p. 302, nr. 2100; Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, A, 4; Oberländer-Târnoveanu *et alii* 2001, p. 58, nr. 15; WCoins KM # 2263.

28. 1 ducat, 1862. Sigla **E**; 3,47 g; inv. I 52672.
Stare bună de conservare.
Huszár 1979, p. 302, nr. 2102; Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, B, 4; WCoins KM # 2264.

29. 1 ducat, 1862. Sigla **E**; 3,49 g; inv. I 52670.
Stare bună de conservare.
Huszár 1979, p. 302, nr. 2102; Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, B, 4; WCoins KM # 2264.

30. 1 ducat, 1865. Sigla **E**; 3,49 g; inv. I 52656.
Stare bună de conservare.
Huszár 1979, p. 302, nr. 2102; Szaivert 1991, p. 224, nr. 448, B, 4; WCoins KM # 2264.

31. 1 ducat, 1867. Sigla **E**; 3,48 g; inv. I 52658.
Stare bună de conservare.
Huszár 1979, p. 303, nr. 2106; Szaivert 1991, p. 225, nr. 448, D, 4; WCoins KM # 2266.

32. 1 ducat, 1867. Sigla **E**; 3,49 g; inv. I 52675. Stare bună de conservare. Huszár 1979, p. 303, nr. 2106; Szaivert 1991, p. 225, nr. 448, D, 4; WCoins KM # 2266.

IMPERIUL OTOMAN

ABDUL-MEDJID I (1839-1861 AD) / (1255-1277 AH)

33. 100 kuruş, anul 5 al domniei (1 feb. 1843-21 ian. 1844); 7,20 g; inv. I 52650. Stare bună de conservare.

Jem Sultan, nr. 3473; WCoins KM # 679.

34. 100 kuruş, anul 6 al domniei (22 ian. 1844-9 ian. 1845); 7,20 g; inv. I 52648. Stare bună de conservare.

Jem Sultan, nr. 3474; WCoins KM # 679.

35. 100 kuruş, anul 17 al domniei (24 sept. 1854-12 sept. 1855); 7,15 g; inv. I 52647. Stare bună de conservare.

Jem Sultan, nr. 3476; WCoins KM # 679.

36. 100 kuruş, anul 17 al domniei (24 sept. 1854-12 sept. 1855); 7,20 g; inv. I 52649. Stare bună de conservare.

Jem Sultan, nr. 3476; WCoins KM # 679.

ABDUL-AZIZ (1861-1876 AD) / (1277-1293 AH)

37. 100 kuruş, anul 2 al domniei (9 iul. 1861-28 iun. 1862); 7,20 g; inv. I 52651. Stare bună de conservare.

WCoins KM # 696.

38. 100 kuruş, anul 2 al domniei (9 iul. 1861-28 iun. 1862); 7,19 g; inv. I 52652. Stare bună de conservare.

WCoins KM # 696.

39. 100 kuruş, anul 4 al domniei (18 iun 1863-5 iun. 1864); 7,20 g; inv. I 52655. Stare bună de conservare.

WCoins KM # 696.

40. 100 kuruş, anul 5 al domniei (6 iun. 1864-26 mai 1865); 7,15 g; inv. I 52653. Stare bună de conservare.

WCoins KM # 696.

41. 100 kuruş, anul 7 al domniei (16 mai 1866-4 mai 1867); 7,21 g; inv. I 52654. Stare bună de conservare.

WCoins KM # 696.

REPUBLICA FRANCEZĂ

LOUIS NAPOLEON BONAPARTE (1848-1852)

42. 20 franci, 1850. Sigla **A**; 6,42 g; inv. I 52642. Stare bună de conservare.

WCoins KM # 762.

43. 20 franci, 1851. Sigla **A**; 6,43 g; inv. I 52641. Stare bună de conservare.

WCoins KM # 762.

44. 20 franci, 1851. Sigla **A**; 6,44 g; inv. I 52643. Stare bună de conservare.

WCoins KM # 762.

45. 20 franci, 1851. Sigla **A**; 6,42 g; inv. I 52644. Puţin ştearsă la av. și rv.

WCoins KM # 762.

46. 20 franci, 1851. Sigla **A**; 6,41 g; inv. I 52645. Stare bună de conservare.

WCoins KM # 762.

47. 20 franci, 1852. Sigla **A**; 6,44 g; inv. I 52646. Stare bună de conservare.

WCoins KM # 774.

IMPERIUL FRANCEZ

NAPOLEON AL III-LEA (1852-1870)

48. 20 franci, 1853. Sigla **A**; 6,40 g; inv. I 52640. Stare bună de conservare.

WCoins KM # 781.1.

49. 20 franci, 1854. Sigla **A**; 6,44 g; inv. I 52639. Puţin ştearsă la av.

WCoins KM # 781.1.

50. 20 franci, 1854. Sigla **A**; 6,45 g; inv. I 52634. Puţin ştearsă la rv.

WCoins KM # 781.1.

51. 20 franci, 1854. Sigla **A**; 6,41 g; inv. I 52628. Puţin ştearsă la av.

WCoins KM # 781.1.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013
Tezaurul monetar de aur de la Desa, județul Dolj (secolul al XIX-lea)

---

52. 20 franci, 1854. Sigla **A**; 6,41 g; inv. I 52629.
Stare bună de conservare.
WCoins KM # 781.1.

53. 20 franci, 1854. Sigla **A**; 6,43 g; inv. I 52636.
Puțin ștersă la rv.
WCoins KM # 781.1.

54. 20 franci, 1856. Sigla **A**; 6,44 g; inv. I 52627.
Stare bună de conservare.
WCoins KM # 781.1.

55. 20 franci, 1857. Sigla **A**; 6,44 g; inv. I 52631.
Stare bună de conservare.
WCoins KM # 781.1.

56. 20 franci, 1857. Sigla **A**; 6,43 g; inv. I 52637.
Stare bună de conservare.
WCoins KM # 781.1.

57. 20 franci, 1859. Sigla **A**; 6,45 g; inv. I 52630.
Stare bună de conservare.
WCoins KM # 781.1.

58. 20 franci, 1859. Sigla **A**; 6,43 g; inv. I 52632.
Puțin ștersă la rv.
WCoins KM # 781.1.

59. 20 franci, 1859. Sigla **A**; 6,42 g; inv. I 52633.
Stare bună de conservare.
WCoins KM # 781.1.

60. 20 franci, 1859. Sigla **A**; 6,43 g; inv. I 52635.
Puțin ștersă la rv.
WCoins KM # 781.1.

61. 20 franci, 1860. Sigla **A**; 6,45 g; inv. I 52626.
Puțin ștersă la av.
WCoins KM # 781.1.

62. 20 franci, 1860. Sigla **BB**; 6,44 g; inv. I 52638. Stare bună de conservare.
WCoins KM # 781.2.

63. 20 franci, 1862. Sigla **A**; 6,44 g; inv. I 52622.
Stare bună de conservare.
WCoins KM # 801.1.

64. 20 franci, 1864. Sigla **BB**; 6,43 g; inv. I 52619. Stare bună de conservare.
WCoins KM # 801.2.

65. 20 franci, 1865. Sigla **A**; 6,44 g; inv. I 52616.
Stare bună de conservare.
WCoins KM # 801.1.

66. 20 franci, 1865. Sigla **BB**; 6,45 g; inv. I 52618. Stare bună de conservare.
WCoins KM # 801.2.

67. 20 franci, 1866. Sigla **BB**; 6,42 g; inv. I 52621. Stare bună de conservare.
WCoins KM # 801.2.

68. 20 franci, 1866. Sigla **BB**; 6,45 g; inv. I 52623. Puțin ștersă la av., în partea de jos.
WCoins KM # 801.2.

69. 20 franci, 1866. Sigla **BB**; 6,45 g; inv. I 52624. Ștersă la av.
WCoins KM # 801.2.

70. 20 franci, 1868. Sigla **BB**; 6,45 g; inv. I 52617. Stare bună de conservare.
WCoins KM # 801.2.

71. 20 franci, 1868. Sigla **BB**; 6,45 g; inv. I 52620. Stare bună de conservare.
WCoins KM # 801.2.

72. 20 franci, 1868. Sigla **BB**; 6,45 g; inv. I 52625. Stare bună de conservare.
WCoins KM # 801.2.

REGATUL ITALIEI

VITTORIO EMANUELE II (1861-1878)

73. 20 lire, 1862; 6,43 g; inv. I 52613. Stare bună de conservare.
CNI, I, p. 466, nr. 19; WCoins KM # 10.1.

74. 20 lire, 1863; 6,44 g; inv. I 52614. Stare bună de conservare.
CNI, I, p. 467, nr. 32; WCoins KM # 10.1.

75. 20 lire, 1864; 6,43 g; inv. I 52615. Stare bună de conservare.
CNI, I, p. 469, nr. 55; WCoins KM # 10.1.

URCIOR³⁶

---

³⁶ Descrierea ulciorului o datorăm domnului Florin Ridiche, căruia îi mulțumim pe această cale pentru sprijinul colegial pe care ni l-a oferit.

76. Ulcior de formă globulară, ușor arcuită în partea inferioară, cu baza plată. Avea o singură toartă care pornea de pe diametrul maxim al vasului, ruptă din vechime, până pe gâtul ulciorului și acesta rupt din vechime. Probabil, gâtul ulciorului a fost spart și implicit și toarta ruptă pentru ca monedele să fie introduse în interior. Suprafața exterioară a fost acoperită cu un slip roșiatic peste care s-a adăugat o altă soluție asemănătoare, dar de culoare bej. În partea

superioară a vasului se află două șiruri de culoare galben, care provin de la un smalț ce acoperea gâtul ulciorului. Urme ale acestei smălțuiri de pe gâtul vasului apar și în zona de îmbinare dintre corpul ulciorului și gâtul rupt. Pe alocuri apar și rare pete de culoare verde, de smalț.

Diam. max. = 11,2 cm.

Diam. bază = 6,2 cm.

Diam. orificiu prindere gât = 3 cm.

H = 12,5 cm.

BIBLIOGRAFIE / BIBLIOGRAPHY

- Avram *et alii* 2004 Cezar Avram (coord.), Paul Emanoil Barbu, Dinică Ciobotea, Vladimir Osiac, *Dicționarul istoric al localităților din județul Dolj, D-M*, Craiova, 2004.
- Băicoianu 1932 C. I. Băicoianu, *Istoria politicei noastre monetare și a Băncii Naționale*, I, I, București, 1932.
- Ciobotea Gavrilă 2011 Alexandrina-Daniela Ciobotea Gavrilă, *Coordonatele statistice demografice ale județului Dolj în anul 1851*, în: S. L. Damean, M. Cîrstea (coord.), *Continuitate istorică în spațiu și timp. Profesorul Vladimir Osiac la 70 de ani*, Craiova, 2011.
- Ciobotea – Cioarec 2008 Dinică Ciobotea, Ileana Cioarec, *Transformări economico-sociale în așezările de pe malul românesc al Dunării la începutul deceniului IV al secolului al XIX-lea*, în: *Anuarul Institutului de cercetări socio-umane C. S. Nicolăescu-Plopșor*, IX, 2008.
- Ciobotea – Cioarec 2009 Dinică Ciobotea, Ileana Cioarec, *Vămile de la Dunăre, din zona Porților de Fier până la vărsarea Oltului (secolele XIII-XVIII)*, în: AO S.N., 23, 2009.
- Furnică 1908 Dumitru Z. Furnică, *Din istoria comerțului la români, mai ales băcănă. Publicațiune de documente inedite (1593-1855)*, București, 1908.
- Gherghe *et alii* 2011 Petre Gherghe, Florin Ridiche, Marius Bâsceanu, *Considerații privind descoperirile monetare de la Desa, județul Dolj, și consecințele crizei economice a Imperiului Roman la nord de Dunăre*, în: AUC, XVI, 1 (19), 2011.
- Ghionea 2010 Georgeta Ghionea, *Circulația monetară în Oltenia secolului al XIX-lea*, în: AO S.N., 24, 2010.
- Huszár 1979 Lajos Huszár, *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute*, München, 1979.
- Iorga 1925 N. Iorga, *Istoria comerțului românesc. Epoca mai nouă*, București, 1925.
- Kirițescu 1964 Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, I, București, 1964.
- Lahovari *et alii* 1900 George Ioan Lahovari, C. I. Brătianu, Grigore G. Tocilescu, *Marele dicționar geografic al României*, III, București, 1900.
- Lefebvre 2010 Thibault Lefebvre, *Studii diplomatice și economice despre Țara Românească*, în: D. Bușă (coord.), *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, VI, 1852-1856, București, 2010.
- Mitrea 1967 Bucur Mitrea, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumanie*, în: Dacia N.S., XI, 1967.
- Mitu 2009 Narcisa Maria Mitu, *Evoluția comerțului românesc în porturile dunărene oltene în secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea*, în: AO S.N., 23, 2009.
- Murgescu 2010 Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumulrea decalajelor economice (1500-2010)*, Iași, 2010.
- Oberländer-Târnoveanu *et alii* 2001 Ernest Oberländer-Târnoveanu (coord.), Aurel Vilcu, Mihai Dima, *Monede de aur din colecții românești*, I, *Colecții din Muntenia: Muzeul Județean Buzău, Muzeul Dunării de Jos Călărași, Muzeul Județean „Teohari Antonescu” Giurgiu, Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova*, București, 2001.
- Popescu 1996 Adrian Popescu, *Denari romani imperiali din tezaurul găsit la Desa, jud. Dolj*, în: CN, VII, 1996.
- Popescu Cilieni – Bălintescu 1957 Ion Popescu Cilieni, Alexandru Bălintescu, *Meșteșugari și neguțători din trecutul Craiovei. Documente (1666-1865)*, București, 1957.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013

Radu Gabriel Dumitrescu

Preda 2008	Constantin Preda, <i>Enciclopedie de numismatică antică în România</i> , București, 2008.
Stîngă – Bălțeanu 2002	Ion Stîngă, Dan Bălțeanu, <i>Tezaurul de denari romani imperiali de la Desa (jud. Dolj)</i> , în: <i>Drobeta</i> , XI-XII, 2002.
Stoicescu 1970	Nicolae Stoicescu, <i>Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România. I. Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea)</i> , I, A-L, Craiova, 1970.
Szaivert 1991	Eva Szaivert, <i>Münzkatalog Österreich von 1740 (Maria Theresia) - 1990</i> , Augsburg, 1991.
Tafta 2001	Lucia Tafta, <i>Ațiunea bulgară din 1868 în optica comandantului misiunii militare franceze la București</i> , în: MN, XIII, 2001.
Wollmann 2012	Volker Wollmann, <i>Din activitatea monetăriei de la Alba Iulia, de la începutul veacului al XVIII-lea până în anul 1871</i> , în: <i>Apulum</i> , XLIX, 2012.
Zane 1930	G. Zane, <i>Economia de schimb în Principatele Române</i> , București, 1930.

ABREVIERI / ABBREVIATIONS

AO – *Arhivele Olteniei*, Craiova.

Apulum – *Apulum. Acta Musei Apulensis*, Alba Iulia.

AUC – *Analele Universității din Craiova*, seria Istorie, Craiova.

CN – *Cercetări Numismatice*, București.

CNI, I – *Corpus Nummorum Italicorum*, vol. I, *Casa Savoia (Torino, Chambéry e le altre sedi dei Savoia)*, Roma, 1910.

Jem Sultan – Jem Sultan, *Coins of the Ottoman Empire and The Turkish Republic. A detailed catalogue of the Jem Sultan collection*, vol. I, *Text*, Thousand Oaks, CA, 1977.

MN – *Muzeul Național*, București.

WCoins - Chester L. Krause, Clifford Mishler, *Standard catalog of modern world gold coins. 1801-Present*, Krause Publications, Iola, 2007.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013
Tezaurul monetar de aur de la Desa, județul Dolj (secolul al XIX-lea)

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013
Tezaurul monetar de aur de la Desa, județul Dolj (secolul al XIX-lea)

76

50

UN LINGOU CHINEZESC DE ARGINT DIN FONDUL DR. EUGEN WORELL AL COLECȚIEI DE ARTĂ DECORATIVĂ A MUZEULUI NAȚIONAL BRUKENTHAL DIN SIBIU

ADRIAN LUCA

Muzeul Național Brukenthal, Sibiu
adrian.luca@brukenthalmuseum.ro

ALEXANDRU GH. SONOC

Muzeul Național Brukenthal, Sibiu
sandysonoc@yahoo.com

Key-words: *sycee, Chinese finances, dr. Eugen Worell, International Plague Conference from Mukden (1911).*

Abstract: *The sycee of the Dr. Eugen Worell fund in the decorative art collection of the Brukenthal National Museum can be dated between 1910-1911. It seems to be made as gift for the New Year's festival or perhaps in appreciation or reward for a service, possibly related to the International Plague Conference in Mukden (1911), which was attended also by this collector of Sibiu, as military surgeon of the Austrian-Hungarian navy and bacteriologist.*

În colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal există un fond relativ mic, dar reprezentativ de piese chinezești, emise cu precădere de către împărații din sec. XVIII-XX ai dinastiei Qing și în perioada Republicii, înainte de agresiunea japoneză din 1937, câteva interesante piese exonumismatice din sec. XIX și chiar și câteva monede antice. În mod surprinzător însă, din această colecție lipsesc lingourile de argint (relativ frecvente în colecțiile mai importante de antichități extrem-orientale constituite în cursul sec. XIX sau la începutul sec. XX și în marile colecții numismatice din Europa, dar cu care multă vreme s-au făcut plățile mai importante și care întotdeauna s-au numărat printre piesele cele mai râvnite de către colecționarii interesați de numismatica și exonumismatica extrem-orientală. Explicația ar putea consta atât în orientarea generală a comerțului extern transilvănean și a celui austriac (respectiv austro-ungar) cu preponderență către statele europene vecine și către Imperiul otoman, cât și în modul de constituire al lotului de monede extrem-orientale din această colecție, prin piese care provin pe diferite căi de la colecționari locali, cu posibilități modeste, pentru care monedele care provin din aceste îndepărtate părți ale lumii reprezintă, în primul rând, piese exotice, mai greu de procurat în România și de aceea valoroase mai curând prin

acest fapt, decât prin raritate sau prin valoarea lor pe piața numismatică internațională.

De aceea, descoperirea existenței unei astfel de piese (nr. inv. AD 71), inedită, în fondul dr. Eugen Worell al colecției de artă decorativă a Muzeului Național din Sibiu a reprezentat o surpriză. Raritatea lingourilor chinezești de argint în colecțiile muzeale din România, dar mai ales actualul stadiu al cercetărilor cu privire la piesele numismatice și exonumismatice extrem-orientale din România justifică pe deplin studiarea mai amănunțită a acestei piese și a semnificației sale cultural-istorice, mai ales dacă se are în vedere că lingourile chinezești de argint sunt încă insuficient studiate în lucrări de sinteză¹, dacă se face abstracție de lucrările tipărite în China, Taiwan și Japonia în perioada 1978-2004, practic inaccesibile majorității cercetătorilor europeni.

Pentru traducerea inscripției chineze, suntem recunoscători prof. univ. dr. Song Shaofeng, codirectorul Institutului "Confucius" de la Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu.

1. Dr. Eugen Worell (1884-1961) și colecțiile sale.

---

¹ Sigler 1943; Chang 1944; Nevskij 1981; Cribb 1992; Sandrock 1995; Tai 1997; Tai 1999.

Eugen Worell² s-a născut la 15 octombrie 1884, la Râșnov. Părinții săi se numeau Eugen și Carlotta. Tatăl, de profesie medic, era originar din Leitmeritz (azi Litoměřice, Cehia), iar mama provenea dintr-o familie de sași transilvăneni din Râșnov. După studii la liceul din Košice (Slovacia), tânărul E. Worell a urmat la Viena cursurile Facultății de Drept și ale Universității de Medicină, unde s-a specializat în bacteriologie și anatomie patologică cu profesori celebri, precum Karl Landsteiner (1868-1943), Alexander Kolisko (1857-1918) și Rudolf Maresch (1868-1936), devenind doctor în medicină în anul 1907. În 1908 a fost numit chirurg militar în baza navală de la Pola (Croatia), calitate în care a avut posibilitatea de a călători mult, nu numai pe Marea Mediterană, ci și mai departe, ajungând chiar până la Vladivostok, în Java, Sumatra și în Filipine. În cursul acestor voaje, și-a constituit o valoroasă colecție entomologică, în care se regăsesc specimene din Europa, Africa, Asia, America de Nord și America de Sud, pe care ulterior a îmbogățit-o cu insecte colectate în împrejurimile orașului Sibiu.

Ca urmare a unei epidemii necunoscute izbucnite în Manciuria și Mongolia în iarna anului 1910 și care ulterior s-a dovedit a fi ciuma pneumonică (o boală mai rară decât ciuma bubonică sau ciuma septicemică, dar mai virulentă și care se transmite pe cale aeriană sau prin contactul cu țesutul animal sau uman contaminat), guvernul imperial chinez a solicitat sprijinul puterilor europene și astfel dr. E. Worell, ca delegat-expert al armatei austro-ungare, a ajuns să participe la combaterea acestui flagel și, ca recunoștință pentru contribuția sa la salvarea populației locale, a primit de la autoritățile chineze insigna corespunzătoare rangului de mandarin de gradul I, rezervat membrilor casei imperiale Qing (de origine manciuriană). În anul 1911 (în cursul căruia și avea să fie proclamată Republica) a participat la Conferința epidemiologică internațională de la Mukden (azi Shenyang, provincia Liaoning) consacrată cauzelor și combaterii ciumei³, prezidată de către dr. Wu Liande (1879-1960), un reputat medic de origine sino-malaeză, cu deosebite rezultate în combaterea epidemiei, pe atunci director adjunct al Colegiului Medical al Armatei Imperiale de la

Tianjin⁴. Cu acest prilej, dr. E. Worell i s-a și decernat medalia de aur a conferinței și Ordinul Imperial al Dublului Dragon (*Shuang Long Bao Xing*)⁵. În timpul șederii sale în Manciuria, dr. Eugen Worell a acumulat o interesantă colecție de artă decorativă extrem-orientală, reunind diferite obiecte de proveniență chineză, tibetană și japoneză, databile din sec. XVII până la începutul sec. XX.

În cursul primului război mondial, dr. E. Worell a servit ca medic militar în armata austro-ungară, cu ultimul serviciu în marină, în baza navală de la Pola. Pentru activitatea sa de medic militar în armata austro-ungară (1908-1918), i s-au conferit diferite distincții, precum Medalia militară de merit "Signum laudis" (*Militärverdienstmedaille "Signum laudis"*) în bronz (acordată celor cărora împăratul le-a exprimat aprecierea sau recunoștința sa personală), Crucea militară de merit (*Militärverdienstkreuz*), cu cunună de lauri și spade, Însemnul de Onoare pentru Merite de Cruce Roșie (*Ehrenzeichen für Verdienste um das Rote Kreuz*), clasa a II-a, Crucea jubiliară 1848-1908 (*Militär-Jubiläumskreuz 1848-1908*), Crucea comemorativă de mobilizare (*Mobilisierung-Erinnerungskreuz*) din 1912-1913, Crucea de trupă a împăratului Karl I (*Karl-Truppenkreuz*)⁶. Încadrat în armata română cu grad de maior prin Înaltul Decret nr. 5465, publicat în Monitorul Oficial nr. 207 din 30 ianuarie 1920, a participat în perioada 1919-1920 la campania din Ungaria, împotriva forțelor Republicii Sfaturilor⁷, funcționând în cadrul Spitalului militar din Sibiu, ca medic internist, bacteriolog și radiolog. La 10

⁴ Pentru biografia dr. Wu Liande și rolul său în combaterea ciumei pneumonice: Wu 1959.

⁵ Vlad - Racovițan 1999, p. 131 (unde, alături de alte erori în enumerarea diferitelor distincții austro-ungare conferite dr. Eugen Worell, care le face uneori greu de identificat, tot în mod eronat se afirmă că ar fi primit „Cordonul de balauri din China”). În conformitate cu normele de acordare a Ordinului Imperial al Dublului Dragon (fondat la 19 decembrie 1881 de către împăratul Guangxu) și dată fiind calitatea oficială a dr. Eugen Worell, acesta a putut primi doar clasa a treia (pentru comandanți locotenenți și locotenenți de marină, maiori, căpitani, interpreți ai consulatelor etc.) a gradului III. Medalia corespunzătoare constă într-o placă rotundă din aur cu marginea decorată cu email albastru și verde, iar în centrul câmpului de email verde un safir, încadrat de doi dragoni din aur, iar lenta este albastră, cu doi dragoni brodați.

⁶ Vlad - Racovițan 1999, p. 131 (cu observația că în forma în care sunt enumerate aici diferitele distincții militare și sanitare austro-ungare conferite dr. Eugen Worell, identificarea lor este dificilă, uneori chiar imposibilă).

⁷ Vlad - Racovițan 1999, p. 131.

² Pentru biografia dr. Eugen Worell informațiile sunt relativ puține și conțin adesea erori, cf. Vlad - Racovițan 1999, pp. 131, 152sq., 164 și 177.

³ Pentru lucrările conferinței: Report 1911.

ianuarie 1920 era adjunct al șefului serviciului medical al acestui spital⁸, iar la 1 martie 1920 este menționat ca medic al serviciului contagioase – bolnavi⁹. În perioada 1926-1927 a exercitat funcția de comandant al spitalului, în cadrul căruia a lucrat mulți ani ca șef al secției de boli interne¹⁰. La 1 aprilie 1929, cu grad de colonel, revine la comanda spitalului, pentru 5 ani (până la 1 februarie 1934), vreme în care s-a îngrijit de dezvoltarea anexelor social-administrative ale spitalului, prin construirea casei de adăpost a oamenilor de la grădina de zarzavat a spitalului și, ca medic șef al diviziei XV, a avut merite deosebite în combaterea tifosului exantematic¹¹. Pensionat în 1940, a fost reactivat în 1944, după intrarea României în război de partea coaliției Națiunilor Unite și a fost avansat la gradul onorific de general de brigadă. Pentru activitatea sa de medic militar în cadrul armatei române, dr. E. Worell a fost decorat cu multe ordine și medalii românești. O cercetare mai aprofundată a colecției de ordine și decorații a Muzeului Național Brukenthal ar putea duce, eventual, la descoperirea unor piese care au aparținut acestui reputat medic și colecționar.

Pasiunea sa pentru entomologie l-a determinat pe dr. E. Worell să devină în 1920 membru activ al Asociației Transilvănene de Științele Naturii (*Siebenbürgischer Verein für Naturwissenschaften*) și custode al colecțiilor de lepidoptere și coleoptere ale muzeului asociației. Bogata sa colecție (cca. 95000 exemplare, din care cca. 11000 macro- și microlepidoptere autohtone și exotice) a fost achiziționată în anul 1957 de către Muzeul de Istorie Naturală din Sibiu, iar alte 8552 specimene de hymenoptere colectate de către medicul militar sibian au fost achiziționate în 1953 de Muzeul Național de Istorie Naturală Grigore Antipa din București.

Cealaltă colecție a dr. E. Worell, cea de artă decorativă extrem-orientală, a fost achiziționată în baza unei oferte făcute la 2 martie 1964 de către soția acestuia, Maria Worell, aflată într-o situație materială dificilă, dar care a insistat pentru a-și rezerva dreptul ca 12 obiecte (printre care și Ordinul Imperial al Dublului Dragon) să revină muzeului abia după moartea ei, ceea ce nu s-a întâmplat însă, astfel că o parte din colecție s-a

pierdut. Judecând după cele 117 piese achiziționate de muzeu, toate procurate de către dr. E. Worell în cursul misiunii sale în China, structura tematică a colecției sale era una *clasică*, urmărind principalele domenii de exprimare ale artei decorative extrem-orientale: viața religioasă, obiceiurile laice, agrementarea spațiului de locuit, punerea în valoare a persoanei umane, domeniul militar.

2. Descrierea și datarea piesei.

Piesa (Fig. 1-5), înregistrată sub nr. 47 în inventarul obiectelor de artă decorativă din colecția dr. Eugen Worell propuse spre achiziționare Muzeului Brukenthal, era eronat descrisă drept un „mulaj de monedă din argint (tell)”¹², cu lungimea de 2,5 cm, datată în sec. XIX și evaluată la suma de 50 de lei, aprobată de altfel ca preț de achiziție. Ulterior, la o dată neprecizabilă, s-a stabilit însă că este vorba de un lingou de argint, în formă de bărcuță. Lungimea sa maximă este de 27,7 mm, lățimea sa maximă este de 17,2 mm. Partea sa sub formă de trunchi de con eliptic are înălțimea de 10,6 mm, iar înălțimea maximă a piesei (până la marginea superioară a celui mai înalt dintre cei doi lobi de la capetele sale) este de 21,2 mm. Are o suprafață poroasă (Fig. 3-4), ca urmare a tehnologiei de turnare, care implică adăugarea în masa de metal topit a unei pulberi care determină separarea cuprului, în caz că pentru turnarea lingoului au fost folosite monede din argint¹³ sau argint recuperat din bijuterii sau din diferite alte obiecte. Această pulbere (probabil hidroxidul unui metal activ, capabil de a substitui cuprul din aliajul cu argintul) determină o reacție cu degajare de gaz și formarea la suprafața metalului a unei efervescente ce antrenează oxidul metalului alcalin astfel rezultat, care după răcire devine un praf la suprafața masei de metal, ușor de înlăturat. Prin urmare, baza superioară a părții tronconice a lingoului își datorează forma ciudată formei interiorului creuzetului, cu fundul convex, pe care este incizat în negativ caracterul care pe lingou apare astfel înscris în altorelief, într-un cartuș rotund (Fig. 5). Este vorba de caracterul *fu*, cu semnificația „felicități”, dar și „fericire”, „noroc”,

⁸ Vlad - Racovițan 1999, p. 152.

⁹ Vlad - Racovițan 1999, p. 153.

¹⁰ Vlad - Racovițan 1999, p. 177.

¹¹ Vlad - Racovițan 1999, p. 164.

¹² Cuvântul *tell* din descriere redă, în mod evident, denumirea de *tael*, ca urmare a unei confuzii, datorate probabil unui arheolog mai puțin familiarizat cu numismatica extrem-orientală și cu sistemul ponderal din Extremul Orient.

¹³ Orléans 1898, p. 23.

„bogăție”, „avere”. O asemenea inscripție este însă destul de puțin obișnuită pe un lingou chinezesc de argint, ceea ce arată că pe lângă funcția obișnuită a unei astfel de piese, de a reprezenta o cantitate de metal prețios necesară plății unei sume mai mari, ea avea și o alta, fie de cadou (poate cu prilejul festivalului Anului Nou), fie de a exprima aprecierea personală sau de a răsplăti un anumit serviciu. Analogii pentru o astfel de inscripție (plasată tot în cartuș rotund) se cunosc totuși, în colecția Ermitajului de Stat de la St. Petersburg, unde se păstrează 3 piese de formă asemănătoare cu aceea a lingoului de la Sibiu, cântărind 35,2 g, 35,7 g și respectiv 35,42 g¹⁴, descrise încă din anul 1907, în catalogul manuscris al lui A. I. Ivanov¹⁵. Din păcate, nici amintitul catalog manuscris, nici manuscrisul niponistului N. A. Nevskij, în care sunt revizuite însemnările lui A. I. Ivanov și care a fost publicat abia în 1981, nu menționează dimensiunile acestor piese și nu încearcă o datare a acestora.

Lingoul de argint din fondul dr. Eugen Worell a colecției de artă decorativă a Muzeului Național Brukenthal cântărește 35,64 g. El nu prezintă urme de intervenție secundară asupra masei de metal, prin argintarea suprafeței golurilor umplute cu plumb, potrivit unei practici de fraudare frecventă în epocă¹⁶. În comparație cu diferiții taeli din vremea dinastiei Qing, se constată că, prin greutatea sa de 33,37 g, această piesă este mai ușoară chiar decât taelul de Shanghai, folosit la cântărirea lingourilor de argint (*sycees*) și a aurului, care avea 36,64 g și care, la rândul său, era mai ușor decât taelul de Guangdong, care cântărea 37,58 g și era general folosit pentru cântărirea lingourilor de argint sau decât taelul Vămilei Maritime Imperiale (*Haiguan*), care cântărea 38,34 g, dar care nu era decât o unitate de calcul a valorii¹⁷, dar și decât taelul Trezoreriei (*Kuping*), care cântărea 37,301 g¹⁸. Chiar dacă însăși greutatea taelului varia în funcție de regiune și de marfa cântărită¹⁹, iar regulile schimbului erau dictate nu numai de diferite tradiții locale și de cerințele pieței, ci erau

frecvent marcate (mai ales în regiunile rurale mai izolate) chiar de abuzuri din partea negustorilor, a zarafilor, a proprietarilor de pământ și a colecțiilor de impozite, este important faptul că această piesă corespunde doar *aproximativ* unui tael (*liang*), fiind cu 1,36 g (adică 3,67 %) mai mică decât masa sa *aproximativă* (37 g) la jumătatea sec. XIX, ceea ce are implicații considerabile pentru colectarea impozitelor, dar și pentru schimburile comerciale care implică mărfuri de valoare ridicată sau chiar un volum convenabil de mărfuri cu valoare mai mică, căci la asemenea diferențe pot rezulta sume considerabile, care pot servi la compensarea riscului comercial, a pierderilor rezultate din plăți predictibile (precum impozitele) și care pot reprezenta chiar câștiguri al căror volum, calculabil de către părți, pot avea o anumită importanță în contextul negocierilor prilejuite de încheierea unor tranzacții.

Diferența ponderală dintre piesa din colecția Muzeului Național Brukenthal și taelul Trezoreriei este de 1,661 g, deci de cca. 4,45 %, iar cea față de taelul de Shanghai este de exact 1 g, deci de cca. 2,72 %. Diferența ponderală față de taelul de Shanghai este surprinzătoare, pentru că deși sistemul monetar decimal fusese adoptat în China la 24 mai 1910 (deci cu puțin înainte de izbucnirea epidemiei de ciumă pneumonică și de sosirea dr. Eugen Worell), Sistemul internațional de măsuri și greutatea a fost adoptat în China abia în 1929, de către guvernul republican și ar putea sugera că lingoul era destinat schimburilor comerciale cu țările care utilizau deja sistemul metric înainte de anul 1911: Franța, Belgia, Olanda, Portugalia, Spania, Italia, Germania, Austro-Ungaria și unele state latino-americane (printre care și Mexic, Peru și Chile, mari producătoare de argint). Această diferență atât de convenabilă calculului, care și-ar putea găsi o explicație foarte plauzibilă în includerea (mai mult sau mai puțin abuzivă sau liber convenită) a comisionului de schimb al monedelor curente de cupru (*qian*) în argint (cu prilejul plății unor taxe și impozite), fiindcă dacă s-ar ține cont de deficitul de 6 % în puritatea argintului față de cea stabilită prin lege pentru taelul Trezoreriei, prevăzut la schimbarea bancnotelor emise în 1853²⁰, atunci piesa ar fi trebuit să cântărească mai mult (39,53 g), deoarece la fel ca și taelul Vămilei Maritime Imperiale²¹, taelul Trezoreriei,

¹⁴ Nevskij 1981, p. 178, nr. 17-19.

¹⁵ Nevskij 1981, p. 173.

¹⁶ Roberts 1837, p. 137.

¹⁷ Kann 1927, p. 64.

¹⁸ Wagel 1915, p. 121sq.

¹⁹ WCoins a, p. 114; WCoins b, p. 167; WCoins c, p. 161; WCoins d, p. 388.

²⁰ Bushell 1880, p. 216.

²¹ Kann 1927, p. 78.

care o vreme a fost și el doar o unitate de calcul, era considerat ca având puritatea de 1000, deși atunci când a fost materializat în lingouri, acestea aveau puritatea medie de 0.985²², oricum superioară tuturor celorlalți taeli reali, chiar și celui de Shanghai, cu o puritate cât mai apropiată posibil de 0.980 (în realitate, de 0.982, egală cu a rupiei indiene)²³, dar și argintului britanic (0.925) și inferioară doar purității lingourilor de argint importate în China din Marea Britanie (0.998)²⁴ sau celei a taelului transferabil de Niuzhuang (0.992), care nu era însă decât o unitate de calcul a valorii²⁵. Având în vedere adoptarea progresivă a sistemului metric pe plan mondial, data introducerii sistemului monetar decimal în China și perioada în care dr. Eugen Worell s-a aflat în misiune în această țară, credem că lingoul chinezesc de argint care provine de la medicul militar sibian ar trebui datat la sfârșitul sec. XIX, dacă nu cumva chiar în perioada 1910-1911. Având în vedere această datare, precum și inscripția de pe piesă, s-ar putea presupune că lingoul a fost realizat și dăruit ca suvenir, dar și ca răsplată simbolică participanților la amintita conferință epidemiologică internațională de la Mukden din 1911 sau cu prilejul decorării și a investirii ca mandarin a dr. Eugen Worell.

3. Semnificația cultural-istorică a piesei.

Cu excepția statului Chu, al cărui sistem financiar era bazat pe monede de metal imitând forma scoicilor kauri, așa-zisele „nasuri de furnică” (*yibi*), dar și (sub influența populației Viet-Yue) a lingourilor de aur²⁶, precum și a unor monede-lingou din argint puse în circulație de către uzurpatorul Wang Mang (9-22 e.n.), numite *liu*, în greutate de 8 *liang*, al căror preț în monede din cupru varia regional, în funcție de puritatea metalului, dar din care nu s-a păstrat nici un exemplar și al căror aspect nu este cunoscut nici măcar din imagini ale acestora²⁷, în China antică aurul și argintul nu au servit niciodată la emiterea de monedă, încât argintul nu a început să fie folosit ca mijloc de plată decât târziu, în vremea dinastiei Tang și abia sub influență occidentală (arabă și persană), sub formă de lingouri care

serveau drept rezervă de capital corporațiilor negustorești sau statului, cu precizarea importantă că această practică se răspândește ca urmare a instaurării dominației unor dinastii barbare (Jin, Yuan și Qing) asupra Chinei, care ca urmare a influențelor central-asiatice exercitate asupra populațiilor nomade de la granițele nordice ale Chinei aveau o înțelegere diferită a valorii banilor, de unde și faptul că în vremea dinastiei Yuan corporațiile negustorești (*ortaq*) percepeau impozitele în natură (din cauza lipsei de metal) și le vărsau vistieriei în argint (pe care îl obțineau prin schimb de pe piața externă)²⁸. Datorită acestei tradiții multisekulare, chiar și în prima jumătate a sec. XX în societatea chineză măsura averii celor înstăriți era considerată a fi cantitatea de argint deținută, iar în cazul celor săraci cantitatea de monede de cupru²⁹, astfel că speculațiile de pe piața metalului prețios erau legate de fluctuația prețului argintului în raport cu aurul pe piața mondială și cu cuprul pe piața internă.

Până în 1889, cu excepția unor experimente izolate, de scurtă durată, de a introduce moneda din argint sau din aur, ca și a bancnotelor, care au ajuns să fie privite cu neîncredere, monedele emise în mod curent în China erau cele din aliaj de cupru și că abia în vremea dinastiei Song, datorită dezvoltării comerțului, devine cu adevărat necesară recurgerea la folosirea argintului și aurului ca mijloc de plată, chiar dacă astfel de exemple sunt cunoscute și mult mai devreme, în timpul dinastiei Han³⁰. Împăratul Xiaozong (1162-1189) din dinastia Song de Sud a emis în anul 1183 prima monedă chinezească din argint (de 1, 2, 3, 5 și 10 taeli, convertibilă la cursul de 2000 de monede curente din cupru pentru 1 tael)³¹, care puteau fi folosite ca mijloc de plată oficial și comercial și

²² Kann 1927, p. 79.

²³ Kann 1927, p. 75sq.

²⁴ Kann 1927, p. 76.

²⁵ Morse 1920, p. 181.

²⁶ Thierry 2003, p. 50.

²⁷ Kann 1927, p. 236.

²⁸ Thierry 2003, p. 72sq. Folosirea argintului nemonetizat, care a început să se răspândească la sud de cursul inferior al fluviului Chanjiang (Yangzi) și în provincia Sichuan abia în epoca Celor Cinci Dinastii (907-960) și se extinde în China de Nord în sec. XI, cu contribuția uigurilor, datorită importurilor de argint prin schimburile cu țările din Orientul Mijlociu (Gernet 1985, I, p. 426), iar la începutul sec. XV impozitele sunt deja plătite în argint în unele regiuni comerciale importatoare de argint de pe cursul inferior al acestui fluviu, precum și în provincia Guangdong (Gernet 1985, II, p. 88sq.).

²⁹ Kann 1927, p. 185.

³⁰ WCoins a, p. 114; WCoins c, p. 161; WCoins d, p. 388.

³¹ Morse 1920, p. 162; Kann 1927, p. 60 și 236.

care aveau și rolul de rezervă metalică pentru garantarea bancnotelor, însă durata lor de circulație a fost foarte scurtă, de doar 3 ani³², datorită falsificării lor, iar în 1200 au încetat și de a mai avea funcția de rezervă metalică³³. Pentru dinastia Song se pare că a existat însă și o altă motivație puternică în favoarea recurgerii la folosirea argintului ca mijloc de plată, anume aceeași care a determinat convertirea în bani a impozitelor și recurgerea la emiterea de monedă de hârtie: necesitatea de a plăti trupele de la granița nordică³⁴. O altă monedă de argint, emisă de împăratul Wanli (1573-1619) din dinastia Ming, nu a avut o circulație reală, iar emisiunile de argint anterioare anului 1889 cu greu ar putea fi considerate ca având un caracter oficial³⁵, astfel încât se poate aprecia că, după emisiunile împăratului Xiaozong autoritățile chineze nu au mai emis monedă de argint vreme de aproape 800 de ani³⁶, chiar dacă din ordinul reprezentantului guvernului chinez în Tibet, sub supravegherea a 4 funcționari numiți de către acesta și de către Dalai Lama, în 1793 aici au fost emise monede din argint (*tangka*) cu inscripția reversului în tibetană și s-a hotărât ca toate emisiunile domniilor ulterioare să fie datate în vremea erei Qianlong, în memoria acestui împărat³⁷. Deși inspirată de mohurul nepalez³⁸, moneda tibetană nu a circulat însă și în afara țării, fapt pentru care numărul monedelor emise era mic³⁹, încât în a doua jumătate a sec. XIX și la începutul sec. XX cea mai frecventă monedă care circula în Tibet era rupia indiană⁴⁰. O situație asemănătoare se constată și în ceea ce privește emisiunile din Turkmenistanul Oriental (Xinjiang), care au avut o circulație limitată practic la acest teritoriu, fie că este vorba de monede din argint inspirate după cele din Buhara (în prezent, Buxoro, în Uzbekistan) și Khoqand (în prezent, Qo'qon, în Uzbekistan) ale rebelului Ya'qub Beg (numit de către chinezi *Agubo*), un aventurier tadjik din Khoqand, care s-a proclamat han de Kashgar cu titlul de *Atalik Ghazi*, sub protecția Imperiului

otoman⁴¹, fapt pentru care în perioada 1875-1885 a emis în numele sultanului Abdul Aziz⁴², fie de cele ale autorităților chineze, de după recucerirea acestei țări⁴³. Prin urmare, atât emisiunile tibetane, cât și cele din Xinjiang, fie ele islamice sau chineze, nu reprezintă decât rezultatul unor nevoi ale piețelor locale și nu au exercitat vreo influență reală asupra vieții economice a statului chinez și a relațiilor sale comerciale cu alte țări.

În ciuda importanței argintului atât pentru asigurarea securității frontierelor, cât și în schimburile economice cu diferite țări asiatice și apoi și cu țările europene și Statele Unite ale Americii, în China vreme de sute de ani, până spre sfârșitul dinastiei Qing, impozitele erau strânse în monedă de cupru, în produse agricole și în mătase⁴⁴, ceea ce a favorizat aprovizionarea armatei, dar afecta veniturile statului în cazul

⁴¹ Gordon 1876, p. 87. Este, de fapt, corespondentul tūrcic al titlului de „Comandant al Credincioșilor” (*amīr al-mū'minīn*), conferit lui Ya'qub Beg în 1873-1874 de către sultanul Abdul Aziz (Clarke 2011, p. 26) și pe care el l-a preluat la Kashgar (Kim 2004b, p. 153).

⁴² WCoins b, p. 205sq.; cf. Kim 2004b, p. 153.

⁴³ Kann 1927, p. 237sq. Pentru monedele din sec. XVIII-XIX emise în Khoqand: Išanhanov 1976. Moneda din argint (*tānngü*) emisă de Ya'qub Beg în Kashgar reprezenta echivalentul a 1 tael de argint sau a unei monede din argint (*tānngü*) emise în Khoqand. Denumirea de origine turco-mongolă a monedei locale din Xinjiang, *tānngü*, care a circulat în regiune înainte de cucerirea Turkestanului Oriental (Xinjiang) de către dinastia Qing și o vreme chiar și după aceea, datorită slabei integrări a pieței locale în sistemul monetar chinezesc (Perdue 2005, p. 394) este derivată din cuvântul sanscrit *tangka* sau *tanga*, pe care unii autori, fără a lua în considerare posibilitatea transmiterii sale către popoarele din Orientul Mijlociu prin intermediul limbii persane (Hingston Quiggin 1949, p. 215, n. 1), au încercat însă să îl derive (uneori prin intermediu portughez) din cuvântul arab *thaqal* sau din cuvântul ebraic *shekel* (Bastian 1867, p. 213; Schlegel 1889, p. 241), desemna inițial sămânța unei plante folosită și ca unitate ponderală, anume mazărea purpurie cu pete negre (*Abrus precatorius*), numită în India *rati gunja*, uneori confundată cu *Adenantha pavonina*, cunoscută în Asia de Sud-Est drept *kenderi* sau *candareen* (de unde și denumirea unei unități ponderale utilizată în această regiune, dar și în China) (Hingston Quiggin 1949, p. 211, n. 2). Derivat din *tangka* este și cuvântul vietnamez *dinh*, sinonim cu *luong*, care se referă la tael (*liang*) și cuvântul laotjian *denh*, care se referă la moneda de calcul, căreia la sfârșitul sec. XIX îi revenea rolul de submultiplu decimal al lingoului de argint (*nên*) și de multiplu al șiragurilor de monede perforate (Ridgeway 1892, p. 161), dar și cuvântul birman *denga*, care înseamnă „bani” (Harper Barker 1893, p. 15). Cuvântul rusesc care desemnează banul (*деньги*), ca și termenii corespunzători din alte limbi slave, este derivat, evident, tot din *tangka*, însă mai curând prin intermediu turco-mongol decât prin intermediu persan.

⁴⁴ Wagem 1915, p. 38sq.

³² Morse 1920, p. 162sq.; Kann 1927, pp. 60 și 236.

³³ Kann 1927, p. 60.

³⁴ Perdue 2005, p. 381.

³⁵ Morse 1920, p. 163.

³⁶ Kann 1927, p. 236.

³⁷ Kann 1927, pp. 60sq. și 236sq.

³⁸ Pentru monedele nepaleze: Walsh 1973; Rhodes *et alii* 1989; Shrestha 2005; Shrestha 2007.

³⁹ Macaulay 1895, p. 96.

⁴⁰ Rawling 1905, p. 257.

existenței unor stocuri mari de mărfuri degradabile, care nu puteau fi vândute îndeajuns de repede pe piața locală sau îndreptate către provinciile în care ele puteau fi valorificate. Consecințele ei s-au resimțit puternic asupra finanțelor Chinei în a doua jumătate a sec. XIX, când comunicațiile erau dificile, cursul de schimb cupru – argint era variabil chiar și în interiorul aceleiași provincii, statul avea de plătit imense despăgubiri de război, iar comerțul extern era afectat de variația prețului argintului în funcție de aur pe piața internațională, întrucât țările europene, apoi treptat și coloniile lor, precum și Statele Unite ale Americii și apoi și alte țări operau cu sistemul bimetalic aur – argint.

În timpul dinastiei Yuan, tranzacțiile comerciale utilizau ca mijloace de plată atât lingourile de argint, cât și bancnotele, cum de altfel menționează și călătorii occidentali, care niciodată nu amintesc moneda din cupru și abia mai târziu, în timpul dinastiei Ming, când comerțul a decăzut, folosirea argintului ca mijloc de plată a devenit (până la apariția negustorilor europeni) mai puțin frecventă⁴⁵, însă evident în special în raport cu epoca dinastiei Song sau chiar cu începutul epocii dinastiei Yuan. De fapt, primii împărați ai dinastiei Ming au încercat să continue politica financiară a dinastiei Yuan⁴⁶, până când au fost conștientizate riscurile emisiunilor necontrolate de bancnote, care i-au tentat atât pe împărații dinastiei Song, cât și pe aceia ai dinastiei Yuan⁴⁷. Pentru a impune folosirea bancnotelor, a fost decretată până și interzicerea plăților cu argint (1367), deoarece se credea că acestea ar determina lipsa de popularitate a folosirii bancnotelor, ceea ce nu a putut însă restabili încrederea populației în politica financiară a statului și, astfel, nu a oprit deprecierea bancnotelor, care au fost retrase din circulație, chiar dacă diferiți împărați au reluat încercările de a recurge la folosirea lor⁴⁸. Cu toate acestea, se poate aprecia totuși că argintul a fost folosit pe scară largă ca mijloc de plată în vremea dinastiei Ming⁴⁹. În sec. XV se poate constata și o creștere a masei de argint aflate în circulație, datorită comerțului clandestin cu Japonia, iar la sfârșitul sec. XVI datorită afluxului de argint din

America, prin comerțul cu insulele Filipine (în care la 1564-1565 se instaurează dominația spaniolă), dar și a dezvoltării intense a mineritului în China, în 1590-1605⁵⁰. În urma reformelor fiscale din 1570-1580, prin „metoda unei singure plesnituri de bici” (*yitiao bianfa*), aproape toate impozitele și taxele sunt plătite în argint, ceea ce a simplificat mult fiscalitatea și a avut în vedere înlăturarea a nenumărate abuzuri⁵¹. Deși despre efectul afluxului de argint adus de negustorii occidentali și japonezi în China se cunoaște încă foarte puțin în prezent, este evident că nu toate provinciile au beneficiat de el în aceeași măsură, ci cu precădere regiunile de sud-est, la fel cum asupra unor teritorii întinse din Asia Centrală, care nu aparțineau statului aflat sub stăpânirea dinastiei Ming, respectivele reforme fiscale nu au avut efect, încât aici s-au folosit mijloace de plată tradiționale, moștenite din vremea dinastiei Yuan⁵², căci regiunile de frontieră erau practic neintegrate în sistemul monetar chinez și legate într-o mare măsură de sistemele monetare ale teritoriilor vecine ori chiar nemonetizate, cu schimburile bazate pe troc și aprovizionarea armatei dependentă de impozitele în natură⁵³. Împărații dinastiei Ming au eșuat în încercarea de a fixa valoarea monedei independent de forțele pieței datorită lipsei de credibilitate a puterii politice, ca urmare a eficienței reduse a armatelor deficitare plătite de la frontierele de nord și nord-est, iar această situație a generat dezbateri aprinse asupra căilor de colectare a resurselor necesare: mărirea impozitelor sau emiterea de mai multă monedă, în mare măsură depreciată și datorită delapidărilor de metal din monetării⁵⁴. Așa se face că, la începutul dinastiei Qing, opinia că recurgerea la banii de hârtie este un indiciu al proastei administrări și, în consecință, triumful monedei de argint au contrazis convingerea, marcată de contradicția dintre îndelungata tradiție a economiei etatiste și imposibilitatea controlării de către autorități a activității comerciale, că valoarea mijloacelor de plată poate fi fixată prin măsuri autoritare⁵⁵. De altfel, politica economică a primilor împărați din dinastia Qing se și distinge în practică printr-o acceptare mai mare a forțelor

⁴⁵ WCoins a, p. 114; WCoins c, p. 161; WCoins d, p. 388.

⁴⁶ Gernet 1985, II, p. 88; cf. Wei 1914, p. 28; Morse 1920, p. 140.

⁴⁷ Perdue 2005, p. 381.

⁴⁸ Wei 1914, p. 28.

⁴⁹ Wei 1914, p. 34.

⁵⁰ Gernet 1985, II, p. 89.

⁵¹ Gernet 1985, II, p. 89sq.

⁵² Perdue 2005, p. 380sq.

⁵³ Perdue 2005, p. 382sq.

⁵⁴ Perdue 2005, p. 381.

⁵⁵ Gernet 1985, II, p. 88.

pieței și printr-o intervenție a statului de compensare a problemelor sociale cauzate de criză, prin angajarea mâinii de lucru lipsite de resurse de trai pentru efectuarea unor importante lucrări publice⁵⁶. Și în politica de integrare a teritoriilor din nord-vest recent cucerite, împărații dinastiei Qing din sec. XVIII au dat dovadă de multă flexibilitate, din necesități de ordin fiscal și politic, prin importanța acordată veniturilor rezultate din comerț și implicării negustorilor în colectarea de impozite și prin politicile țintite de reformă monetară locală, în intenția de a lega piețele locale de interiorul țării⁵⁷.

De aceea, extinderea folosirii argintului nemonetizat ca mijloc alternativ de plată la moneda din cupru (respectiv, din aliaj de cupru), este deosebit de semnificativă, pentru că ea reprezintă, de fapt, o victorie a pieței asupra politicii de stat, care în mod tradițional se opunea cu îndârjire acestui lucru, deoarece extragerea argintului era costisitoare și dificil de controlat, dar și din teama față de o criză de argint, care ar putea dăuna economiei⁵⁸. Ca urmare a deficitului peren de monedă din cupru, chiar și plăți mici erau făcute uneori cu argint, tăiat din bucăți de tablă⁵⁹ sau chiar cu bucăți tăiate din lingouri⁶⁰, cântărite cu mici balanțe, purtate mereu cu sine de către toți cei care operau frecvent plăți⁶¹. La sfârșitul sec. XVII, ambasadorul Rusiei, spătarul Nicolae Milescu, în discuțiile sale cu înalții funcționari chinezi, își exprima nemulțumirea față de puritatea de doar 90 % a argintului chinezesc în raport cu cea superioară a argintului rusesc⁶²,

chiar în vremea în care în China era valabil standardul *wenyin* (937/1000) de puritate a argintului, stabilit de către împăratul Kangxi, iar moneda occidentală cea mai apreciată în China erau *reales* spanioli, datorită faptului că puritatea metalului prețios din aceste monede (935/1000) era foarte apropiată de acest standard chinezesc, fapt pentru care au și ajuns să reprezinte etalonul comercial (sub numele de *benyang*), mai ales în comerțul exterior⁶³. Datorită volumului redus al schimburilor comerciale dintre Rusia și China în această epocă (întrucât blănurile scumpe oferite în mari cantități de Rusia găseau puțini cumpărători în rândurile aristocrației manciuriene⁶⁴), dar și al evoluției realităților politico-militare din Extremul Orient la scurtă vreme după primele confruntări ruso-chineze pe fluviul Amur (Heilongjiang) și după încercarea de aplanare a tensiunilor dintre cele două state (generate în mare măsură generate de pretențiile ambelor părți de a percepe tribut de la populațiile din Siberia Orientală și de

anumită perspectivă este cu totul inexact, datorită unor confuzii datorate traducerii, realizată în principiu, potrivit afirmațiilor traducătorului (*Jurnal*, p. XXXV), după microfilmul realizat după textul slavon publicat de către J. N. Arseniev (1906), împrumutat în 1961 din Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste de către Biblioteca Academiei Republicii Populare Române și confruntată cu originalul de către prof. Pandele Olteanu, lector la Catedra de Slavistică a Universității „C. I. Parhon” din București. Datorită unor asemănări fonetice rezultate din transcripția Wade-Giles din limba chineză folosită în general în țările a căror limbă oficială este engleza, credem însă că este posibil ca în realitate traducerea în limba română a lucrării a fost foarte mult influențată de traducerea incompletă a lui J. F. Baddeley (London, 1919) folosită într-o ediție anterioară (București, 1958), deoarece această transcripție redă sunetul corespunzător pentru *ji* din transcripția *hanyu pinyin* (impusă oficial pentru alfabetul latin în Republica Populară Chineză în anul 1982, iar în Taiwan în anul 2009) prin *ch*. Cititorul român avizat (*și cu atât mai mult cel moldovean!*) deosebește ușor folosirea sistemului de transcripție Wade-Giles de transcripția în alfabet latin bazată pe transcripția fonetică din limba chineză în limba rusă (folosită și în traducerea românești din literatura chineză publicate în anii '50-'60 ai sec. XX, făcute în general din limba rusă și nu după textele originale), în care distincția între *qi* sau *ch*, redată prin *ч* și *zh*, redat prin *дж*, respectiv *ji*, redat în funcție de epocă și context sau tradiție intelectuală prin *джу*, *чу* sau chiar *джу*). Mai exact, este vorba de confuzia generată de transcripția *cin*, pentru o diviziune a unui *lan* (adică *liang*), între *jin* (echivalent în prezent cu 10 *liang*, iar în Antichitate 16 *liang*, adică cca. 592 g, iar în prezent 500 g) și *qian* (echivalent în prezent cu 5 g).

⁶³ Thierry 2003, p. 81.

⁶⁴ Perdue 2005, p. 405. Și ambasadorul rus, spătarul Nicolae Milescu, deplânge în repetate rânduri în raportul său interesul scăzut pentru blănuri al negustorilor și demnitarilor chinezi.

⁵⁶ Perdue 2005, p. 386.

⁵⁷ Perdue 2005, p. 392.

⁵⁸ Perdue 2005, p. 380.

⁵⁹ China Pictorial, p. 212.

⁶⁰ Cotteau 1884, p. 229.

⁶¹ Cotteau 1884, p. 229; China Pictorial, p. 212.

⁶² *Jurnal*, pp. 301 și 323; cf. *Descrierea Chinei*, p. 31sq. În traducerea în limba română a lucrării *Descrierea Chinei*, se spune: „Argintul îl cîntăresc ca lanul, iar lanul are greutatea de opt griveni de ai noștri; în lan sînt zece cini, ceea ce la noi însemnează zece zolotnici, iar în zolotnicul lor sînt opt copeici. Totuși se înfăptuiesc și la ei înșelătorii cu argintul, pentru că îl amestecă cu plumb și aramă și din această pricină fiecare cetățean poartă cu sine o balanță și o foarfecă cu care zgîrie argintul și îl cercetează. Și deși au acestea strașnice pedepse, cu moartea, ei totuși înșală, nesocotindu-le”. Aceste informații se regăsesc într-o formă asemănătoare și în traducerea în limba română a *Documentului de Stat al soliei lui Nicolae Spătaru în China (1675-1676)*, unde se vorbește de asemenea de faptul că „în fiecare lan acum nu sînt decît nouă cini, iar al zecelea cin este cositor sau aramă”, informație care apare într-o formă asemănătoare și în *Descrierea Chinei*, ceea ce dintr-o

colonizarea rusă în Extremul Orient⁶⁵) prin călătoria spătarului Nicolae Milescu în China (1675-1678), ca urmare a înfrângerii Rusiei în conflictul cu China, a distrugerii cetății rusești Albazin (Yaksa) de către armatele sino-manciuriene (1685) și a opririi înaintării ruse în Manciuria pentru aproape un veac și jumătate⁶⁶, obiecțiile ambasadorului rus au rămas însă fără urmări concrete și durabile. În China, așa cum și spătarul N. Milescu le reproșa demnitarilor chinezi⁶⁷, autoritățile au aplicat însă diminuarea intenționată, într-o limită exact stabilită prin lege, a standardului oficial de puritate (pe baza căruia erau calculate impozitele) în cazul argintului nemonetizat aflat în circulație, tocmai pentru a realiza câștiguri din economia de argint și din diferența de cantitate între taelul real, aflat în circulație și taelul de calcul, cu puritatea corespunzătoare standardului oficial. Spre exemplu, în 1853 masa de argint din taelul aflat în circulație era stabilită ca fiind cu 6 % mai mică decât cea a taelului Trezoreriei (*Kuping*)⁶⁸, adică a unui tael cu finețea corespunzătoare standardului oficial, ceea ce implică o diminuare a fineței cu 6 %, iar dezbaterile generate de proiectele de reformă monetară de la sfârșitul sec. XIX (când situația financiară a Chinei era agravată și mai mult de despăgubirile datorate diferitelor state și de datoria externă) aveau întotdeauna în vedere o diminuare cu câteva procente a fineței argintului față de standardul oficial, în vederea acoperirii costurilor de producție a noilor monede⁶⁹. La sfârșitul sec. XIX, argintul aflat în circulație în China avea finețea curentă în regiunea în care a fost turnat lingoul, respectiv în care acesta circula sau cea stabilită de diferitele instituții oficiale, chiar dacă uneori în această ultimă situație este vorba doar de finețea folosită în calcul de către instituțiile respective (taelul Vămilei Maritime Imperiale și, până la materializarea sa în lingouri, taelul Trezoreriei), nu și de lingouri emise de către acestea⁷⁰, fapt pentru care s-a încercat ca operațiunile bancare să fie făcute pe baza unei unități de valoare fără corespondent fizic, taelul transferabil de Niuzhuang (azi Yingkou, provincia

Liaoning)⁷¹ sau a transferului telegrafic, cunoscându-se cantitatea de argint și puritatea metalului, atât în cazul celui aflat la dispoziția vânzătorului sau a creditorului, cât și a celui aflat la dispoziția cumpărătorului sau debitorului, cu includerea în calcul a tuturor taxelor și comisioanelor⁷².

Ca mijloc de plată, argintul s-a putut impune în China, alături de moneda de cupru, doar datorită relativei sale abundențe și a valorii sale stabile în raport cu moneda de hârtie, iar folosirea sa a constituit unul dintre factorii importanți de degradare a economiei chineze, atunci când aceasta s-a confruntat cu economiile ce operau cu monedă de aur⁷³, deoarece în China valoarea argintului era mai mare decât aceea a aurului, iar negustorii occidentali și japonezi, datorită folosirii sistemului bimetalic aur – argint în țările lor, au profitat de acest raport local particular între prețul argintului și aurului în relațiile lor comerciale cu China, în vreme ce moralisții chinezi deplângeau folosirea argintului ca pe un factor care duce atât la creșterea consumului odată cu aceea a nevoii de confort, cât și a corupției⁷⁴. La începutul sec. XVIII, moneda din bronz era rară, iar dezvoltarea comerțului a sporit cererea de monedă din bronz, pe care autoritățile nu o puteau acoperi și care era compensată de falsificatori prin proliferarea monedelor din diferite aliaje cu plumb și cositor, ceea ce a și generat dezbaterile despre introducerea "monedei scumpe" (*qiangui*)⁷⁵. În vremea dinastiei Qing, propunerile radicale de prohibire a folosirii argintului și aurului ca mijloace de plată și de sporire a emisiunilor de monedă din bronz vin din partea învățaților rămași fideli dinastiei Ming, care idealizează drept o soluție menită să asigure stabilitatea și echitatea un model care se regăsește însă tocmai în

⁷¹ Spalding 1917, p. 321sq.; Morse 1920, p. 181sq.; Kann 1927, p. 80.

⁷² Spalding 1917, p. 327sq.

⁷³ Gernet 1985, II, p. 249.

⁷⁴ Perdue 2005, p. 380. La formarea rezervelor de aur ale Japoniei, care i-au permis să treacă de la sistemul bazat pe aur la sistemul bimetalic aur – argint și să își asigure un avantaj economic asupra Chinei comparabil cu acela al țărilor din Occident a contribuit foarte mult plata de către China (în argint) a despăgubirilor de război prevăzute de tratatul de la Shimonoseki (17 aprilie 1895) și răscumpărarea ulterioară de către China a peninsulei Liaodong, cedată Japoniei prin acest tratat: Matsukata 1899, pp. 166-173; Spalding 1917, p. 135; Kann 1927, p. 233sq.; cf. Shouyi 1997, p. 413.

⁷⁵ Perdue 2005, p. 387.

⁶⁵ Sonoc - Natea 2009, p. 236.

⁶⁶ Shouyi 1997, p. 344; Gernet 1985, II, p. 183; Khodarkovsky 2006, p. 528.

⁶⁷ *Jurnal*, pp. 301 și 323sq.

⁶⁸ Bushell 1880, p. 216.

⁶⁹ Wagel 1915, p. 93.

⁷⁰ Kann 1927, pp. 60-86.

provinciile nord-vestice, cu puține gospodării înstărite, o teaurizare redusă a averii și un comerț local limitat și care i-a atras și pe unii contestatari din sec. XX⁷⁶, dar care s-a dovedit însă extrem de vulnerabil la dezastre, chiar și atunci când recoltele erau bune⁷⁷.

Împărații din sec. XVIII au încercat să creeze un sistem monetar unitar la scara întregii țări, prin emisiuni imense de monedă de bună calitate, destinată în special plății armatei și funcționarilor, dar s-au lovit de deficitul de cupru, de mărimea costurilor de producție și de eșecul de a combate eficient falsificarea monedei, iar moneda de bună calitate era scoasă din circulație prin teaurizare⁷⁸. În Xinjiang, unde circulau diferite monede străine, precum cele emise de Buhara și Khoqand sau cele contrafăcute de către kirghizi, fapt care a generat neîncrederea în monedă și a făcut ca schimburile în natură să aibă un rol important în viața economică până târziu, în vremea lui Ya'qūb Beg, la sfârșitul sec. XIX⁷⁹, ei au recurs la schimbarea monedei preexistente, aflată în circulație la populația din sudul Turkmenistanului, la cursul de 1 *tānngä* (sau 50 *pul* de cupru) pentru 1 tael din argint, dar ulterior la Altishahr el ajunge la 100 și chiar 200 *pul* pentru 1 tael într-un singur an, datorită slabei integrări a pieței locale în sistemul monetar chinezesc⁸⁰. Acest teritoriu a reușit să își păstreze însă până la începutul sec. XX sistemul monetar tradițional, considerat de către C. D. Bruce ca modern în comparație cu cel chinezesc, deși nu simplu⁸¹. Una din cauzele principale ale slabei

integrării a provinciilor periferice în sistemul economic al Chinei, dar și al costurilor ridicate ale emisiunilor monetare provinciale se datorează transportului dificil și costisitor pe distanțe lungi al diferitelor mărfuri, inclusiv cuprul necesar atelierelor monetare, adus în sec. XIX ca urmare a abandonării unor exploatări mai vechi exclusiv de la minele din provincia Yunnan sau importat din Japonia⁸². Deoarece prețul metalului era variabil pe piață, încercările periodice ale autorităților de a păstra cursul de 1000 *qianwen* pentru 1 *liang* de argint nu mai aveau acum efect durabil⁸³, mai ales în provincii, tocmai datorită dificultății aprovizionării ritmice cu metal. Acest curs putea

cântărește exact 50 *sār* (variind, în realitate, între 49 și 51 *sār*), o balanță era întotdeauna necesară când se schimbau bani sau se făceau plăți (Hedin 1903, p. 40). La fel ca și monedele chinezești din cupru, cele din Asia Centrală sunt rotunde cu perforație pătrată, iar ca urmare a deprecierei cuprului în raport cu argintul, în 1858 ele erau schimbate câte 25 pe 1 *tānngä*, iar un șirag valora 20 *tānngä* (Taylor 1874, p. 258), deci conținea 500 de monede. Pe la 1900 însă, 1 *tānngä* era schimbat pe 50 *pul* (Hedin 1903, p. 40), la fel ca și în vremea lui Ya'qūb Beg (Kann 1927, p. 271; cf. Kim 2004b, p. 127), când nu se făcea deosebire de curs între monedele locale din cupru și monedele curente chinezești mici din cupru, anterioare reformei monetare din 1853 a împăratului Xianfeng (Kann 1927, p. 271), iar 50 *pul* reprezenta în același timp echivalentul a 25 *darchin* sau *dolchan*, care era moneda chineză de 10 *qian*, numită în mod curent (după inscripția de pe revers) *dangshi* (Kim 2004b, p. 127). Deoarece un *qara pul* („ban negru”) era numit și *khoichian*, de la cuvântul chinez sinonim *heiqian*, care desemna moneda de 5 *qian*, cunoscută după inscripția de pe revers, drept *dangwu* (Kim 2004b, p. 127), este evident că moneda din cupru chineză cel mai frecvent folosită în schimburile din Asia Centrală din acea vreme era aceea care permitea păstrarea cursului cupru – argint de la 1858 și că numai datorită deficitului de monedă curentă din cupru s-a ajuns la utilizarea monedelor mai mici, anterioare reformei monetare din 1853, la același curs cu moneda de 5 *qian*. De altfel, chiar monedele din cupru emise de Ya'qūb Beg (*mīs pul*) au fost imitate după vechile monede ale dinastiei Qing (Kim 2004b, p. 126). Moneda din aur emisă de Ya'qūb Beg (*tilla*) prețuia 20 *tānngä* (Kann 1927, p. 271), iar moneda din aur emisă ulterior reprimării rebeliunii islamice de către autoritățile provinciale chineze (*miskal*) reprezintă echivalentul a 10 *pung*, iar 1 *pung* a 10 monede curente chinezești din cupru (*li*) (Hedin 1903, p. 40); în sistemul ponderal chinezesc de la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX, bazat pe bimetalismul argint – cupru, 1 *miskal* reprezintă echivalentul unui *mace* sau *qian* (Kann 1927, p. 63), respectiv a 10 *candareen* sau *fen*, iar ca valoare 1 *fen* corespunde la 10 monede curente din cupru (*li*), în vreme ce 1 tael prețuiaște 10 *mace* sau *qian* (Kann 1927, p. 67). Moneda din argint emisă la Lhasa de autoritățile tibetane, *tangka*, corespunde exact unui *tānngä* din Asia Centrală, dar ea nu se bucura de apreciere nici măcar în Tibet și nu avea valoare în afara granițelor țării ori era schimbată în mare pierdere (Grenard 1904, p. 301).

⁸² Edkins 1901, p. 26.

⁸³ Wagel 1915, p. 39sq.

⁷⁶ Perdue 2005, p. 383sq.

⁷⁷ Perdue 2005, p. 386.

⁷⁸ Perdue 2005, p. 389.

⁷⁹ Kim 2004b, p. 125sq.

⁸⁰ Perdue 2005, p. 394.

⁸¹ Bruce 1907, p. 12sq. Baza calculelor pentru determinarea echivalenței între sistemul monetar din Asia Centrală și cel din China l-a constituit faptul că 1 tael reprezintă echivalentul a 1 *sār* (Kann 1927, p. 63; Kim 2004b, p. 127; cf. Hedin 1903, p. 40), care în vechime era o monedă din aur, căci în tibetană *sār* înseamnă „aur” (Landon 1905, p. 364; Sandberg 1906, p. 108; Sherring 1906, p. 302). Pe la 1900, 1 *sār* era echivalentul a 16 *tānngä* (Hedin 1903, p. 40), dar a ajuns ca mai târziu să prețuiască doar 8 *tānngä* (Bruce 1907, p. 13), ca urmare a introducerii unor noi monede chinezești din argint, care nu depășesc această valoare (Hedin 1903, p. 40). Datorită deficitului de monedă din unele regiuni ale Asiei Centrale, *tānngä* emiși de Ya'qūb Beg încă mai circulau pe la 1900 și erau schimbați la cursul de 21 *tānngä* pentru 1 *sār* (Hedin 1903, p. 236). Pentru că în Asia Centrală, unde standardul monetar îl reprezenta moneda chineză și ca mijloc de plată era folosit și lingoul chinezesc de argint (*sycee*), numit aici *yamba* și deoarece un astfel de lingou rareori

fi mai ușor menținut la Beijing, datorită tributurilor plătite de provincii și livrărilor obligatorii de metal către stat impuse antreprenorilor de exploatare minere. În sec. XVIII însă, pentru păstrarea în întreaga țară a acestui curs de schimb, s-a propus chiar perceperea unei jumătăți din impozite în argint și a celeilalte jumătăți în monedă de cupru⁸⁴, ceea ce nu convenea însă autorităților, ale căror plăți curente și cheltuieli militare erau plătite în argint. Întrucât administrația imperială, interesată în menținerea stabilității de durată a monedei la nivelul întregii țări, cunoștea faptul că încercările de a menține un curs impus erau contraproductive și pentru a preveni totuși specula, tezurizarea, contrabanda, contrafacerea monedei și diferite alte abuzuri, piața locală era lăsată să regleze cursul de schimb, iar statul intervenea pentru ajustarea acestuia și a prețurilor prin aprovizionarea cu argint și cupru sau cu cereale, scop în care fiecare localitate era obligată să expedieze rapoarte lunare cu privire la rata locală de schimb, despre producția și rezervele de cereale⁸⁵. Un alt mijloc prin care statul putea interveni asupra cursului local al monedei erau, așa cum am amintit anterior, cotele din producția de cupru pe care minele erau obligate a le vinde statului la prețul stabilit de către acesta, în timp ce restul producției putea fi vândut pe piața liberă⁸⁶. Rolul principal în menținerea cursului de schimb revenea însă nu autorităților centrale, ci funcționarilor provinciali și locali, care interveneau prin mecanismul aducerii sau retragerii masive de monedă de pe piață, prin alternarea solicitărilor de plată în monedă curentă de cupru sau în argint și, mai frecvent, prin contribuțiile percepute pentru ocuparea de posturi în administrație ori, în circumstanțe extreme, prin alterarea conținutului de cupru al monedei în funcție de fluctuația prețului cuprului brut pe piață⁸⁷. În general, se poate aprecia totuși că în cursul sec. XVIII aceste eforturi colective ale administrației provinciale și locale de a păstra stabil cursul monedei din cupru în raport cu argintul au avut un impresionant succes⁸⁸.

O schimbare începe să se resimtă abia la sfârșitul sec. XVIII și la începutul sec. XIX, ca

urmare a creșterii treptate a prețului cuprului, odată cu creșterea mult mai rapidă a costurilor de extracție a minereului din zăcămintele mai puțin accesibile, în condițiile în care autoritățile centrale nu au dat curs solicitărilor administrației provinciale de a crește prețul de achiziție a cuprului de la întreprinzătorii privați, încât profiturile lor au scăzut rapid, fapt care a reprezentat adevărata cauză a închiderii a numeroase mine și nu epuizarea zăcămintelor, ceea ce arată că autoritățile imperiale nu numai că nu au fost capabile să promoveze sau să faciliteze noi tipuri de întreprinderi industriale, ci prin politicile lor înapoiate au reușit chiar să restrângă activitatea celor existente⁸⁹. La fluctuația prețului cuprului în raport cu argintul pe piața chineză în prima jumătate a sec. XIX a contribuit însă nu numai incapacitatea autorităților de a regla dezechilibrul dintre importurile de opiu și exporturile chinezești, deplânsă atât de contemporani, cât și de autorii mai recenți, ci și diminuarea temporară a aflului de argint din America Latină, ca urmare a revoluțiilor împotriva dominației coloniale spaniole, dar mai ales scăderea cererii de mătase pe piața occidentală⁹⁰. Se ajunge astfel ca în provincia Shanxi cursul argintului să crească de la 1 tael de argint pentru 730 *qianwen* în 1758 la 1 tael de argint pentru 1800 *qianwen* în 1846⁹¹. În era Daoguang, ca urmare a faptului că impozitele erau plătite în monedă depreciată, polarizarea economică se accentuează și mulți mici proprietari funciari ajung să își piardă pământul⁹².

Odată cu creșterea deficitului comercial al Chinei, datorat comerțului cu opiu, pe piața chineză crește însă prețul argintului în raport cu cuprul⁹³, ceea ce se reflectă și în cursul de schimb al monedelor: de la cca. 1000 monede curente de cupru (*qian*) înainte de 1820 pentru 1 *liang* de argint, la 1300 în 1827, la 1600 în 1838 și la 2200 sau chiar mai mult în 1845⁹⁴. Este vorba, așadar, de o creștere de cca. 220 %, care își găsește

⁸⁹ Rowe 2009, p. 151.

⁹⁰ Rowe 2009, p. 157.

⁹¹ Rowe 2009, p. 157.

⁹² Rowe 2009, p. 158.

⁹³ Shouyi 1997, p. 382.

⁹⁴ Gernet 1985, II, p. 251. După informațiile diplomatului american E. Roberts, cursul curent de schimb era, în 1832, de 850 de monede curente din cupru (*qian*) pentru 1 *liang* de argint (Roberts 1837, p. 137), dar acesta pare a fi de fapt cel din porturile prin care se făceau schimburile comerciale cu țările europene.

⁸⁴ Edkins 1901, p. 39.

⁸⁵ Rowe 2009, p. 57.

⁸⁶ Rowe 2009, p. 151.

⁸⁷ Rowe 2009, p. 57sq.

⁸⁸ Rowe 2009, p. 58.

explicația în faptul că între 1680-1820 cantitatea de argint de pe piață a crescut cu 0,9 % anual, în vreme ce pe parcursul sec. XVIII, datorită creșterii producției în minele de cupru din Yunnan, emisiunile de monedă de cupru au sporit continuu, încât la începutul sec. XIX cantitatea de monedă emisă în cele două monetării din Beijing a trecut de 1 000 000 *guan* (adică de 1 miliard de monede de cupru) anual, la care se mai adaugă o cantitate greu de estimat de monedă de cupru falsă, care a inundat țara⁹⁵. Creșterea rapidă, cu aproape o treime, a populației Chinei în perioada 1800-1830 (de la 300 milioane la 394 de milioane de locuitori) a afectat de asemenea finanțele statului, prin cererea sporită de monedă de cupru, deoarece producția fiecărui atelier provincial depindea în primul rând de mărimea populației provinciei, dar și de unele particularități ale economiei ei, de existența resurselor de metal, de posibilitățile de comunicație cu alte provincii⁹⁶: producția anuală de monedă era normată la 2 șiraguri (*guan*) de monede de cupru pentru 300 de persoane, dar la un spor demografic mediu anual de 2 milioane locuitori se ajunge astfel ca producția totală de monede să corespundă la 1 șirag de 1 000 de monede curente de cupru (*qianwen*) pentru fiecare locuitor nou-născut⁹⁷. Prețul real al argintului în raport cu cuprul era însă mult mai mic decât cursul de schimb între argint și cupru fixat de autorități, de doar cca. 1:100 la sfârșitul sec. XVII, iar în raport cu prețul aurului, care pe atunci nu era monetizat, prețul real al argintului era de 10 % din cel al aurului, la fel ca și în vremea dinastiei Tang⁹⁸. Datorită relației existente între bunăstarea populației și prețul intern al cuprului în raport cu argintul, în care erau calculate impozitele și în care se operau pe atunci și schimburile comerciale cu străinătate, unul dintre obiectivele principale ale politicii monetare a dinastiei Qing fusese, încă din 1684⁹⁹, acela de a menține o valoare stabilă a monedei din bronz, la cursul ideal de 1 000 *qianwen* pentru 1 tael de argint, care nu este însă neobișnuit în epocă¹⁰⁰. În ciuda deficitului de cupru brut, moneda din cupru sau aliaj din cupru era considerată prea ieftină încă de la începutul sec. XVIII: în Jiangnan mai mult 2000 de monede curente din cupru prețuiau 1 tael de argint la

mijlocul sec. XVII, iar la începutul sec. XVIII în centrul provinciei Gansu 1 tael de argint era schimbat pe 1070 - 1100 de astfel de monede¹⁰¹, însă în 1701, în timpul unei perioade de foamete, cursul monedei din argint a scăzut chiar sub 700 de monede curente de cupru¹⁰². Datorită deficitului de monedă din cupru și a costurilor de transport pe care le presupunea aducerea ei de la Beijing, 1 tael de argint prețuia în 1727 în provincia Shanxi 900 de monede curente din cupru¹⁰³, iar în 1741, ca urmare a unor speculații ale administrației locale, ajunge chiar la 860 de monede din cupru¹⁰⁴. Pe ansamblu, în sec. XVIII, cursul de schimb al monedei curente de cupru a crescut până la 600-800 de monede pentru 1 tael de argint, iar în provinciile Shaanxi și Gansu, considerate ca având o populație relativ săracă, a ajuns la doar 780-900 de monede pentru un tael de argint, curs care totuși nu era considerat ca fiind prea ridicat¹⁰⁵. Un curs de 700 sau 800 *qianwen* pentru un tael de argint este considerat însă a fi, de fapt, cel normal pentru începutul sec. XVIII, după care situația se schimbă din nou, iar la cursul de 1000 *qianwen* pentru un tael de argint se ajunge abia după sfârșitul anilor '80 ai acestui veac¹⁰⁶. Creșterea prețului cuprului în raport cu argintul în sec. XVIII își găsește explicația atât în aflulxul mare de argint din coloniile spaniole din America, în vreme ce cuprul necesar monetizării era importat din Japonia, în cantități tot mai mici, cât și în creșterea comerțului rural și a necesarului de cupru pentru alte scopuri decât monetizarea, încât a trebuit ca împărații Yongzheng și mai ales Qianlong să accepte ridicarea interdicției mineritului privat și să permită prospectarea considerabilelor resurse de minereu de cupru pe care le are China, ceea ce a determinat la mijlocul sec. XVIII dezvoltarea explozivă a mineritului, mai ales în regiunile de sud-vest, atât de diverse din punct de vedere cultural¹⁰⁷. Propagarea civilizației chineze spre aceste regiuni muntoase a fost, așadar, o consecință firească a acestei nevoi de metal, dar și a căutării de noi terenuri agricole¹⁰⁸.

⁹⁵ Wang 1992, p. 64.

⁹⁶ Edkins 1901, p. 44sq.

⁹⁷ Edkins 1901, p. 45.

⁹⁸ Edkins 1901, p. 23.

⁹⁹ Edkins 1901, p. 33.

¹⁰⁰ Rowe 2009, p. 157.

¹⁰¹ Perdue 2005, p. 386sq.

¹⁰² Perdue 2005, p. 389.

¹⁰³ Edkins 1901, p. 57.

¹⁰⁴ Edkins 1901, p. 58.

¹⁰⁵ Perdue 2005, p. 388.

¹⁰⁶ Rowe 2009, p. 157.

¹⁰⁷ Rowe 2009, p. 57.

¹⁰⁸ Rowe 2009, p. 93.

Începând cu mijlocul sec. XIX, în condițiile scăderii prețului argintului pe piața mondială și a creșterii prețului intern al cuprului, bimetalismul argint – cupru, tradițional în China, a avut consecințe dezastruoase pentru păturile sociale defavorizate, care formează cea mai mare parte a societății chineze și care efectuau în general plăți mici, în *qianwen* și reprezintă principalii deținători ai acestor monede, comparabile cu cele pe care ulterior bimetalismul mondial aur – argint l-a avut pentru economia chineză, căci rezultatul acțiunii conjugate a acestor factori este agravarea recesiunii economice din prima jumătate a sec. XIX, ceea ce pe la 1850 a contribuit la izbucnirea unor mari răscoale¹⁰⁹. Prețul scăzut al argintului ar fi putut favoriza exporturile și investițiile industriale¹¹⁰, însă comerțul cu opiu și plata despăgubirilor de război au limitat mult fructificarea acestor avantaje de către autoritățile chineze, care de altfel au și înțeles destul de târziu necesitatea unor reforme, dar efectul cel mai devastator l-au avut în acest context fluctuațiile prețului mondial al argintului și al aurului¹¹¹, care au afectat mai puțin statele care adoptaseră bimetalismul aur – argint. Ca urmare a cheltuielilor militare impuse de necesitatea reprimării mișcărilor sociale și de cele două războaie ale opiumului (1839-1842 și 1856-1860), stocul de argint se reduce continuu, iar inflația este agravată prin emiterea unei cantități tot mai mari de monedă de cupru și de monedă de hârtie. Pentru a înăbuși răscoala Lotusului Alb (1796-1804), autoritățile au cheltuit 200 milioane taeli, o sumă echivalentă cu cheltuielile bugetare în timpul a 6-7 ani de pace, ceea ce a sporit enorm presiunea inflației¹¹². În ajunul răscoalei Taiping, stocurile de argint ale Chinei au scăzut după estimările lui J. Laurence Laughlin la 900 - 1100 milioane *yuan*¹¹³, ceea ce corespunde și cu estimările lui Taiping Shanren, după care înaintea crizei de argint din vremea împăratului Daoguang (1821-1850), China ar mai fi deținut cu puțin peste un miliard de *yuan* de argint¹¹⁴. Ca urmare, în vremea împăratului Xianfeng, în perioada

1853-1859, au fost emise bancnote pentru sume foarte mari, de mii, zeci și chiar sute de mii de monede curente de cupru: de 1000 *qian* (în 1853-1858), 1500 *qian* (în 1854), 2000 *qian* (în 1853-1856), 5000 *qian* (1856-1859), 10000 *qian*, 50000 *qian* și 100000 *qian* (în 1857-1859)¹¹⁵. Reluarea de către Ministerul de Finanțe a emiterii de bancnote în 1853 a fost decisă ca urmare a întreruperii aprovizionării cu cupru extras în provincia Yunnan de către rebeliunea Taiping¹¹⁶. Bancnotele emise, cu valoarea exprimată în monede curente de cupru sau în argint (acestea din urmă pe hârtie coreeană fină¹¹⁷), au fost puse forțat în circulație, prin plata salariilor funcționarilor și constrângerea băncilor și a marilor case de schimb, însă valoarea lor s-a depreciat repede, încât în 1861 ele erau vândute de către olandezi cu o reducere de 97 %, iar câțiva ani mai târziu au dispărut cu totul din circulație¹¹⁸. În urma deprecierei masive a nominalelor cu pastilă mare ca urmare a falsificării masive și a răscoalei de la Beijing din 1857, aceste piese au ieșit din circulație, cu excepția celei de 10 *qian*, depreciată însă la doar 2 *qian* și schimbată la cursul de aproape 800 de piese pentru un tael de argint¹¹⁹, ceea ce înseamnă că acesta valora pe atunci aproximativ 1600 *qian*. Trebuie remarcat însă că, potrivit dispozițiilor autorităților, tipărite chiar pe bancnota de 1 000 *qian* emisă în 1857, ea putea fi schimbată pe argint la cursul de 2 000 *qian* pentru un tael¹²⁰, iar potrivit înscripției de pe bancnota valorând un tael emisă în 1853, „*fiecare tael este cu 6 % mai mic decât acela al scalei Trezoreriei*”¹²¹, adică finețea sa este cu 6 % mai mică decât standardul oficial. Evident, ca urmare a deprecierei bancnotelor, prețul argintului în raport cu cuprul a crescut însă și mai mult. Autoritățile nu au fost însă nicidecum în măsură să poată asigura schimbarea bancnotelor în monedă

¹⁰⁹ Gernet 1985, II, p. 251.

¹¹⁰ Kann 1927, p. 239sq.

¹¹¹ Kann 1927, p. 240.

¹¹² Wang 1992, p. 64sq. O jumătate din această sumă (100 milioane *liang*) a fost cheltuită doar pentru operațiunile din anii 1798-1801 (Gernet 1985, II, p. 188).

¹¹³ Wang 1992, p. 61.

¹¹⁴ Wang 1992, p. 60.

¹¹⁵ WP Money, p. 226.

¹¹⁶ Bushell 1880, p. 200.

¹¹⁷ Bushell 1880, p. 216. Este vorba de bancnote valorând 1, 3, 5, 10 și 50 de taeli de argint (Wagel 1915, p. 74; Spalding 1917, p. 302), cu precizarea că 1 tael era întotdeauna considerat ca fiind echivalentul a 1 000 de monede curente de cupru (*qianwen*) (Wagel 1915, p. 70), respectiv cu 1 șirag (*guan*) de astfel de monede.

¹¹⁸ Bushell 1880, p. 215; cf. Wagel 1915, p. 74; Spalding 1917, p. 302sq.; Morse 1920, p. 161.

¹¹⁹ Bushell 1880, p. 200.

¹²⁰ Bushell 1880, p. 215sq.

¹²¹ Bushell 1880, p. 216.

de metal¹²², mai ales în argint și, din acest punct de vedere, este semnificativ că nici greutatea de cântar din colecția Muzeului Național Brukenthal și nici matrița în care a fost turnată nu este inscripționată pentru vreo valoare corespunzătoare unei bancnote cu valoarea exprimată în argint, dar nici în vreuna exprimată în monede curențe din cupru, deși nominalele de 1000, 5000, 10000 și 50000 *qian* sunt echivalente cu cele de 1, 5, 10 și 50 de taeli¹²³, ceea ce arată intenția autorităților, inaplicabilă în realitate, dar evident niciodată abandonată cu adevărat (cel puțin până în 1859), de a asigura o relativ ușoară interconvertibilitate a bancnotelor, nu numai în hârtie, ci și în metal, atât în monedă de cupru, cât și în argint, indiferent de modul în care era exprimată valoarea lor.

Continuarea deprecierei argintului în raport cu aurul pe plan mondial în cursul sec. XIX a agravat dificultățile financiare ale Chinei, al cărei sistem monetar a continuat să rămână cel tradițional, bazat pe bimetalismul argint – cupru¹²⁴,

dar nu au afectat într-o măsură considerabilă prețul intern al cuprului în raport cu argintul, după J. Edkins (1823-1905)¹²⁵, pe când Wen Pin Wei susține, dimpotrivă, că deprecierea argintului după 1873 a dus la creșterea prețului intern al cuprului, ceea ce a avut ca efect dispariția de pe piață a monedelor din cupru de bună calitate și existența unui mare număr de monede din cupru depreciate, criză care ajunge la apogeu în 1887¹²⁶. În iulie 1897 se întâmplă însă ca 1 *liang* de argint să prețuiască 1240 *qian*¹²⁷, iar în ianuarie 1898 cursul de schimb scade chiar până la 1 100 *qian* pentru 1 *liang* de argint¹²⁸, exact cât în anul 1696¹²⁹, ceea ce nu putea da însă speranțe de redresare economiei chineze și nici de reducere a tensiunilor sociale, pentru că aurul, pe care se bazau acum relațiile comerciale cu străinătatea, era schimbat la cursul de 1 *liang* pentru 43000 *qian*¹³⁰, iar adoptarea de către Japonia a standardului în aur (1897) nu a făcut decât să provoace pierderi negustorilor chinezi, prin aprecierea prețului aurului¹³¹. Cu toate acestea, la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX moneda de cupru este deficitară, în primul rând datorită costurilor mari de extracție, care nu pot fi asumate de către investitori chinezi, datorită crizei economice perene și a contribuțiilor financiare însemnate ridicate de către autorități în vederea dezvoltării marinei militare¹³². Pentru a compensa efectele falsificării masive a monedei din cupru, în 1897 se fac noi propuneri de reformă monetară, care vizau adoptarea unei monede noi, decretată în

realitate unei creșteri a cererii din partea refugiaților și scăderii prețului aurului, ca urmare a cantităților de metal prețios puse în vânzare de către aceștia în schimbul argintului (Edkins 1901, p. 83sq.), care au coincis în parte, de la sfârșitul lunii august, cu tendințele de pe piața mondială (Edkins 1901, p. 90). Spre satisfacția autorităților chineze, în 1904 pe piața mondială a început o nouă creștere a prețului argintului, care în noiembrie 1906 a ajuns la cursul din 1893 (Wagel 1915, p. 118), ceea ce nu a contribuit însă la o ameliorare substanțială a situației financiare a țării, tocmai datorită imensului său deficit, ci doar a întârziat aplicarea unor proiecte de reformă. În anii 1907 și 1915 argintul înregistrează cea mai puternică depreciere pe piața mondială (Kann 1927, p. 211). Așa se face că și în 1927 China era singura țară asiatică fără monedă din aur (Kann 1927, p. 231).

¹²⁵ Edkins 1901, p. 20.

¹²⁶ Wei 1914, p. 45.

¹²⁷ Edkins 1901, p. 11.

¹²⁸ Edkins 1901, p. 23.

¹²⁹ Perdue 2005, p. 289.

¹³⁰ Edkins 1901, p. 23.

¹³¹ Edkins 1901, p. 82.

¹³² Edkins 1901, p. 50.

¹²² Wagel 1915, p. 74; cf. Morse 1920, p. 161.

¹²³ Wagel 1915, p. 70.

¹²⁴ În 1772, în provincia Jiangxi raportul prețului aurului și argintului era de 1:10, iar în 1782 în provincia Zhejiang el era de 1:15,5, dar în funcție de puritate el putea ajunge în China și la 1:20, în vreme ce în Europa în perioada 1800-1810 el era de 1:15,61 (Edkins 1901, p. 84sq.). Așadar, se poate admite că atât în China, cât și în Europa o cantitate de aur valora la începutul sec. XIX aproximativ de 15 ori prețul aceleiași cantități de argint, însă la începutul sec. XX prețul mondial al aurului era de 45 ori mai mare decât cel al argintului (Wagel 1915, p. 31). Problema deprecierei argintului pe piața mondială, mai ales după 1890, a generat îngrijorare în numeroase țări (Wagel 1915, p. 83sq.), dar mai ales în China. În 1895, ca urmare a scăderii costurilor de producție, prețul mondial al aurului a început să scadă, în vreme ce cel al argintului a rămas stabil până ce a început să fie masiv afectat de politica financiară a mai multor țări, în care a fost instituit standardul în aur (Edkins 1901, p. 89). În Japonia, el este adoptat în 1897 (Matsukata 1899), iar în India, unul dintre marii consumatori mondiali de argint, în 1899 a fost adoptat un standard de schimb al aurului (Edkins 1901, p. 85). În India cursul de schimb aur – argint a fost stabilit la 1:22, iar în Indiile Olandeze la 1:15,5, în vreme ce Siam, Malaysia și Borneo au păstrat un sistem monetar bazat pe argint, în condițiile în care se întrevedea că adoptarea sistemului monetar bazat pe aur și în Singapore va determina încetarea comerțului cu Siamul (Edkins 1901, p. 21). După adoptarea standardului de schimb al aurului și de către Siam (25 noiembrie 1902), singurele țări din lume al căror sistem monetar continua să rămână bazat pe argint au rămas China și Mexicul, alături de câteva colonii britanice și franceze, unde însă au fost instituite comisii de reformă monetară în vederea adoptării standardului de schimb în aur (Wagel 1915, p. 84). În 1903, administrația americană a introdus standardul de schimb al aurului în Filipine (Kann 1927, p. 233). Pe piața chineză, izbucnirea răscoalei Yihetuan (1900) a avut drept consecință o apreciere a prețului argintului, datorată însă în

1902¹³³. Noua monedă a devenit rapid extrem de populară, dar datorită creșterii foarte mari și rapide a emisiunilor monetare datorită folosirii tehnologiei occidentale, la Shanghai s-a ajuns în 1905 la o depreciere cu 22 % a monedei de cupru¹³⁴, tocmai în perioada în care China este cel mai puternic afectată de faptul că sistemul ei monetar nu era bazat pe aur¹³⁵. Ca soluție, se preconiza emiterea unei monede unice și închiderea celor mai multe monetării provinciale¹³⁶, dificil de controlat de către autoritățile centrale, încât acestea au fost nevoite să admită în continuare funcționarea lor, în anumite condiții¹³⁷, iar toate noile propuneri de reformă aveau în vedere adoptarea unui sistem trimetalic, cu emisiuni din aur, argint și cupru și interzicerea circulației de mari cantități de monedă din cupru dintr-o provincie în alta¹³⁸. Având în vedere realitatea din interiorul provinciilor în care existau porturi deschise comerțului extern și unde circula o mare cantitate de monedă divizionară din argint¹³⁹, J. Edkins considera în 1901 că datorită costului mare al monedei de cupru în atelierele provinciale aflate la mare distanță de minele din care provine metalul, a importurilor mari de argint și a scăderii prețului argintului pe piața mondială, o soluție de redresare a finanțelor Chinei ar fi emiterea unei cantități mai mari de monedă de argint și creșterea prețului intern al argintului¹⁴⁰, ceea ce s-a și întâmplat, de altfel, după proclamarea Republicii, însă cu prețul creșterii sărăciei și a tensiunilor sociale.

În ciuda aprecierii cuprului pe piața internă de la sfârșitul sec. XIX și a ușoarei creșteri a prețului argintului pe piața mondială din primii ani ai sec. XX, în China situația economică și socială ajunge însă foarte asemănătoare cu aceea de la mijlocul sec. XIX, iar dificultățile ei financiare devin un motiv de îngrijorare nu numai

în interior, dar și în străinătate¹⁴¹. În ultimii ani ai sec. XIX în China se constată o creștere puternică a nevoii de argint, motiv pentru care se propune creșterea impozitelor pe sare, opiu, tutun, vin și afaceri imobiliare și convertirea în argint a impozitelor percepute încă în natură¹⁴², iar în pentru plata impozitelor autoritățile din provincia Anhui stabilesc în 1898 un curs identic pentru monedele spaniole de argint din sec. XVIII, pentru dolarul mexican și pentru *yuan*, deși argintul chinezesc era inferior ca puritate celui străin, iar pe piață prețul monedelor străine era substanțial diferit de acest curs¹⁴³. Răscoala Yihetuan a determinat apoi în 1900 o scădere a prețului aurului și o apreciere a celui al argintului pe piața internă din primăvară până la sfârșitul lunii decembrie¹⁴⁴, fenomene care au coincis în parte cu o scădere a prețului aurului și o creștere a celui a argintului pe piața mondială, care s-au produs începând cu 25 august 1900¹⁴⁵. La începutul secolului XX, bancnotele și depozitele bancare prevalează deja față de stocurile de argint, iar o bună parte dintre aceste stocuri nu circulă în formă monetară, ci este tezurizată sau transformată în bijuterii și diferite alte obiecte¹⁴⁶, în condițiile în care bancnotele chinezești devin practic lipsite de valoare, după aprecierea istoricilor chinezi¹⁴⁷. La aceasta a contribuit desigur și plata continuă de către China a unor despăgubiri către țările occidentale, ori de câte ori acestea, începând cu primul război al opiumului, recurgeau la acțiuni militare mai mult sau mai puțin importante împotriva acestui stat¹⁴⁸, dar și

¹³³ Wagel 1915, p. 106sq. În 1899, moneda curență din cupru care circula la Tianjin era în proporție de 15 % falsificată (Edkins 1901, p. 24). De aceea, de comun acord cu proprietarii de case de schimb, autoritățile locale de aici au stabilit în 1898 o serie de reguli privind emiterea, circulația și cursul noii monede din argint în raport cu moneda din cupru și cu bancnotele (Edkins 1901, p. 65sq.).

¹³⁴ Wagel 1915, p. 108.

¹³⁵ Wagel 1915, p. 84.

¹³⁶ Wagel 1915, p. 109.

¹³⁷ Wagel 1915, p. 109sq.

¹³⁸ Wagel 1915, p. 110sq.

¹³⁹ Edkins 1901, pp. 49sq. și 67sq.

¹⁴⁰ Edkins 1901, p. 70.

¹⁴¹ O expresie a acestor preocupări sunt nu numai analizele datorate unor specialiști străini (Hanna *et alii* 1904) sau proiectele de reformă ale unor funcționari chinezi din ultimele decenii ale dinastiei Qing (aflate într-o contradicție mai mult sau mai puțin accentuată cu acelea ale specialiștilor străini), dar mai ales apariția în China și în străinătate, în primele cinci decenii ale sec. XX, a mai multor lucrări consacrate analizei acestui subiect, datorate nu numai unor autori străini (Edkins 1901; Wagel 1915; Vissering 1912; Vissering 1914; Morse 1920; Lee 1926; Kann 1927; Tamagna 1942) cu o bună înțelegere a problemelor financiare și politico-administrative ale țării, ci chiar unor cercetători chinezi (Wei 1914), a căror competență a fost apreciată în epocă.

¹⁴² Edkins 1901, p. 69.

¹⁴³ Edkins 1901, p. 67.

¹⁴⁴ Edkins 1901, p. 83sq.

¹⁴⁵ Edkins 1901, p. 90.

¹⁴⁶ Wang 1992, p. 61sq.

¹⁴⁷ Yu - Yu 2004, p. 5.

¹⁴⁸ Gernet 1985, II, pp. 248, 298, 327 și 335-338; cf. Shouyi 1997, pp. 381, 389, 391, 407, 413 și 426.

împrumuturile externe contractate în a doua jumătate a sec. XIX (40 milioane *liang* între 1864-1894)¹⁴⁹, folosite în special pentru dezvoltarea industriei de armament și a marinei militare, ceea ce îl determină pe J. Edkins (1901) să vadă una dintre căile redresării economice a Chinei în renunțarea la consumul de opiu și în reducerea cheltuielilor militare¹⁵⁰. Așa se face că Banca Provincială Yong Heng din provincia Jilin emite un bon din hârtie de 10 *guan* valorând 10 000 *wen*¹⁵¹, ceea ce amintește de valorile bancnotelor emise la sfârșitul celui de-al doilea război al opiumului. La deprecierea monedei chineze în primul deceniu al sec. XX au contribuit însă în mare măsură și marile cantități de monedă de cupru emise de autoritățile provinciale¹⁵². În urma adoptării sistemului decimal al dolarului de către China (24 mai 1910), un *yuan* (dolar), care corespundea la 0,72 taeli, era echivalentul a 100 *fen* sau *xien* (cenți), iar 10 *fen* sau *xien* echivalau cu o monedă mai mare, numită *chiao* sau *hao*, după cum 10 monede curente din cupru (*li*, *qian* sau *wen*) reprezentau echivalentul unui *fen* sau *xien*¹⁵³, deci 10 000 *wen* reprezentau echivalentul a 10 *yuan* sau 7,2 taeli. Dar pentru că piesa considerată de noi greutate de cântar, care în acest caz ar putea fi considerată ca echivalentul a 20 *yuan* sau 14,4 taeli reprezintă, de fapt, aproximativ echivalentul unui *liang* (tael) și știind că un tael de argint doar *teoretic* echivala cu 1 000 de monede curente de cupru (*qian*) și că, în realitate, corespundea la 800-1600 *qian* sau la 400 *qian* „roșii” de Xinjiang¹⁵⁴, e greu de crezut că respectiva piesă ar putea data din această perioadă.

În primii ani ai primului război mondial, China a exportat mari cantități de aur și a început din nou să importe mari cantități de aur la începutul anului 1917¹⁵⁵, care s-au adăugat unor cantități greu de estimat, rezultate din contrabanda cu monedă japoneză (în ciuda embargoului impus de autoritățile nipone în 1917-1918 exportului de aur) și cu praf de aur extras din bazinul fluviului Heilongjiang (Amur), dar și altor ieșiri de aur din Siberia (în perioada 1917-1922), ca urmare a Revoluției și a Războiului Civil¹⁵⁶. Fluctuația

anormală a prețului argintului pe piața mondială a generat în 1915 în Burma speculații de mare anvergură, care au avut drept consecință topirea la Rangoon a unor mari cantități de monede străine (franceze, mexicane și chinezești), aduse din China cu caravanele de catâri¹⁵⁷. În octombrie 1919, datorită prețului ridicat al argintului și a îngrijorărilor stărnite de emisiunile de bancnote, autoritățile militare rebele din provincia Yunnan au emis prima monedă chinezească din aur, în valoare de 10 *yuan*¹⁵⁸, urmată în scurtă vreme de una de 5 *yuan*, având același aspect, dar de dimensiuni mai mici¹⁵⁹. Deși conțineau cca. 25 % aliaj și au fost primite cu reticență de populație, mai ales de către țărani care le considerau a fi din alamă, ele s-au bucurat curând de un mare succes după ce prețul argintului a scăzut cu 50 %, ceea ce – mai ales după fuga generalului Tang Jiyao (1883-1927), a cărui efigie ele o purtau, în februarie 1921 – a și determinat dispariția lor de pe piață, unde erau concurate de lingourile de argint de puritate redusă¹⁶⁰. Prețul anormal de mare al argintului în anii 1919-1920 constituie, de altfel, explicația creșterii cantității de aur cumpărate în China în această perioadă, însă de îndată ce mai târziu prețul argintului a început să scadă, aurul a fost profitabil schimbat pe argint¹⁶¹. La sfârșitul sec. XIX și în prima jumătate a sec. XX, cu excepția unor emisiuni comemorative de medalii cu o circulație restrânsă, legată de necesități de reprezentare, ale autorităților republicane și ale uzurpatorului Yuan Shikai¹⁶², respectiv a puținelor piese emise în numele acestuia din urmă, prin indisciplina directorului atelierului din Tianjin¹⁶³ sau a emisiunilor private (din inițiativă străină) de medalii cu efigii ale împăraților dinastiei Qing apărute la Shanghai și despre care se presupune că ar data din 1869 și că ar reprezenta echivalentul a 50 de taeli de argint¹⁶⁴, dar a căror existență s-ar putea explica tot printr-

¹⁵⁷ Enriquez 1918, p. 184.

¹⁵⁸ Kann 1927, pp. 275 și 278. Valoarea emisiunilor de 10 *yuan* din aur ale atelierului din Yunnan s-ar fi ridicat la 9 milioane de *yuan* (Kann 1927, p. 278), ceea ce reprezintă totuși o sumă considerabilă pentru o provincie în care argintul a fost întotdeauna deficitar și a cărei economie era puternic afectată de scăderea prețului staniului pe piața mondială, care a determinat reducerea exporturilor sale (Kann 1927, p. 274).

¹⁵⁹ Kann 1927, p. 275.

¹⁶⁰ Kann 1927, p. 273sq.

¹⁶¹ Kann 1927, p. 279.

¹⁶² Kann 1927, pp. 264-269.

¹⁶³ Kann 1927, pp. 269 și 271sq.

¹⁶⁴ Kann 1927, p. 270sq.

¹⁴⁹ Gernet 1985, II, p. 286.

¹⁵⁰ Edkins 1901, p. 53.

¹⁵¹ Thierry 2003, p. 69, fig. 74.

¹⁵² Wagel 1915, p. 120.

¹⁵³ WCoins b, p. 166; WCoins d, p. 387; cf. Wagel 1915, p. 121sq.; Kann 1927, p. 67.

¹⁵⁴ WCoins b, p. 166; WCoins d, p. 387.

¹⁵⁵ Kann 1927, p. 279.

¹⁵⁶ Kann 1927, p. 276sq.

un act de indisciplină, datorat dorinței de înavuțire a unui funcționar, în China aurul a fost monetizat doar din necesitate, ca o alternativă la deficitul de argint monetizabil și doar în regiuni asupra cărora autoritățile centrale exercitau un control slab sau asupra cărora pierduseră complet controlul, ca urmare a unei rebeliuni.

Atât pentru autorități, cât și pentru marile case comerciale, argintul nemonetizat a constituit în vremea dinastiei Qing, un mijloc de teaurizare a averii, în vederea schimburilor interprovinciale de bani rezultați din colectarea impozitelor și din profitul comercial, iar monedele din bronz au rămas legate de piețele locale și de necesitățile asigurării consumului cotidian¹⁶⁵, mai ales în contextul eforturilor de susținere a integrării teritoriilor recent cucerite din nord-vest și din sud-vest¹⁶⁶, care a inclus și colectarea monedelor anterioare cuceririi (demers început în Xinjiang încă în timpul dominației djungare), retopirea lor și emiterea locală de monedă în standard unic în vremea împăratului Qianlong, cu folosirea cuprului exploatat local¹⁶⁷.

Lingourile de argint (cunoscute în general de către europeni sub denumirile de taeli, lani, *liang*, *sycee*)¹⁶⁸ devin astfel un mijloc de plată intens folosit pentru valori mai mari în China sau de către negustorii chinezi din străinătate (mai ales în Burma și Siam¹⁶⁹, dar și pe valea fluviului Mekong¹⁷⁰), însă în China în general pentru plata taxelor și impozitelor datorate guvernului, precum și a salariilor ofițerilor¹⁷¹. După cum se poate constata din studiul inscripțiilor imprimate în metalul încă semilichid, turnat în forme¹⁷², care se referă la emitent și la data emiterii¹⁷³, au fost puse în circulație de către diferite provincii sau orașe ori firme comerciale și bănci chinezești sau străine în sec. XVIII-XIX și chiar până la mijlocul sec.

XX¹⁷⁴. Cele mai multe piese de această natură existente în prezent datează însă din sec. XIX și de la începutul sec. XX¹⁷⁵, deși unii autori cred că folosirea lor ar fi fost introdusă în timpul dinastiei Yuan, ca urmare a marilor cantități de argint aduse de mongoli din Europa și din lumea islamică¹⁷⁶ sau chiar mai devreme, în vremea dinastiei Song¹⁷⁷. Lingourile de argint erau turnate de către bănci, negustori sau firme comerciale din argintul colectat de autorități prin strângerea impozitelor și purtau data turnării și numele emitentului¹⁷⁸. Ele pot avea o mare varietate de forme, dintre care cele mai frecvente sunt cele de pantof chinezesc sau de barcă, dar și de tobă, de pâine (rectangulară sau circulară, ușor bombată), de topor cu două tășuri (în cazul celor mai vechi piese) sau de pătrat plat sau chiar mai ciudate (de pește, de fluture, de frunze etc.) și, datorită procedurii de turnare, la unele tipuri marginile sunt mai înalte decât centrul¹⁷⁹, la fel ca și în cazul piesei din colecția Muzeului Național Brukenthal.

Deoarece valoarea lingourilor de argint era dată de valoarea lor intrinsecă, adică a masei de metal prețios, mai mult sau mai puțin standardizată (căci taelul sau *liang*-ul reprezentau mai curând un termen general pentru variate unități locale de greutate, diferite de la o regiune la alta și chiar în funcție de natura mărfii cântărite, iar puritatea metalului era și ea variabilă de la o regiune la alta), ele nu aveau înscrise vreun nominal, însă în majoritatea cazurilor un tael (*liang*) reprezintă echivalentul a 37 g¹⁸⁰. Standardul de puritate al lingourilor de argint chinezești trebuia să fie identic cu acela al lingourilor peruviene, cunoscute drept *pina plata*, dar datorită alterării sale comercianților li se recomanda verificarea purității metalului, mai ales că uneori lingourile erau turnate cu goluri, care erau umplute cu plumb¹⁸¹. Cele mai comune lingouri de argint erau cele de 1, 5, 10 sau 50 de taeli, alte valori cunoscute fiind cele de 1/10, 1/5,

¹⁶⁵ Perdue 2005, p. 389.

¹⁶⁶ Perdue 2005, p. 392.

¹⁶⁷ Perdue 2005, p. 393sq.

¹⁶⁸ În limba chineză, lingourile de argint au diferite denumiri, dintre care cele mai comune sunt *yan bao* și *wenyin* (adică „argint fin”) sau *yinting* (adică „lingou de argint”) (WCoins a, p. 114; WCoins b, p. 167; WCoins c, p. 161; WCoins d, p. 388).

¹⁶⁹ Hingston Quiggin 1949, p. 246.

¹⁷⁰ Hingston Quiggin 1949, p. 213.

¹⁷¹ Roberts 1837, p. 137.

¹⁷² WCoins a, p. 114; WCoins b, p. 167; WCoins c, p. 161; WCoins d, p. 388.

¹⁷³ Roberts 1837, p. 137.

¹⁷⁴ Nevskij 1981; Cribb 1992; cf. Das Fenster, 48 (1963), p. 6sq. (Tyll Kroha); Das Fenster, 120 (1984), p. 6 (Thomas Lautz).

¹⁷⁵ WCoins a, p. 114; WCoins b, p. 167; WCoins d, p. 388.

¹⁷⁶ Spalding 1917, p. 323; cf. Kann 1927, p. 65.

¹⁷⁷ Kann 1927, p. 65.

¹⁷⁸ China Pictorial, p. 212.

¹⁷⁹ WCoins a, p. 114; WCoins b, p. 167; WCoins c, p. 161; WCoins d, p. 388.

¹⁸⁰ WCoins a, p. 114; WCoins b, p. 167; WCoins c, p. 161; WCoins d, p. 388.

¹⁸¹ Roberts 1837, p. 137.

1/4, 1/3, 1/2, 2/3, 72/100 (care corespunde unui *yuan* sau unui dolar, respectiv la 25-27 g), 3/4, 2, 3, 4, 6, 7, 8 și 25 de taeli, cu mențiunea că piesele sub 5 taeli trebuie au fost utilizate ca daruri sau suveniruri¹⁸², dar la mijlocul sec. XIX circulau și lingouri de 1,5 și 100 de taeli¹⁸³. Lingoul standard de argint este considerat însă cel de 50 de taeli, numit în vechime *ting* și în sec. XIX *bao* sau *yuan bao*¹⁸⁴. Fiind vorba de mijloace de plată care nu erau folosite la plata micilor cheltuieli curente, ci a unor sume mari sau ca rezervă de capital transportată de către negustori în călătoriile lor de afaceri, lingourile de argint erau așezate de obicei în lăzi conținând fiecare câte 60 de lingouri de câte 50 taeli (*liang*)¹⁸⁵, adică echivalentul unui *ting*¹⁸⁶. Argintul era transportat de coloane de cărauși pedeștri, adesea și de câte 70 de persoane, care poartă poveri de 1 200 de taeli, care în timpul popasurilor de noapte sunt stivuite și păzite de oameni înarmați¹⁸⁷. La mijlocul sec. XIX circulau și lingouri de aur, în greutate de 10 taeli, al căror curs varia între 22 și 23 \$¹⁸⁸.

La sfârșitul secolului XIX, cursul lingourilor de argint nu era același în toate provinciile, iar pierderile comerciale legate de schimbul lor puteau fi adeseori mari¹⁸⁹, o cauză importantă fiind, în primul rând, cursurile diferite ale monedei de cupru în care era schimbat argintul pe piața locală¹⁹⁰. În 1917, W. F. Spalding menționează că lingourile de argint mai vechi conțineau și o anumită cantitate de aur, suficient de mare pentru ca topirea lor și separarea aurului să fie profitabilă, ceea ce a și făcut ca ele să devină tot mai rare¹⁹¹. Folosirea lingourilor de argint a fost interzisă de guvernul chinez în 1935, iar de către autoritățile din Xinjiang în 1939 și, ca urmare, aceste piese ies curând din circulație¹⁹². Datorită efortului de război, a marii cantități de bancnote tipărite de atât de autoritățile guvernamentale (Guomindang) și de autoritățile comuniste insurecționale, precum și de regimurile instaurate de autoritățile japoneze de ocupație,

emiterea de monedă din metal practic încetează la sfârșitul anilor '30 și în anii '40 ai secolului XX¹⁹³. Ca urmare, în timpul războiului civil din 1946-1949, autoritățile Guomindang susținute de guvernul american cu arme, muniție și aur au emis obligațiuni în aur în valoare de cca. 300 milioane \$ pentru metalul prețios (pe care au preferat să îl depoziteze în Taiwan), dar care potrivit mărturiei ambasadorului John Leighton Stuart nu erau acceptate de către soldați, al căror moral nu mai putea fi susținut decât cu monede din argint¹⁹⁴. În această situație, în măsura în care a fost tezurizat și nu a fost confiscat, metalul prețios a devenit, pentru o vreme, cel mai sigur plasament, pe o piață ilegală, adesea sub amenințarea unor pedepse severe pentru cei care îl tranzacționau.

4. Concluzii.

Datorită diferenței ponderale de exact 1 g față de taelul de Shanghai, lingoul de argint din fondul dr. Eugen Worell al colecției de artă decorativă a Muzeului Național Brukenthal poate fi datat după adoptarea oficială de către China a sistemului decimal (24 mai 1910), mai exact în perioada 1910-1911, dacă se are în vedere și perioada în care amintitul colecționar sibian, în calitate de medic al marinei militare austro-ungare, specializat în bacteriologie, s-a aflat în China, pentru combaterea epidemiei de ciumă pneumonică ce a afectat Mancuria și Mongolia. Datorită acestei datări și a semnificației inscripției chineze, relativ rară pe o astfel de piesă, lingoul de argint poate fi considerat ca fiind realizat fie spre a fi dăruit cu prilejul festivalului Anului Nou, fie poate ca expresie a aprecierii personale sau pentru a răsplăti un serviciu, eventual în legătură cu Conferința epidemiologică de la Mukden (1911), la care a participat și colecționarul sibian, în calitate de chirurg al marinei militare austro-ungare și bacteriolog.

¹⁸² WCoins a, p. 114; WCoins b, p. 167; WCoins c, p. 161; WCoins d, p. 388.

¹⁸³ Roberts 1837, p. 137.

¹⁸⁴ Morse 1920, p. 166.

¹⁸⁵ WCoins a, p. 114; WCoins c, p. 161; WCoins d, p. 388.

¹⁸⁶ Wei 1914, p. 28, n. 1.

¹⁸⁷ Geil 1904, p. 107.

¹⁸⁸ Roberts 1837, p. 137.

¹⁸⁹ Wagel 1915, p. 44.

¹⁹⁰ Wagel 1915, p. 43.

¹⁹¹ Spalding 1917, p. 323.

¹⁹² WCoins a, p. 114; WCoins b, p. 167; WCoins d, p. 388.

¹⁹³ WCoins a, p. 112; WCoins b, p. 162; WCoins d, p. 384.

¹⁹⁴ Groseclose 1976, p. 272sq.; cf. Stuart, p. 259.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013

Un lingou chinezesc de argint din fondul dr. Eugen Worell al colecției de artă decorativă a Muzeului Național Brukenthal din Sibiu

BIBLIOGRAFIE / BIBLIOGRAPHY

- Bruce 1907 C. D. Bruce, *Chinese Turkestan*, London, 1907.
- Bushell 1880 S. W. Bushell, *Coins of the present dynasty of China*, în: JCBRAS, N.S., 15, 1880.
- Chang 1944 Nai Chi Chang, *An Inscribed Chinese Ingot of the XII Century A. D.*, New York, 1944 (*Numismatic Notes and Monographs*, 103).
- Cribb 1992 Joe Cribb, *A Catalogue of Sycee in the British Museum: Chinese Silver Currency Ingots c. 1750-1933*, London, 1992.
- Edkins 1901 J. Edkins, *Chinese Currency*, Shanghai, 1901.
- Gernet 1985 Jacques Gernet, *Lumea chineză*, 2 vol., București, 1985.
- Groseclose 1976 Elgin Groseclose, *Money and Man: A Survey of Monetary Experience*, Norman, 1976.
- Harper Barker 1893 Edward Harper Barker, *Burma with Special Reference to the Relations with China*, Rangoon, 1893.
- Hingston Quiggin 1949 A. Hingston Quiggin, *A Survey of Primitive Money: The Beginings of Currency*, London, 1949.
- Išanhanov 1976 S. H. Išanhanov, *Каталог монет Коканда XVIII-XIX вв.*, Taškent, 1976.
- Kann 1927 Eduard Kann, *The Currencies of China: An Investigation on Silver & Gold Transactions Affecting China with a Section on Copper*, Shanghai, 1927.
- Khodarkovsky 2006 Michael Khodarkovsky, *Non-Russian subjects*, în: *Cambridge History of Russia*, I, 2006.
- Kim 2004b Hodong Kim (ed.), *Holy War in China: The Muslim Rebellion and State in Chinese Central Asia, 1864-1877*, Stanford, 2004.
- Lee 1926 Frederic E. Lee, *Currency, Finance and Banking in China*, Washington, 1926.
- Matsukata 1899 Matsukata Masayoshi, *Report on the Adoption of the Gold Standard in Japan*, Tokio, 1899.
- Morse 1920 Hosea Ballou Morse, *The Trade and Administration of China*, London – New York – Bombay – Calcutta, 1920.
- Nevskij 1981 N. A. Nevskij, *Китайские ланы – таэли и части их*, în: *Trudy Ermitaža*, 21, 1981.
- Perdue 2005 Peter C. Perdue, *China Marches West: The Qing Conquest of Central Eurasia*, London, 2005.
- Rhodes et alii 1989 N. G. Rhodes, Karl Garbisch, Carlo Valdetettaro, Pontecorvo de la Rocchetta, *The Coinage of Nepal from the Earliest Times until 1911*, London, 1989.
- Ridgeway 1892 William Ridgeway, *The Origin of Metallic Currency and Weight Standards*, Cambridge, 1892.
- Rowe 2009 William T. Rowe, *China's Last Empire: The Great Qing*, Cambridge – London, 2009.
- Sandberg 1904 Graham Sandberg, *The Exploration of Tibet. Its History and Particulars from 1623 to 1904*, Calcutta, 1904.
- Sandrock 1995 John E. Sandrock, *Copper Cash and Silver Taels: The Money of Manchu China*, Baltimore, 1995.
- Schlegel 1889 G. Schlegel, *Siamesische und chinesisch-siamesische Münzen*, în: IAE, 2, 1889.
- Sherring 1906 Charles A. Sherring, *Western Tibet and the British Borderland. The Sacred Country of Hindus and Buddhists with an Account of the Government, Religion and Customs of its Peoples*, London, 1906.
- Shouyi 1997 Bai Shouyi (coord.), *Scurt tratat de istoria Chinei*, București, 1997.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013

Adrian Luca, Alexandru Gh. Sonoc

-
Shrestha 2005	Mandakini Shrestha, <i>Catalogue of National Numismatic Museum</i> , Kathmandu, B.S. 2062 (AD 2005).
Shrestha 2007	Ramesh Shrestha, <i>Nepalese Coins and Bank Notes (1911 to 1955 CE)</i> , Kathmandu, 2007.
Sigler 1942	Phares O. Sigler, <i>Sycee Silver</i> , New York, 1942 (<i>Numismatic Notes and Monographs</i> , 99).
Sonoc - Natea 2009	Alexandru Gh. Sonoc, Gheorghe Natea, <i>Câteva medalioane devoționale descoperite în mormintele din cripta Bisericii Romano-Catolice "Sf. Treime" din Sibiu și semnificația lor cultural-istorică</i> , în: Cl. Munteanu (coord.), <i>Monedă și comerț în sud-estul Europei</i> , III, Sibiu, 2009.
Spalding 1917	William F. Spalding, <i>Eastern Exchange Currency and Finance</i> , London – Bath – New York – Melbourne, 1917.
Tai 1997	Stephen Tai, <i>A Legendary Currency in Late Ching Dynasty: A Study on Yunnan Pai-Fang-Ding (Saddle Money)</i> , Taipei, 1997.
Tai 1999	Stephen Tai, <i>Catalogue of Yunnan Historical Silver Ingots</i> , Taipei, 1999.
Thierry 2003	François Thierry, <i>Die Geschichte des chinesischen Geldes von den Ursprüngen bis zum Beginn des 20. Jahrhunderts</i> , în: <i>Geld aus China</i> .
Vissering 1912	G. Vissering, <i>On Chinese Currency: Preliminary Remarks about the Monetary Reform in China</i> , Batavia, 1912.
Vissering 1914	G. Vissering, <i>On Chinese Currency: Preliminary Remarks about the Monetary and Banking Reform in China</i> , II (<i>The Banking Problem</i>), Amsterdam, 1914.
Vlad, Racovițan	Gheorghe V. Vlad, Mihai Racovițan, <i>Spitalul militar Sibiu – 260 de ani de atestare documentară și 140 de ani de medicină militară modernă</i> , Sibiu, 1999.
Wagel 1915	Srinivas R. Wagel, <i>Chinese Currency and Banking</i> , Shanghai, 1915.
Walsh 1973	E. H. Walsh, <i>The Coinage of Nepal</i> (with a scholarly introduction by Dr. T. P. Verma), Delhi – Varanasi, 1973.
Wang 1992	Yeh-chien Wang, <i>Secular trends of rice prices in the Yangzi Delta, 1638-1935</i> , în: Thomas G. Rawski, Lillian M. Li (eds.), <i>Chinese History in Economic Perspective</i> , Berkeley – Los Angeles – Oxford, 1992.
Wei 1914	Wen Pin Wei, <i>The Currency Problem in China</i> , New York, 1914.
Wu 1959	Lien-Teh Wu, <i>Plague-Fighter: The Autobiography of a Modern Chinese Physician</i> , Cambridge, 1959.
Yu, Yu 2004	Yu Liuliang, Yu Hong, <i>Chinese Coins. Money in History and Society</i> , San Francisco, 2004.

MEMORIALISTICĂ / PERSONAL NARRATIVES

Bastian 1867	Adolf Bastian, <i>Reisen in Siam im Jahre 1863</i> , Jena, 1867.
Cotteau 1884	Edmond Cotteau, <i>Un touriste dans l'Extrême Orient. Japon. Chine, Indo-Chine et Tonkin (4 août 1881 – 24 janvier 1882)</i> , Paris, 1884.
<i>Descrierea Chinei</i>	Nicolaie Milescu Spătarul, <i>Descrierea Chinei</i> (ediție îngrijită de Corneliu Bărbulescu), [București], 1958.
Enriquez 1918	C. M. Enriquez, <i>A Burmese Loneliness. A Tale of Travel in Burma, The Southern Shan States and Keng Tung</i> , Calcutta, 1918.
Geil 1904	William Edgar Geil, <i>A Yankee on the Yangtze. Being a Narrative of a Journey from Shanghai through the Central Kingdom to Burma</i> , New York, 1904.
Gordon 1876	T. E. Gordon, <i>The Roof of the World Being the Narrative of a Journey to over the High Plateau of Tibet to the Russian Frontier and the Oxus Sources of Pamir</i> , Edinburgh, 1876.
Grenard 1904	F. Grenard, <i>Tibet. The Country and its Inhabitants</i> , London, 1904.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013

Un lingou chinezesc de argint din fondul dr. Eugen Worell al colecției de artă decorativă a Muzeului Național Brukenthal din Sibiu

---

Hedin 1903	Sven Hedin, <i>Central Asia and Tibet. Towards the Holy City of Lassa</i> , I, London, 1903.
<i>Jurnal</i>	Nicolae Milescu-Spătaru, <i>Jurnal de călătorie în China</i> (ediție îngrijită, traducere, note și prefață de Corneliu Bărbulescu), [București], 1962.
Landon 1905	Perceval Landon, <i>The Opening of Tibet. An Account of Lhasa and the Country and People of Central Tibet and of the Progress of the Mission Sent by the English Government in the Year 1903-1904</i> , New York, 1905.
Macaulay 1895	Colman Macaulay, <i>Report of a Mission to Sikkim and the Tibetan Frontier with a Memorandum on our Relations with Tibet</i> , Calcutta, 1895.
Orléans 1898	Henri d'Orléans, <i>From Tonkin to India by the Sources of Irrawadi, January '95 – January '96</i> , New York, 1898.
Rawling 1905	C. G. Rawling, <i>The Great Plateau Being an Account of Exploration in Central Tibet, 1903, and of the Gartok Expedition, 1904-1905</i> , London, 1905.
Roberts 1837	Edmund Roberts, <i>Embassy to the Eastern Courts of Cochin-China, Siam, and Muscat; in the U.S. Slop-of-War Peacock, David Geisinger, Commander, During the Years 1832-3-4</i> , New York, 1937.
Stuart 1946	John Leighton Stuart, <i>Fifty Years in China: The Memoirs of John Leighton Stuart Missionary and Ambassador</i> , New York, 1946.
Taylor 1874	Bayard Taylor, <i>Central Asia. Travels in Cashmere, Little Tibet, and Central Asia</i> , New York, 1874.

ABREVIERI / ABBREVIATIONS

China Pictorial	* * *, <i>China Pictorial, Descriptive and Historical. With Some Account of Ava and the Burmese, Siam and Annam</i> , London, 1853.
Das Fenster	Das Fenster in der Halle der Kreissparkasse Köln, Köln.
IAE	Internationales Archiv für Ethnologie, Leiden.
JCBRAS	Journal of the China Branch of the Royal Asiatic Society, N.S., Shanghai.
Report 1911	* * *, <i>Report of the International Plague Conference Held at Mukden, April, 1911</i> , Manila, 1912.
Trudy Ermitaža	Труды Государственного Эрмитажа, Leningrad.
WCoins a	Chester L. Krause, Clifford Mishler (ed.), <i>Standard Catalog of World Coins: Eighteenth Century, 1701-1800</i> , 3 rd official edition, Iola, 2002.
WCoins b	Colin R. Bruce II, Tom Michael (ed.), <i>Standard Catalog of World Coins: 1801-1900</i> , 5 th official edition, Iola, 2006.
WCoins c	Colin R. Bruce II, Tom Michael (ed.), <i>Standard Catalog of World Coins: 1601-1700</i> , 4 th official edition, Iola, 2008.
WCoins d	Colin R. Bruce II, Tom Michael (ed.), <i>Standard Catalog of World Coins: 1901-2000</i> , 36 th official edition, Iola, 2009.
WPMoney	George S. Cuhaj (ed.), <i>Standard Catalog of World Paper Money. General Issues: 1368-11960</i> , 12 th edition, Iola 2008.

LISTA ILUSTRĂȚILOR / ILLUSTRATION LIST

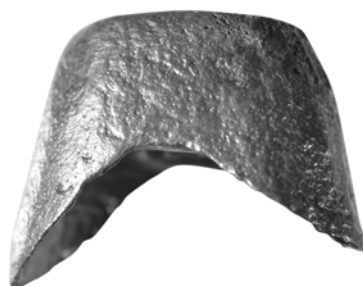
- Fig. 1-4 – Lingoul chinezesc de argint nr. inv. AD 71.
Fig. 1-4 – The silver sycee inv. nr. AD 71.
Fig. 5 – Lingoul chinezesc de argint nr. inv. AD 71 (detaliu).
Fig. 5 – The silver sycee inv. nr. AD 71 (detail).

1

2

3

4

72

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013

Un lingou chinezesc de argint din fondul dr. Eugen Worell al colecției de artă decorativă a Muzeului Național Brukenthal din Sibiu

---

5

TREI JETOANE DE CAZINOU CU INSCRIPȚII CHINEZEȘTI DIN COLECȚIA MUZEULUI NAȚIONAL BRUKENTHAL ȘI SEMNIFICAȚIA LOR CULTURAL-ISTORICĂ

ALEXANDRU GH. SONOC

Muzeul Național Brukenthal, Sibiu
sandysonoc@yahoo.com

ADRIAN LUCA

Muzeul Național Brukenthal, Sibiu
adrian.luca@brukenthalmuseum.ro

Key-words: Siam, porcelain token, Chinese inscriptions, hong, gambling.

Abstract: The first porcelain gambling token with Chinese inscriptions can be dated in 19th c.; it could not have been found by J. M. Honigberger in the dessert region around Bukhara, it rather circulated in Siam. The other two tokens belong also to types which circulated in Siam and were described by H. A. Ramsden in 1911. They should be dated after the official ban on their use (1875), even some decades later, when important monetary reforms (the decimal system and the gold standard) were introduced. The late date of both pieces excludes, practically, the possibility that they were used also as means of payment.

În contextul cercetării pieselor numismatice și exonumismatice și a obiectelor de artă decorativă extrem-orientală din colecțiile Muzeului Național Brukenthal am avut posibilitatea de a studia trei piese din porțelan inedite, anterior considerate anterior ca fiind medievale. Informațiile consemnate despre ele în registrele de inventar sunt inexacte sau chiar lipsesc cu totul, iar semnificația lor cultural-istorică era necunoscută.

Pentru verificarea lecturii inscripțiilor chinezești, inclusiv din punct de vedere paleografic, am cerut ajutorul d-lui prof. univ. dr. Zhang Wei, fost codirector al Institutului "Confucius" din cadrul Universității "Lucian Blaga" din Sibiu și al succesorului acestuia, dl. prof. univ. dr. Song Shaofeng, precum și d-lui Michael John Siangco, profesor de limba engleză și limba chineză la Nanjing, cărora le mulțumim și cu acest prilej.

1. Descrierea pieselor.

1. Nr. inv. M 1343 – 2434 (Fig. 1-2). Jeton din porțelan, bine ars, cu glazură albă, bine ars, sub formă de disc. Fiind considerat o piesă medievală, probabil gemă sau jeton pentru jocuri de noroc, a fost înregistrat în colecția de istorie medievală a Muzeului Național Brukenthal.

Cu privire la proveniența piesei, în vechiul registru de inventar al Muzeului, redactat în limba germană, se menționează (vol. II, p. 316):

„Bucharawüste in Indien. Von dem Spender gelegentlich einer Reise nach Indien gesammelt”, adică „Deșertul Buhara din India. Colecționat de către donator cu prilejul unei călătorii în India”. Există însă și o observație, care aduce o serie de informații suplimentare: „Die Nr. 2431 – 2 434 lagen in einem Schächtelchen auf dessen Boden stand: «Indien, in der Wüste bei Buchara gef(unden). Gesch(enkt) von Martin Honigberger.» Sie wurde von Kustos Hein(rich) Müller geschrieben”, adică „Nr. 2431-2434 se aflau într-o cutiuță pe fundul căreia se găsea următoarea inscripție cu cerneală: «Găsit în India, în deșertul de lângă Buhara. Dăruit de către Martin Honigberger.» Ea a fost scrisă de către custodele Heinrich Müller”.

În prezent, toate cele 4 obiecte sunt păstrate sub nr. inv. M 1343, în colecția medievală a Muzeului de Istorie "Casa Altemberger" din cadrul Muzeului Național Brukenthal. Dintre piesele menționate în vechiul registru de inventar (vol. II, p. 316) sub nr. 2431-2434 care pot fi în prezent identificate cu oarecare certitudine cu piesele înregistrate sub nr. inv. M 1343 ar fi cele descrise drept perlă din calcedonie, de culoare albă cu irizații albastre, decorată cu imaginea unui iepure care sare peste o creangă (nr. 2431), o gemă din almandin, decorată cu imaginea unui iepure (nr. 2432) și o gemă din almandin, decorată cu imaginea unui câine pășind spre stânga sau (după protocolul de achiziții, citat în registru) a

unui scorpion (nr. inv. 2433). Neidentificabilă cu vreuna din piesele înregistrate în prezent sub nr. inv. M 1343 este piesa descrisă drept o „*imagine reliefată (?) turnată în metal (antimoniu?), reprezentare irecognoscibilă, probabil doar o impresiune întâmplătoare a unei denivelări din forma de turnare. Lungimea 13, lățimea 11, grosimea 7 mm*”.

Din relatările de călătorie ale medicului brașovean Johann Martin Honigberger (1795-1869) nu se pot obține decât foarte puține informații cu privire la călătoria sa prin deșertul din regiunea Buchară, anume că ar fi marcat cele 35 de stații de pe drumul până la localitatea Orskaja, de la granița Rusiei¹, despre care nu spune decât că trece printr-un peisaj arid și că a decurs fără alte incidente decât o ciocnire cu strângătorii de impozite de la râul Syr Darya². Amintitul medic sas menționează însă că, în cursul călătoriei sale de la Lahore la Kabul, prin Dheraghasikhan și Ghasni, a cărei relatare însoțită de o hartă a fost publicată în 1834 de către Societatea Asiatică din Calcutta prin colonelul C. M. Wade, a colectat plante locale, pe care le-a prezentat spre determinare la Viena baronului Joseph Franz von Jaquin (1766-1839), dr. Stephan Ladislaus Endlicher (1804-1849) și prof. Eduard Fenzl (1808-1879) și că antichitățile rezultate din inventarul mausoleelor cu cupolă deschise la Kabul și Jellalabad au fost prezentate în 1835 într-o comunicare susținută la Societatea Asiatică din Paris, care împreună cu monedele și pietrele gravate achiziționate pe drumul prin regiunea Buchară i-au adus calitatea de membru al amintitei societăți, deși la Londra colecția sa antichități a fost apreciată la o valoare mai scăzută³. De aceea, a încercat să o valorifice în alte orașe europene, reușind să vândă mai profitabil la Paris două monede din aur (*mokadphisis*)⁴. Expedierea lăzilor dintr-un oraș în altul a dus însă la dispariția unei piese deosebit de valoroase, printre care și un manuscris bactrian pe papyrus, încă nedeschis, reprodus în litografia editată de către Societatea Asiatică din Paris (1835), care fusese trimis de la Londra la Viena, pe adresa băncii Geymüller (între timp devenită falimentară), astfel că lada care îl conținea, depozitată vreme de 15 ani fără a se furniza vreo informație despre ea la vama centrală din Viena, a

fost vândută ca aparținând creditorilor bancherului, pe un preț derizoriu la o licitație publică ce a avut loc la 5 iulie 1850, cu doar 14 zile înaintea sosirii în oraș a expeditorului, ca urmare a presupusei inexistențe a proprietarului⁵. J. M. Honigberger menționează totodată că, prin vânzarea la Cairo și Alexandria a unora dintre antichitățile pe care le colecționase, monede și pietre gravate care îi aparținuseră au îmbogățit colecții numismatice particulare din St. Petersburg, Viena, Paris și Londra⁶. Așadar, piesele de la Muzeul Național Brukenthal din Sibiu, pe care el nu le-a putut valorifica datorită faptului că nu au prezentat interes pentru colecționari și pentru negustorii de antichități, ar putea reprezenta singurele vestigii rămase în Transilvania din această cândva prestigioasă colecție, din care cea mai mare parte se păstrează în prezent la British Museum. Dar apartenența lor la colecția medicului brașovean (pe care avem bune temeiuri de a o pune la îndoială, cel puțin pentru unele dintre acestea) nu este atestată decât de însemnarea reprodusă mult mai târziu în vechiul registru de inventar al muzeului, care ar putea reflecta mai curând afirmațiile celui de la care ele au fost dobândite într-o vreme când nu exista încă o evidență suficient de exactă a componenței colecției arheologice și care au fost făcute probabil cu scopul de a le spori atractivitatea, în speranța obținerii unui preț mai bun.

Diametrul jetonului din porțelan este de 22,9 mm, iar grosimea este de 4,3 mm. Greutatea piesei este de 3,52 g. Ora 6. Pe avers (Fig. 1), într-un dublu chenar circular, se găsește o inscripție constând în 2 caractere chinezești (*cheng* și *yuan*) în altorelief. Pe reversul lis (Fig. 2) a fost înscris înainte de ardere, cu tuș negru, caracterul *qian*, care în Siam se referă la unitatea monetară *salung*⁷, echivalentul a $\frac{1}{4}$ *tical* (*baht*).

Caracterul *cheng* are semnificația de „rezultat”, „realizare”, „împlinire”, „(de)săvârșire”, „perfectiune” sau, cu valoare adjectivală, de „perfect”, iar înțelesul caracterului *yuan* este acela de „origine”. *Cheng Yuan* este mai curând un nume sau denumirea unei case comerciale sau a unui local (cum crede de altfel și H. A. Ramsden⁸), decât numele unei piese (pion sau, cum i se mai spune în China, „cal”). Caracterul *cheng* apare și pe monedele vietnameze

¹ Honigberger 1851, pp. 84, 585.

² Honigberger 1851, p. 84; Honigberger 1852, p. 74.

³ Honigberger 1851, p. 72 (unde se vorbește de monede și pietre); Honigberger 1852, p. 61 (unde se vorbește de monede și camee).

⁴ Honigberger 1851, p. 72sq.; Honigberger 1852, p. 61.

⁵ Honigberger 1851, p. 73; Honigberger 1852, p. 61sq.

⁶ Honigberger 1851, p. 73 (unde se vorbește de monede și pietre); Honigberger 1852, p. 62 (unde se vorbește de antichități).

⁷ Ramsden 1911, p. 9; Dongen, p. 24.

⁸ Ramsden 1911, p. 9.

imperiale, unde este citit *thành*⁹ și se regăsește în titlul de domnie *Tiên Thành*, purtat în perioada 1028-1033 de către împăratul Lý Phật Mã din dinastia Lý (1010-1225), al cărui nume dinastic este Lý Thái Tông¹⁰, dar nu și în alte titluri de domnie, fapt pentru care inscripția de pe piesa din colecția Muzeului Național Brukenthal nu poate fi considerată ca referindu-se la vreun suveran vietnamez.

Cu privire la inscripția *Cheng Yuan* și în strânsă legătură cu inscripția *qian* de pe reversul piesei de la Muzeul Național Brukenthal, s-ar mai putea presupune, de asemenea, că termenul *cheng* ar putea reprezenta transcripția chineză a cuvântului thai *chang*, care desemnează o unitate de măsură a greutateii și a valorii, echivalentă în Asia de Sud-Est cu 20 *tamlung* sau 80 *baht*, deci cu 1 209 g¹¹, căci aici 1 *chang* reprezintă dublul unității ponderale comerciale chineze (1 *catty* sau 20 de taeli)¹². O asemenea interpretare, foarte neverosimilă totuși, ar fi însă cu totul exclusă dacă informația că piesa ar fi fost descoperită în apropiere de Buchară ar fi adevărată.

De asemenea, nu se poate presupune nici că termenul *yuan* ar trebui să se refere la argint, întrucât în inscripția de pe jeton caracterul chinez corespunzător este diferit ca aspect de cel care desemnează cuvântul „argint” și chiar pronunția denumirii acestui metal (*yi*) este diferită. Diferit este caracterul *yuan* înscris pe această piesă și de caracterul *yuan* (în vietnameză *nguyên*), care are înțelesul de „prim”, „oficial”, „de bază”, „principal”, „conducător”, dar și de „dolar”¹³, nu doar cu referire la valuta care poartă acest nume, ci în sensul de „monedă (străină) din argint de mare puritate, cântărind cca. 27 g”.

Inscripțiile cu caractere chinezești de pe aversul jetonului nu pot fi însă redări aproximative din punct de vedere fonetic ale unor denumiri chinezești sau în alte limbi, întrucât chiar în forma în care au fost scrise ele au sens în limba chineză. Caracterul *cheng* are semnificația de „rezultat”, „realizare”, „împlinire”, „(de)săvârșire”, „perfectiune” sau, cu valoare adjectivală, de „perfect”, iar înțelesul caracterului *yuan* este acela de „origine”. Având în vedere și semnificația de „ban” a caracterului *qian* de pe

revers, considerăm că această piesă din colecția Muzeului Național Brukenthal reprezintă un jeton folosit într-un cazinou (*hong*), după părerea noastră în Siam, în cursul sec. XIX.

Pentru problema încadrării cronologice, a atribuirii etnoculturale și a întrebuirii acestui jeton deosebit de importantă este o constatare rezultată din studiul cataloagelor de licitație a unor obiecte de artă decorativă extrem-orientală. Caracterul *cheng* se întâlnește pe numeroase alte piese asemănătoare, aproape toate de proveniență thailandeză (potrivit informațiilor puse în circulație de casele de licitație care le-au oferit spre vânzare). Astfel, o piesă asemănătoare ca formă cu aceea din colecția Muzeului Național Brukenthal, dar cu glazură albastră, pe care este înscris doar caracterul *cheng*, face parte dintr-un lot de 40 de piese de proveniență thailandeză, oferit spre vânzare 26 august 2010 la o licitație din Hong Kong pentru un preț total estimat la 100-150 \$¹⁴; din același lot face parte și o piesă ovală, pe reversul căreia caracterul *qian* este înscris cu tuș, la fel ca și pe piesa din colecția Muzeului Național Brukenthal, precum și o piesă hexagonală, pictată cu verde, roz și alb, pe aversul căreia sunt înscrise de asemenea cele două caractere corespunzătoare numelui Cheng Yuan și o alta, octogonală, pictată cu albastru și alb, pe care de asemenea este caracterul *cheng*. Pentru încadrarea culturală și cronologică a piesei din colecția Muzeului Național Brukenthal, dar și pentru problema întrebuirii sale, deosebit de semnificativă este prezența celor două caractere corespunzătoare numelui Cheng Yuan pe aversul unor exemplare dintr-un lot de 91 de piese cu glazură albă, tot de proveniență thailandeză, datate în sec. XIX, oferite spre vânzare la o licitație din 25 februarie 2010, tot la Hong Kong, pentru un preț total estimat la 150-180\$¹⁵. Caracterele întâlnite pe aversul și pe reversul piesei din colecția Muzeului Național Brukenthal se întâlnesc și pe aversul unei piese, tot de formă circulară, din colecția lui H. A. Ramsden¹⁶, a cărei proveniență din Siam este sigură.

Tot 150-180\$ este prețul solicitat și pentru un lot de 108 jetoane din porțelan, tot de proveniență thailandeză, oferit spre vânzare în aceeași licitație de la Hong Kong, însă cu efigie pe avers¹⁷. Prețul pentru care un lot de 30 de

⁹ Barker 2004, p. 354.

¹⁰ Barker 2004, p. 24.

¹¹ Das Fenster, 48 (1963), p. 5 (Tyll Kroha); Das Fenster, 120 (1984), p. 9 (Thomas Lautz).

¹² Ridgeway 1892, p. 162; cf. Malcolm 1853, p. 320; Child 1892, p. 326.

¹³ Barker 2004, p. 353.

¹⁴ Hong Kong Auction, 49 (26 august 2010), nr. cat. 999.

¹⁵ Hong Kong Auction, 48 (25 februarie 2010), nr. cat. 722.

¹⁶ Ramsden 1911, p. 9, nr. cat. 2, pl. I/2.

¹⁷ Hong Kong Auction, 48 (25 februarie 2010), nr. cat. 721.

jetoane din porțelan policrom, de diferite forme, unele mai puțin frecvente (floare, pește, fluture) și cu inscripții chinezești a fost, într-o licitație desfășurată la 28-30 aprilie 2011, de 100 €¹⁸, pe măsura interesului tot mai mare pe care aceste piese l-au stârnit printre colecționari. Prețul respectiv pare mic în raport cu cel de 450 €, cerut de casa Ghiglione la 16 noiembrie 2006 pentru un lot de 34 de piese din porțelan, provenind tot din Siam, datate în perioada 1750-1870¹⁹.

Tot din rațiuni legate de încadrarea tipologică și cronologică a piesei din colecția Muzeului Național Brukenthal, dar și de atribuirea ei etnoculturală, considerăm că este important a menționa și faptul că piese foarte asemănătoare, dar din sticlă, au circulat în sec. XIX în China, unde sunt considerate ca fiind rare²⁰, ceea ce ar putea sugera o datare relativ târzie a pieselor confecționate din acest material. J. Haas, care a vizitat orașul Bangkok pe la 1879²¹, vorbește de jetoane din sticlă verde, albă și galbenă²². În Siam, jetoanele de cazinou din sticlă sunt atestate și de relatări de călătorie de la începutul sec. XX²³.

2. Nr. inv. M 7870/1 (Fig. 3-4).

Această piesă a fost descoperită fără informații suplimentare în 1975, într-o cutie din depozitul colecției medievale a Muzeului Național Brukenthal, împreună cu o alta, descrisă mai jos și considerată și ea ca fiind o „plăcuță din porțelan”, au fost inventariate sub un număr de inventar comun. Prin urmare, proveniența ambelor piese este necunoscută.

Jeton din porțelan alb, bine ars, cu glazură albă, sub formă de trunchi de piramidă cu baza octogonală regulată. Lățimea bazei inferioare de 18,3 mm, lățimea bazei superioare 17 mm și grosimea de 3,8 mm. Greutatea 2,10 g. Inscripții cu caractere chinezești, de culoare albastru deschis: pe avers (Fig. 3) un caracter (*gong*), cu sensul de „corect”, „public”, „universal”, „general”, „comun”²⁴, iar pe revers (Fig. 4), într-un chenar circular incizat, pictat tot cu albastru deschis, două caractere: primul pare a fi numeralul *gian* (adică 1 000), iar ultimul este *wen*.

Valoarea înscrisă pe jeton este, așadar, de 1000 *wen*, care în unități monetare siameze

reprezintă 10 *att*²⁵, echivalentul a 5 *phai*. În Vietnam, caracterul *wen* se citește *văn* și se referă la principala unitate monetară din sec. XVIII-XIX²⁶. În Siam, 1 *att* este echivalentul a 2 *solot*, iar un 1 *solot* a 50 *bia*, adică scoici cauri (*Cypraea moneta*)²⁷, deci valoarea nominală de 1000 *wen* ar constitui, așadar, echivalentul a 1000 de *bia*²⁸. Dar acest curs de schimb, de 1 *att* pentru 100 *bia*, datează abia din vremea regelui Rama IV²⁹, iar în 1832, pe timpul regelui Rama III (1824-1851), când diplomatul american E. Roberts a vizitat Siamul, scoicile cauri erau schimbate la cursul de 1 050 de scoici pentru 1 *fuang*, deci pe 1/8 *tical*³⁰, ceea ce arată că în cca. 20 de ani valoarea scoicilor scăzuse de aproximativ 8 ori, ca urmare a generalizării folosirii monedei. Valoarea înscrisă pe jeton este, așadar, un indiciu sigur că el nu poate fi datat decât foarte târziu, nicidecum în vremea regelui Rama III. În raport cu bancnotele de 1 *att*, introduse provizoriu în circulație ca urmare a deficitului de monedă din cupru prin decretul din 29 iunie 1874 al regelui Rama V, care pentru a permite colectarea impozitelor a admis și plata cu jetoane de cazinou, cu putere de circulație însă numai în zonele în care au fost emise și în limitele monopolului emitentului³¹, valoarea nominală a jetonului este totuși una relativ mare. Exprimarea în sistem decimal a valorii jetonului surprinde totuși, pentru că sistemul decimal, propus de prințul Mahisara Rajaharudaya (1866-1907), cunoscut drept „părintele sistemului bancar siamez”, a fost adoptat în 1897 de către regele Rama V în anul 1897, deci la o dată mult ulterioară celei la care folosirea jetoanelor a fost oficial interzisă, în vreme ce caracterul *gong* de pe avers ar sugera că piesa ar fi fost folosită și ca substitut al monedei divizionare în circulația curentă. Trebuie precizată însă că mijloace de plată exprimate în vechile unități siameze au continuat să fie emise până în 1910, ceea ce ar putea sugera o datare foarte târzie (în perioada 1897-1910) a acestui jeton, ceea ce și-ar găsi o explicație mai probabilă în circulația monetară a epocii respective decât în faptul că ar fi fost întrebuințat ca mijloc de plată, fie chiar și într-o regiune mai izolată, cu deficit de monedă divizionară curentă. Cum în 1889 G. Schlegel menționează că 1 *tical* reprezintă echivalentul a

¹⁸ Cortrie, 62 (28-30 aprilie 2011), p. 12, nr. cat. 56.

¹⁹ Ghiglione, 38 (16 noiembrie 2006), p. 76, nr. cat. 926.

²⁰ Cortrie, 62 (28-30 aprilie 2011), p. 41, nr. cat. 438. Cele 3 piese au fost oferite spre vânzare pentru prețul total de 75 €.

²¹ Le May 1924, p. 156.

²² Le May 1924, p. 195.

²³ Whitney 1905, p. 14.

²⁴ Barker 2004, p. 351.

²⁵ Dongen, p. 24.

²⁶ Barker 2004, p. 355.

²⁷ Ramsden 1911, p. 7.

²⁸ Dongen, p. 25.

²⁹ Le May 1924, p. 194.

³⁰ Roberts 1837, p. 313.

³¹ Le May 1924, p. 217.

aproximativ 3 franci francezi sau a 2,40 mărci imperiale germane (*deutsche Reichsmarken*)³², rezultă că acest jeton ar reprezenta echivalentul a 0,33 mărci imperiale germane.

3. Nr. inv. M 7870/2 (Fig. 5-6).
Proveniența necunoscută.

Jeton din porțelan alb, bine ars, cu glazură albă, sub formă de disc. Diametrul bazei inferioare de 25,6 mm, diametrul bazei superioare 25,1 mm și grosimea de 5,1 mm. Greutatea 5,57 g. Într-un chenar de culoare roșu-violet, pe avers (Fig. 5) sunt înscrise în altorelief, pe un fond verde 4 caractere chinezești greu lizibile, pictate tot cu vopsea de culoare roșu-violet. Pe reversul piesei (Fig. 6) se găsește imaginea în basorelief a unui patruped stilizat, mai greu de identificat, cu blană verde și coamă și labe de culoare măslinie.

Prin blana vărgată, animalul reprezentat pe revers amintește de tigrul, iar prin coamă și coadă, de maniera tradițională de reprezentare a leului în arta chineză, pe când părul de pe spinare de modul în care este redată aripioara dorsală a dragonului. De aceea, ar putea fi vorba de un animal fabulos, numit *qilin*, care reprezintă o combinație de leu, cerb și dragon și constituie un simbol prevestitor de bine, al longevității, măreției, fericirii, descendenței ilustre și administrației înțelepte³³. Dar acest animal fabulos, cu picioare lungi, terminate fie cu copite de cerb, fie cu labe ca de leu și corpul acoperit de solzi, are un mic corn (rareori două) asemănătoare celor de cerb sau de girafă, care nu se poate distinge la animalul cu picioare relativ scurte reprezentat pe jeton. Prin comparație cu imaginea de calitate mediocră a unei piese din Siam, aflată în colecția H. A. Ramsden³⁴, se poate spune că jetonul din colecția Muzeului Național Brukenthal reprezintă o analogie foarte bună a respectivei piese. Colecționarul credea însă că pe reversul ei ar fi reprezentat un tigrul și că pe avers ar fi înscris pe verticală numele unui local pentru jocuri de noroc, iar pe orizontală cuvântul „secret” (*bi*) și valoarea 1/16 *songphai*. Dar reprezentarea animalului cu coamă care se prelungește și pe spinare și coadă stufoasă este diferită de aceea în care în mod tradițional este reprezentat tigrul în arta chineză, iar liniile care i se văd pe trunchi nu sunt de altă culoare decât restul blănii și par a reprezenta mai curând coaste. De aceea, credem că pe jeton este

reprezentat leul chinezesc, cu aspect mai curând de câine, protector al porților și mormintelor imperiale, al clădirilor oficiale și al templelor, dar și al lui Buddha, de unde numele lui de *foshi*, adică „leul lui Buddha”. În Occident, acest animal fabulos este cunoscut uneori în Occident sub denumirea hibridă de „câinele-leu *fo (fu)*” sau chiar de „câinele *fo (fu)*”, de la cuvintele chinezești *Fo* (adică „Buddha”) sau *fu* (adică „prosperitate”), deși în China leul de piatră cu funcție de paznic al intrării (*shishi*) niciodată nu este însă numit „câine”. Ca și în cazul animalului *qilin*, identificat în vremea dinastiei Ming cu girafa adusă de către Zheng He din Africa de Est și a cărui iconografie a și fost ulterior tot mai mult influențată de aspectul girafei, imaginea leului cunoscut în China doar indirect, prin amintirea unor detalii anatomice ale leilor aduși ca dar din Asia Centrală sau Persia, a ajuns să îmbine elemente ale anatomiei felinelor cu acelea ale câinilor folosiți pentru pază. Foarte asemănător cu acest leu-paznic chinezesc este un animal fabulos din Tibet, leul zăpezii (*ruishi*, în tibetană *gangs seng ge*), a cărui imagine este influențată de aceea a câinilor din rasa Apso de Lhasa, asemănătoare cu rasa Pekinez (cunoscută și sub numele de „câine-leu”) și care nu are nici o legătură cu irbisul sau leopardul zăpezii (*Panthera uncia*) care trăiește în această regiune. Leul zăpezii, care este și el protectorul lui Buddha și animalul heraldic al Tibetului, este alb, cu smocuri de păr verde sau albastru în coamă, în vârful cozii, pe picioare și pe spate.

Din inscripția de pe avers, cei doi profesori chinezi de la Institutul "Confucius" din cadrul Universității "Lucian Blaga" din Sibiu nu au putut citi cu certitudine decât caracterul *jin* (din partea superioară a diametrului vertical al piesei) și *cheng* (din partea inferioară a diametrului vertical). Caracterul *jin* înseamnă „aur”, iar *cheng* înseamnă „desăvârșit” (folosit ca participiu). Pe jetoanele din Siam apar, într-adevăr, uneori cuvinte precum *jin* („aur”), *yin* („argint”) sau *tong bao* („valută universală”), care erau probabil calculate adițional, spre a spori valoarea jetonului³⁵, care astfel putea reprezenta valoarea nominală înscrisă pe el în metal prețios sau în metal comun ori echivalentul în metal prețios sau în bronz al masei sale. Pe ilustrația care reprezintă piesa din colecția lui H. A. Ramsden primul caracter (de la capătul drept al diametrului orizontal) este într-adevăr *bi*, care înseamnă

³² Schlegel 1889, p. 241; cf. Ramsden 1911, p. 7.

³³ Dongen, p. 22.

³⁴ Ramsden 1911, p. 19, nr. cat. 144, pl. VII/144.

³⁵ Ramsden 1911, p. 7.

„misterios” sau „secret”. Cu greu se poate susține însă că al doilea caracter, cu un duct neglijent, ar putea fi *fen*, folosit uneori în locul celor două caractere chineze care redau fonetic cuvântul *songphai* (adică cel care reprezintă numele dinastiei Song și *bai*, care înseamnă „a trimite” sau „a delega”). Este vorba, de fapt, de caracterul *yao*, care înseamnă „magic”, întâlnit de altfel și pe aversul unui jeton de la Berlin, provenind din fosta colecție a lui P. S. Hamel, unde este asociat cu imaginea unui iepure³⁶, simbolul longevității³⁷.

Datorită faptului că inscripția aversului conține o referire expresă la aur, pe care o interpretăm ca exprimând standardul de schimb al jetonului, această piesă ar trebui datată la sfârșitul sec. XIX, dacă nu chiar în primul deceniu al sec. XX, întrucât în Siam funcționa standardul de argint, iar standardul de aur a fost adoptat abia la 25 noiembrie 1902³⁸. Aurul nu era un metal monetar curent, ci era mai curând destinat tezurării, cum demonstrează și faptul că deși aici au fost emise, pe lângă „monede-ghiulea” din argint și astfel de piese din aur (chiar până în vremea regelui Rama IV)³⁹, acestea sunt însă foarte rare. Pe piața numismatică germană, prețul solicitat pentru piesele foarte frumoase din aur emise de Rama IV era în octombrie 2011 de 200 € pentru cele de 1/16 *tical* și 1/8 *tical*, de 300 € pentru cele de 1/4 *tical* și 500 € pentru cele de 1/2 *tical*⁴⁰. Având în vedere raritatea monedei siameze din aur, o asemenea datare târzie, eventual ulterioară interzicerii folosirii jetoanelor din porțelan (1875), susține exclusiv folosirea ca jeton de cazinou, nu și ca mijloc de plată, a acestei piese. Un *terminus ante quem* pentru datarea acestei piese ar putea fi anul 1916, când autoritățile siameze au interzis funcționarea cazinourilor⁴¹.

2. Probleme ale tipologiei, cronologiei și utilizării jetoanelor de cazinou din Siam.

În actualul stadiu al cercetărilor asupra pieselor exonumismatice din Asia de Sud-Est și, în general, a domeniului jetoanelor de cazinou, lucrările referitoare la jetoanele de cazinou care au circulat în Siam sunt încă relativ puțin

numeroase⁴² și datează abia de la sfârșitul sec. XIX⁴³. În 1924, interesul pentru colecționarea lor era deja de multă vreme dispărut, după cum afirmă R. S. Le May⁴⁴. Deși ele se găsesc încă relativ frecvent în casele thailandeze și sunt păstrate ca relicve ale trecutului, pe piața numismatică și de antichități internațională, dar și pe cele din Extremul Orient jetoanele de cazinou din Siam constituie o marfă destul de puțin răspândită, ca urmare a valorii lor relativ reduse, iar în muzee ele sunt rareori expuse, pentru că nu sunt îndeajuns de rare spre a stârni interesul arheologilor și nici nu furnizează informații așa de valoroase cum s-a sperat în trecut⁴⁵, în ciuda importanțelor consecințe economice pe care folosirea lor ca mijloace de plată le-a avut pentru statul siamez și a faptului că, din punct de vedere al istoriei economice, ele sunt relevante pentru modul în care capitalurile speculative implicate în jocurile de noroc pot influența viața economică a statelor cu o economie preponderent agrară, cu industrie slab dezvoltată și lipsit de un sistem bancar modern, dar care a reușit să reziste presiunii marilor puteri coloniale cu interese în regiune, speculând concurența existentă între acestea și adversarii lor.

Rațiunea folosirii de jetoane plate, de o fiabilitate adecvată, cu marcaje specifice, care garantau schimbarea lor în monedă curentă de către administratorii localurilor de jocuri de noroc din Siam este faptul că, în mod tradițional, jucătorii ședeau pe rogojini, iar rostogolirea „monedelor-ghiulea” (*p'ot duang*) până la capătul la care stătea crupierul putea duce ușor la pierderea lor⁴⁶ și că acestea cu greu ar fi putut fi adunate de către acesta cu ajutorul tradiționalei raclote din bambus⁴⁷. În jocurile de origine chineză cunoscute în Siam sub denumirile de *thua* și *po*, drept tablă de joc servea o scândură pătrată, numerotată pe toate laturile cu numere de la 1 la 4, în iar fiecare jucător își așeza jetoanele în dreptul numărului care corespundea numărului de scoici cauri (*Cypraea moneta*) sau de boabe de fasole estimat că va rămâne după ce crupierul va termina de împărțit în grupuri de câte 4 toate scoicile sau boabele conținute de un bol și care, odată ghicit, îi aducea câștigătorului până la 5 ori suma mizată, după ce crupierul percepea de la fiecare jucător

³⁶ Schlegel 1889, p. 244, nr. cat. 9, pl. XVI/2.

³⁷ Dongen, p. 21.

³⁸ Wagel 1915, p. 84.

³⁹ Hingston Quiggin 1949, p. 217; cf. WCoins, p. 1073sq.

⁴⁰ Gorny & Mosch, 201 (12-14 octombrie 2011), nr. cat. 5684-5687.

⁴¹ Dongen, p. 17.

⁴² Schlegel 1889; Ramsden 1911; Boonyongkird 1971; Hofrichter 1977; Petit 1980; Althoff 1995.

⁴³ Ramsden 1911, p. 1sqq.

⁴⁴ Le May 1924, p. 196.

⁴⁵ Dongen, p. 29.

⁴⁶ Ramsden 1911, p. 4; Dongen, p. 13.

⁴⁷ Dongen, p. 13.

(inclusiv de la câștigător) 25 % din suma mizată de către fiecare dintre ei⁴⁸. Jocul pare a fi identic cu cel numit *baquan*, menționat la populația Yao din provincia Yunnan de către prințul Henri d'Orléans⁴⁹ și descris de către G. M. Vassal, care l-a văzut practicat în Annam⁵⁰, unde cazinourile erau una dintre activitățile comerciale profitabile monopolizate de către chinez, la fel ca și comerțul cu opiu și alcool⁵¹. Potrivit descrierii sale, în acest joc nu se întrebunțau jetoane, ci chiar monedele divizionare curente (*sapèques*), crupierul scotea din bol nu scoici sau boabe de fasole, ci tot astfel de monede, iar câștigătorul reușea să își mărească de 4 ori suma mizată, restul revenind crupierului⁵².

J. Haas, viceconsul al Austro-Ungariei la Shanghai, afirma că primele jetoane (cunoscute în Thailanda sub denumirea de *pee*) au fost utilizate în localurile pentru jocuri de noroc din Siam în 1760⁵³. Deși această opinie, rezultată probabil din informații strânse de către amintitul autor, este privită cu scepticism, s-ar părea că ar putea fi vorba de o măsură adoptată de către Ekathat (1758-1767), ultimul rege al statului Ayudhya (Ayutthaya), confruntat cu dificultățile financiare produse de cheltuielile extravagante ale predecesorului său și de costurile confruntărilor militare cu Burma, dar în primul rând de deficitul de argint⁵⁴. De altfel, existența localurilor pentru jocuri de noroc este atestată în timpul perioadei Ayudhya⁵⁵ și chiar tatăl regelui Taksin cel Mare (1767-1782) a fost un administrator al unui astfel de local⁵⁶. Din răspunsul dat în februarie 1887 întrebărilor cu privire la jetoanele folosite ca mijloace de plată în Siam adresate de Asociația Bataviană pentru Arte și Știință (*Bataaviasch Genootschap van Kunsten en Wetenschap*), P. S. Hamel, fost consul general al Olandei la Bangkok (1880-1887), care a donat cca. 400 de piese din colecția sa la Rijksmuseum voor Volkenkunde din Leiden, dintre care în urma schimburilor și transferurilor de dublete începute în 1894 acesta mai deține 145 de piese⁵⁷ din cele 147 publicate în 1889 de către Gustaaf Schlegel (1840-1903)⁵⁸,

cărora în condiții încă neclare li s-a adăugat un număr de cca. 85 dublete provenind din aceeași colecție a lui P. S. Hamel, returnate în condiții neclare de la Koninklijk Penningkabinet din Haga⁵⁹, rezultă însă că aprobarea oficială pentru folosirea acestor jetoane ar fi fost dată abia în 1821⁶⁰. Această măsură, în fapt o a doua autorizare a emiterii de jetoane de porțelan în scopul folosirii lor ca mijloace de plată, a intervenit în cursul unui nou deficit de argint, dar și a unor dificultăți în importurile de scoici cauri, tradițional folosite ca monedă divizionară⁶¹ până în 1862, când a fost interzisă, odată cu introducerea monedelor metalice executate cu tehnologie occidentală și a bancnotelor⁶². Recent însă a fost semnalat faptul că tot din fosta colecție a lui P. S. Hamel provin și două jetoane din porțelan (nr. inv. nr. inv. RMV 627-148 și RMV 627-149) de formă circulară plată, cu inscripții chinezești pictate înainte de ardere cu culoare albastră și o glazură specifică dinastiei Ming (1368-1644), ceea ce ar sugera că astfel de piese au putut ajunge încă din această perioadă în Siam, odată cu imigranții și negustorii chinezi, căci în China folosirea jetoanelor datează are o veche tradiție⁶³. Prezența expresiei *tong bao* („teaur în circulație”, cu sensul de „valoare în circulație” sau chiar de „valută universală”) pe ambele piese ar putea sugera chiar folosirea lor ca mijloace de plată, probabil însă că numai în cadrul unei comunități chineze.

Cele mai multe jetoane folosite în cazinourile siameze sunt circulare, dar sunt cunoscute și jetoane poligonale, în formă de stea, de monedă cu perforație pătrată, ovală, de tigvă, de frunză, de aripi de ușă, de fluture, de liliac sau de pește și, în afara materialelor ceramice, pentru confecționarea lor a mai fost întrebunțată sticla, sideful, plumbul, bronzul sau alte aliaje și chiar argintul⁶⁴. După G. Schlegel primele jetoane ar fi fost din lac, apoi din plumb sau din alamă și că abia apoi s-au folosit materialele ceramice, iar jetoanele din porțelan erau produse în China⁶⁵,

⁴⁸ Dongen, p. 13.

⁴⁹ Orléans 1898, p. 46.

⁵⁰ Vassal 1910, p. 158.

⁵¹ Vassal 1910, p. 3.

⁵² Vassal 1910, p. 158.

⁵³ Ramsden 1911, p. 4.

⁵⁴ Dongen, p. 16sq.

⁵⁵ Dongen, pp. 12 și 16.

⁵⁶ Dongen, p. 35, n. 42.

⁵⁷ Dongen, p. 2.

⁵⁸ Schlegel 1889. Datorită traducerii aproximative în germană (*Ethnographisches Reichs-Museum*) a numelui olandez al

instituției, H. A. Ramsden a crezut că P. S. Hamel ar fi donat lotul de piese publicate de către Schlegel Muzeului Regal de Etnologie din Berlin (Ramsden 1911, p. 2).

⁵⁹ Dongen, p. 5.

⁶⁰ Schlegel 1889, p. 242.

⁶¹ Dongen, p. 17.

⁶² Dongen, p. 10.

⁶³ Dongen, p. 14.

⁶⁴ Ramsden 1911, p. 6.

⁶⁵ Schlegel 1889, p. 242. H. A. Ramsden, care îl citează inexact pe G. Schlegel, afirmă că primele jetoane ar fi fost din ceară de sigiliu (Ramsden 1911, p. 6).

pentru că în sec. XVIII-XIX în Siam nu se producea porțelan, ceea ce îngreuna considerabil contrafacerea acestora⁶⁶. Potrivit amintitului răspuns dat în februarie 1887 de către P. S. Hamel întrebărilor cu privire la jetoanele folosite ca mijloace de plată în Siam, unele dintre jetoane ar fi fost produse în Europa⁶⁷, unde producția de porțelan a început abia în 1710, la Meissen⁶⁸. Se afirmă, uneori, că jetoanele din porțelan produse în China erau importate în mari cantități⁶⁹, dar este greu de crezut că acolo ele ar fi fost produse curent în acest scop, într-un număr limitat de tipuri achiziționate de către diferiții solicitanți și nu în baza unor comenzi individuale, deoarece numeroase jetoane sunt particularizate, purtând inscripții cu denumirea firmelor pentru care au fost confecționate. În stadiul actual al cercetărilor asupra jetoanelor de cazinou din Asia de Sud-Est, volumul acestei producții este încă greu de estimat. Jetoanele circulare plate, care imită modelul monedelor chinezești cu perforație pătrată (și care uneori prezintă chiar și inscripții specifice acestor monede) predomină printre cele mai vechi exemplare cunoscute⁷⁰, iar printre piesele provenind din fosta colecție a lui P. S. Hamel se cunosc și două exemplare foarte timpurii, atribuite perioadei Ayudhya (nr. inv. RMV 627-204 și RMV 627-205)⁷¹. P. L. F. van Dongen, care este de părere că jetoanele din metal au apărut de fapt foarte târziu și foarte probabil abia după ce folosirea ca mijloace de plată a jetoanelor din porțelan fusese interzisă⁷², idee susținută de existența unei piese din argint ce provine din fosta colecție a lui P. S. Hamel (nr. inv. RMV 627-198) cu imaginea zeului Krot (Garuda), un simbol al dinastiei Chakri (care domnește începând cu 1782) pe avers, dar al cărei revers nu are decât inscripție siameză: *vrach Sampad* (adică "distinsă fericire")⁷³ și de faptul că la o dată ulterioară interzicerii folosirii ca mijloc de plată a jetoanelor din porțelan consulul britanic W. A. R. Woods menționează doar folosirea jetoanelor de metal în localurile de jocuri de noroc din Bangkok⁷⁴, afirmă că printre cele mai vechi tipuri de jetoane din metal se numără cele cu brâu perlat înconjurând un motiv zoomorf sau alte motive

simbolice indigene (roata, floarea de lotus), preluate din ornamentica perioadei Ayudhya⁷⁵. H. A. Ramsden citează însă și câteva jetoane din plumb sau aliaj de plumb care par a fi circulat în Burma, potrivit datelor existente despre proveniența lor (unele din Bhamo, în nordul țării) și prin comparație cu jetoane din cositor și din aliaj de cupru cu antimoniu și plumb (*pewter*) care au circulat în această regiune sau ca urmare a prezenței pe unele dintre acestea a imaginii păunului⁷⁶, simbolul regalității burmeze⁷⁷ și al țării⁷⁸, dar și una dintre precedentele reîncarnări ale lui Buddha⁷⁹ și care se întâlnește de asemenea și pe primele monede moderne⁸⁰, care, emise la Paris pentru regele Mindon Min (1853-1878)⁸¹, au înlocuit lingourile de argint⁸². Dar Bhamo, care era un important centru al comerțului caravanier cu populația Shan și cu provincia Yunnan din China⁸³, s-a aflat sub control siamez în cursul celei mai mari părți a sec. XVIII-XIX⁸⁴, iar în Asia jetoane pentru jocuri de noroc nu se cunosc decât în China, în Siam și în unele regiuni de pe

⁷⁵ Dongen, p. 14.

⁷⁶ Ramsden 1911, p. 36, nr. cat. 336-345.

⁷⁷ Campbell Robertson 1853, p. 206; Yule 1858, pp. 4, 70 și 129; Harmer 1901, pp. 42, 63; Marks 1917, p. 157. Cele două simboluri ale regalității birmane, păunul și iepurele (Ferrars - Ferrars 1901, p. 79), reprezentau Soarele și, respectiv, Luna (Oertel 1893, p. 9; Ferrars - Ferrars 1901, p. 79). Potrivit ceremonialului curții birmane, de pe Tronul Păunului regele asista la paradele armatei (Curtis 1905, p. 309; Scott - O'Connor 1907, p. 98).

⁷⁸ Laurie 1882, p. 62; Harmer 1901, p. 12; Shakespear 1914, p. 242.

⁷⁹ Milne 1910, p. 67; Cochrane 1915, p. 128.

⁸⁰ În trecutul mai îndepărtat, monede au fost emise în Arakan și Tenasserim (Yule 1858, p. 258; Sangermano 1893, p. 214, n.1), dar Yule se îndoiește că și în Pegu și Burma (Yule 1858, p. 258). Aceste monede au ieșit însă din circulație, iar în sec. XVI în Pegu se folosea un aliaj de cupru și plumb, numit *gansa*, după cât se pare marcat (Sangermano 1893, p. 214, n.1). Potrivit relatărilor de călătorie de la sfârșitul sec. XVIII și din prima jumătate a sec. XIX, în Burma nu existau monede propriu-zise (Mackenzie 1853, p. 81; Yule 1858, pp. 258 și 345; Sangermano 1893, p. 214). Pe la 1795, o încercare a regelui Bodawpaya (1782-1819) de a emite monedă cu tehnologie britanică a eșuat, deoarece autoritățile au impus o valoare nominală cu 2/3 mai mare decât valoarea lor intrinsecă în cazul monedelor din argint și cu 400 % mai mare decât valoarea intrinsecă în cazul celor din cupru, diferența fiind reținută de către rege ca drept seniorial (Yule 1858, p. 258). În locul monedei, potrivit unui sistem deopotrivă primitiv și complicat (Yule 1858, p. 258), se folosea aliajul de argint (Mackenzie 1853, p. 81; Yule 1858, pp. 258 și 345; Sangermano 1893, p. 214), dar și aurul (Mackenzie 1853, p. 81; Sangermano 1893, p. 214).

⁸¹ Ferrars - Ferrars 1901, p. 110; Harmer 1901, p. 128; Nisbet 1901, I, p. 396; cf. WCoins, p. 128sq.

⁸² Fielding 1899, p. 22.

⁸³ Nisbet 1901, I, p. 396; cf. Sangermano 1893, p. 215.

⁸⁴ Dongen, p. 14.

⁶⁶ Dongen, p. 18.

⁶⁷ Dongen, p. 19.

⁶⁸ Rückert 1966; Wacha 1975.

⁶⁹ Dongen, p. 15.

⁷⁰ Dongen, p. 15.

⁷¹ Dongen, p. 14.

⁷² Dongen, p. 15.

⁷³ Dongen, p. 15; cf. Schlegel 1889, p. 254, nr. cat. 145, pl. XVI/29.

⁷⁴ Dongen, p. 17.

teritoriul Birmaniei, Malaysiei, Laosului și Cambodgiei, care anterior se găseau sub controlul politic sau nominal al regatului Siam⁸⁵. În plus, conform unor informații transmise de misionarul catolic Vincentius Sangermano (1758-1819), care s-a aflat în Burma în perioada 1783-1806, argintul se extrăgea tot în apropiere de Bhamo⁸⁶, de către mineri chinezi⁸⁷, încât este posibil ca jetoanele despre care se afirmă că ar proveni de acolo să fi circulat în mediul negustorilor și minerilor chinezi. De altfel, deoarece birmanii preferă pariurile la lupte și curse⁸⁸ și cu totul alte jocuri de noroc⁸⁹, iar începând cu sfârșitul sec. XIX și jocul la loterie⁹⁰, este firesc ca în Burma jetoane asemănătoare celor întrebuințate în Siam să fie mai rar întâlnite. În concluzie, având în vedere și răspândirea jetoanelor cu inscripții chinezești asemănătoare cu cele 3 jetoane de porțelan din colecția Muzeului Național Brukenthal, ca și faptul că 2 dintre acestea se regăsesc și în colecția de jetoane din Siam a lui H. A. Ramsden,

⁸⁵ Dongen, p. 16.

⁸⁶ Sangermano 1893, p. 215. În realitate, nu este vorba de un singur loc, numit *Bor-twang* și situat la o distanță de 12 zile de mers de Bhamo (Mackenzie 1853, p. 82), ci de mai multe mine, toate situate în aceeași regiune locuită de populația Shan, din vecinătatea graniței cu provincia Yunnan (Yale 1858, p. 345; Sangermano 1893, p. 215). După alți autori, cea mai mare și mai productivă se găsea mult mai la sud, într-un loc numit *Bau-dwen*, situat la la nord est de Amarpura (Yale 1858, p. 345). *Bor-twang* nu este însă decât o transcriere greșită pentru *Bau-dwen* (Penny Cyclopaedia, IV, p. 439, s.v. *Birma or Birman Empire*), care nu este un toponim, ci o prescurtare a numelui birman *Bau-dwen gyi*, care înseamnă chiar „Marea Mină de Argint”. La sfârșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX, cele mai importante mine erau considerate ca fiind cele de la Kaungton, care asigurau și o mare parte din exporturile ilegale de argint spre China și peste mare (cf. Sangermano 1893, p. 215). În același timp, o considerabilă cantitate de argint în stare foarte pură provenea din China, pe calea comerțului, fiind importată de către populația Shan (Yale 1858, p. 345).

⁸⁷ Mackenzie 1853, p. 82; Yale 1858, p. 345; Sangermano 1893, p. 215. La jumătatea sec. XIX, în marea mină de argint de la nord-est de Amarpura munceau 10 000 de mineri, de 4 ori mai mulți decât în minele din Cornwall, fapt pentru care era considerată ca fiind poate cea mai mare mină de argint din lume (Yale 1858, p. 345).

⁸⁸ Forbes 1878, pp. 140-143; Fytche 1878, p. 86; Shway 1896, pp. 361, 377sq.; Thirkell White 1913, p. 59sq.; Enriquez 1916, p. 5.

⁸⁹ Forbes 1878, p. 138; Fytche 1878, p. 76; Colquhoun 1883, p. 327; Laurie 1884, p. 28sq.; Ferrars - Ferrars 1901, p. 180sq.; Talbot Kelly 1905, p. 169sq.; Thirkell White 1913, p. 57; Enriquez 1918, p. 23sq. Cea mai detaliată descriere a jocurilor și jocurilor de noroc cunoscute în Burma în sec. XIX: Shway 1896, pp. 369-372 și 374-377.

⁹⁰ Laurie 1882, pp. 5 și 211sq.; Ferrars - Ferrars 1901, p. 181; Taw 1913, p. 130sq. și 317-319; Thirkell White 1913, p. 58sq.; Enriquez 1918, p. 23sq.

proveniența siameză a acestor 3 jetoane (deci inclusiv a celei despre care am arătat că nu se mai poate susține că ar fi fost descoperită de J. M. Honigberger pe teritoriul hanatului Buhara) pare foarte probabilă.

Pe jetoanele din porțelan de diferite forme întrebuințate în Siam (care pot fi monocrome, bicrome sau policrome) sunt reprezentate diferite animale, plante, personaje și figuri simbolice și se găsesc diferite inscripții chinezești (denumirea localului căruia îi erau destinate, valoarea exprimată în unități monetare siameze sau indicarea numărului total de jetoane de un anumit tip executate, proverbe, aforisme, caractere semnificative sau mici combinații între acestea). Puținii termeni siamezi menționați în inscripțiile chinezești sunt echivalați uneori cu termeni chinezi, dar de cele mai multe ori sunt transcriși fonetic, prin caractere care nu au nici o legătură cu realitățile locale pe care le exprimă în acest mod⁹¹. Deosebit de importantă este indicarea numărului de exemplare executate: 2000, 3000, 4000 sau chiar 10000, cel mai frecvent însă 5000⁹². De multe ori însă seriile de jetoane sunt executate într-un număr mai puțin „rotund”: 1206, 2716, 3592, 4691⁹³. Încă nelămurită este semnificația rarelor contramărci prezente pe unele piese⁹⁴.

Aceste mijloace de plată, care în principiu nu ar avea circulație în afara mediului clientelei cazinourilor sau al afacerilor controlate de către administratorii acestora⁹⁵ erau emise (sau mai exact puse în circulație) de către deținătorul unei autorizații oficiale⁹⁶, sub rezerva garantării schimbării lor în moneda curentă și a obligației menținerii ordinii în local și a rezolvării problemelor legate de falsificarea de monedă sau de jetoane care ar putea apărea⁹⁷. Jetoanele au constituit astfel o posibilitate de a compensa deficitul de monedă divizionară⁹⁸, însă doar pe plan local, în măsura în care ea era acceptată de către alți comercianți decât emitentul lor, care le

⁹¹ Dongen, p. 23sqq.

⁹² Dongen, p. 25.

⁹³ Dongen, p. 26.

⁹⁴ Dongen, p. 26sq.

⁹⁵ Dongen, pp. 13, 15.

⁹⁶ Schlegel 1889, p. 242sq.; Ramsden 1911, p. 4; Dongen, p. 13.

⁹⁷ Dongen, p. 13.

⁹⁸ Das Fenster, 44 (1962), p. 3sq.; Das Fenster, 48 (1963), p. 6sq. (Tyll Kroha); Das Fenster, 120 (1984), p. 10sq. (Thomas Lautz); cf. Aymonier 1897, p. 314sq.; Whitney 1905, p. 13sq.; Ramsden 1911, p. 4sq.; Le May 1924, p. 195.

garanta cu propria avere⁹⁹. Din acest motiv, dar și pentru că s-a ajuns chiar și la falsificarea acestor jetoane, iar legea prevedea anunțarea cu cca. 48 de ore înainte retragerea lor din circulație (respectiv, imposibilitatea de a le mai schimba pe moneda curentă), o făceau cunoscută în timpul nopții, prin vestitori care circulau cu bărcile, astfel că numărul celor care luau cunoștință de această decizie era mic¹⁰⁰. Retragerea din circulație a jetoanelor era justificată adesea prin schimbarea anumitor detalii de formă sau culoare menite să înlăture posibilitatea folosirii jetoanelor falsificate, astfel că numărul tipurilor aflate în circulație este extrem de mare: în 1880 J. Haas cunoștea aproximativ 890 de tipuri diferite¹⁰¹, iar în 1924 R. S. Le May estima că o colecție completă ar putea ajunge la cca. 2000 exemplare¹⁰². În 1969 numărul tipurilor puse în circulație numai în perioada de apogeu a jetoanelor din porțelan a fost estimat la 1000 – 2000¹⁰³. Ca o măsură de siguranță suplimentară, într-o perioadă mai târzie din existența jetoanelor întrebuințate în cazinourile din Siam, pe reversul lor apare o adâncitură în care se turna ceară, care era imprimată cu sigiliul emitentului, ceea ce și explică de ce unele piese sunt învelite în ceară sau mai prezintă urme de ceară¹⁰⁴. Deși G. Schlegel acceptă afirmația abatelui S. Chéveillard, că retragerea din circulație a jetoanelor din porțelan ar fi fost repetată de către emitent cu o frecvență de 4-5 ani¹⁰⁵, această informație pare totuși greu de crezut, pentru că o recurgere prea frecventă la această măsură ar fi dus, în mod evident, la scăderea credibilității emitentului, cu un impact imediat asupra afacerilor sale. Deoarece jetoanele de porțelan au devenit mijloace de plată care trebuiau întrebuințate relativ rapid, deoarece oricând era posibilă, în principiu, retragerea lor din circulație, ele au contribuit la stimularea circulației monetare într-o perioadă de dinamism economic, mai ales atunci când se înregistra un deficit de monedă divizionară, însă au contribuit și la subminarea economiei siameze, prin aceea că autoritățile nu aveau nici un control real asupra emiterii și retragerii lor din circulație¹⁰⁶. Datorită importanței pe care le aveau veniturile realizate

din impozitarea localurilor de jocuri de noroc, statul i-a integrat pe administratorii lor în sistemul birocratic al Curții, ca funcționari inferiori, cu titlul de *khun phattanasombat* (adică „ofițer însărcinat cu sporirea averii”)¹⁰⁷, iar în timpul regelui Rama III (1824-1851) sistemul de funcționare al acestor stabilimente a fost reformat, în scopul stimulării producției de monedă necesară circuitului economic¹⁰⁸. În vremea dinastiei Qing organizarea de jocuri de noroc era permisă de tradiția chineză doar în cursul festivalului Anului Nou¹⁰⁹, dar potrivit relatărilor de călătorie din sec. XIX această regulă nu era respectată în Siam, iar administratorii acestor localuri erau angrenați și în comerțul cu băuturi și în alte afaceri, care îi îmbogățeau și îi transformau în deținători de capital lichid, care se bucurau de încredere, deși nu întotdeauna și de respectul autorităților, al proprietarilor și al populației¹¹⁰. În schimb, în regiunea pluriethnică locuită de populația Kachin de la frontiera dintre Bruma și China funcționarii coloniali britanici au impus prin forță o respectare mai strictă a programului de funcționare a acestor localuri în cursul festivalului, care în mod obișnuit prevedea închiderea lor la ora 10¹¹¹. La fel, cu ocazia festivalului Tabuang, care se sărbătorea cu prilejul lunii pline din martie, jocurile de noroc erau permise pentru 4-5 zile sau chiar mai mult, dacă nimeni nu observa acest lucru¹¹².

Veniturile mari care puteau fi obținute de către trezoreria regală din jocurile de noroc au determinat însă și în alte țări din Indochina apariția interesului monarhilor pentru această sursă de bogăție, care s-a manifestat sub diferite forme, de la preocuparea pentru încasarea taxelor datorate de cazinouri, până la intervenția activă, uneori chiar abuzivă în exploatarea acestora. Potrivit datelor diplomatului american E. Roberts, trimis în 1832 în misiune în Siam, veniturile anuale ale trezoreriei regale rezultate din impozitele plătite de cazinourile chinezești din Siam se ridicau la 61000 *tical*¹¹³, adică cca. 37210 \$, după cursul de schimb indicat de același diplomat ca fiind în acord cu cursul de schimb al acestei monede la Calcutta¹¹⁴. În anul 1893, în Cambodgia cazinourile au adus tezaurului regal

⁹⁹ Schlegel 1889, p. 242sq.; Ramsden 1911, p. 4sq.; Dongen, p. 13.

¹⁰⁰ Schlegel 1889, p. 243; Ramsden 1911, p. 5sq.

¹⁰¹ Ramsden 1911, p. 5.

¹⁰² Le May 1924, p. 196.

¹⁰³ Dongen, p. 19; cf. Donnelly 1969, p. 209.

¹⁰⁴ Ramsden 1911, p. 5.

¹⁰⁵ Schlegel 1889, p. 243.

¹⁰⁶ Dongen, pp. 10, 17.

¹⁰⁷ Dongen, p. 13sq.

¹⁰⁸ Dongen, p. 17.

¹⁰⁹ Geil 1904, p. 173; Dongen, p. 13.

¹¹⁰ Dongen, p. 13.

¹¹¹ Talbot Kelly 1905, p. 228sq.

¹¹² Enriquez 1918, p. 25.

¹¹³ Roberts 1837, p. 426.

¹¹⁴ Roberts 1837, p. 313.

un venit considerabil, de 70 000 de piaștri¹¹⁵, iar în Malaysia aflată sub administrație britanică, sultanul de Johore, atras de veniturile mari rezultate din jocurile de noroc, dorea să transforme o mică stațiune de lângă Johore într-un oraș consacrat acestei activități, având ca nucleu hotelul pe care îl construise, dar în cazinoul căruia accesul europenilor era interzis¹¹⁶. Interesul regalității pentru veniturile rezultate din jocurile de noroc a avut cele mai grave consecințe în Burma. Din necesități impuse de plata salariilor curtenilor și funcționarilor săi¹¹⁷, pe care în zadar încercase să și le asigure în 1880 din vânzarea de monopoluri și concesionarea de păduri și terenuri¹¹⁸, ultimul rege al acestei țări, Thibaw Min (1878-1885), a permis în anii 1879-1880 înființarea unor loterii, dar curând au apărut zvonuri referitoare la uciderea câștigătorilor care veneau la trezorerie spre a-și încasa câștigurile¹¹⁹. Deoarece dregătorii care conduceau loteriile erau apreciați după veniturile realizate, ei au condiționat acordarea licențelor de cazinou de cumpărarea de stocuri de bilete de către întreprinzătorii chinezi și căutau să atragă clienții prin tot felul de oferte¹²⁰. Cum resursele populației s-au diminuat, iar economia țării a fost ruinată, o vreme s-a permis vânzarea femeilor în schimbul biletelor, iar după ce astfel nu s-au mai putut câștiga bani, chiar și asocierea mai multor persoane pentru a cumpăra un bilet¹²¹. Jumătate din populația capitalei Mandalay a fost ruinată prin cumpărarea de bilete de loterie¹²², iar mulți dintre cei care s-au îndatorat pentru a juca au căzut în sclavie¹²³. În final, s-a ajuns la creșterea criminalității, mai întâi la periferiile capitalei și, după ce armata i-a alungat pe cei sărăciți, la apariția de bande de tâlhari care jefuiau zonele rurale din teritoriul aflat sub administrație britanică, ceea ce a făcut inevitabil un al treilea război cu Marea Britanie¹²⁴. Pentru a putea strânge în continuare sumele necesare pentru a-și acoperi cheltuielile, în iulie 1881, regele a început să concesioneze monopoluri de export, apoi și pe cele de import¹²⁵.

În Siam, în anul 1871 a devenit necesară (potrivit unor informații transmise de către J. Haas) interdicerea folosirii ca mijloace de plată a jetoanelor de cazinou, ca urmare a faptului că statul pierduse controlul asupra emiterii lor¹²⁶, iar frecvența lor retragere din circuit de către emitenți și imposibilitatea schimbării în monedă curentă a acestor instrumente cu funcție de obligațiuni ar fi dus la un dezastru financiar. Chiar dacă nu se acordă credit deplin afirmațiilor lui A. Weyl (acceptate totuși de către G. Schlegel¹²⁷), că în 1873 ar mai fi fost emise jetoane cu efigia regelui Rama V¹²⁸, există însă multe temeuri de a nu crede că s-a ajuns încă de pe atunci la o interdicție efectivă. Interdicția ar fi fost decretată, după G. Schlegel, abia în august 1875¹²⁹, dar cu efect din luna decembrie a aceluiași an¹³⁰. Potrivit amintitului răspuns din 1887 al lui P. S. Hamel la întrebările cu privire la jetoanele de cazinou din Siam, cauza acestei decizii a autorităților l-a constituit faptul că un administrator de cazinou care, abuzând de licența sa, a emis o mare cantitate de jetoane, pe care nu a fost capabil să o schimbe în monedă din argint¹³¹. Ca urmare a masivei falsificări a monedei divizionare din cositor emisă de regele Rama IV, chiar în vremea în care erau instalate mașinile necesare producerii de monede din cupru¹³², prin decretul din 29 iunie 1874 regele Rama V a hotărât înlocuirea lor temporară cu bancnote (de 1 att), dar s-a admis ca populația să își plătească impozitele cu jetoane de cazinou, cu putere de circulație doar în zonele în care au fost emise și în limitele monopolului emitentului¹³³. Foarte probabil, așadar, administratorii de cazinouri au produs autorităților dificultăți în schimbarea în moneda curentă a impozitelor percepute în jetoane de cazinou, încât bancnotele și apoi monedele emise de către stat au facilitat decizia ulterioară de a nu se mai tolera folosirea ca mijloace de plată a acestor jetoanelor de cazinou.

În realitate, este sigur că jetoanele din porțelan mai circulau încă în 1876 și, după opinia generală, încă mult timp după interdicerea folosirii

¹¹⁵ Tissandier 1896, p. 6.

¹¹⁶ Curtis 1905, p. 364.

¹¹⁷ Taw 1913, p. 130.

¹¹⁸ Shway 1896, p. 523.

¹¹⁹ Laurie 1882, p. 211sq.

¹²⁰ Shway 1896, p. 523sq.

¹²¹ Shway 1895, p. 525.

¹²² Thirkell White 1913, p. 59.

¹²³ Shway 1896, p. 525; Taw 1913, p. 131.

¹²⁴ Shway 1895, p. 525.

¹²⁵ Shway 1896, p. 525; cf. Taw 1913, p. 131.

¹²⁶ Ramsden 1911, p. 4; cf. Das Fenster, 48 (1963), p. 7 (Tyll Kroha); Das Fenster, 120 (1984), p. 10sq. (Thomas Lautz).

¹²⁷ Schlegel 1911, p. 242.

¹²⁸ Ramsden 1911, p. 5.

¹²⁹ Schlegel 1889, p. 242; cf. Ramsden 1911, p. 4sq.; Das Fenster, 44 (1962), p. 3; Dongen, p. 17.

¹³⁰ Schlegel 1889, p. 242; cf. Ramsden 1911, p. 5.

¹³¹ Dongen, p. 4.

¹³² Le May 1924, p. 216sq.

¹³³ Le May 1924, p. 217.

lor ca mijloace de plată¹³⁴. În Laos astfel de jetoane mai circulau încă în 1880-1882¹³⁵, iar în răspunsul său P. S. Hamel arată că interdicția autorităților siameze de folosire a jetoanelor din porțelan nu a fost respectată și că atât jetoanele din porțelan, cât și alte monede se întrebunțeau încă în cazinourile din Siam și în cartierele în care acestea își desfășoară activitatea¹³⁶. Încetarea folosirii jetoanelor de porțelan ca mijloace de plată a putut deveni efectivă abia atunci când autoritățile au putut asigura o cantitate suficientă de monedă divizionară necesară bunei funcționări a economiei. Deși consulul britanic W. A. R. Wood, sosit în Siam în 1890, menționează întrebunțarea de jetoane din metal în localurile pentru jocuri de noroc din Bangkok, se crede că în acest mediu folosirea jetoanelor din porțelan ar fi încetat de fapt abia în 1916, odată cu interzicerea oficială a funcționării acestor stabilimente de către autoritățile siameze¹³⁷. După cum reiese din relatările misionarului american J. H. Freeman, în teritoriile cu populație laotiană aflate sub stăpânire siameză, jocurile de noroc au fost interzise încă mai devreme, iar această măsură este privită ca fiind una dintre binefacerile dominației siameze, alături de abolirea sclaviei și de reformele din educație, din sistemul sanitar și din administrația publică¹³⁸, introduse sub influența misionarilor americani¹³⁹.

3. Contextul cultural-istoric al funcționării localurilor pentru jocuri de noroc în Asia de Sud-Est și consecințele social-politice ale existenței lor.

În Asia de Sud-Est în general și evident și în multe regiuni ale Indoneziei, economia monetară introdusă de către comercianții chinezi a angrenat și unele societăți tradiționale și le-a afectat puternic modul de viață, precum în cazul populației de nomazi maritimi malaezi din zona insulei Riau cunoscuți drept Orang Laut (chiar dacă în acest caz abia pe la mijlocul sec. XX¹⁴⁰). În Asia de Sud-Est, pasiunea pentru jocurile de noroc a caracterizat atât imigranții (în special chinezi, dar și indieni sau europeni), cât și, într-o măsură diferită, populațiile bășinașe¹⁴¹. Deoarece

în Asia de Sud-Est, la fel ca și activitățile comerciale în general¹⁴², cele mai multe cazinouri erau deținute de către chinezi și cei mai mulți dintre clienții lor erau tot chinezi, majoritatea inscripțiilor de pe astfel de piese sunt în chineză și multe jetoane imită ca formă monedele chinezești cu perforație pătrată, dar sunt cunoscute și jetoane care imită aspectul monedelor europene cu efigii de monarhi¹⁴³, după cum există și jetoane pe care valoarea este exprimată atât cu caractere chinezești, cât și siameze¹⁴⁴. Datorită căsătoriilor interetnice, extrem de frecvente, care după trei generații duceau la pierderea completă a identității chineze, ca și a dispariției reținerii manifestate inițial de către populația indigenă față de pasiunea pentru jocuri de noroc a chinezilor, numeroși patroni de cazinouri și clienți ai acestora erau de origine siameză¹⁴⁵, chiar dacă în Siam crupierii erau în general tot chinezi, chiar și în primele decenii ale sec. XX¹⁴⁶, la fel ca și în Borneo de Nord¹⁴⁷.

Deoarece localurile în care se vindeau băuturi alcoolice¹⁴⁸, dar și cele în care se practicau jocuri de noroc (ilegale la 1922 pe plantațiile din Borneo de Nord) erau exploatate de către chinezi¹⁴⁹ și pentru că aceștia erau deținătorii de capital care participau la licitațiile de concesionare a acestui monopol și dețineau în același timp și controlul asupra comerțului local cu orice mărfuri de strictă necesitate¹⁵⁰ sau asupra altor afaceri extrem de profitabile, precum localurile de fumat opiu¹⁵¹ (*tabernae levidenses ex arundine*, cum le numește Kämpfer la 1689-1690 pe cele din Java¹⁵²), casele de amanet care prosperau tocmai datorită patimii pentru jocurile de noroc¹⁵³, casele de toleranță, magazinele etc., ei erau considerați

¹³⁴ Schlegel 1889, p. 242; Ramsden 1911, p. 5; Dongen, p. 17; cf. Le May 1924, p. 195.

¹³⁵ Aymonier 1897, p. 314sq.

¹³⁶ Dongen, p. 10.

¹³⁷ Dongen, p. 17.

¹³⁸ Freeman 1910, pp. 106, 109.

¹³⁹ Freeman 1910, p. 109.

¹⁴⁰ Chou 2003, pp. 108, 110.

¹⁴¹ Low 1848, p. 131; cf. Trench Gascoigne 1896, p. 253.

¹⁴² Mouhot 1864, I, p. 188.

¹⁴³ Ramsden 1911, p. 6sq.

¹⁴⁴ Ramsden 1911, p. 7.

¹⁴⁵ Dongen, p. 12.

¹⁴⁶ Powell 1921, p. 218.

¹⁴⁷ Powell 1921, p. 68.

¹⁴⁸ Evans 1922, p. 32sq.; cf. Vassal 1910, p. 3.

¹⁴⁹ Evans 1922, pp. 33 și 39; cf. Vassal 1910, p. 3.

¹⁵⁰ Evans 1922, pp. 198, 240.

¹⁵¹ Vassal 1910, p. 3.

¹⁵² Edkins 1898, p. 39. În Siam, interdicția asupra importului de opiu, prevăzută de tratatul comercial încheiat de către regele Rama III în 1826 cu Marea Britanie (Mishra 2010, p. 76) a fost înlăturată de către regele Rama IV (1851-1868), care a suprimat și taxele vamale de import (Mishra 2010, p. 80), încât în timpul succesorului său, Rama V (1868-1910), opiul reprezenta unul dintre principalele mărfuri importate în această țară (Mishra 2010, p. 89), inclusiv din provincia Yunnan din China (Child 1892, p. 18). Măsuri împotriva comerțului cu opiu au fost preconizate din nou abia la începutul sec. XX (Powell 1921, p. 72sq.).

¹⁵³ Powell 1921, p. 218.

vinovați de consecințele dezastruoase pe care întreprinderile lor le aveau asupra populației indigene și, mai ales, a elitelor tradiționale ale acesteia¹⁵⁴, mai ales că, în ciuda patimii lor pentru opiu și jocurile de noroc, chinezii reușeau în general relativ rapid la o anumită bunăstare, acționând ca agenți ai compatrioților lor în regiunile mai îndepărtate din interiorul țării, deși soseau săraci¹⁵⁵. Încă de la mijlocul sec. XIX publicațiile comerciale franceze atrag atenția asupra faptului că negustorii chinezi sunt necinstiți, că încearcă să înșele atât în ceea ce privește cantitatea, cât și calitatea mărfurilor¹⁵⁶, ba chiar prosperă prin încălcarea restricțiilor asupra comerțului cu unele mărfuri, ca de pildă opiu, potrivit unei referiri a lui iar E. Alexander Powell la implicarea unor proprietari chinezi de cazinouri în comerțul cu opiu, ilegal în Filipine la începutul sec. XX¹⁵⁷. Relatăriile călătorilor europeni din sec. XIX se fac ecoul ostilității populației indigene față de comercianții chinezi, dar și a modului în care europenii îi percepeau atât pe indigeni, cât și pe imigranții chinezi: spre exemplu, siamezii sunt considerați drept un popor leneș și lipsit de dorința de a strânge bani¹⁵⁸, indolent și efeminat, dar generos și ospitalier, simplu și modest¹⁵⁹, spre deosebire de chinezii mult mai lucrativi¹⁶⁰, onești¹⁶¹, mai amabili decât siamezii, dar gata să își risipească întregul câștig în jocuri de noroc și pentru opiu¹⁶². Dintre popoarele din Indo-China, doar laotienii aveau reputația unor oameni mai cumpătați decât siamezii și birmanii, datorită interesului lor de a economisi pentru a-și putea asigura o locuință mai confortabilă¹⁶³; potrivit percepției generale, chinezii treceau totuși drept oameni economi, cel puțin în raport cu birmanii¹⁶⁴,

cunoscuți ca risipitori¹⁶⁵, leneși și indolenți¹⁶⁶, dintre care după părerea lui Shway Yoe, cei mai împătimiți de jocuri de noroc erau locuitorii capitalei Mandalay¹⁶⁷ și din Rangoon, care se aseamănă la o scară mai redusă cu aceasta¹⁶⁸. Diplomatul american E. Roberts, care uzând de un discurs protestant radical și rasist, îi consideră pe chinezi ca pe un popor superstițios, cu moravuri depravate și vicioase, lacom și crud, universal împătimit de jocuri de noroc până la ruină și crimă, expert în folosirea otrăvurilor¹⁶⁹, afirmă chiar că în China călugării buddhiști aveau pe lângă alte vicii și pe acela al jocurilor de noroc¹⁷⁰ și că templele buddhiste serveau și drept teatre, cazinouri și taverne¹⁷¹ și de asemenea că pe joncile chinezești se practică deopotrivă și pe scară largă cel mai grosier desfrâu și jocurile de noroc¹⁷². În realitate, atât în Siam, cât și în alte regiuni din Asia de Sud-Est și chiar în Australia și California, chinezii câștigau însă și dintr-o agricultură practică cu mai mult succes decât populația autohtonă¹⁷³. În Asia de Sud-Est agricultorii chinezi erau interesați la jumătatea sec. XIX în special de cultivarea piperului¹⁷⁴, iar mai târziu și de cultivarea cafelei și a diferitelor plante industriale, printre care începând cu sec. XX tot mai mult și arborele de cauciuc. La începutul sec. XX, în Burma, unde numărul imigranților chinezi era relativ mic (37000 în 1891¹⁷⁵), mulți meșteșugari calificați și funcționari erau tot chinezi¹⁷⁶, dar chinezii dețineau monopolul vânzării de opiu și erau implicați în producția și vânzarea băuturilor alcoolice¹⁷⁷, pe când nici un birman nu deținea vreo plantație de mac¹⁷⁸.

Constatând controlul chinez asupra tuturor monopolurilor din Siam, abatele S. Chévallard avertiza că acest lucru ar trebui să neliniștească orice guvern responsabil, deplângând interesul exclusiv al autorităților

¹⁵⁴ Evans 1922, pp. 52, 196, 198, 200, 212, 217 și 243. O excepție o constituie populația de nomazi maritimi Orang Laut, desconsiderată de alte populații malaeze datorită modului ei diferit de viață și unor tradiții diferite și care a devenit dependentă de relațiile comerciale cu Singapore, intermediare de către chinezi (Chou 2003, p. 108), având, în consecință, o atitudine reticentă față de alte populații malaeze și favorabilă chinezilor (Chou 2003, pp. 118-121).

¹⁵⁵ Mouhot 1864, II, p. 114.

¹⁵⁶ Mouhot 1864, I, p. 99.

¹⁵⁷ Powell 1921, p. 16sq.

¹⁵⁸ Caddy 1889, p. 155sq.; Campbell 1902, p. 121; Elias 1913, p. 198.

¹⁵⁹ Mouhot 1864, I, p. 143; cf. Elias 1913, p. 205sq.

¹⁶⁰ Campbell 1902, p. 271; Elias 1913, p. 198sq.; cf. Mouhot 1864, I, p. 99 și II, p. 114.

¹⁶¹ Elias 1913, p. 199; Thurber 1921, p. 66.

¹⁶² Mouhot 1864, II, p. 114.

¹⁶³ Freeman 1910, p. 59.

¹⁶⁴ Thurber 1921, p. 65sq.

¹⁶⁵ Thurber 1921, p. 69.

¹⁶⁶ Cochrane 1904, p. 179; Coxon 1915, p. 98.

¹⁶⁷ Shway 1896, pp. 525 și 541-543.

¹⁶⁸ Shway 1896, p. 543.

¹⁶⁹ Roberts 1837, p. 151.

¹⁷⁰ Roberts 1837, p. 70. Aceeași opinie și despre călugării buddhiști din regiunea locuită de populația Shan, în Burma: Enriquez 1918, p. 86sq.

¹⁷¹ Roberts 1837, p. 79. O loterie a fost deschisă și în Burma, într-un templu din Mandalay: Shway 1896, p. 524.

¹⁷² Roberts 1837, p. 273.

¹⁷³ Mouhot 1864, I, p. 45sq.

¹⁷⁴ Mouhot 1864, I, pp. 141sq., 144 și 155sq.

¹⁷⁵ Ferrars - Ferrars 1901, p. 156.

¹⁷⁶ Thurber 1921, p. 66; cf. Ferrars - Ferrars 1901, p. 156.

¹⁷⁷ Ferrars - Ferrars 1901, p. 156.

¹⁷⁸ Ferrars - Ferrars 1901, p. 157.

siameze pentru colectarea impozitelor și dezinteresul lor pentru ieșirile de capital¹⁷⁹, iar G. Schlegel considera că orice astfel de monopol este un furt de la supuși¹⁸⁰. Referindu-se la iscusința de a câștiga a chinezilor, G. M. Vassal afirmă că aceștia câștigă mai curând pe seama indigenilor decât a compatrioților lor și că visul imigranților chinezi este de a se înavuți și de a se reîntoarce în China, spre a trăi confortabil din bogăția acumulată¹⁸¹. Max. Ferrars și B. Ferrars arată că tineretul decăzut al populației Shan se îndeletnicește cu jocurile de zaruri introduse de către imigranții chinezi și cu jocul la loteria chinezească¹⁸² și că înainte de sosirea acestor imigranți consumul de opiu era aproape necunoscut, ba chiar era considerat ca fiind o crimă capitală¹⁸³, dar la mai puțin de 20 de ani mai târziu C. M. Enriquez vorbea deja de consecințele dezastruoase ale consumului de opiu asupra acestei populații¹⁸⁴, pentru care o importantă sursă de venit o constituia cultivarea macului și contrabanda cu opiu în China¹⁸⁵. Începând cu a doua jumătate a sec. XIX, ostilitatea față de chinezi, fie ei negustori sau arendași de exploatare agricole, forestiere sau miniere sau doar simpli agricultori, mineri, meșteșugari sau lucrători necalificați poate fi constatată practic în întreaga regiune a Asiei de Sud-Est, fie că este vorba de teritorii aflate sub administrație colonială britanică, olandeză și chiar franceză, fie într-un stat independent, ca regatul Siam și a constituit un factor catalizator în constituirea reacției indigene față de administrația colonială, iar după decolonizare a alimentat tensiunile dintre populația indigenă și comunitățile chineze, adesea instrumentalizate politic de către forțele politice interne sau de către diferite puteri cu interese politice în regiune și care au fus la numeroase pierderi umane și materiale. Această atitudine a populațiilor din Asia de Sud-Est față de chinezi își găsește un termen de comparație cu aceea a birmanilor (considerați și ei de către călătorii occidentali drept leneși și împătimiti de jocurile de noroc¹⁸⁶) față de cămătarii indieni (numiți *chetties*, *shroffs* sau *bunniahs*) originari din Madras, care se îmbogățeau și ei de pe urma patimii populației

indigene pentru jocurile de noroc¹⁸⁷. Jetoanele din porțelan cu inscripții chineze utilizate în cazinouri constituie, astfel, o expresie concretă a acelor activități comerciale în care în mod tradițional erau angrenați imigranții chinezi și care determinau acumularea ostilității populației indigene față de aceștia, cu precădere în Siam și pe teritoriul noilor state Malaysia și Indonezia.

În ciuda efectelor pe care alcoolismul, jocurile de noroc și consumul de opiu îl aveau asupra populațiilor din Asia de Sud-Est, elitele indigene rareori au avut o atitudine publică și au acționat eficient împotriva acestor vicii, ca de pildă în Burma, unde urmând exemplul regilor Bodawpaya (1782-1819)¹⁸⁸ și Mindon Min¹⁸⁹, ambii buddhiști evlavioși și adversari al consumului de alcool și de opiu, dar și al călugărului Ledi Sadaw, la începutul sec. XX călugării buddhiști (adesea suspectați în trecut pentru instigări la revolte) au ținut în închisori predici împotriva jocurilor de noroc și a consumului de opiu¹⁹⁰. Totuși, interdicția impusă aici la sfârșitul sec. XIX de autoritățile coloniale britanice asupra jocurilor de noroc și a pariurilor¹⁹¹, ca și a comerțului cu opiu și lichior, atât de profitabil pentru chinezi, a putut avea un oarecare succes în regiunile în care populația majoritară era birmană mai curând datorită pietății buddhiste decât puterii autorităților sau onestității magistraților, chiar dacă în realitate s-a ajuns la creșterea prețului opiului, la intensificarea contrabandei chineze, la creșterea consumului de opiu fiscalizat, la numeroase condamnări neîntemeiate și la substituirea opiului de către alte droguri, mai periculoase, precum cocaina¹⁹². La începutul sec. XX autoritățile coloniale din Burma au conștientizat însă necesitatea de a recurge într-o măsură mai mare la sprijinul elitelor tradiționale indigene pentru a combate eficient urmările patimii pentru jocurile de noroc¹⁹³. Chiar și acolo unde autoritățile locale sau cele coloniale erau interesate să exercite un control mai strict asupra diferitelor activități comerciale, precum în teritoriul administrat de Compania Britanică din Borneo de Nord (unde mai întâi au fost interzise jocurile de noroc și vânzarea opiului altcumva decât în schimbul monedei curente și în afara localurilor cărora li s-a concesionat această

¹⁷⁹ Chévallard 1889, p. 134sq.

¹⁸⁰ Schlegel 1889, p. 243.

¹⁸¹ Vassal 1910, p. 28sq.

¹⁸² Ferrars - Ferrars 1901, p. 181.

¹⁸³ Ferrars - Ferrars 1901, p. 157.

¹⁸⁴ Enriquez 1918, p. 200.

¹⁸⁵ Enriquez 1918, p. 199.

¹⁸⁶ Cochrane 1904, p. 179.

¹⁸⁷ Trench Gascoigne 1896, p. 253.

¹⁸⁸ Sangermano 1893, p. 85.

¹⁸⁹ Thirkell White 1913, p. 28.

¹⁹⁰ Thirkell White 1913, p. 198.

¹⁹¹ Paske 1892, p. 55.

¹⁹² Crosthwaite 1912, p. 41sq.

¹⁹³ Crosthwaite 1912, p. 125.

activitate, în care nu aveau acces decât adulții de sex masculin¹⁹⁴, iar apoi s-a ajuns, după primul război mondial, chiar la interzicerea vânzării de alcool, în ciuda faptului că taxele pentru monopolul jocurilor de noroc, opiumului și băuturilor alcoolice reprezentau una din importanțele ei surse de venit¹⁹⁵, iar adevărata preocupare a reprezentanților Companiei o constituia profitul și nu sănătatea și bunăstarea populației care trăia în acest teritoriu¹⁹⁶), această pasiune avea consecințe dezastruoase, mai ales asupra populațiilor indigene cu un grad de dezvoltare mai scăzut decât al imigranților chinezi, prin aservirea datorată îndatorării, care ducea la amanetarea tuturor bunurilor personale mai valoroase și la sărăcire¹⁹⁷ și chiar sultanul din Sulu (Jolo), Haji Mohammad Jamalul-Kiram II (1894-1936), căruia Compania îi datora o arendă pentru terenurile concesionate, venea la Sandakan, unde exista posibilitatea de a juca suma care i se cuvenea¹⁹⁸ și pe care de regulă o pierdea în întregime¹⁹⁹. În realitate, nici situația celei mai mari părți a imigranților chinezi nu era mai bună, căci îndatorarea pricinuită de consumul de opiu și de jocurile de noroc îi aducea și pe ei într-o condiție foarte apropiată de sclavie²⁰⁰. Pe acest fond, se constată o firească creștere a criminalității, strâns legată de consumul de opiu și de alcool²⁰¹, care pe plantații era adesea era satisfăcut chiar de către

aceiași întreprinzător, care concesiona singur monopolul vânzării de opiu și alcool și al amanetului și, în consecință, o încăpere era rezervată vânzării de opiu și băuturi alcoolice, iar alta pentru jocurile de noroc²⁰². Consumul de opiu, alcoolismul, creșterea individualismului, a interesului pentru distracții în anturaje dubioase, pierderea pământului și o legislație inadecvată au avut și în Burma un efect asemănător asupra criminalității, pe fondul scăderii influenței religiei buddhiste după cucerirea britanică²⁰³. În combaterea jocurilor de noroc succesul autorităților britanice a fost unul relativ, datorită fragmentării politico-administrative a părții meridionale și a depins de energia reprezentanților săi în diferite regiuni²⁰⁴.

Deși impactul jocurilor de noroc și a consumului de opiu și de alcool asupra populației indigene și asupra imigranților chinezi a reținut mai frecvent interesul călătorilor europeni și americani, ei s-au arătat însă mai puțin preocupați de impactul acestor vicii asupra femeilor sau de implicarea femeilor în afacerile al căror scop era satisfacerea acestor vicii. G. M. Vassal menționează că la începutul sec. XX femeile din Annam nu fumau opiu, spre deosebire de bărbați, deoarece aici aceasta ar fi atras oprobiul public²⁰⁵. La sfârșitul sec. XIX, potrivit relatărilor ofițerului britanic C. J. F. S. Forbes, birmanezii de toate clasele și de ambele sexe erau jucători inveterați²⁰⁶, iar O. Hanson afirmă că în Burma, în general, femeile nu sunt expuse consumului de opiu²⁰⁷, însă situația este cu totul alta la începutul sec. XX, când R. B. Thurber constată că în Burma toată lumea, indiferent de sex și vârstă, fumează orice, de la frunze și așchii de lemn la opiu²⁰⁸. Din relatările de călătorie de la sfârșitul sec. XIX nu reiese însă deloc că femeile siameze erau mult mai atrase de jocurile de noroc decât bărbații, ci doar că aceste localuri, care aduceau mari venituri autorităților, erau, în general, administrate de către femei²⁰⁹. În diferite regiuni din Asia de Sud-Est în afară de comerțul cu băuturi alcoolice și cu opiu, o altă activitate frecvent asociată cu cazinourile, era prostituția, chiar dacă uneori, precum la Sandakan, în Borneo de Nord, cele două activități

¹⁹⁴ Ireland 1905, p. 48.

¹⁹⁵ Evans 1922, pp. 42, 121 și 200. Jocurile de noroc și comerțul cu opiu reprezentau principalele două surse de venit ale Companiei Britanice din Borneo de Nord (Powell 1921, p. 67). În perioada imediat anterioară interzicerii jocurilor de noroc în Borneo de Nord, dreptul lor de concesionare valora în 1919, după afirmațiile lui E. Alexander Powell, 144 000 \$ în 1919 (Powell 1921, p. 69), iar al comerțului cu opiu peste 500 000 \$ (Powell 1921, p. 71). Comerțul cu opiu în Borneo de Nord a continuat însă, într-o perioadă în care în China au fost deja adoptate măsuri împotriva acestuia, iar în Siam se preconiza deja adoptarea unor astfel de măsuri (Powell 1921, p. 72sq.).

¹⁹⁶ Evans 1922, pp. 43 și 200. E. Alexander Powell critică exploatarea colonială din teritoriul administrat de Compania Britanică din Borneo de Nord (Powell 1921, p. 50sq.), considerând că ea se datorează regimului de concesiune al acestui teritoriu aflat sub protectorat britanic.

¹⁹⁷ Evans 1922, pp. 38-41, 199, 240sq. și 243. O situație mai bună decât în Indiile Orientale Olandeze se constată în Annam, unde faptul că o parte din fondul funciar se găsea în proprietatea comunităților rurale, care le redistribuiau la fiecare 3 sau 6 ani, asigura posibilități de subzistență și celor care își pierduseră averea datorită jocurilor de noroc (Vassal 1910, p. 155).

¹⁹⁸ Powell 1921, p. 44.

¹⁹⁹ Powell 1921, p. 69.

²⁰⁰ Powell 1921, pp. 63-67.

²⁰¹ Evans 1922, p. 195sq.; cf. Powell 1921, p. 72.

²⁰² Evans 1922, pp. 52, 198sq. și 240.

²⁰³ Enriquez 1922, p. 195; cf. Enriquez 1916, p. 43sq.

²⁰⁴ Dautremer 1913, p. 332sq.

²⁰⁵ Vassal 1910, p. 146.

²⁰⁶ Forbes 1878, p. 138.

²⁰⁷ Hanson 1913, p. 74.

²⁰⁸ Thurber 1921, p. 77.

²⁰⁹ Caddy 1889, p. 156.

se desfășurau în clădiri separate, dar învecinate, din același cartier²¹⁰. În afacerile legate de prostituție, populația indigenă pare a fi fost mai puțin implicată decât cea chineză, dacă se au în vedere tot relațiile de călătorie, care arată că la 1922 în Borneo de Nord prostituatele nu proveneau din rândurile populației locale, în ciuda libertății considerabile de care se bucurau femeile²¹¹, ci în proporție de cca. 80 % erau originare din China, iar restul din Japonia²¹². Străzile insalubre, aglomerate, cu o populație mixtă, chineză și indigenă, în care negustorii ambulanzii de produse alimentare își expuneau mărfurile printre copii, câini și porci înfometate constituiau un peisaj obișnuit în Asia de Sud-Est, din care nu lipseau localurile în care se fuma opiu și se practica jocurile de noroc, considerate ca fiind la fel de indispensabile traiului chinezilor ca și bărbierii²¹³ sau prostituatele, dacă se are în vedere faptul că, datorită deficitului de femei chineze, imigranții înstăriți își găseau soțiile tocmai printre prostituate, pe care le răscumpărau de la patronii lor²¹⁴.

Ideea că prin jocurile de noroc populațiile sud-est-asiatice sunt jefuite de către imigranții chinezi, care determină totodată și coruperea moravurilor indigenilor pare a fi devenit un loc comun în relațiile de călătorie încă de la mijlocul sec. XIX, dar se întâlnește cu o frecvență mai mare spre sfârșitul sec. XIX. Realitatea este însă mult mai complexă, atât în ceea ce privește populațiile minoritare din sudul Chinei, cât și regiunile din Indochina și Indonezia, indiferent cât de mare era sau nu numărul imigranților chinezi stabiliți în acele locuri și se pare că în decursul a cca. 50-80 de ani s-au produs schimbări profunde, pe măsură ce gradul de izolare a unor populații a scăzut, iar contactele cu chinezii și cu europenii au sporit. Astfel, prințul Henri d'Orléans menționează că la Mengzi (provincia Yunan) populația indigenă Pula (o ramură a populației Yi) pierde în favoarea chinezilor prin jocuri de noroc cea mai mare parte a câștigurilor sale²¹⁵. În schimb, în vreme ce la mijlocul sec. XIX naturalistul francez H. Mouhot remarcase faptul că indigenii din Annam (și mai ales cei de confesiune creștină) nu erau așa de atrași de jocurile de noroc și de consumul de opiu precum

chinezii stabiliți în această țară²¹⁶, la începutul sec. XX G. M. Vassal considera că jocurile de noroc și nu consumul de alcool sau violența reprezentau principalul viciu al indigenilor din Annam²¹⁷, de care chinezii profită în cel mai josnic mod cu ocazia festivalului Anului Nou (*Têt*), singura perioadă în care practicarea jocurilor de noroc era permisă de către autoritățile coloniale franceze²¹⁸. Potrivit observațiilor lui A. Tissandier, unul dintre puținii călători de la sfârșitul sec. XIX care remarcă explicit și prezența europenilor în cazinourile din Cambodgia, acestea erau frecvente cu aceeași ardoare de către cambodgieni, chinezi și annamiți²¹⁹, iar la începutul sec. XX clienții cazinourilor din Borneo de Nord erau în măsură aproximativ egală malaezi și chinezi²²⁰, pe când în sultanatul de Johore cazinoul, în care accesul europenilor era se pare interzis, era frecventat aproape exclusiv de către chinezi, care reprezentau majoritatea locuitorilor capitalei sale²²¹. În Siam, așa cum am menționat anterior, reținerea inițială a populației indigenă față de pasiunea pentru jocuri de noroc a chinezilor a dispărut, inclusiv datorită destul de frecventelor căsătorii interetnice și a asimilării rapide a chinezilor, fapt pentru care numeroși patroni de cazinouri și clienți ai acestora erau de origine siameză²²², iar la mijlocul sec. XIX diplomatul american E. Roberts le atribuia siamezilor (printre alte defecte dintr-o îndelungată serie) patima pentru jocurile de noroc²²³, pe care în repetare rânduri o considera caracteristică pentru chinezi²²⁴. Spre deosebire de părerile care îi considerau pe birmani ca fiind jucători la fel de împătimiti ca și chinezii²²⁵, medicul militar C. T. Paske, care scria (1892) că jocurile de noroc și pariurile reprezentau viciul care îi bântuie pe birmani, credea că în această privință ei îi pun totuși în umbră pe chinezi²²⁶, dar era nemulțumit de restricțiile impuse vânzării de opiu, deoarece considera acest drog ca fiind mai puțin dăunător decât alcoolul²²⁷. Această opinie cu privire la nocivitatea mai redusă a opiului era împărtășită

²¹⁰ Powell 1921, p. 68.

²¹¹ Evans 1922, p. 198.

²¹² Powell 1921, p. 69sq.

²¹³ Mouhot 1864, I, p. 188.

²¹⁴ Powell 1921, p. 70.

²¹⁵ Orléans 1898, p. 27.

²¹⁶ Mouhot 1864, I, p. 143.

²¹⁷ Vassal 1910, p. 157.

²¹⁸ Vassal 1910, p. 157sq.

²¹⁹ Tissandier 1896, p. 6.

²²⁰ Powell 1921, p. 68.

²²¹ Curtis 1905, p. 364.

²²² Dongen, p. 12.

²²³ Roberts 1837, p. 306sq.

²²⁴ Roberts 1837, pp. 70, 79, 151 și 237.

²²⁵ Scott 1886, p. 134. Opinii asemănătoare: Cocks 1919, p. 159; Thurber 1921, p. 66.

²²⁶ Paske 1892, p. 52.

²²⁷ Paske 1892, pp. 186, 208.

(în 1878) și de către ofițerul britanic C. J. F. S. Forbes²²⁸, care îi considera pe birmanii de toate clasele și de ambele sexe ca fiind jucători înrăiți, dispuși a-și pierde întreaga avere și chiar de a-și vinde ca sclavi membrii de familie și de a ajunge ei înșiși în sclavie pentru datoriile contractate în acest mod, în teritoriile care nu se aflau încă sub jurisdicție britanică²²⁹. În contrast cu opinia lui S. W. Coxon, după care în soldații și polițiștii birmani nu se poate avea încredere²³⁰, C. M. Enriquez, laudă calitățile dovedite de soldații birmani pe frontul din Mesopotamia în cursul primului război mondial, dar insistă asupra problemelor pe care le pricinuieste patima lor pentru jocurile de noroc, asociată cu un temperament impulsiv²³¹, dar este și el de părere că opiul consumat cu moderație reprezintă un medicament care întărește rezistența fizică²³².

În general, din memorialistica din sec. XIX și din primele decenii ale sec. XX se desprinde ideea că în Asia de Sud-Est jocurile de noroc și consumul de opiu și alcool sunt vicii frecvent asociate și că ele ar fi consecința unei dăunătoare influențe chineze sau, cel puțin, a comerțului cu China și, mai rar, a contactului cu civilizația europeană. Tradiția juridică hindusă discută în capitolul XVII din *Legile lui Manu* dacă datoriile contractate la lupte de cocoși, prin pariuri sau la jocuri de noroc trebuie plătite²³³, iar acest corp de legi constituie baza dreptului tradițional al statelor din Indochina. *Cartea Jurămintelor*, folosită încă în curțile coloniale britanice la sfârșitul sec. XIX²³⁴, respinge jurământul și depozitia jucătorilor²³⁵, iar în Burma o soție își putea abuza soțul și îl putea blestema dacă acesta era dependent de jocurile de noroc, fără ca aceasta să constituie pentru soț un motiv întemeiat de divorț²³⁶. Scripturile buddhiste condamnă alcoolismul²³⁷ și jocurile de noroc²³⁸, dar mai ales consumul de opiu²³⁹. Toate aceste vicii erau

demult recunoscute ca o problemă socială, atât în India, cât și de către elitele indigene. Faptul că în armata birmană exista un corp special, acela al Invulnerabililor, care își datorau curajul consumului de opiu²⁴⁰ și că în Burma primele măsuri cunoscute împotriva jocurilor de noroc și a consumului de lichioruri datează din vremea regelui Alaungpaya (1752-1760)²⁴¹, precum și menționarea opiului printre mărfurile indigene încă din 1586, de către R. Fitch, primul călător englez care a vizitat această țară²⁴², impun, evident, o rezervă față de opiniile referitoare la apariția târzie a consumului de opiu, sub influență chineză, ca și față de acelea care căutau să minimalizeze impactul său social, prin aceea că aici opiul era folosit sub formă de băuturi sau fulgi împotriva febrei²⁴³, fapt pentru care era considerat util în regiunile cu climă caldă și umedă, dacă era consumat cu moderație²⁴⁴, fără deosebire de vârstă și sex²⁴⁵. Astfel de opinii, exprimate chiar și de medici, militari și funcționari ai administrației coloniale, aveau adesea în vedere și importanța veniturilor rezultate atât din exportul de opiu, cât și din consumul intern și importanța economică a culturilor de mac, mai ales în unele regiuni mai greu accesibile, de la granițele Chinei și Siamului, țări cu o legislație mult mai permisivă decât aceea a autorităților coloniale din Burma. Aici, cultura macului a fost o consecință a influenței chineze, dar a devenit importantă pentru consumul propriu, mai ales ca urmare a exportului ilicit de opiu în provincia chineză Yunnan și a dus la neglijarea cultivării orezului²⁴⁶, pe când în Burma Inferioară întreaga producție de opiu era destinată în 1826 exportului în China²⁴⁷. În 1908, misionarii americani, care considerau că în Siam jocurile de noroc reprezintă un viciu național²⁴⁸, insistau de altfel asupra faptului că în această țară singura tipografie care respinge publicitatea pentru opiu, lichior, jocuri de noroc și altele asemănătoare este aceea a Societății Biblice Americane (*American Bible Society*)²⁴⁹.

Opiniile funcționarilor coloniali și misionarilor de la începutul sec. XX față de

²²⁸ Forbes 1878, p. 87sqq.

²²⁹ Forbes 1878, p. 138. În 1888, sclavia pentru datoriile contractate ca urmare a jocurilor de noroc era încă o realitate (Browne 1888, p. 362).

²³⁰ Coxon 1915, p. 98.

²³¹ Enriquez 1922, p. 183.

²³² Enriquez 1918, p. 199sq.

²³³ Shway 1896, p. 505.

²³⁴ Shway 1896, p. 511sq.

²³⁵ Shway 1896, p. 512.

²³⁶ Nisbet 1901, I, p. 188.

²³⁷ Fytche 1878, p. 10sq.; Forbes 1878, p. 87; Sangermano 1893, p. 105.

²³⁸ Fytche 1878, p. 10sq.; Sangermano 1893, p. 134.

²³⁹ Forbes 1878, p. 87; Sangermano 1893, p. 105.

²⁴⁰ Mackenzie 1853, pp. 39, 187.

²⁴¹ Mackenzie 1853, p. 133; Nisbet 1901, I, p. 6.

²⁴² Scott 1886, p. 16.

²⁴³ Kingdon Ward 1921, p. 41.

²⁴⁴ Laurie 1884, p. 24; cf. Thirkell White 1913, p. 55.

²⁴⁵ Laurie 1884, p. 25.

²⁴⁶ Hanson 1913, p. 74.

²⁴⁷ Thackeray Ritchie - Evans 1909, p. 177.

²⁴⁸ Zwemer - Judson Brown 1908, p. 174.

²⁴⁹ Zwemer - Judson Brown 1908, p. 179.

jocurile de noroc, consumul de opiu, alcoolism și criminalitate este marcat, în general, de clișeele tradiționale ale discursului colonial din a doua jumătate a sec. XIX, dar conține și aprecieri critice ale rezultatelor măsurilor întreprinse de către autorități pentru combaterea acestor flageluri și asupra consecințelor contactului indigenilor cu imigranții chinezi și cu europenii. Astfel, Ch. Crosthwaite insistă asupra faptului că răspândirea patimii pentru jocurile de noroc și pentru consumul de opiu în rândul populației birmane s-ar datora chinezilor și contrabandei practicate de către aceștia²⁵⁰. În schimb, H. Thirkell White, care îi prezintă pe birmani ca jucători înnăscuți²⁵¹, insistă asupra faptului că legile descurajează cu tenacitate activitatea cazinourilor și încearcă protejarea locuitorilor, deși funcționarea loteriilor, exploatate de către chinezi, este permisă²⁵², dar adevărul este că judecătorii îi tratau cu condescendență pe jucătorii înrăiți, iar pedeapsa care li se aplica erau câteva lovituri și oprobiul public²⁵³. Taw Sein Ko, un jurnalist chinez din Burma, arată însă că la loteriile patronate de către chinezi indigenii sunt înșelați de către întreprinzătorul care știe să le câștige încrederea²⁵⁴. John Stuart, directorul proprietar al ziarului *Rangoon Gazette*, care arată că birmanii iubesc jocurile de noroc de orice natură, deoarece preferă să ajungă rapid și nu prin muncă stăruitoare la bogăție și putere, arată însă că dominația britanică oferă în acest sens oportunități mai reduse decât erau în timpul regalității birmane²⁵⁵. Misionarul H. P. Cochrane îi descrie și el pe birmani ca fiind împătimiți de jocurile de noroc²⁵⁶, iar alți misionari americani sunt de părere că deși în Burma severitatea legilor britanice împotriva jocurilor de noroc, hoției și violenței a reușit să țină sub control aceste flageluri, fără a le putea însă eradica, beția nu este totuși așa de răspândită precum în Anglia, iar dependența de opiu precum în China, dar că aceste vicii devin tot mai frecvente, ca urmare a influenței europene și, respectiv, chineze și remarcă faptul că în această țară majoritatea străinilor, exceptând cercul misionarilor, beau mult, iar indigenii îi imită cu ușurință²⁵⁷. Rolul gradului de urbanizare și a contactului cu populații mai avansate din punct de

vedere cultural în răspândirea dependenței de jocurile de noroc și de consumul de alcool și opiu este mai greu de estimat, în parte datorită unor informații contradictorii. În general, discursul etnografilor și al misionarilor insistă asupra faptului că în regiunile mai izolate, unde modul de viață tradițional a fost mai puțin afectat de contactul cu străinii, dependența de opiu, de jocurile de noroc și de alcool este mai redusă. O opinie generală este însă că, dintre toate aceste vicii, dependența de opiu se găsea sub oprobiul moralei tradiționale²⁵⁸. Spre deosebire de H. Thirkell White, care îi considera pe birmani mai puțin afectați de consumul de opiu decât indienii, chinezii și populațiile Shan și Kachin²⁵⁹, misionarul O. Hanson, contemporan cu acesta, constată că printre tinerii populației Kachin, care trăiește într-o regiune mai izolată, jocurilor de noroc sunt mai puțin răspândite decât la populația Shan sau la majoritatea birmană²⁶⁰, dar că mulți bărbați își petrec vremea fumând opiu și bând lichioruri indigene²⁶¹ și că macul este cultivat pe scară largă, iar consumul drogului este în continuă creștere²⁶², ceea ce și explică afirmațiile doar cu puțin mai târziu ale lui C. M. Enriquez despre efectele dezastruoase ale consumului de opiu asupra populației Shan²⁶³, care în totalitate ar fi jucători înrăiți și dintre care mulți sunt consumatori de opiu²⁶⁴, la fel ca și mulți călugări buddhiști din această regiune²⁶⁵ și trăiesc de pe urma cultivării macului și contrabandei cu opiu în China, împotriva căreia autoritățile chineze și britanice nu au putut acționa eficient în cursul primului război mondial²⁶⁶. O. Hanson remarcă însă, de asemenea, că în trecut consumul de opiu și de băuturi alcoolice caracteriza în special elitele tradiționale, care din această cauză au decăzut și au sărăcit²⁶⁷ și că între consumul de opiu și degenerarea populației există o strânsă interdependență²⁶⁸, care după cum constata C. J. F. S. Forbes poate fi observată mai ales la tineri, care consumă și băuturi alcoolice de fabricație europeană²⁶⁹, în special lichioruri²⁷⁰. După cum

²⁵⁰ Crosthwaite 1912, p. 41sq.

²⁵¹ Thirkell White 1913, p. 57.

²⁵² Thirkell White 1913, p. 58.

²⁵³ Thirkell White 1913, p. 124sq.

²⁵⁴ Taw 1913, p. 319.

²⁵⁵ Stuart 1910, p. 190.

²⁵⁶ Cochrane 1904, p. 179.

²⁵⁷ Zwemer - Judson Brown 1908, p. 215.

²⁵⁸ Ferrars - Ferrars 1901, p. 157; Thirkell White 1913, p. 55.

²⁵⁹ Thirkell White 1913, p. 55sq.

²⁶⁰ Hanson 1913, p. 88.

²⁶¹ Hanson 1913, p. 46.

²⁶² Hanson 1913, p. 55.

²⁶³ Enriquez 1918, p. 200.

²⁶⁴ Enriquez 1918, p. 51.

²⁶⁵ Enriquez 1918, p. 86sq.

²⁶⁶ Enriquez 1918, p. 199.

²⁶⁷ Hanson 1913, pp. 62sq. și 74.

²⁶⁸ Hanson 1913, p. 74.

²⁶⁹ Forbes 1878, p. 45sq.

²⁷⁰ Forbes 1878, p. 87.

rezultă din observațiile lui C. M. Enriquez asupra recruților din rândurile grupul Taungthus din regiunea locuită de populația Shan, alcoolismul manifestă o anumită extindere, nu însă și dependența de opiu²⁷¹, o situație asemănătoare cu cea constată ceva mai devreme la populația Palaung²⁷², spre deosebire de populația Lisu (Yawyin), unde consumul de opiu este întâlnit mai frecvent în regiunile aflate în imediată apropiere de China²⁷³, unde doar în mod public musulmanii din provincia Yunnan, învecinată cu Burma, Siam și Tonkin resping alcoolul, opiul și tutunul²⁷⁴.

Într-o oarecare măsură, discursul referitor la coruperea moravurilor popoarelor din Indochina de către imigranții chinezi trebuie însă nuanțat prin considerarea unor relatări mai vechi, dar și mai recente, cu atât mai credibile cu cât unele se referă și la elitele indigene și provin atât din surse diplomatice, cât și din relatările misionarilor și călătorilor. Astfel, H. Yule, ca trimis al guvernatorului Indiei la curtea de la Ava, arată că fratele regelui Bagyidaw (1819-1837), care a domnit ulterior sub numele de Tharrawaddy Min (1837-1846), era un om violent, dependent de jocurile de noroc, de băutură și de un anturaj josnic²⁷⁵, ceea ce concordă cu opinia maiorului E. Ch. Browne, care spune că îndeletnicirile sale favorite erau luptele de cocoși și de berbeci, trânta, jocurile de noroc și desfrâul²⁷⁶. Această caracterizare amintește de aceea făcută de H. Yule fiului și succesorului lui Tharrawaddy Min, regele Pagan Min (1846-1853), care nu acorda nici cea mai mică atenție treburilor publice, ci se dedica unor distracții și favoriți de proastă calitate (printre care și doi sfetnici de religie islamică, dar de origine indigenă) și (ca și tatăl său), luptelor de cocoși și de berbeci, trântei, jocurilor de noroc și desfrâului²⁷⁷. Tot el arată că guvernatorul (*myo-woon*) de Mogaung a deschis cazinouri care îi aduceau mari profituri, dar că de îndată ce izbucneau tulburări, își amenda soldații pentru practicarea jocurilor de noroc și pe ofițeri pentru că permiteau acest lucru²⁷⁸. Misionarul american G. D. Boardman, care a predicat în Burma, la Tavoy, în perioada 1827-1831, nu vorbește însă

niciodată de vreo influență nefastă a chinezilor asupra moravurilor populației indigene, deși consideră o consideră ca fiind predispusă spre băutură, falsitate, consumul de opiu, jocuri de noroc, lupte de cocoși și de bivoli și alte vicii înrudite²⁷⁹, despre care în mod tendențios afirmă că nu ar fi interzise de scripturile buddhiste, pe când în realitate ele avertizează în egală măsură împotriva alcoolismului și a jocurilor de noroc, după cum arată generalul locotenent A. Fytche²⁸⁰, iar consumul de opiu și de băuturi spirtoase este chiar condamnat ca reprezentând unul dintre cele cinci păcate capitale, după mărturia lui C. J. F. S. Forbes²⁸¹. Opiniile care nu atribuie o determinare etnoculturală acestor vicii sunt însă relativ rare și, de fapt, nu constituie rezultatul unei reflecții critice asupra clișeele din memorialistica epocii, ci se datorează mai curând lipsei de interes pentru cunoașterea cauzelor viciilor, considerate probabil ca un dat natural sau o consecință a unei alegeri personale. Astfel, J. Smith, care în cursul călătoriei sale prin Burma (1899-1900) arată că din cauza patimii pentru jocurile de noroc, soldații de origine Gurkha aduși din nordul Indiei de administrația colonială britanică au ajuns să cheltuiască prea puțin pentru îmbrăcăminte²⁸², nu încearcă să explice acest fenomen prin vreo influență locală, fie birmană, fie chineză.

În ciuda veniturilor pe care cazinourile și comerțul cu opiu și alcool le aduceau autorităților, ostilitatea indigenilor față de comercianții chinezi a dus în unele regiuni la adoptarea unor restricții (în general însă, abia relativ târziu), tocmai pentru a preveni izbucnirea unor revolte ale populațiilor indigene. Datorită efectelor jocurilor de noroc, pe teritoriul Federației Malaysia, administrat direct de autoritățile coloniale britanice, funcționarea cazinourilor, exploatate tot de către chinezi, fusese interzisă cu puțin mai devreme de anul 1922, iar acolo unde ea mai era tolerată, se urmărea limitarea accesului malaezilor²⁸³, măsură a cărei impunere era considerată necesară și în Borneo de Nord²⁸⁴, odată cu interzicerea vânzării de băuturi alcoolice²⁸⁵.

Astfel, spre deosebire de punctul de vedere al rajahului Charles Brooke (1868-1917), al presei oficiale din Sarawak și al apropiaților

²⁷¹ Enriquez 1922, p. 36.

²⁷² Lowis 1906, p. 14.

²⁷³ Rose - Coggin Brown 1910, p. 265.

²⁷⁴ Browne 1888, p. 384.

²⁷⁵ Yule 1858, p. 224.

²⁷⁶ Browne 1888, p. 53.

²⁷⁷ Yule 1858, p. 230.

²⁷⁸ Yule 1858, p. 249.

²⁷⁹ King 1848, p. 205.

²⁸⁰ Fytche 1878, p. 10sq.

²⁸¹ Forbes 1878, p. 87.

²⁸² Smith 1901, p. 187.

²⁸³ Evans 1922, pp. 199sq. și 240.

²⁸⁴ Evans 1922, pp. 52, 198.

²⁸⁵ Evans 1922, p. 33.

europeni ai rajahului²⁸⁶ sau al înalților funcționari coloniali britanici de la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX, care vedeau în colonizarea chineză o cale de a asigura dezvoltarea rapidă a teritoriilor coloniale din Asia de Sud-Est (și în particular din Borneo)²⁸⁷, în opinia majorității reprezentanților intereselor coloniale europene și americane, dezastrul economic, social și cultural al populațiilor indigene era datorat comercianților chinezi și nu dominației coloniale, ai cărei intermediari aceștia erau²⁸⁸. De aceea, ocupația japoneză în Kalimantan s-a manifestat, în general, favorabil față de malaezi și brutal față de populația chineză²⁸⁹, mai bine organizată, mai influentă economic și considerată ca potențial ostilă, sub influența propagandei naționaliste și a celei comuniste. Aceste stereotipii care justificau ostilitatea autorităților coloniale față de chinezi (manifestată se pare încă din sec. XVIII²⁹⁰ și care uneori, datorită problemelor create de nemulțumirea populației autohtone au încercat să limiteze imigrația chineză prin impozitele ridicate pe care le-a impus populației chineze, ca în Indochina franceză²⁹¹) și, mai ales, a celor japoneze de ocupație în cursul celui de-al doilea război mondial s-au transmis apoi, după decolonizare, mediilor politice naționaliste radicale din Indonezia și, mai ales, elitei militare indoneziene, care printr-o puternică presiune exercitată asupra populației civile majoritare (*pribumi*) și, mai ales, a comunităților tradiționale din regiunile mai greu accesibile, au fost transmise și societății, în particular celei din partea indoneziană a insulei Kalimantan, dar efectele ei s-au resimțit ulterior și acolo unde identitatea națională indoneziană formată în principal pe baza reacției locale (în special în insulele Java și Sumatra) față de dominația colonială olandeză și consolidată în timpul regimurilor politice autoritare de după decolonizare, s-a confruntat cel mai violent cu identitatea națională chineză, mai puternică și cu identități locale, uneori de factură tradițională. În 1967-1968, sub presiunea autorităților militare care au instigat la aceste violențe prin recurgerea ostentativă și manipulatorie la tradiții rituale

locale, legate de „vânătoarea de capete”²⁹² (altfel condamnată și consecvent combătută de către autoritățile coloniale, mai ales în regatul Sarawak²⁹³) și pe care le-au și declanșat și întreținut prin organizarea de diversiuni și crearea unui climat de teroare asupra populației dayak din vestul insulei Kalimantan²⁹⁴, sub pretextul combaterii formațiunilor comuniste de gherilă infiltrate din Sarawak²⁹⁵, în contextul reprimării sângeroase a influențului Partid Comunist din Indonezia (PKI), fostul aliat politic al regimului Sukarno în această regiune în timpul conflictului său nedeclarat (*Konfrontasi*) cu Federația Malaysia și sultanatul Brunei și cu aliații acestor state, Marea Britanie și Australia, de către autoritățile militare ale regimului Noul Ordin, instaurat în urma loviturii de stat a generalului Suharto, ca urmare a faptului că se dorea provocarea evacuării forțate a populației chineze din regiunile rurale²⁹⁶ rămase neocupate de către populația dayak, care urmau a fi colonizate, pentru a se ajunge (potrivit discursului public) la eliminarea caracterului etnic al regimului funciar²⁹⁷ și a proprietății chineze în sectorul comercial²⁹⁸, la omogenizarea culturală a unei țări caracterizate tocmai printr-o accentuată diversitate culturală. În cursul acestor violențe, aici a fost cultivată confuzia dintre membrii PKI (interzis în 1966) și așa-zisii săi susținători și identificarea acestora cu comunitatea chineză în general²⁹⁹. Aceasta ar fi fost imposibilă în altă parte a țării³⁰⁰,

²⁸⁶ Treacher 1891, pp. 67, 69; Baring Gould - Bampfylde 1909, p. 31sq.

²⁸⁷ Treacher 1891, p. 69sq; Curtis 1905, p. 271sq.; Crosthwaite 1912, p. 41.

²⁸⁸ Suryadinata 1986; cf. Vassal 1910, p. 3; Crosthwaite 1912, p. 41.

²⁸⁹ Lockard 2009, p. 145; Ooi 2011, p. 65sq.

²⁹⁰ Peluso 2006, p. 115.

²⁹¹ Vassal 1910, p. 3sq.

²⁹² Peluso 2006, p. 109. Pentru tradiția „vânătorii de capete” din insula Kalimantan și discursul colonial și postcolonial despre aceasta: Pringle 1970; Lindblad 1988; Hoskins 1996.

²⁹³ Peluso 2006, p. 119.

²⁹⁴ Peluso 2006, p. 120sq.

²⁹⁵ În pădurile părții occidentale a insulei Kalimantan, violențele legate de acțiunile împotriva formațiunilor comuniste de gherilă infiltrate din Sarawak au continuat până în 1974 (Peluso 2006, p. 114).

²⁹⁶ Peluso 2006, p. 113sq.

²⁹⁷ Peluso 2006, p. 117.

²⁹⁸ Chinezilor din Indonezia li s-a interzis să dețină proprietăți (Chou 2003, p. 120), iar activitățile comerciale în regiunile rurale le-au fost interzise în 1959 (Suryadinata 1986, p. 191). În general, s-a urmărit eliminarea lor din orice afacere (Ng 1976, p. 41) și din serviciul civil al statului indonezian (Chou 2003, p. 135), căci începând cu 1950 au fost adoptate diferite măsuri discriminatorii față de comunitatea chineză, constând în principal în favorizarea afacerilor indigene în detrimentul celor chineze în domeniul portuar, al morăritului, al comerțului exterior și al investițiilor străine, dar și în ceea ce privește educația, naturalizarea și schimbarea numelor (Suryadinata 1986, p. 191), spre a determina alterarea până la anihilarea a identității etnice a chinezilor. Multe dintre aceste măsuri discriminatorii erau încă în vigoare în 2003 (Chou 2003, pp. 132-135).

²⁹⁹ Peluso 2006, p. 120.

³⁰⁰ Peluso 2006, p. 115.

pentru că doar în partea de vest a acestei insule comunitatea chineză (constând în fermieri, colectori de cauciuc natural, muncitori agricoli necalificați, mici proprietari de magazine și mici întreprinzători minieri) reprezintă 11 % din populație, față de ponderea ei de abia 3 % totalul populației Indoneziei³⁰¹. De aceea, aceste evenimente sunt cunoscute de către populația dayak drept *Demonstrasi Cina* și de către oficialități drept *Demonstrasi Dayak*³⁰² și au servit ulterior la formarea și consolidarea unei identități comune a acestei populații indigene, violent manifestată în contextul crizei economice din anii prin abuzurile din anii 1996-1997 asupra populației indoneziene emigrate din insula Madura³⁰³, a cărei stabilire în regiunile rurale din Kalimantan din care elementele chineze au fost evacuate fusese favorizată de către autoritățile regimului Noii Ordini³⁰⁴. Sub influența stării de spirit create în opinia publică de propaganda acestui regim, care a cultivat ostilitatea populară împotriva comunității chineze, aceasta a răbufnit din nou, însă în insula Java, tot în contextul crizei economice, cu prilejul revoltei din 13-15 mai 1998 din Solo, declanșată ca reacție de solidaritate cu cea din Jakarta, în cursul căreia au fost tolerate acțiuni premeditate (dezavuate însă ulterior de către elitele indigene și chiar de către reprezentanți ai protestatarilor), atribuite de către autoritățile locale și chiar de unii lideri ai comunității chineze unor așa-zisi provocatori străini, care au atacat, jefuit și incendiat firmele aparținând chinezilor, ca urmare a faptului că ei erau percepuți ca fiind bogați și ca deținând controlul asupra economiei, chiar dacă se admite, în general, că aceste două revolte nu erau acțiuni cu caracter antichinez, în ciuda opiniei contrare a majorității comunității chineze locale, bazată pe amintirea evenimentelor asemănătoare din 1965-1966 și 1980³⁰⁵. În contextul acestor nemulțumiri, deși supremația economică a comunității chineze se baza pe relațiile sale cu elitele politice și militare ale Indoneziei, de la care se aștepta asigurarea protecției necesare în cursul unor tulburări interne, autoritățile confruntate cu nemulțumirile populare cauzate de situații de criză, au tolerat violențele, pentru a detensiona situația internă, exploatând astfel resentimentele

populației locale majoritare³⁰⁶. Această situație nu este specifică însă doar pentru Indonezia, ci a fost constatată în diferite regiuni ale Asiei de Sud-Est, în care comunitatea chineză a ajuns să dețină o poziție dominantă în economie și să devină o țintă a ostilității populației indigene majoritare, organizată de elitele ei politico-militare și în cursul căreia aspectele religioase au avut, în general, o însemnătate minoră.

În Thailanda, unde în cursul sec. XIX-XX se poate constata de asemenea existența unei atitudini ostile față de comunitatea chineză a populației majoritare, cultivată și aici de elitele locale și concretizată în adoptarea unor măsuri de discriminare a acestei comunități, frecvența acestor jetoane (întotdeauna de valoare relativ redusă, de la *salung* la *att* și uneori chiar mai puțin³⁰⁷) își găsește explicația în relațiile dintre Siam și China stăpânită de dinastia Qing, care aveau însă o tradiție deja multiseculară. Unul dintre factorii importanți din etnogeneza poporului thai l-au reprezentat, după unele teorii, imigranții veniți din provincia Sichuan din centrul Chinei, care au fondat regatul Nanchao (Nanzhao sau Dali) din sudul Chinei, care a încorporat și regiuni din Burma și nordul Vietnamului și de unde, sub presiunea cuceririi mongole (1253), o parte a populației a emigrat treptat spre nordul Siamului, în vreme ce, după alte opinii, populația thai, indigenă în Siam, a fost împinsă spre provincia Yunnan de atacurile populației mon și ale khmerilor, de unde ea a revenit în Thailanda, în condițiile invaziei mongole³⁰⁸. Doar câteva decenii mai târziu, stabilitatea regatului siamez Sukhotai a fost asigurată de relațiile de prietenie cu China, stabilite în 1282 și urmate în același an de o vizită a regelui Rama Khamheng la Beijing, în urma căruia în Siam vin ceramiști care vor pune bazele producției locale de ceramică glazurată (*sangkhalok*), exportată și în Filipine și Indonezia, după cum arată descoperirile arheologice³⁰⁹. Un moment important în istoria relațiilor dintre Siam și China și a comunității chineze din Siam îl reprezintă vizita întreprinsă în 1377 în China de către prințul Nakorn Intra, ulterior încoronat ca rege al statului Ayudhya, sub numele de Somdej Phra Nakorn Intrathi Raja (1409-1424), în timpul domniei căruia se înregistrează un mare aflux de imigranți chinezi, cu efecte imediate asupra

³⁰¹ Peluso 2006, p. 114.

³⁰² Peluso 2006, p. 106.

³⁰³ Peluso 2006.

³⁰⁴ Peluso 2006, p. 112.

³⁰⁵ Purdey 2006.

³⁰⁶ Purdey 2006, p. 84.

³⁰⁷ Dongen, p. 23sq.; cf. Ramsden 1911, p. 7.

³⁰⁸ Mishra 2010, p. 35.

³⁰⁹ Mishra 2010, p. 36sq.

dezvoltării comerțului maritim bilateral, încât ceva mai târziu, în timpul domniei regelui Trailoknath (1448-1488), în cadrul ministerului de finanțe a fost înființat un departament pentru relații externe³¹⁰. În răspândirea credinței islamice în Thailanda, unde cele mai vechi inscripții islamice datează de la începutul sec. XV³¹¹, alături de musulmanii din Orientul Mijlociu, India, Burma, Malaysia, Indonezia și Cambodgia, un rol important l-au avut și cei din China³¹². În sec. XVII comerțul dintre China și Ayudhya a sporit, iar comunitatea de imigranți chinezi se bucura de privilegiul de a nu fi obligată la prestații în muncă față de stat³¹³, dar cu toate acestea (la fel ca și în regiunile litorale din Burma) rolul monedei chineze, concuroasă de folosirea mijloacelor de plată tradiționale locale, a fost mai scăzut decât în nordul Vietnamului și din unele regiuni ale Indoneziei³¹⁴, în ciuda importanței pe care tehnologia, sistemul ponderal și moneda chineză le-au dobândit pe atunci în dezvoltarea urbană și comercială a țărilor Asiei de Sud-Est³¹⁵. Unii dintre descendenții imigranților chinezi din Siam ajung să dețină importante funcții în stat, precum regele Taksin cel Mare (1767-1782), care a refăcut prestigiul țării, afectat de distrugerea statului Ayudhya (aprilie 1767) de către regele birman Hsinbyushin din Ava³¹⁶. În timpul domniei lui Taksin cel Mare (perioada Thonburi), comunitatea chineză din Siam a fost implicată în mari lucrări publice, iar comerțul cu China deținea o pondere importantă în cadrul comerțului maritim siamez³¹⁷. După urcarea pe tron a dinastiei Chakri (1782), ca urmare a deciziei regelui Rama I (1782-1809) de a fonda o nouă capitală, Bangkok, imigranții chinezi care locuiau la est de râul Chao Praya, pe teritoriul afectat noului oraș, au fost strămutați câteva mile în aval, la Sampheng, în prezent unul dintre cele mai importante centre comerciale chineze din Thailanda³¹⁸. În vremea regelui Rama II (1809-1824) volumul comerțului sino-siamez a crescut, în special prin exporturile de orez către China și importurile de ceramică chinezească, iar monarhul, care a solicitat din China și imagini ale lui Buddha, a introdus și produsele decorate cu niello și a adus

la Nakorn Sri Thammarat ceramiști chinezi, pentru a deschide ateliere locale³¹⁹. Aceste relații comerciale au ajuns la apogeu în timpul domniei succesorului său, Rama III (1824-1851), prin exporturile de orez, cositor, piper și cardamon și importurile de mătase, hârtie, ceai, porțelan și salpetru, ceea ce a adus mari profituri regelui, care își păstra veniturile rezultate din acest comerț chiar în dormitorul său, în vestitele sale "genți roșii cu bani" și, ca urmare, relațiile regalității și aristocrației siameze cu negustorii chinezi s-au ameliorat considerabil, încât chinezii au dobândit dreptul de a cumpăra proprietăți imobile³²⁰. Următorul rege, Mongkut, un fiu al lui Rama II, devenit călugăr buddhist și cunoscut lumii occidentale și drept Rama IV (1851-1868), pe lângă mai multe limbi regionale cunoștea și latina și engleza și era interesat de știința și tehnica occidentală, a început o serie de reforme în vederea modernizării statului și a încheiat o serie de tratate comerciale care acordau mari privilegii unor state europene (Marea Britanie, Franța, Danemarca, Portugalia, Olanda, Prusia, Suedia și Norvegia, Belgia și Italia) și Statelor Unite ale Americii, încât comerțul cu China și-a pierdut întâietatea în cadrul schimburilor internaționale ale Siamului, fapt de care a profitat în primul rând comerțul britanic³²¹. Cu toate acestea, o mare parte dintre firmele comerciale din Bangkok erau deținute de către chinezi și, în general, comerțul cu orez a rămas sub control chinez³²², astfel că atât în capitală (unde reprezentau aproximativ o treime din numărul locuitorilor³²³), cât și în întreaga țară comunitatea chineză (care ajunge să reprezinte 10 % din întreaga populație a țării) a sporit considerabil în timpul domniei fiului său, Chulalongkorn, cunoscut în Occident drept Rama V (1868-1910), primul suveran siamez care a vizitat țări din Europa (în 1897 și 1907) și care, susținut fiind în special de Germania și Rusia, s-a preocupat de afirmarea statului siamez pe plan internațional³²⁴. Deoarece India, Indiile Olandeze și apoi și Singapore adoptaseră standardul de schimb aur – argint, în vreme ce Siam, Malaysia și Borneo au păstrat un sistem monetar bazat pe argint, comerțul exterior al Siamului a primit o puternică lovitură³²⁵, ceea ce a determinat adoptarea acestui standard și de către Siam (25

³¹⁰ Mishra 2010, p. 47.

³¹¹ Mishra 2010, p. 54.

³¹² Mishra 2010, p. 55.

³¹³ Mishra 2010, p. 66.

³¹⁴ Reid 2008, p. 485.

³¹⁵ Reid 2008, p. 481.

³¹⁶ Mishra 2010, p. 68.

³¹⁷ Mishra 2010, p. 68sq.

³¹⁸ Mishra 2010, p. 72.

³¹⁹ Mishra 2010, p. 74.

³²⁰ Mishra 2010, p. 77.

³²¹ Mishra 2010, p. 80.

³²² Mishra 2010, p. 89.

³²³ Child 1892, p. 12.

³²⁴ Mishra 2010, p. 88.

³²⁵ Edkins 1901, p. 21.

noiembrie 1902), astfel că în afara câtorva colonii britanice și franceze, unde însă au fost instituite comisii de reformă monetară în vederea adoptării acestui standard, singurele țări din lume al căror sistem monetar continua să rămână bazat pe argint au rămas China și Mexicul³²⁶. Această măsură a deschis pentru Siam posibilitatea unor schimburi comerciale mai avantajoase atât în raport cu marile puteri coloniale, cât și cu China și a ferit statul siamez de problemele financiare pe care China le avea ca urmare a schimburilor comerciale bazate pe un standard diferit decât cel intern. Cu toate acestea, în societatea siameză continuau să persiste forme medievale ale relațiilor de muncă, dar a căror existență oferea autorităților atât posibilitatea realizării de lucrări publice ale căror costuri ar fi fost mult mai mari în situația recurgerii la forța de muncă salariată, cât și a colectării unor importante venituri. Tratatamentul inechitabil aplicat supușilor de către autorități, care au admis răscumpărarea de către siamezi a celor 40 de zile de muncă obligatorie ce trebuia prestată în folosul statului pentru suma de 8 *tical* și de către chinezii care nu se bucurau de protecția unei puteri europene (caz în care erau scutiți de această obligație) pentru doar ½ *tical* a stârnit nemulțumirea populației indigene³²⁷ și, firește, a contribuit la accentuarea ostilității ei față de chinezi și mai ales față de către cei aflați sub regimul protectoratului consular, într-o perioadă în care stabilitatea financiară a statului a fost afectată de falsificarea monedei, după cum rezultă din relatările lui J. T. Child, care amintește falsificarea „monedelor-ghiulea” din argint de către șeful monetăriei regale, prin turnarea de monede din cupru placate în argint³²⁸ și arată că o mare cantitate de monedă falsă a fost pusă în circulație de către chinezii stabiliți în Siam³²⁹. În mod paradoxal, reformele promovate de către guvern aveau să tensioneze însă și mai mult relațiile comunității chineze cu populația indigenă și cu autoritățile.

Printr-o grevă de trei zile, care a provocat oprirea temporară a tuturor afacerilor controlate de către chinezi, comunitatea chineză din Siam și-a exprimat însă nemulțumirea față de impozitul personal stabilit prin legea fiscală din 1910, aplicabilă tuturor străinilor, iar după abolirea monarhiei în China, animată de sentimente

naționale, a cerut dezvoltarea învățământului în limba maternă, astfel că regele Vajiravudh, cunoscut în Occident drept Rama VI (1910-1925), făcându-se ecoul resentimentelor elitelor siameze față de chinezi, a răspuns sub pseudonimul Asvapahu printr-un pamflet intitulat *Evreii din Est*, prin care le reproșa chinezilor faptul că, deși se bucurau de privilegiul cetățeniei siameze, ei nu demonstau loialitate față de Siam, iar chinezii, care reprezentau cea mai numeroasă minoritate etnică de aici (aproximativ o treime din populație³³⁰), s-au simțit frustrați de această atitudine naționalistă a suveranului, recunoscut pentru cheltuielile sale extravagante și ca un adept al ideii de monarhie absolută³³¹. Ideile comuniștilor vietnamezi, influenți în nord-estul țării și ale celor chinezi, activi mai ales după boicotul mărfurilor japoneze la sfârșitul anilor '20 ai sec. XX, au avut o mare influență asupra intelectualității locale și chiar asupra unor politicieni, precum Pridi Phanomyong (1900-1983), liderul revoluției burgheze din 1932³³². În perioada 1938-1944, comunitatea chineză din Siam a făcut obiectul unor campanii rasiste întreprinse de către autorități, 271 de școli chineze au fost închise, iar presa chineză a fost suprimată, se urmărea eliminarea afacerilor controlate de către chinezi, iar purtătorul de cuvânt al guvernului, Luang Wichit Wathakan, șeful Departamentului de Arte Plastice (1934-1942), autorul unei piese de teatru ce propaga sentimente antichineze, intitulată *Nanchao* (1939), a avut o mare influență asupra educației din școlile siameze de stat³³³. În persecuțiile împotriva chinezilor și a afacerilor acestora de către autorități un rol important l-au avut instigările japoneze³³⁴, motivate în general, ca și în Borneo sau în alte regiuni ale Asiei de Sud-Est ocupate de trupele nipone, prin sprijinul acordat puterilor coloniale europene de către elitele comunităților chineze și, mai ales, prin influența ideilor comuniste asupra elementelor mai puțin înstărite și a tineretului studios.

4. Concluzii.

Deși încă puțin studiate, jetoanele de cazinou din porțelan cu inscripții chinezești sunt o categorie de bunuri culturale care, prin rolul lor aparte în viața cotidiană din Siam, au avut

³²⁶ Wagel 1915, p. 84.

³²⁷ Caddy 1892, p. 180sq.

³²⁸ Child 1892, p. 327sq.

³²⁹ Child 1892, p. 328.

³³⁰ Elias 1913, p. 199.

³³¹ Mishra 2010, p. 96.

³³² Mishra 2010, p. 104.

³³³ Mishra 2010, p. 111sq.

³³⁴ Mishra 2010, p. 114.

capacitatea de a stârni emoție, speranță, lăcomie și disperare, de a revigora o economie cu un dinamism scăzut și, în același timp, de a o submina³³⁵. Prin aceasta, ele pot fi considerate ca fiind piese deosebit de reprezentative pentru civilizația siameză din sec. XVIII-XIX, cu valoare documentară atât pentru istoria economică, cât și pentru cunoașterea interferențelor culturale sino-siameze. Piesele din colecția Muzeului Național Brukenthal, deși relativ târzii, sunt interesante pentru că două dintre ele reprezintă exemplare ale unor tipuri descrise încă din 1911 și, în același timp, pentru că ar trebui datate după interzicerea oficială a folosirii lor, ba chiar la câteva decenii mai târziu, în perioada unor importante reforme monetare (adoptarea sistemului decimal și a standardului de aur), ceea ce exclude practic posibilitatea ca ele să reprezinte mijloace de plată.

---

³³⁵ Dongen, p. 29.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013

Trei jetoane de cazinou cu inscripții chinezești din colecția Muzeului Național Brukenthal și semnificația lor cultural-istorică

BIBLIOGRAFIE / BIBLIOGRAPHY

- Althoff 1995 R. Althoff, *Die Sammlung Köhler-Ostbahr, II/3 (Siamesische Porzellantoken)*, Duisburg, 1995.
- Baring Gold - Bampfylde 1909 S. Baring Gold, C. A. Bampfylde, *A History of Sarawak under its Two White Rajahs, 1839-1908*, London, 1909.
- Barker 2004 R. Allan Barker, *The Historical Cash Coins of Việt Nam. Vietnam's Imperial History as Seen Through its Currency, I (Official and Semi-Official Coins)*, Singapore, 2004.
- Boonyongkird 1971 Chalerm Boonyongkird, *Pee Tokens of the Hongs*, Bangkok, 1971.
- Campbell Robertson 1853 Thomas Campbell Robertson, *Political Incidents of the first Burmese War*, London, 1853.
- Chou 2003 Cynthia Chou, *Indonesian Sea Nomads: Money, Magic, and Fear of the Orang Suku Laut*, London – New York, 2003.
- Cochrane 1915 W. W. Cochrane, *The Shans, I*, Rangoon, 1915.
- Cocks 1919 S. W. Cocks, *A Short History of Burma*, London, 1919.
- Crosthwaite 1912 Charles Crosthwaite, *The Pacification of Burma*, London, 1912.
- Dautremer 1913 Joseph Dautremer, *Burma under British Rule*, New York – London, 1913.
- Donelly 1969 P. J. Donelly, *Blanc de Chine*, London, 1969.
- Dongen s.a. Paul L. F. van Dongen, *Playthings in Porcelain. Siamese Pee in the National Museum of Ethnology*, [Leiden], s.a.
- Edkins 1898 J. Edkins, *Opium: Historical Note or the Poppy in China*, Shanghai, 1898.
- Edkins 1901 J. Edkins, *Chinese Currency*, Shanghai, 1901.
- Elias 1913 Frank Elias, *The Gorgeous East: India, Burma, Ceylon, and Siam*, London, 1913.
- Evans 1922 Ivor H. N. Evans, *Among Primitive Peoples in Borneo: A Description of the Life, Habits & Customs of the Piratical Head-Hunters of North Borneo, with an Account of Interesting Objects of Prehistoric Antiquity Discovered in the Island*, London, 1922.
- Fielding 1899 H. Fielding, *Thibaw's Queen*, London – New York, 1899.
- Harmer 1901 Ernest George Harmer, *The Story of Burma*, London, 1901.
- Hingston Quiggin 1949 A. Hingston Quiggin, *A Survey of Primitive Money: The Beginings of Currency*, London, 1949.
- Hofrichter 1977 H. P. Hofrichter, *Siamesische Token*, Hamburg, 1977.
- Hoskins 1996 J. Hoskins (ed.), *Headhunting and the Social Imagination in Southeast Asia*, Stanford, 1996.
- Ireland 1905 Alleyne Ireland, *The Far Eastern Tropics. Studies in the Administration of Tropical Dependencies: Hong Kong, British North Borneo, Sarawak, Burma, the Federated Malay States, the Straits Settlements, French Indo-China, Java, the Philippine Islands*, Boston – New York, 1905.
- Laurie 1882 W. F. B. Laurie, *Ashé Pyee, the Superior Country; or, The Great Attractions of Burma to British Enterprise and Commerce*, London, 1882.
- Laurie 1884 W. F. B. Laurie, *Burma, the Foremost Country. A Timely Discourse. To Which Is Added John Bull's Neighbour Squaring Up; or, How the Frenchman Sought to Win an Empire in the East with Notes on the Probable effects of French Success in Tonquin on British Interests in Burma*, London, 1884.
- Le May 1924 R. S. Le May, *The coinage of Siam. The coins of the Bangkok dynasty, 1782-1924*, in: JSS, 18/3, 1924.
- Lindblad 1988 J. T. Lindblad, *Between Dayak and Dutch: The Economic History of Southeast Kalimantan, 1880-1943*, Dordrecht, 1988.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013
Alexandru Gh. Sonoc, Adrian Luca

- Lockard 2009 Craig Lockard, *Southeast Asia in World History*, New York, 2009.
- Lowis 1906 C. C. Lowis, *A note on the Palaungs of Hsipano and Twangpeng*, Rangoon, 1906.
- Mackenzie 1853 Kenneth R. H. Mackenzie, *Burmah and the Burmese*, London, 1853.
- Milne 1910 Leslie Milne, *Shans at Home*, London, 1910.
- Mishra 2010 Patit Paban Mishra, *The History of Thailand*, Westport – London, 2010.
- Ng 1976 Chin-Keong Ng, *The Chinese in Riau – A Community on an Unstable and Restrictive Frontier*, Singapore, 1976.
- Nisbet 1901 John Nisbet, *Burma Under British Rule – and Before*, 2 vol., Westminster, 1901.
- Ooi 2011 Ooi Keat Gin, *The Japanese Occupation of Borneo, 1941/1945*, Abingdon, 2011.
- Peluso 2006 Nancy Lee Peluso, *Passing the red bowl: creating community identity through violence in West Kalimantan, 1967-1997*, în: Ch. A. Copper (ed.), *Violent Conflicts in Indonesia: Analysis, Representation, Resolution*, London – New York, 2006.
- Petit 1980 Karl Petit, *Les jetons de porcelaine du Siam*, Mons, 1980.
- Pringle 1970 Robert Pringle, *Rajahs and Rebels: The Ibans of Sarawak Under Brooke Rule, 1841-1941*, London, 1970.
- Ramsden 1911 H. A. Ramsden, *Siamese Porcelain and Other Tokens*, Yokohama, 1911.
- Reid 2008 Anthony Reid, *Economic and social change, c. 1400-1800*, în: N. Tarling (ed.), *The Cambridge History of Southeast Asia, I (From Early Times to c. 1800)*, Cambridge – New York – Melbourne, 1992.
- Rose - Coggin Brown 1910 Archibald Rose, J. Coggin Brown, *Lisu (Yawyin) tribes of the Burma – China frontier*, în: MASB, III/4, 1910.
- Rückert 1966 Rainer Rückert, *Meissner Porzellan 1710-1810*, München, 1966.
- Ridgeway 1892 William Ridgeway, *The Origin of Metallic Currency and Weight Standards*, Cambridge, 1892.
- Schlegel 1889 G. Schlegel, *Siamesische und chinesisch-siamesische Münzen*, în: IAE, 2, 1889.
- Sangermano 1893 Vincentius Sangermano, *The Burmese Empire A Hundred Years Ago As Described by Father Sangermano. With Introduction and Notes by John Jardine*, Westminster, 1893.
- Shakespear 1914 L. W. Shakespear, *History of Upper Assam, Upper Burmah and North-Eastern Frontier*, London, 1914.
- Shway 1896 Shway Yoe, *The Burman. His Life and his Notions*, London, 1896.
- Stuart 1910 John Stuart, *Burma Through the Centuries. Being a Short Account of the Leading Races of Burma, of their Origin and of their Struggles for Supremacy Throughout Past Centuries; Also the Annexation of the Country by the British Government*, London, 1910.
- Suryadinata 1986 Leo Suryadinata, *Pribumi Indonesians, The Chinese Minority and China: A Study of Perceptions and Policies*, Singapore, 1986.
- Taw 1913 Taw Sein Ko, *Burmese Sketches*, Rangoon, 1913.
- Thackeray Ritchie - Evans 1909 Anne Thackeray Ritchie, Richardson Evans, *Lord Armherst and the British Advance Eastwards to Burma*, Oxford, 1909.
- Wacha 1975 Otto Wacha, *Meißner Porzellan*, Gütersloh – München, 1975.
- Wagel 1915 Srinivas R. Wagel, *Chinese Currency and Banking*, Shanghai, 1915.

MEMORIALISTICĂ / PERSONAL NARRATIVES

- Aymonier 1897 Étienne Aymonier, *Voyage dans le Laos*, II, Paris, 1897.
- Browne 1888 Edmond Charles Browne, *The Coming of the Great Queen. A Narrative of the Aquisition of Burma*, London, 1888.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013

Trei jetoane de cazinou cu inscripții chinezești din colecția Muzeului Național Brukenthal și semnificația lor cultural-istorică

Caddy 1889	Florence Caddy, <i>To Siam and Malaya in the Duke of Sutherland's Yacht 'Sans Peur'</i> , London, 1889.
Campbell 1902	J. G. D. Campbell, <i>Siam in the Twentieth Century: Being the Experiences and Impressions of a British Official</i> , London, 1902.
Chévallard 1889	Similien Chévallard, <i>Siam et les Siamois</i> , Paris, 1889.
Child 1892	Jacob T. Child, <i>The Pearl of Asia. Reminiscences of the Court of a Supreme Monarch or Five Years in Siam</i> , Chicago, 1892.
Cochrane 1904	Henry Park Cochrane, <i>Among the Burmans. A Record of Fifteen Years of Work and its Fruitage</i> , New York – Chicago – Toronto – London – Edinburgh, 1904.
Colquhoun 1883	Archibald R. Colquhoun, <i>Across Chryssê, Being the Narrative of a Journey of Exploration Through the South China Borer Lands from Canton to Mandalay, II</i> , London, 1883.
Coxon 1915	Stanley W. Coxon, <i>And That Reminds Me. Being Incidents of a Life Spent at Sea, and in the Andaman Islands, Burma, Australia, and India</i> , London – New York – Toronto, 1915.
Curtis 1905	William Eleroy Curtis, <i>Egypt, Burma and British Malaysia</i> , Chicago – New York – Toronto – London – Edinburgh, 1905.
Enriquez 1916	C. M. Enriquez, <i>A Burmese Enchantment</i> , Calcutta, 1916.
Enriquez 1918	C. M. Enriquez, <i>A Burmese Loneliness. A Tale of Travel in Burma, The Southern Shan States and Keng Tung</i> , Calcutta, 1918.
Enriquez 1922	C. M. Enriquez, <i>A Burmese Wonderland. A Tale of Travel in Lower and Upper Burma</i> , Calcutta – Simla, 1922.
Ferrars - Ferrars 1901	Max. Ferrars, Bertha Ferrars, <i>Burma</i> , London – New York, 1901.
Forbes 1878	C. J. F. S. Forbes, <i>British Burma and its People: Being Sketches of Native Manners, Customs, and Religion</i> , London, 1878.
Freeman 1910	John H. Freeman, <i>An Oriental Land of the Free or Life and Mission Work Among the Laos of Siam, Burma, China and Indo-China</i> , Philadelphia, 1910.
Fytche 1878	Albert Fytche, <i>Burma: Past and Present. With Personal Reminiscences of the Country, II</i> , London, 1878.
Honigberger 1851	Johann Martin Honigberger, <i>Früchte aus dem Morgenlande oder Reise-Erlebnisse nebst naturhistorisch-medizinischen Erfahrungen, einigen hundert erprobten Arzneimitteln und einer neuen Heilart, dem Medial-Systeme</i> , Wien, 1851.
Honigberger 1852	John Martin Honigberger, <i>Thirty-Five Years in the East. Adventures, Discoveries, Experiments and Historical Sketches, relating to the Punjab and Cashmere; in Connection with Medicine, Botany, Pharmacy &c.</i> , London, 1852.
King 1848	Alonzo King, <i>Memoir of George Dana Boardman, Late Missionary to Burmah, Containing Much Intelligence Relation to the Burman Mission</i> , Boston, 1848.
Kingdon Ward 1921	F. Kingdon Ward, <i>In Farthest Burma: The Record of An Arduous Journey of Exploration and Research Through the Unknown Frontier Territory</i> , London, 1921.
Low 1848	Hugh Low, <i>Sarawak; its Inhabitants and Productions: Being Notes during a Residence in That Country with His Excellency Mr. Brooke</i> , London, 1848.
Malcolm 1853	Howard Malcolm, <i>Travels in South-Eastern Asia: Embracing Hindustan, Malaya, Siam and China, with Notices of Numerous Missionary Stations, and a Full Account of the Burman Empire</i> , Philadelphia, 1853.
Marks 1917	Dr. J. E. Marks, <i>Forty Years in Burma</i> , London, 1917.
Mouhot 1864	Henri Mouhot, <i>Travels in the Central Parts of Indo-China (Siam), Cambodia and Laos, During the Years 1858, 1859, and 1860</i> , 2 vol., London, 1864.
Oertel 1893	F. O. Oertel, <i>Note on a Tour in March and April 1892</i> , Rangoon, 1893.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013
Alexandru Gh. Sonoc, Adrian Luca

Orléans 1898	Henri d' Orléans, <i>From Tonkin to India by the Sources of Irawadi, January '95 – January '96</i> , New York, 1898.
Paske 1892	C. T. Paske, <i>Life and Travel in Lower Burmah. A Retrospect</i> , London, 1892.
Powell 1921	E. Alexander Powell, <i>Where the Strange Trails Go Down. Sulu, Borneo, Celebes, Bali, Java, Sumatra, Straits Settlements, Malay States, Siam, Cambodia, Annam, Cochin-China</i> , New York, 1921.
Roberts 1837	Edmund Roberts, <i>Embassy to the Eastern Courts of Cochin-China, Siam, and Muscat; in the U.S. Slop-of-War Peacock, David Geisinger, Commander, During the Years 1832-3-4</i> , New York, 1937.
Scott 1886	James George Scott, <i>Burma As it Was, As it Is, and As it Will Be</i> , London, 1886.
Talbot Kelly 1905	R. Talbot Kelly, <i>Burma Painted & Described</i> , London, 1905.
Thurber 1921	Robert B. Thurber, <i>In the Land of Pagodas</i> , Nashville – Atlanta – Fort Worth, 1921.
Thirkell White 1913	Herbert Thirkell White, <i>A Civil Servant in Burma</i> , London, 1913.
Tissandier 1896	Albert Tissandier, <i>Cambodge et Java. Ruines khmères et javanaises 1893-1894</i> , Paris, 1896.
Treacher 1891	W. H. Treacher, <i>British Borneo: Sketches of Brunai, Sarawak, Labuan and North Borneo</i> , Singapore, 1891.
Trench Gascoigne 1896	Gwendolen Trench Gascoigne, <i>Among Pagodas and Fair Ladies. An Account of a Tour Through Burma</i> , London, 1896.
Vassal 1910	Gabrielle M. Vassal, <i>On & Off Duty in Annam</i> , London, 1910.
Whitney 1905	Caspar Whitney, <i>Jungle Trails and Jungle People: Travel, Adventure and Observation in the Far East</i> , New York, 1905.
Yule 1858	Henry Yule, <i>A Narrative of the Mission Sent by the Governor-General of India to the Court of Ava in 1855, with Notices of the Country, Government, and People</i> , London, 1858.

ABREVIERI / ABBREVIATIONS

Cortrie	Cortrie Banknoten Auktionen, Karl-Heinz Cortrie GmbH, Hamburg.
Das Fenster	Das Fenster in der Halle der Kreissparkasse Köln, Köln.
Ghiglione	Aste Numismatische. Ditta Piero Ghiglione, Genova.
Gorny & Mosch	Gorny & Mosch. Giessener Münzhandlung GmbH, München.
Hong Kong Coin Auction	Hong Kong Coin Auction. Jointly Conducted by A. H. Baldwin & Sons Ltd. and Ma Tak Wo Numismatic Co. Ltd., Hong Kong.
IAE	Internationales Archiv für Ethnologie, Leiden.
JSS	Journal of the Siam Society, Bangkok.
MASB	Memoirs of the Asiatic Society of Bengal, Calcutta.
Penny Cyclopaedia	<i>The Penny Cyclopaedia of the Society for the Diffusion of Useful Knowledge</i> , London, 1835.
WCoins	Colin R. Bruce II, Tom Michael (ed.), <i>Standard Catalog of World Coins: 1801-1900</i> , 5 th official edition, Iola, 2006.

LISTA ILUSTRĂȚILOR / ILLUSTRATION LIST

- Fig. 1 – Jeton de cazinou M 1 343 – 2434 (avers).
Fig. 1 – Gambling house token M 1 343 – 2434 (obverse).
Fig. 2 – Jeton de cazinou M 1 343 – 2434 (revers în poziție răsturnată).
Fig. 2 – Gambling house token M 1 343 – 2434 (reverse in upside down position).
Fig. 3 – Jeton de cazinou M 7870/1 (avers).
Fig. 3 – Gambling house token M 7870/1 (obverse).
Fig. 4 – Jeton de cazinou M 7870/1 (revers).
Fig. 4 – Gambling house token M 7870/1 (reverse).
Fig. 5 – Jeton de cazinou M 7870/2 (avers).

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013

Trei jetoane de cazinou cu inscripții chinezești din colecția Muzeului Național Brukenthal și semnificația lor cultural-istorică

Fig. 5 – Gambling house token M 7870/2 (obverse).

Fig. 6 – Jeton de cazinou M 7870/2 (avers).

Fig. 6 – Gambling house token M 7870/2 (reverse).

1

2

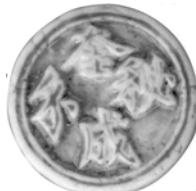
3

4

5

6

**INSIGNELE PE GENURI DE ACTIVITĂȚI EMISE DE ORGANIZAȚIA PIONIERILOR
ÎN PERIOADA REPUBLICII POPULARE ROMÂNE**

RADU TABĂRĂ
radutabara@yahoo.com

Key-words: *communist children and youth organizations, Pioneers' Organization, Popular Republic of Romania medals and titles, exonomia/phaleristics.*

Abstract: *The Pioneers' Organization from the Popular Republic of Romania has issued a limited number of insignia in order to reward the activities of the pioneers. This was a consequence of the fact that in those times being accepted as a pioneer was considered to be the biggest reward. However, in time the Organization has developed a small insignia system for the different types of activities that involved the pioneers. Between 1949 and 1966 a total of 6 insignias were issued, three of which was part of a series. The insignias of these times have been strongly influenced by those used by the Russian pioneers, as a consequence of the strong soviet influence that could be felt in Romania. However, for of this insignia have elements of Romanian national symbolism.*

Considerații introductive

Organizația Pionierilor din România a reprezentat o organizație de masă creată în anul 1949. Inițial în rândurile ei puteau accede școlarii cu vârste cuprinse între 9 și 14¹ ani, dar ulterior limita inferioară de vârstă a fost coborâtă la 7 ani². La momentul înființării sale Organizația Pionierilor a fost subordonată Comitetului Central al Uniunii Tineretului Muncitor, dar după 1966 a fost trecută în subordinea directă a Partidului Comunist Român³. Într-o primă fază la nivelul activității și funcționării organizației a existat o puternică influență sovietică, legătura strânsă cu organizația pionierilor „V. I. Lenin” din URSS, instituționalizată inclusiv prin statutele și regulamentele de organizare și funcționare⁴. După 1966 s-a acționat pentru imprimarea unui caracter național mult mai pregnant asupra mișcării pionierești din România, constatându-se o distanțare față de modelul sovietic urmat până la momentul respectiv.

În prima parte a existenței sale (1949-1966, perioadă care se suprapune, în mare, Republicii Populare Române) Organizația Pionierilor a emis un număr redus de insigne.

Numărul mic de insigne emise se reflectă implicit și asupra celui al insinelor pe genuri de activități destinate pionierilor. Astfel, până în prezent au fost identificate doar șase astfel de insigne, dintre care trei fac parte dintr-o serie. Numărul mic de insigne emise de Organizația Pionierilor în perioada care face obiectul prezentului articol (în general, nu doar al celor pe genuri de activități) este, probabil, o consecință a lipsei de interes acordată de Comitetul Central al Uniunii Tineretului Muncitor (CC al UTM), organism care tutela activitatea Organizației Pionierilor. Din acest punct de vedere se remarcă faptul că în perioada de început a Organizației Pionierilor accentul era pus pe „mândria de a deveni pionier”, aceasta constituind o recompensă în sine, astfel încât nu a fost considerată necesară diversificarea mijloacelor de stimulare/recompensare ulterioară a pionierilor, după primirea în Organizație.

Din analiza insinelor emise și a criteriilor de acordare se remarcă faptul că majoritatea au apărut ca urmare a unor concursuri pionierești, pentru a atesta participarea copiilor la ele sau pentru a le răsplăti prestația. Acest model a fost probabil preluat de la concursurile organizate de unele structuri locale/regionale ale Organizației Pionierilor (ex. Festivalul pionierilor din Regiunea Timișoara), care obișnuiau să emită insigne pentru a marca evenimentele. Un alt aspect care se remarcă în cazul insinelor pentru care deținem date exacte legate de criteriile de acordare este complexitatea lor, criteriile implicând un volum mare de muncă din partea

---

¹ Regulamentul 1959, p. 8.

² *Cutezători*, nr. 190, 1971 (an V), p. 6.

³ În cadrul plenarei CC al PCR din aprilie 1966 s-a stabilit ca Organizația Pionierilor din RSR să fie condusă nemijlocit de partid, care încredința sarcina îndrumării unităților și detașamentelor de pionieri, cadrelor didactice, în calitate de comandanți instructori (art. 35 din Statutul PCR).

⁴ Regulamentul 1959, p. 5sqq.

pionierilor, motiv pentru care erau, probabil, un mijloc de recompensă deosebit de apreciat în rândul pionierilor.

Diversificarea insinelor pe genuri de activități, în special, și a celor pionierești, în general, a fost un proces lent, care a evoluat în funcție de modelele copiate din URSS, nevoile identificate și interesul acordat de conducerea Organizației Pionierilor. Din acest punct de vedere un prim progres a fost realizat abia în 1968 (după ce Organizația Pionierilor a fost scoasă de sub tutela Uniunii Tineretului Comunist/UTC), următoarea etapă de dezvoltare fiind atinsă în 1976.

Prima insignă emisă, „Tânăr naturalist” a fost cel mai probabil o urmare a atenției deosebite acordate de comuniști agriculturii și țăranilor, cercul „Tinerilor naturaliști” fiind atestat încă din 1951, la doar doi ani de la crearea Organizației. Menționăm că un alt termen frecvent folosit în epocă era cel de cercuri ale „Micilor miciuriniști⁵”, aspect care reflectă puternica influență sovietică exercitată asupra României și pionierilor din țara noastră.

Probabil tot după model sovietic a fost emisă și prima serie de insigne pe genuri de activități din care fac parte insignele „Micul naturalist”, „Micul tehnician” și „Micul turist”. Apariția lor a fost, probabil, o urmare a existenței unor concursuri aferente fiecăreia dintre aceste domenii și a dorinței de a stimula participarea pionierilor la ele. Nu în ultimul rând, ele reflectă și prioritățile regimului comunist reprezentate de agricultură și industrializare, cărora li se adaugă mișcarea și sportul în rândul copiilor. Caracterul lor incipient/experimental reiese și din studierea atentă a criteriilor de acordare, din care rezultă că în realitate ele acopereau mai mult decât domeniul enunțat/sugerat prin titulatura insinelor. Aceasta a fost fie o consecință a lipsei de inspirație a emitenților, fie o urmare a dorinței de a diversifica sistemul de recompense pionierești și instituire a unui sistem incipient de distincții, dar cu limitarea costurilor.

Următoarea etapă a dezvoltării sistemului insinelor pe genuri de activități a constat în introducerea a două insigne destinate unor activități aplicative sau de sprijinire a instituțiilor statului (pompieri și grăniceri) în desfășurarea

activității. Apariția lor a fost o urmare a diversificării cercurilor pionierești și a dorinței de a extinde mijloacele de recompensare a pionierilor. În cazul acestor două insigne („Pionier fruntaș în PCI” și „Pionier fruntaș prieten al grănicerilor”) nu ne putem pronunța tranșant dacă au fost insigne de apartenență (primite de toți membrii unui cerc) sau parte a unui sistem de premiere. Totuși, având în vedere caracteristicile epocii și a celorlalte insigne pionierești din această perioadă, cel mai probabil pentru primirea lor era necesară îndeplinirea unor criterii mai complexe, nu doar simpla apartenență la un cerc.

Nu în ultimul rând putem considera că apariția insinelor pe genuri de activități a fost și o urmare a necesității de recompensare a pionierilor prin mijloace mai vizibile, restul premiilor neputând fi purtate zilnic. În acest fel s-a dorit implicit și o stimulare mai eficientă a copiilor în sensul înscrierii lor în cercuri, participării la concursuri și obținerii de rezultate bune.

Insignele emise de Organizația Pionierilor în perioada Republicii Populare Române

1. Insigna „Tinăr naturalist”.

Caracteristici tehnice: L = 3,25 cm, l = 2,9 cm;

Emitent: Comitetul Central al Uniunii Tineretului Muncitor;

Atelier: IPMS „Arad”;

Interval de acordare: 1951 (?) - 1956 (?);

Grade: fără grad;

Material: alamă cu email cald;

Descriere: insigna are formă ovală (**fig. 1**). În centru sunt reprezentanți un băiat și o fată îmbrăcați în uniformă de pionier, de o parte și de alta a unui pom pe care îl plantează (fata ține pomul din partea dreaptă, iar băiatul pune pământ cu o lopată din stânga). Câmpul insinei este împărțit orizontal în două părți aproximativ egale: cea inferioară este verde (simbolizând pământul), iar partea superioară albastră (simbolizând cerul). În partea inferioară, pe o eșarfă roșie care urcă până la jumătatea înălțimii și ale cărei capete depășesc conturul insinei, este scris cu majuscule „TINAR NATURALIST”. Restul părții laterale este constituit dintr-un spic de grâu în dreapta, iar în stânga sunt redat două pere și trei mere separate între ele prin frunze. În partea superioară, este reprezentată o flacără roșie similară celor de pe emblema Organizației Pionierilor folosită până în 1966.

Sistemul de prindere constă într-o agrafă atașată pe revers.

⁵ Ivan Vladimirovici Miciurin (27 octombrie 1855 - 7 iunie 1935) a fost un botanist rus, practician al selecției plantelor, care a contribuit la dezvoltarea geneticii ca știință și la obținerea de plante hibride și prin încrucișare între plante care cresc în zone geografice îndepărtate cu scopul de a le extinde arealul geografic de cultivare.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013
Insignele pe genuri de activități emise de organizația pionierilor
în perioada Republicii Populare Române

Datarea insignei ridică unele probleme, dar un interval plauzibil de utilizare ar putea fi 1951 (dată la care știm că fuseseră constituite cercurile tinerilor naturaliști) până în jurul anului 1956 (când deținem date certe că insigna „Micul naturalist”, care i-a luat locul, fusese deja instituită).

Criterii de acordare: nu se dețin date exacte, dar, probabil că insigna a fost acordată pionierilor membrii ai cercului „Tinerilor naturaliști” pentru rezultatele deosebite obținute în activitate. Este posibil ca o parte a criteriilor de acordare să fi fost destul de asemănătoare cu cele folosite în cazul insignei „Micul naturalist” (vezi mai jos), cele două insigne fiind apropiate și din punct de vedere al aspectului.

Deși nu deținem date certe, considerăm posibil ca insigna să fi fost acordată uneori însoțită de o diplomă asemănătoare celei din **fig. 11**. Totuși, având în vedere caracteristicile epocii și faza incipientă în care se afla Organizația Pionierilor la momentul respectiv, de cele mai multe ori diplomele reprezentau premii în sine, fără a mai fi însoțite de insigne sau alte accesorii.

2. Insigna „Micul naturalist”.

Caracteristici tehnice: L = 2,7, l = 1,9 cm;

Emitent: Comitetul Central al Uniunii Tineretului Muncitor;

Atelier: IPMS Arad;

Interval de acordare: 1956 – 1966/1967⁶;

Grade: fără grad;

Material: alamă cu email;

Descriere: Insigna are formă ovală. În centru sunt reprezentanți un băiat și o fată, îmbrăcați în uniformă de pionier, de o parte și de alta a unui pom pe care îl plantează (fata ține pomul din partea dreaptă, iar băiatul pune pământ cu o lopată din stânga). La exterior, în partea inferioară este scris cu majuscule pe o bandă roșie „MICUL NATURALIST”. Banda roșie se continuă în sus, pe partea dreaptă cu un spic de grâu și pe cea stângă (de jos în sus) cu o pară, un măr și un ciorchine de struguri, separate între ele prin mănunchiuri de frunze. Deasupra desenului

este reprezentat steagul Republicii Socialiste România, care poate avea (**fig. 2**) sau nu (**fig. 3**) o stemă stilizată în centrul culorii galbene.

Sistemul de prindere constă într-o agrafă atașată pe revers.

Criterii de acordare⁷. Insigna se acorda pionierilor și școlărilor care participau la concursul „Micilor naturaliști”⁸. Regulamentul acestuia prevedea că se poate participa individual sau colectiv, participanții trebuind să își aleagă minimum două domenii din următoarele: cultivarea cerealelor, legumicultură, pomicultură și viticultură, cultivarea și recoltarea plantelor aromate și medicinale, cultivarea florilor sau creșterea animalelor.

Pentru pionierii care participau la concurs în colectiv numărul minim era de 15. Activitatea în cadrul concursului se desfășura pe loturile școlare, în gospodăriile de pe lângă școlile de agricultură, pe parcelele aparținând Gospodăriilor Agricole de Stat (GAS), Gospodăriilor Agricole Comunale (GAC), în gospodăriile anexe ale internatelor și întreprinderilor, precum și pe terenurile virane și înțelenite care se pretau la aceste activități. Participanții individuali puteau folosi loturile aflate în proprietatea părinților sau cele școlare.

Participanții la secțiunea de **cultivare a cerealelor** trebuiau să:

- cultive cel puțin trei culturi din următoarele cereale: porumb, grâu, ovăz, seară, orez, primele două fiind obligatorii, celelalte la alegere;

- aplice polenizări suplimentare artificiale, semănat în cuiburi dispuse în pătrat, să obțină și să semene semințe hibride;

- ia parte la activități practice ca: plivitul culturilor, combaterea dăunătorilor, strânsul recoltelor, seceratul spicelor etc. în diferite unități agricole.

Participanții la secțiunea dedicată **legumiculturii** trebuiau să:

- amenajeze și îngrijească o grădină cu suprafața de minimum 150 m² în care să cultive cel puțin cinci specii de legume și zarzavat cum ar fi cartofi, roșii, vinete, ardei, varză, fasole, mazăre, spanac, ceapă, morcovi, castraveți, pepeni, dovleci etc. în funcție de specificul local.

---

⁶ Datele au fost luate în funcție de prima și ultima atestare documentară a insignei. Având în vedere că concursurile pentru care se primeau aceste insigne erau încă active în 1963, putem presupune că insigna a rămas în folosință până în 1966, când Organizația Pionierilor a fost restructurată trecând în subordinea directă a PCR. După acest moment ele nu mai sunt menționate în lista distincțiilor pionierești.

---

⁷ Concursurile 1958, pp. 17-24.

⁸ Concursul organizat de Comitetul Central al UTM în cooperare cu Ministerul Învățământului și Ministerul Agriculturii și Silviculturii se dorea o punere în practică a recomandărilor celui de-al II-lea Congres al PMR din 23-28 decembrie 1955, privind dezvoltarea agriculturii.

Participanții individuali trebuiau să cultive și întrețină o suprafață mai mică;

- participe la munci agricole voluntare organizate în G.A.S. și G.A.C.

La secțiunea **pomicultură și viticultură** participanții în colectiv trebuiau să:

- planteze și îngrijească în livezi minimum 30 de pomi fructiferi;

- planteze și îngrijească cel puțin 50 tufe de agrișe și coacăze, 75 tufe de zmeură sau 250 fire de căpșuni;

- să participe la acțiuni de împădurire plantând minimum 100 de puiți;

- să colecteze semințe sau sămburi de arbori și pomi fructiferi, după cum urmează: 1 kg măr sau păr sălbatic, 5 kg vișin, cireș, prun, corcoduș sau zarzăr, 0,250 g dud;

- să adune 10 kg semințe de paltin de câmp sau 3 kg de păducel, lemn câinesc și sânger.

Pentru participanții individuali baremele erau următoarele:

- să adune omizile din trei pomi fructiferi, să planteze și îngrijească trei pomi, 7 tufe de agrișe sau coacăze, 20 arbuști de zmeură sau 50 fire de căpșuni;

- să adune pentru școală, sau alte unități, 300 g semințe de măr sau păr, 1 kg zarzăr sau corcoduș, 0,5 kg cireș sau vișin;

- să altoiască minimum 3 pomi fructiferi sau 5 butași de viță;

- să strângă și predea 0,5 kg semințe de salcâm, paltin de câmp, păducel, lemn câinesc și sânger, 10 kg ghindă, 5 kg jir, 3 kg sămburi de prun sau 50 g semințe de dud.

La secțiunea **cultivarea și recoltarea plantelor aromate și medicinale** pionierii trebuiau să:

- cultive cel puțin trei din următoarele plante: nalbă, mentă, mac de grădină, șofran, săpunăriță, soc, busuioc;

- colecteze plante, flori și semințe de plante aromate și medicinale care cresc spontan în următoarele cantități: mușețel – 5 kg (1 kg pentru participanții individuali), tei și coada șoricelului – 10 kg (2 kg), sunătoare, mentă sau pătlagină – 2 kg (0,5 kg), soc – 5 kg (1 kg).

La secțiunea **cultura florilor** pionierii trebuiau să:

- planteze și îngrijească cel puțin cinci specii de flori cum ar fi: panseluțe, mușcate, crăițe, gura leului, tufănele, crizanteme, creasta cocoșului, bujor, crin, lalele, busuioc sau arbuști ornamentali: liliac, trandafiri, lămâițe;

- amenajeze și îngrijească grădini cu flori pe lângă școli, case de copii și casele pionierilor, parcuri și spații verzi;

- participanții individuali plantau și îngrijeau florile acasă, la părinți.

În domeniul **creșterii animalelor** pionierii trebuiau să crească și îngrijească cel puțin două din următoarele specii: iepuri de casă (30 pentru participanții în colectiv, 6 pentru cei individuali), viermi de mătase (10 g – 2 g), porumbei (30 – 5), stupi de albine (5 – 1), păsări de curte (20 – 4).

Trecerea în revistă a rezultatelor obținute la nivel școlar, local, raional sau regional se organiza în lunile septembrie și octombrie. În cadrul unui raion se puteau organiza simultan expoziții școlare, raionale sau regionale. Începând cu anul 1957 erau organizate din doi în doi ani consfăturile pe țară ale micilor naturaliști, ocazie cu care se realiza o expoziție cu cele mai bune rezultate și se premiau participanții la concurs.

După 1966 insigna a fost scoasă din uz, funcțiile sale nefiind preluate de o altă dinstincție până în 1976, când este emisă insigna „Prieten al naturii”.

O comparație între insignele „Tânăr naturalist” și „Micul naturalist” relevă o serie de asemănări elocvente. Totuși, în afară de schimbarea denumirii pot fi observate și alte diferențe, unele dintre ele destul de importante, mai ales în plan simbolic. O primă diferență constă în conturul insignei, insigna „Micul naturalist” fiind perfect ovală, în timp ce marginile insignei „Tânăr naturalist” sunt depășite de capetele eșarfei roșii pe care este înscris numele său și de flacăra roșie din partea superioară. Cea de-a doua diferență este, însă, mult mai importantă. Ea constă în înlocuirea flăcării roșii (simbol al cunoașterii, dar și al comunismului⁹) cu steagul României, aspect care dă piesei o tentă mult mai națională. De altfel, drapelul este prezent pe toate piesele acestei serii. Adăugarea sa pe insigne a fost rezultatul demarării procesului de destalinizare (inițiat după moartea lui Stalin în 1953) și de impregnare a unui caracter național mai pronunțat Organizației Pionierilor. Evoluția pe această cale a fost însă lentă, insignele fiind niște adaptări după cele folosite de pionierii sovietici. Din acest punct de vedere putem considera că procesul s-a încheiat abia în 1972, când pe cravata de pionier a fost adăugată o bandă tricoloră pe laturile egale, după acest moment noțiunea de „cravată roșie” fiind

⁹ Pentru detalii, a se vedea: Tabără 2012a.

înlocuită în toate referirile oficiale cu cea de „cravatele roșii cu tricolor”¹⁰.

Din punct de vedere stilistic, echivalentul sovietic al acestei insigne (fig. 4) considerăm că a stat la baza insignei „Micul tehnician” folosită de Organizația Pionierilor din România.

3. Insigna „Micul tehnician”.

Caracteristici tehnice: diametrul = 2,4 cm;

Emitent: Comitetul Central al Uniunii Tineretului Muncitor;

Atelier: IPMS Arad (posibil și alte ateliere locale);

Interval de acordare: 1956 – 1966/1967;

Grade: fără grad;

Material: alamă cu email cald.

Descriere: Insigna (fig. 5) are formă rotundă cu conturul similar unei roți dințate, de culoare albă. În centru, într-un medalion rotund, sunt reprezentați doi pionieri (o fată în dreapta și un băiat în stânga) lucrând la un strung așezat în fața lor pe o masă. Deasupra medalionului, roata dințată se încheie cu tricolorul României (albastru, galben, roșu, cu stema stilizată pe culoarea galbenă).

Sistemul de prindere constă într-o agrafă atașată pe revers.

Criterii de acordare¹¹. Insigna se acorda pionierilor și școlărilor care participau la concursul „Micilor tehnicieni”¹² organizat pentru pionierii și școlarii înscriși în cadrul cercurilor de aero- și navomodele, mâini îndemânaticе, de croitorie și tâmplărie, electromecanică, radio etc. Concursul se organiza odată cu deschiderea anului școlar pe faze (școală, oraș, raion, regiune), iar din doi în doi ani (începând cu anul școlar 1957-1958, în vacanța de primăvară), avea loc trecerea în revistă a rezultatelor concursului, care se constituia în faza pe țară.

Pentru a participa la concurs, candidații trebuiau să își trimită lucrările, realizate în cadrul unuia sau mai multor cercuri, către o comisie, pe următoarele secțiuni:

1. *aeromodele și navomodele*: aeromodele fără motor, cu motor de cauciuc, nave de comerț, militare, navomodele de cursă, navomachete etc. construite în colectiv sau individual;

2. *Mâini îndemânaticе*, cu cele două subsecțiuni ale sale:

a) *lucrări de croitorie*: obiecte de pânză ornată cu cusături românești sau ale minorităților conlocuitoare, broderii ușoare, confecții de pânză și stoffe, fețe de masă, rochițe și șorțulețe pentru copii, bluze, ii românești și altele;

b) *lucrări de tâmplărie și sculptură din lemn*: obiecte din coajă de mestecăn sau frunze de porumb, coșulețe, cutii și alte împletituri, obiecte de lemn, jucării, diferite obiecte ca rame sculptate, machete, casete și piese pentru jocuri de șah etc., sau obiecte practice pentru laboratoarele școlare (scripeți, cumpăna zidarului etc.);

3. *electromecanică*: aparate de măsură (voltmetre, ampermetre, electroscoape), aparate și mașini electrice (sonerii, aparate de pirogravură, ciocane de lipit, motorașe de curent continuu sau alternativ, transformatoare etc.);

4. *radiofonie*: aparate de recepție cu galenă¹³, aparate cu un etaj de amplificare, aparate de recepție cu alimentare la baterie sau din rețea, redresori anodici, amplificatori de mică putere.

În afara acestor lucrări, participanții puteau participa și cu creații proprii. Toate lucrările trebuiau executate în întregime de participanți sub îndrumarea și supravegherea profesorilor și instructorilor. Lucrările trebuiau să fie proporționate, estetice și să îndeplinească toate calitățile specifice modelelor alese.

După 1966 rolul acestei insigne este preluat de insigna „Tot înainte” a cercurilor tehnice.

4. Insigna „Micul turist”.

Caracteristici tehnice: diametrul = 2,3 cm;

Emitent: Comitetul Central al Uniunii Tineretului Muncitor;

Atelier: IPMS Arad;

---

¹⁰ Hotărârea de adăugare a unei benzi tricolore pe cravată a fost adoptată în cadrul primului Forum național al Organizației Pionierilor din România, desfășurat în anul 1972 la Breaza. Forurile naționale ale organizației au reprezentat reuniuni anuale la care participau delegați ai pionierilor din toate județele pentru a dezbate diverse aspecte legate de activitatea pionierească. Forumurile se desfășurau sub forma unei tabere în perioada vacanței de vară, organizate în fiecare an într-o altă locație. Forumurile naționale erau precedate de organizarea unor forumuri județene.

¹¹ Concursurile 1958, pp. 25-29.

¹² Concurs organizat de comitetele raionale, județene și orașenești ale Uniunii Tineretului Muncitor cu sprijinul Asociației Voluntare pentru Sprijinirea Apărării Patriei (A.V.S.A.P.).

---

¹³ Sulfură naturală de plumb, folosită ca redresor la aparatele de radio fără lămpi, la prepararea unor vopsele etc. Aparat de radio folosind ca detector un astfel de mineral.

Interval de acordare: 1956 (?)¹⁴ – 1966/1967;

Grade: fără grad;

Material: alamă cu email cald;

Descriere: Insigna (**fig. 6**) are formă rotundă. În partea de jos, este reprezentată o busolă (ușor ieșită în afara circumferinței insignei), de culoare albă, cu cele patru puncte cardinale marcate. Acul busolei, de culoare albastră, indică direcția NE-SV. Marginea exterioară a insignei este înconjurată cu o bandă albă, care se încheie în partea superioară cu un steag tricolor. Pe banda albă este scris cu majuscule „MICUL TURIST”, primul cuvânt în dreapta busolei, celălalt în stânga. În centrul insignei sunt reprezentați doi pionieri cu spatele (un băiat, cu rucsac maro, și o fată, ambii cu cămăși albe, cravate roșii și pantaloni, respectiv fustă, albastre) pe un câmp verde, un lanț de munți de culoare maro în față și o pădure de brazi în lateral.

Insigna are și o variantă în care culorile sunt greșite: munții au culoare albastră și rucsacul purtat de băiat este gri (**fig. 7**).

Sistemul de prindere constă într-o agrafă atașată pe revers.

Insigna este clar de inspirație sovietică, fiind o adaptare locală a insignei „Micul turist” folosit de Organizația Pionierilor din URSS (**fig. 8**). Având în vedere acest aspect și influența semnificativă exercitată de URSS asupra României în această perioadă putem concluziona că și celelalte insigne (Micul turist și Micul naturalist) au avut aceeași sursă de inspirație.

Criterii de acordare. Insigna se acorda pionierilor și școlărilor din clasele 5-7 și elevilor din învățământul mediu, care participau la concursul „Să ne cunoaștem ținutul natal” la una din specializările¹⁵:

a) științele naturii și geografia (așezarea geografică, structura și bogățiile subsolului, dezvoltarea agriculturii, industriei, construcțiilor, fauna și flora, influența mediului înconjurător asupra vieții și ocupației oamenilor și lupta dusă pentru transformarea acestui mediu);

b) istoria (locații și monumente istorice, muzee și documente istorice, numismatică,

aspecte ale mișcării muncitorești și răscoalelor țărănești, viața și activitatea personalităților de seamă, starea socială a locuitorilor, în trecut și la momentul respectiv, obiceiurile, portul și tradiția lor, starea culturală a ținutului);

c) limba, literatura și folclorul (cântece, dansuri, proverbe, zicători, basme, legende, obiecte de artă manuală – cusături, împletituri, sculpturi – particularitățile de limbă ale locuitorilor, cu posibilitatea de a întocmi atlase lingvistice.

Pionierii participau la concurs pe grupuri, constituite în conformitate cu propriile preferințe, sub îndrumarea profesorilor de specialitate și a altor cadre competente (ingineri, tehnicieni etc.), scopul fiind de a sintetiza rezultatele cercetărilor din domeniile de concurs în monografiile ale ținutului natal, materiale didactice, colecții de obiecte de artă, lucrări literare, machete, albume, hărți, amenajarea unor muzee școlare sau îmbunătățirea celor existente. De asemenea, se recomanda ca participanții să scrie despre activitatea desfășurată în presa locală și publicațiile pentru copii și tineret, sau să participe la emisiuni radio pentru copii și pionieri.

Concursul se desfășura pe durata întregului an școlar, etapa I (pe școală) finalizându-se la sfârșitul trimestrului II, iar etapa a II-a (pe raion) la sfârșitul vacanței de vară.

Având în vedere obiectivele și activitatea desfășurată în cadrul concursului, putem afirma că acesta a reprezentat un predecesor al Expedițiilor „Cutezători”¹⁶.

După 1966 rolul acestei insigne este preluat de Insigna „Tot înainte” pentru activități turistice și ulterior de insigna turistică „Roza vânturilor”.

Un aspect care reiese din studierea acestei serii de trei insigne este că pe fiecare dintre ele este redată câte doi pionieri (băiat și fată), o aluzie la egalitatea de șanse promovată de regimul comunist în toate domeniile de activitate.

Este posibil ca în ultima parte a perioadei Republicii Populare Române insigna să fi fost acordată însoțită de o diplomă asemănătoare celei din **fig. 12**. La baza acestei supoziții stau desenele care apar pe diplomă în medalioane și care coincid cu domeniile pentru care se acordau insignele. Menționăm că acestea au apărut după 1963, dată la care a fost instituită distincția pionierescă sub formă de stea prezentă în partea centrală de jos a diplomei.

¹⁴ Desenul insignei este aproape identic cu cel care apare pe coperta „*Carnetului tânărului turist*”, broșură editată de *Scânteia tineretului* în 1956 la Întreprinderea poligrafică nr. 1. Menționăm că pe prima pagină este reprezentată o emblemă asemănătoare cu cea sovietică, pe marginea căreia scrie „Clubul tinerilor turiști”, iar sub ea, „Vara 1956” (**fig. 13**).

¹⁵ Concururile 1958, p. 14sqq.

¹⁶ Pentru detalii, a se vedea: Tabără 2012b, pp. 291-313.

5. Insigna „Pionier fruntaș în PCI”.

Caracteristici tehnice: L = 3 cm, l = 2,6 cm;

Emitent: probabil Comitetul Central al Uniunii Tineretului Muncitor

Atelier: Întreprinderea „Arădeanca”;

Interval de acordare: 1958 (?) – 1966;

Grade: fără grad;

Material: alamă cu email cald.

Descriere: insigna (fig. 9) are formă ovală și fond albastru închis pe care este desenată o făclie roșie. Pe margini sunt reprezentate două ramuri de lauri, iar în partea superioară, între acestea este scris cu majuscule cuvântul „PIONIER”. În partea inferioară sunt desenate o stea roșie în cinci colțuri (simbolul victoriei comunismului, aceasta fiind singura insignă de pionieri identificată până în prezent pe care se regăsește acest însemn, aspect care poate părea surprinzător având în vedere puternica influență sovietică resimțită la nivelul Organizației Pionierilor din România în prima parte a existenței sale), două capete albe ale unor furtunuri de pompieri încrucișate și o eșarfă albă pe care este scris cu majuscule „FRUNTAS IN P.C.I.”

Criterii de acordare. Insigna a fost acordată pionierilor evidențiați în activitatea de pază și combatere a incendiilor (PCI) sau membrilor echipelor pionierești clasate pe primele locuri la concursurile pe această temă.

Inițial insigna nu este menționată ca mijloc de recompensare a pionierilor sau ca mijloc de recunoaștere al celor care făceau parte din cercurile PCI. Instrucțiunile din anul 1957 privind organizarea și activitatea cercurilor PCI ale pionierilor și școlărilor, prevăd că membrii acestora poartă pe brațul stâng o brasardă roșie cu inscripția P.C.I., ca mijloc de recunoaștere, pe timpul ședințelor și activităților practice sau a altor manifestări organizate de cerc¹⁷. Ca mijloace de recompensare a cercurilor clasate pe primul loc în raioane sunt prevăzute steaguri de „Cerc de pionieri și școlari fruntaș în paza contra incendiilor” și diplome, iar pentru membrii cercurilor distinși în activitate premii în cărți și obiecte.¹⁸

Având în vedere aspectele menționate mai sus estimăm că insigna a fost emisă după 1957, posibil ca mijloc de recompensare a membrilor

echipelor clasate pe primul loc. Supoziția este susținută și de asemănarea dintre textul înscris pe insignă și cel de pe steagurile acordate câștigătorilor.

Insigna a fost acordată probabil până în 1966, când Organizația Pionierilor a adoptat o nouă emblemă, care se regăsește după acest moment pe insignele acordate pionierilor care activau în cercurile „Prietenii pompierilor”.

6. Insigna „Pionier fruntaș prieten al grănicerilor”.

Caracteristici tehnice: L = 2,3 cm, l = 1,9 cm;

Emitent: Comitetul Central al Uniunii Tineretului Muncitor;

Atelier: IPMS Arad;

Interval de acordare: 1956 – 1965/1966;

Grade: fără grad;

Material: alamă cu email cald.

Descriere: insigna (fig. 10) are formă ovală, cu o bandă albă pe margine, pe ea fiind scris cu majuscule „PIONIER FRUNTAS PRIETEN AL GRANICERILOR”. Câmpul insignei este verde deschis (culoarea trupelor de grăniceri), pe el fiind desenată o flacără identică cu cea care apare pe emblema organizației din această perioadă. În partea inferioară, deasupra unei eșarfe tricolore este desenată o bornă de graniță pe care este scris „RPR” (Republica Populară Română).

Sistemul de prindere constă într-o agrafă atașată vertical pe revers sau un ac lung.

Criterii de acordare. Nu se dețin date referitoare la criteriile de acordare pentru această insignă, dar probabil că a fost acordată pionierilor membrii ai cercurilor „Prietenii grănicerilor”, celor care obțineau locuri fruntașe în concursurile pe teme grănicerești sau celor care se evidențiau în munca de sprijinire a trupelor de grăniceri. Din punct de vedere al emiterii, criteriilor de acordare și duratei de folosire estimăm că ele au fost asemănătoare cu cele ale insignei „Pionier fruntaș în PCI”.

Având în vedere că insigna se adresa doar pionierilor care aveau tangență cu trupele de grăniceri, insigna a avut o circulație mai restrânsă, fiind primită preponderent de pionierii din județele de graniță.

Modalitate de purtare. În cazul nici uneia dintre insignele prezentate pentru care au fost identificate regulamente privind normele de acordare nu se specifică modul de purtare a insignei. Acest aspect se datorează faptului că la

---

¹⁷ Îndrumări 1957, p. 10.

¹⁸ Îndrumări 1957, p. 13.

momentul respectiv Organizația Pionierilor încă nu avea constituit un sistem de distincții bine definit și reunit într-o culegere, acesta fiind reprezentat de câteva insigne acordate în funcție de diverse evenimente și concursuri. Din acest motiv, probabil că problema concretă a modului de purtare nu a fost ridicată sau nu nu i s-a acordat atenție. Totuși, având în vedere nivelul lor și faptul că în cazul tuturor celorlalte insignele pionierești din aceeași perioadă pentru care avem date despre modul de purtare se preciza că se purtau pe partea stângă a pieptului, considerăm că această regulă se aplica și în cazul insinelor care fac obiectul articolului.

În practică este posibil ca insignele să fi fost purtate după bunul plac al posesorului, aspect care reiese din perioadele ulterioare ale Organizației Pionierilor, mai bine documentate fotografic. Până în prezent nu am identificat nici un material fotografic cu pionieri care să poarte aceste insigne.

Din punct de vedere al **factorului de raritate**, insignele pe genuri de activități aferente Republicii Populare Române variază de la comun la extrem de rar. Din categoria insinelor comune face parte seria formată din „Micul naturalist”, „Micul tehnician” și „Micul turist”, care sunt foarte ușor de găsit. Pe o treaptă superioară se află insigna „Pionier fruntaș în PCI”, care este rară și din punct de vedere temporal apare o dată la unu-doi ani, urmată de insigna „Pionier fruntaș prieten al grănicerilor”, care este foarte rară. Insigna „Tânăr naturalist” poate fi considerată extrem de rară.

O analiză cantitativă (statistică) a frecvenței cu care sunt întâlnite insignele în prezent, arată destul de clar că insigna „Tânăr naturalist” a fost acordată unui număr redus de pionieri, ca urmare a caracterului său „experimental” (prima insignă de acest tip emisă) și a faptului că în perioada respectivă apartenența la cercurile pionierești încă nu constituia un fenomen de masă. Un alt factor care contribuie la raritatea sa este intervalul scurt în care a fost utilizată și intervalul temporal destul de mare scurs de atunci.

Estimăm că insignele „Pionier fruntaș în PCI” și „Pionier fruntaș prieten al grănicerilor” au avut din punct de vedere proporțional aceeași frecvență de acordare, dar diferența la nivelul factorului de raritate se explică prin faptul că cea de-a doua nu a fost utilizată la nivelul întregii țări, ci doar în județele de graniță, astfel încât nu a fost accesibilă tuturor pionierilor. Această diferență se va menține pe întreaga existență a Organizației Pionierilor, fiind vizibilă și în cazul insinelor care le-au înlocuit. De asemenea, aceste două insigne au avut un caracter destul de elitist din punct de vedere al criteriilor și frecvenței acordării. Totuși, deși nu au fost acordate pe scară largă, ele sunt mai ușor de găsit, fiind mai recente.

În ceea ce privește insignele „Micul naturalist”, „Micul tehnician” și „Micul turist”, ușurința cu care pot fi găsite arată că ele au avut un caracter de masă.

BIBLIOGRAFIE / BIBLIOGRAPHY

- Carnetul 1956   *Carnetului tânărului turist*, broșură editată de *Scânteia tineretului*, 1956, Întreprinderea poligrafică nr. 1.
- Concursurile 1958   *Concursurile tradiționale ale Organizației de Pionieri*, Atelierele Grafice nr. 4, București, 1958.
- Cutezătorii   *Cutezătorii*. Revistă editată de Consiliul Național al Organizației Pionierilor, 190, 1971 (an V) (Proiect privind statutul unităților și detașamentelor de pionieri din Republica Socialistă Română).
- Instrucțiuni 1963   *Instrucțiuni cu privire la acordarea distincțiilor pionierești*, editată de Comitetul Central al Uniunii Tineretului Muncitor, București, 1963.
- Îndrumări 1957   *Îndrumări privind organizarea și activitatea cercurilor de pionieri și școlari „prieteni ai păzii contra incendiilor” denumite, în scop de stimulare, formații de pionieri P.C.I. (F.P.P.C.I.)*, Întreprinderea poligrafică din Orașul Stalin, 1957.
- Regulamentul 1959   Regulamentul Organizației de Pionieri din Republica Populară Română, editat de Comitetul Central al Uniunii Tineretului Muncitor, Atelierele grafice nr. 4, 1959.
- Regulamentul 1964   *Regulamentul Organizației de Pionieri din Republica Populară Română*, editat de Comitetul Central al Uniunii Tineretului Muncitor, București, 1964;
- Tabără 2011   Radu Tabără, *Evoluția insignei Organizației Pionierilor din România (1949-1989)*, în: *Buridava*, IX, 2011.
- Tabără 2012a   Radu Tabără, *Symbolistica insinelor de apartenență la Organizația Pionierilor din România (1949-1989)*, în: *Jurnal insignografic*, 11, 2012.
- Tabără 2012b   Radu Tabără, *Medaliile și plachetele Organizației Pionierilor din Republica Socialistă Româna*, în: Cl. Munteanu (coord.), *Monedă și comerț în Sud-Estul Europei*, IV, Sibiu, 2012.

LISTA ILUSTRĂȚILOR / ILLUSTRATION LIST¹⁹

- Fig. 1 – Insigna „Tânăr naturalist”²⁰.
- Fig. 1 – The „Young naturalist” insignia.
- Fig. 2-3 – Insigna „Micul naturalist” în varianta cu și fără stemă stilizată pe drapel.
- Fig. 2-3 – „The Little Naturalist” insignia with its two types (with and without the stylized coat of arm of Romania on the flag).
- Fig. 4 – Insigna „Micul naturalist” (varianta sovietică).
- Fig. 4 – The Soviet equivalent of the „The Little Naturalist” insignia.
- Fig. 5 – Insigna „Micul tehnician”.
- Fig. 5 – „The Little Technician” insignia.
- Fig. 6 – Insigna „Micul turist” (varianta corectă).
- Fig. 6 – „The Little Tourist” insignia (the correct type).
- Fig. 7 – Insigna „Micul turist” (varianta cu culori greșite).
- Fig. 7 – „The Little Tourist” insignia (wrong colors).
- Fig. 8 – Insigna „Micul turist” (varianta sovietică).
- Fig. 8 – The Soviet equivalent of the „The Little Tourist” insignia.
- Fig. 9 – Insigna „Pionier fruntaș în PCI”.
- Fig. 9 – “Chief pioneer in the prevention of fires” insignia.
- Fig. 10 – Insigna „Pionier fruntaș prieten al pompierilor”.
- Fig. 10 – “Chief friend of the border guards pioneer” insignia.
- Fig. 11 – Diplomă asociată cu insigna „Tânăr naturalist”.

¹⁹ Toate insignele și medaliile sunt prezentate la scara 1:1.

²⁰ Piesele redată în fig. 1, 11 și 12 fac parte din colecția domnului Iulian Lipovanu.

Fig. 11 – The diploma that might have accompanied the “The Young Naturalist” insignia.

Fig. 12 – Diploma care poate fi asociată cu insignele „Micul naturalist”, „Micul tehnician” și „Micul turist”.

Fig. 12 – The diploma that might have accompanied the insignias „The Little Naturalist”, „The Little Technician”, and „The Little Tourist”.

Fig. 13 – Coperta și prima pagină din *Carnetului tânărului turist*.

Fig. 13 – The cover and the first page of the “The Young Tourist’s Notebook”.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013
 Insignele pe genuri de activități emise de organizația pionierilor
 în perioada Republicii Populare Române

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

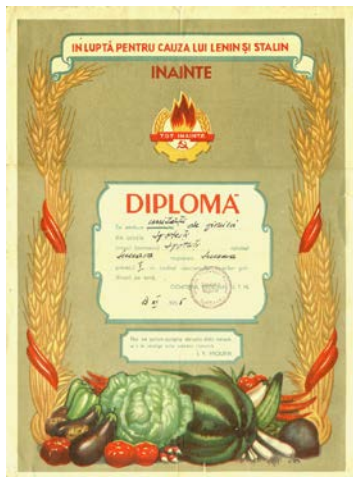
Fig. 8

Fig. 9

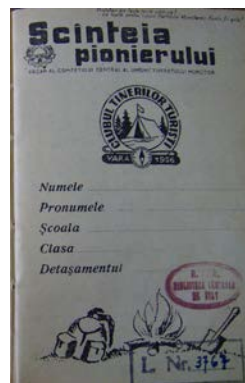
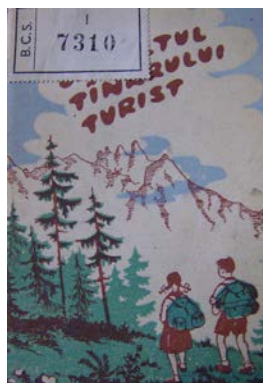
Fig. 10

Fig. 11

Fig. 12

Fig. 13

**INSIGNELE ȘI MEDALIILE PENTRU CADRE EMISE DE ORGANIZAȚIA PIONIERILOR
DIN ROMÂNIA (1949-1989)**

RADU TABĂRĂ
radutabara@yahoo.com

***Key-words:** communist children and youth organizations, Pioneer's Organisation, Socialist Republic of Romania, pioneer's insignia, exnumia/phaleristics.*

***Abstract:** apart from the insignia and medals dedicated to the pioneers, the Pioneers' Organization of Romania has also issued some insignias for the instructors that trained the pioneers. They are relatively few in number, because they had more of a symbolic function, and were not intended to reward the instructors (this was done using the higher insignias or medals and orders of the national system of decorations). These types of insignias can be divided in categories: insignias intended to reward/acknowledge the outstanding results in the field of work, and rank insignias meant to show the position occupied by their wearer in the hierarchy of the Organisation.*

Considerații introductive

Organizația Pionierilor a emis de-a lungul existenței sale, pe lângă insignele dedicate pionierilor și o serie de piese destinate cadrelor care lucrau cu aceștia. Insignele și medaliile adresate cadrelor au avut, însă, o pondere redusă în totalul insinelor pionierești, în perioada Republicii Populare Române, de exemplu, fiind emisă o singură piesă. Deși după 1966 situația a cunoscut o îmbunătățire, numărul insinelor de acest gen a rămas redus. În pofida numărului mic, există și cazuri în care datarea exactă ridică unele probleme. De asemenea, există și unele situații în care nici criteriile de acordare sau destinația exactă nu sunt clare.

Numărul redus al insinelor destinate cadrelor a fost o consecință a faptului că ele au avut o utilitate redusă la nivelul adulților (ca stimulente sau piese decorative). Din acest motiv Organizația Pionierilor și-a concentrat atenția spre emiterea de insigne și medalii destinate pionierilor, pentru care reprezentau unul dintre cele mai importante și apreciate mijloace de stimulare și recompensare.

Insignele acordate cadrelor care lucrau cu pionierii pot fi împărțite în două categorii: insigne care indicau o funcție deținută de purtător în ierarhia Organizației și insigne cu rol de recunoaștere a meritelor în activitatea cu pionierii. Majoritatea insinelor care fac obiectul prezentului articol sunt insigne de funcție, cele cu rol de recompensă fiind emise în număr mic. O explicație pentru această situație este faptul că autoritățile și conducerea organizației nu au

considerat necesară și utilă emiterea unor piese cu rol de recompensă, având în vedere că instructorii și celelalte cadre puteau fi recompensate cu numeroase alte insigne (ex. cele din categoria „fruntaș” sau „evidențiat”), sau ordine și medalii aparținând sistemului național de decorații (ex. Medalia și Ordinul Muncii). Din acest motiv nu a fost nevoie ca Organizația Pionierilor să emită mai mult decât niște piese cu valoare simbolică.

Un aspect interesant este că prima piesă emisă pentru cadrele care lucrau cu pionierii (Instructor fruntaș - fig. 1) a făcut parte din categoria celor prin care se urmărea recunoașterea și recompensarea rezultatelor bune în activitate. Cu toate acestea, ea nu a fost urmată de altele, rămânând singura insignă emisă pentru cadre în perioada Republicii Populare Române. După proclamarea Republicii Socialiste România a fost emisă o singură medalie care avea scopul declarat de a recunoaște meritele în activitatea cu pionierii, aceasta fiind „Distins cu diploma de onoare a Consiliului Național al Organizației Pionierilor”. Totuși, în cazul său trebuie să menționăm că ea nu a fost utilizată exclusiv pentru cadre, având și rolul ceremonial de cea mai înaltă distincție a Organizației Pionierilor, care a fost acordată și unor personalități autohtone sau străine, care au avut o implicare mai mult sau mai puțin semnificativă în viața organizației. De asemenea, medalia putea fi acordată și unităților de pionieri, iar ulterior criteriile de eligibilitate îi includeau și pe pionierii cu rezultate excepționale (deși până în prezent nu cunoaștem nici un astfel de caz). În acest context, deși cadrele care lucrau cu pionierii

au constituit majoritatea celor care au primit distincția, nu putem spune că ea le-a fost strict dedicată sau concepută pentru a le recunoaște meritele. Totuși, luând în considerare criteriile de acordare și modul concret de folosire, considerăm că medalia poate fi inclusă în categoria distincțiilor acordate cadrelor.

Existența insinelor de funcție a avut mai mult un rol decorativ, specific perioadei comuniste, și mai puțin practic, având în vedere că în majoritatea cazurilor (cu excepția instructorilor UTC), locul deținut în ierarhia organizației era deja marcat printr-un sistem de șnururi (egileți) și romburi purtate pe epoleții uniformei. Un alt aspect care se evidențiază în cazul sistemului de însemne de grad folosite pentru cadrele Organizației Pionierilor este că acesta era destul de greoi, funcția fiind redată printr-o combinație de trei elemente: insignă, șnururi și romburi), poziția exactă fiind dată de culoarea acestor însemne. Comparativ cu alte instituții care foloseau însemne de grad în perioada comunistă (armată, miliție, CFR etc.), unde ierarhia era redată printr-un sistem mult mai simplu și logic (numărul și mărimea trelor sau a stelelor), sistemul pionieresc presupunea memorarea combinațiilor de culori folosite în cazul celor trei elemente (cu atât mai mult că toate cele trei elemente erau purtate simultan și zilnic la uniformă). De asemenea, este evident că pentru indicarea funcției ar fi fost suficientă folosirea unui singur element, nu trei. Motivul pentru care a fost aleasă această soluție nu ne este cunoscut. Un rezultat probabil al acestei situații este că cea mai mare parte a pionierilor (și posibil chiar a cadrelor) cunoșteau pozițiile deținute în ierarhie în funcție de persoană și nu de însemnele pe care aceasta le purta. Cercetările efectuate în domeniul insinelor pionierești prin metoda anchetării informatorilor au dovedit că cea mai mare parte a cadrelor și pionierilor nu acordau atenție și nu cunoșteau criteriile de acordare ale insinelor, medaliilor și însemnelor pionierești.

O descriere scurtă a șnururilor și romburilor de funcție folosite la nivelul Organizației Pionierilor este abordată pe scurt la secțiunea dedicată insinei-ecuson „Tot înainte”, urmând ca o descriere detaliată a uniformelor folosite la nivelul Organizației Pionierilor să facă obiectul unui articol distinct.

Insignele purtate de cadrele care lucrau cu pionierii.

A. Insignele acordate ca recompensă pentru activitatea desfășurată.

1. Insigna „Instructor fruntaș”.

Caracteristici tehnice: L = 2,3, l = 2,9.

Emitent: Comitetul Central al Uniunii Tineretului Muncitor.

Atelier: IPMS Arad.

Interval de acordare: 1955 (?) - nu mai târziu de 1966.

Material: alamă cu email cald.

Descriere: insigna (fig. 1) are formă ovală. În partea de jos este reprezentat steagul României sub formă de eșarfă, de pe care pornește pe fiecare parte câte o ramură de lauri aurie. În partea de sus, pe o bandă albă care urmează conturul insinei este scris cu majuscule „INSTRUCTOR FUNTAȘ”. În interior, pe fond albastru deschis, este desenată o flacără roșie, identică cu cea de pe insigna organizației folosită în această perioadă.

Criterii de acordare. Inițial, insigna era acordată instructorilor de pionieri care participau la lucrările pe țară ale „Consfătuirii instructorilor fruntași”, organizată în baza rezoluției celui de-al II-lea Congres al UTM, în scopul îmbunătățirii muncii cu pionierii¹. Lucrările erau pregătite de CC al UTM. În acest context putem trage concluzia că insigna reprezenta un mod de recunoaștere, dar și de stimulare a meritelor instructorilor.

Ulterior, este posibil ca insigna să fi fost acordată și altor instructori care se remarcă în activitatea cu pionierii, chiar dacă nu participau la consfătuire.

Modalitate de purtare: pe partea stângă a pieptului.

Insigna se remarcă prin faptul că a fost prima emisă pentru cadrele care lucrau cu pionierii, dar și singura din toată perioada RPR.

2. Medalia „Distins cu diploma de onoare a Consiliului Național al Organizației Pionierilor”.

Caracteristici tehnice: disc: L = 2,7 cm, l = 2,1 cm; bareta L = 2 cm, l = 1 cm.

Emitent: Consiliul Național al Organizației Pionierilor.

Atelier: Monetăria Statului.

Interval de acordare: 1969 (?)² – 1989.

¹ Lucrările 1957.

² Medalia nu este menționată în Regulamentul privind distincțiile pionierești din 1968, dar începe să fie menționată în revista „Cutezători” în anul 1969, iar în 1970 apar și primele fotografii cu persoane care o poartă, de obicei personalități autohtone sau din străinătate. În acest context putem concluziona că medalia „Distins cu diploma de onoare

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013
Insignele și medaliile pentru cadre emise de Organizația Pionierilor
din România (1949-1989)

Material: alamă cu email cald peste care a fost aplicată o foiță subțire de lac, iar emblema Organizației Pionierilor este din alamă vopsită și plastifiată.

Descriere. Medalia (fig. 2) are forma unui pentagon de culoare grenă cu vârful îndreptat în jos. Cele două laturi inferioare sunt mărginite de două ramuri aurii de lauri. Pe mijlocul distincției este aplicată emblema Organizației Pionierilor, model 1966-1989. Bareta are formă dreptunghiulară și culoare grenă. Pe aceasta este scris pe patru rânduri cu majuscule aurii textul „DISTINS / CU DIPLOMA / DE ONOARE”. Medalia apare în două variante, diferența constând în dimensiunea literelor cu care este scris textul (fig. 3).

Sistemul de prindere constă într-o agrafă atașată orizontal pe reversul baretei.

Criterii de acordare³. Medalia se acorda însoțită de o diplomă (fig. 17) comandanților-instructori, instructorilor uteciști, conducătorilor de cercuri și formații pionierești și activiștilor organizației care au obținut rezultate deosebite timp de mai mulți ani în activitatea de educare comunistă, patriotică, revoluționară și formare multilaterală a pionierilor, școlărilor și șoimilor patriei.

În mod excepțional medalia putea fi acordată: unor unități de pionieri și case ale pionierilor și șoimilor patriei; cercurilor tehnico-aplicative; formațiilor și ansamblurilor cultural-artistice sau sportiv-turistice din școli sau casele pionierilor și șoimilor patriei; întreprinderilor economice și unităților socialiste din agricultură; Consiliilor Organizației Pionierilor.

Criteriile de acordare au fost menținute pe toată perioada de existență a medaliei. Singura modificare a fost adăugarea la o dată ulterioară a unei noi prevederi, referitoare la faptul că în mod excepțional medalia putea fi acordată și pionierilor care au obținut diploma și medalia „Meritul pionieresc”, care aveau rezultate deosebite de valoroase în domeniul activităților tehnico-științifice, cultural-artistice și sportive sau care săvârșeau fapte deosebite de cucerire și eroism⁴. Nu deținem date care să ateste că medalia a fost acordată vreunui pionier.

Propunerile de acordare a Medaliei „Distins cu diploma de onoare a Consiliului

Național al Organizației Pionierilor” erau făcute de consiliile birourilor județene (al Municipiului București) ale Organizației Pionierilor și aprobate de Biroul Consiliului Național al Organizației Pionierilor. Înmânarea distincției se făcea anual, în cadru festiv, de un membru al Consiliului Național al Organizației Pionierilor⁵.

Modalitate de purtare: pe partea dreaptă a pieptului.

B. Insigne de funcție.

1. Insigna „Pionier comandant”.

Caracteristici tehnice: L = 2,1 cm, l = 1,8 cm varianta plastifiată; L = 2,75 cm, l = 2,38 cm varianta cu email cald (fig. 6).

Emitent: Consiliul Național al Organizației Pionierilor.

Atelier: Monetăria Statului.

Interval de acordare: 1968 – 1989.

Material: alamă plastifiată.

Descriere: insigna are formă ovală, reprezentând insigna Organizației Pionierilor (model 1966-1989) înconjurată de litera „C” (de la comandant) roșie (fig. 4) sau albastră (fig. 5 și 6). Spațiul dintre litera „C” și insigna organizației este alb. Sistemul de prindere constă într-o agrafă atașată pe revers. Până în prezent nu am identificat o insignă din email cald cu litera „C” de culoare roșie, însă existența sa este plauzibilă.

Regulamentul privind portul uniformei de către cadrele care lucrau cu pionierii prevedea că și comandanții de pionieri (comandanții de detașament și unitate) purtau această insignă pe beretă. În cazul lor regulamentul nu prevedea ce culoare trebuie să aibă litera „C”⁶.

Intervalul de folosire al insignei „Pionier comandant” de către pionieri este dificil de evaluat. Este posibil ca ea să fi fost utilizată de pionieri până în 1976, când pentru a indica funcțiile deținute în cadrul organizației, au fost introduse șnururile. În acest context, utilizarea sa ulterioară ar fi fost inutilă și redundantă. De asemenea, insigna nu este menționată în niciun regulament privind insignele și distincțiile pionierești emis după 1976. Problemele privind datarea sa apar ca urmare a faptului că insigna este încă purtată de pionieri în unele materiale fotografice la mai mulți ani după 1976⁷. Totuși, nu este exclus ca în cazul respectiv, fiind vorba despre un album aniversar, la întocmirea sa să fi

^a Consiliului Național al Organizației Pionierilor” a fost instituită în anul 1969.

³ Regulamentul 1976, p. 66.

⁴ Însemnele 1989, p. 16.

⁵ Regulamentul 1976, p. 66.

⁶ HCM. 820/1970, art. 5, lit. a).

⁷ Tovarășului 1984.

fost utilizate și fotografiile mai vechi. Nu este exclus ca pionierii care dețineau astfel de insigne în momentul apariției șnururilor, să le fi păstrat și purtat în continuare. Cadre au continuat să poarte insigna la bască până în 1989.

Din punct de vedere temporal, insignele confecționate cu email cald sunt mai vechi, însă nu deținem date exacte referitoare la utilitatea lor, sau motivul pentru care sunt atât de rare.

Modalitate de purtare: Pe partea stângă a pieptului. Insignele purtate de cadre pe beretă erau așezate în partea din față a acesteia, pe axul central al feței.

Insigna nu a fost folosită doar de cadre, ci și de pionieri pentru a marca funcția deținută (albastru comandant de grupă și roșu comandant de detașament). Din acest motiv considerăm că în cazul acestei insigne putem vorbi de o adaptare/refolosire a unei insigne deja existente. Diferența între piesele pentru pionieri și cele ale cadrelor nu era dată de aspect, ci de modul de purtare: pe piept de pionieri și pe bască de instructori). Menționăm că insignele purtate de instructori erau metalice, iar cele destinate activiștilor brodate⁸.

2. Insigna „Comandant instructor” (I).

Caracteristici tehnice: disc: L = 3 cm, l = 3 cm; bareta L = 3,3 cm, l = 1,7 cm.

Emitent: Consiliul Național al Organizației Pionierilor.

Atelier: Monetăria Statului.

Interval de acordare: 1976 (?) – 1989.

Material: alamă vopsită și plastifiată.

Descriere: insigna (fig. 7) are formă pătrată, dar este agățată de bareta la unul dintre colțuri, astfel încât este sugerată forma unui romb. Suprafața interioară este roșie, iar în centru este desenată insigna Organizației Pionierilor (modelul 1966-1989), în jurul căreia se află un spațiu liber rotund, lat de 3 mm, de la care pornesc numeroase raze spre margini.

Bareta are forma unei cărți deschise cu pagini albe înconjurată de o cunună bogată de lauri. Pe filele cărții scrie cu majuscule, pe două rânduri, „COMANDANT / INSTRUCTOR”.

Sistemul de prindere constă într-o agrafă atașată pe reversul baretei.

Criterii de acordare. Insigna era purtată de:

- comandanții instructori de detașamente;
- comandanții-instructori de unități;

- directorii caselor pionierilor și șoimilor patriei⁹.

Modalitate de purtare: pe partea stângă a uniformei, centrat și deasupra buzunarului superior. Simbolurile funcției de comandant-instructor mai includeau un șnur grena împletit (pentru cei de detașamente) sau alb-argintiu împletit (pentru cei de unități și directorii caselor pionierilor și șoimilor patriei) alături de romburi albe pe epoleți.

3. Insigna „Comandant instructor” II (?).

Caracteristici tehnice: L = 3 cm, l = 3 cm.

Emitent: Consiliul Național al Organizației Pionierilor.

Atelier: Monetăria Statului.

Interval de acordare: (?).

Material: alamă vopsită și plastifiată.

Descriere: insigna (fig. 8) are formă pătrată, dar este orientată astfel încât sugerează forma unui romb. Suprafața interioară este aurie (culoarea alamei nevopsite), iar în centru este desenată insigna Organizației Pionierilor, model 1966-1989, în jurul căreia este un spațiu rotund lat de 3 mm, de culoare albastru-verzui, de la care pornesc numeroase raze spre margini. Insigna apare și într-o variantă în care întregul fundal este albastru-verzui (fig. 9).

Criterii de acordare. Nu se dețin date certe, dar asemănarea cu insigna „Comandant instructor” ne face să luăm în considerare posibilitatea ca ea să fi reprezentat o variantă a sa. În această eventualitate, criteriile de acordare ar fi fost similare cu cele pentru „Comandant instructor”.

Nu putem exclude posibilitatea ca insigna să fi avut un alt rol, iar cele două distincții să fi circulat în paralel.

4. Insigna „Instructor UTC”.

Caracteristici tehnice: disc: L = 3 cm, l = 3 cm; bareta L = 3,3 cm, l = 1,7 cm.

Emitent: Consiliul Național al Organizației Pionierilor.

Atelier: Monetăria Statului.

Interval de acordare: 1976 (?) – 1989.

Material: alamă vopsită și plastifiată.

Descriere: insigna (fig. 10) este similară celei de „Comandant-instructor”, singurele diferențe fiind că filele cărții, care reprezintă bareta, sunt roșii, iar textul a fost înlocuit cu cel de

⁸ Regulamentul HCM nr. 820/1970, art. 4, lit. a).

⁹ Însemnele 1989, p. 5; Regulamentul 1976, p. 48.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013
Insignele și medaliile pentru cadre emise de Organizația Pionierilor
din România (1949-1989)

„INSTRUCTOR / UTC”, scris tot pe două rânduri.

Criterii de acordare. Insigna era purtată de toți instructorii uteciști din școli¹⁰.

Modalitate de purtare: pe partea stângă a uniformei, centrat și deasupra buzunarului superior.

Instructorii UTC aveau rolul de a ajuta comandantii-instructori ai detașamentelor și unităților pionierești, fiind aleși de organizațiile UTC și asociațiile studenților comuniști la solicitarea consiliilor Organizației Pionierilor adresate comitetelor municipale, orașenești și comunale ale UTC și consiliilor Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști (UASC). Instructorii UTC erau recrutați la începutul fiecărui an școlar, în principal din rândul elevilor din clasele mai mari sau din rândul tinerilor muncitori, maiștrii, tehnicieni, ingineri, țărani etc.¹¹ Din rândul studenților puteau fi recrutați doar instructori-uteciști pentru a sprijini activitatea cercurilor pionierești.

Oficial, pentru a deveni instructori-uteciști, candidații trebuiau să îndeplinească o serie de criterii, printre care: să aibă rezultate bune la muncă și învățatură și experiență în activitate; să fie bine pregătiți din punct de vedere politico-ideologic și cultural; să se bucure de prestigiu și autoritate în colectivele din care făceau parte și să aibă o comportare moral-civică exemplară; să aibă aptitudini și preocupări pentru diferitele domenii de activitate (tehnică, științifică, cultural-artistică, de pregătire pentru apărarea patriei, sportivă, turistică, sanitară etc.); să fi avut sarcini pe linie de pionieri, ca excepție putând fi numiți și tineri cu rezultate deosebite în muncă, care nu au îndeplinit sarcini pe linie de pionieri; să nu fie, de regulă, membri ai organelor alese ale UTC și Asociației Studenților Comuniști (ASC). Selecționarea instructorilor din unitățile economice din industrie și agricultură se realiza astfel încât, pe cât posibil, aceștia să facă parte din unitățile care patronau școlile respective, dar la repartizarea pe școli se ținea cont și de zona în care locuiau¹².

Încetarea calității de instructor-utecist avea loc odată cu încetarea calității de membru al UTC. Pentru a se asigura o anumită continuitate a activității, se urmărea ca instructorii să își desfășoare activitatea în cadrul aceleiași

detașament de la clasa a V-a până la clasa a VIII-a. La încheierea activității detașamentului de pionieri pe lângă care activa, instructorul putea primi un alt detașament sau putea fi mutat la o altă unitate. În general, se recomanda ca instructorii-uteciști din rândul altor categorii decât elevii să nu depășească la recrutare vârsta de 22 ani.

Principalele atribuții ale instructorilor-uteciști erau: să acorde ajutor activului pionieresc în organizarea și desfășurarea activității; împreună cu comandantii-instructori să inițieze și organizeze acțiuni comune cu organizațiile UTC, ASC și alte unități de pionieri, vizite la unități industriale și agricole, întâlniri cu muncitori fruntași, cadre de specialitate și conducători ai unor întreprinderi economice; să ia parte la activitățile pionierești din unități și detașamente, la adunările detașamentelor de pionieri și la ședințele consiliilor comandantilor instructori; prin experiența și exemplul lor să contribuie la procesul de educare și formare comunistă a pionierilor, de cultivare în rândul acestora a spiritului revoluționar și a le acorda sprijin în activitatea de pregătire pentru a deveni membri ai UTC¹³.

Instructorii-uteciști erau repartizați câte unu sau doi pe lângă detașamentele și unitățile de pionieri de către comitetele sau birourile UTC și consiliile ASC în colaborare cu consiliile comandantilor instructori. Programul lor de lucru era stabilit de comun acord între organele UTC și consiliile comandantilor-instructori. În exercitarea atribuțiilor instructorii-uteciști se subordonau consiliilor comandantilor-instructori din școli și răspundeau în fața organizației UTC (ASC) care îi desemnase.

Pregătirea instructorilor-uteciști se realiza la nivelul comunelor, orașelor și municipiilor de consiliile Organizației Pionierilor și comitetele UTC, odată cu instruirea comandantilor-instructori. În funcție de posibilități, pe perioada vacanțelor, în taberele de instruire și odihnă ale pionierilor puteau participa și instructori-uteciști. Fondurile pentru instruire erau asigurate de Organizația Pionierilor¹⁴.

Instructorii-uteciști care obțineau rezultate deosebite în activitatea desfășurată erau stimulați de organele UTC (ASC) prin: evidențierea în adunările generale ale organizațiilor UTC (ASC), popularizare la panourile de onoare, în presă, la emisiunile de radio și televiziune pentru tineret și

---

¹⁰ Însemnele 1989, p. 4.

¹¹ Culegere 1986, p. 89.

¹² Culegere 1986, p. 90.

---

¹³ Culegere 1986, p. 91.

¹⁴ Culegere 1986, p. 92.

copii, trimiterea în tabere și excursii, acordarea de diplome de onoare ale UTC, UASCR și Organizației Pionierilor. Instructorii care nu își îndeplineau sarcinile erau discutați în adunările generale ale organizațiilor UTC (ASC), la solicitarea consiliilor comandanților instructori¹⁵.

5. Insigna-ecuson „Tot înainte” pentru cadrele din conducerea Organizației Pionierilor din Republica Socialistă România.

Caracteristici tehnice: l = 3 cm, L = 4,4 cm.

Emitent: Consiliul Național al Organizației Pionierilor.

Atelier: Monetăria Statului.

Interval de acordare: 1976-1989.

Material: alamă vopsită și plastifiată.

Descriere: insigna are forma unui dreptunghi așezat în poziție verticală și latura inferioară ușor rotunjită. În mijloc este aplicată o emblemă a Organizației Pionierilor model 1966-1989 (a cărei dimensiune poate varia, a se vedea fig. 11 și 12), sub care este scris cu majuscule aurii „TOT ÎNAINTE”. Sub latura inferioară sunt reprezentate două ramuri de laur.

Culoarea fondului era diferită în funcție de locul ocupat de purtător în ierarhia organizației¹⁶:

- grenă (fig. 11 și 12), pentru președinții consiliilor comunale, orașenești și municipale (de sector) și de activiștii consiliilor municipale și județene ale Organizației Pionierilor;

- bleu (fig. 13), pentru președinții consiliilor județene (al municipiului București) ale Organizației Pionierilor (în practică, de cele mai multe ori insigna avea o culoare albastru-verzui);

- albastru (fig. 14), pentru activiștii Consiliului Național al Organizației Pionierilor (în practică, de cele mai multe ori insigna avea o culoare verde închis);

- alb, pentru șefii comisiilor Consiliului Național al Organizației Pionierilor (fig. 15);

- alb-crem, pentru vicepreședinții Consiliului Național al Organizației Pionierilor (fig. 16);

- auriu, pentru președintele Consiliului Național al Organizației Pionierilor (fig. 17).

Ca urmare a procesului de producție, care așa cum am mai arătat, nu acorda o atenție prea mare respectării cu strictețe a culorilor, diferențierea, sau încadrarea unora dintre insigne este dificilă. Pentru comparație, am redat atât imaginile unor insigne luate dintr-un material de

prezentare (fig. 15, 16 și 17¹⁷), cât și cele întâlnite în practică. Astfel, în cazul insinelor din fig. 7 și 8, luând în considerare doar culoarea, este dificil de precizat dacă ele au fost produse ca reprezentând insigna-ecuson de culoare aurie (purtată de președintele Consiliului Național al Organizației Pionierilor) sau culoare alb-crem (afereantă vicepreședinților Consiliului Național al Organizației Pionierilor).

Un alt aspect care creează confuzie este culoarea chenarului din jurul celor două insigne și faptul că nu știm dacă acesta avea vreo semnificație și dacă ea a și fost respectată pe durata producției, sau dacă o insignă de același grad putea să apară cu două chenare diferite (în acest caz, insignele din fig. 18 și 19 ar fi două variante, nu două grade distincte). Pentru a complica lucrurile și mai mult, în materialul de prezentare, toate insignele apar ca fiind încadrate de un chenar alb, cu excepția celei albe, care are chenar grenă (fig. 15), și a celei alb-crem, care are chenar albastru (fig. 16). După cum se poate observa, cele două chenare sunt identice cu cele pe care le au insignele din fig. 18 și 19 (deci, există și posibilitatea ca cele două, deși au culoare galben-aurie, să reprezinte variantele albă, respectiv alb-crem ale insignei-ecuson). Din fig. 20, insigna președinților Consiliului Național al Organizației Pionierilor pare a avea chenarul de culoare albă, dar rezoluția fotografiei apărută în revista „Cutezătorii” nu permite un studiu foarte exact.

Modalitate de purtare: pe partea stângă a pieptului. Persoanele care îndeplineau mai multe funcții în cadrul organizației purtau doar insigna care atesta funcția cea mai înaltă¹⁸. Insignele erau purtate împreună cu șnururile și romburile aferente funcției.

Pentru clarificare considerăm util să abordăm pe scurt și problema șnururilor și romburilor. Astfel, din punct de vedere constructiv, șnururile pot fi împărțite în împletite și neîmpletite, funcția deținută fiind redată prin culoarea sau combinațiile de culori folosite. Șnururile împletite erau realizate din două fire inegale ca lungime, fiind constituite, în ordine, din următoarele segmente: o buclă pentru prinderea de epolet (aproximativ 11 cm); partea împletită (20 cm); după partea împletită se bifurcă într-o buclă pentru agățat de nasturele buzunarului de la piept (9,5 cm) și capetele celor două fire împletite (unul de 7 cm, celălalt de 10 cm), care se terminau cu

¹⁵ Culegere 1986, p. 93.

¹⁶ Regulamentul 1976, p. 49sq.; Însemnele 1989, p. 6sqq.

¹⁷ Însemnele 1989, p. 7sq.

¹⁸ Regulamentul 1976, p. 50.

două ghinde (cu lungimea de 2,5 cm și diametrul maxim de 2 cm).

Șnururile din două culori se realizau prin combinarea a două fire de culoare diferită. Nu deținem date despre modul concret de realizare al șnururilor neîmpletite (nu am întâlnit încă un astfel de șnur), dar probabil că acestea erau realizate tot din două fire înnodate după segmentul dedicat prinderii de epolet și înaintea celui pentru prinderea de nasturul buzunarului. Ghindele erau făcute dintr-o bază de plastic îmbrăcată cu fire textile de culoarea șnurului. Șnururile se purtau pe partea stângă, agățate de epolet cu un capăt și de nasturele buzunarului de la piept

Mai jos redăm o listă ierarhică a funcțiilor și șnururilor asociate cadrelor care lucrau cu pionierii:

1. comandanții instructori de detașament – șnur împletit grenă;

2. comandanții instructori de unități și directorii caselor pionierilor și șoimilor patriei – șnur împletit alb-argintiu (în practică, șnururile au culoare albă, fără elemente argintii);

3. președinții consiliilor comunale, orașenești și municipale (de sector) ale Organizației Pionierilor și activiștii consiliilor municipale și județene ale Organizației Pionierilor – șnur alb-grenă împletit;

4. președinții consiliilor județene (al municipiului București) ale Organizației Pionierilor și activiștii Consiliului Național al Organizației Pionierilor – șnur alb-albastru împletit;

5. șefii comisiilor Consiliului Național al Organizației Pionierilor – șnur alb-albastru neîmpletit;

6. vicepreședinții Consiliului Național al Organizației Pionierilor – șnur alb-argintiu neîmpletit;

7. președintele Consiliului Național al Organizației Pionierilor – șnur auriu neîmpletit.

Pentru exemplificare redăm desenele a două șnururi, unul alb-albastru împletit (fig. 21) și unul alb-albastru neîmpletit (fig. 22).

Romburile pentru cadrele care lucrau cu pionierii au fost confecționate din aluminiu sau alamă, iar sistemul de prindere constă în două piciorușe din alamă (inclusiv la cele din aluminiu) atașate pe revers. În cazul cadrelor care lucrau cu pionierii, romburile constituiau una dintre modalitățile prin care era evidențiată funcția deținută, în funcție de culoarea sau modelul său. Romburile se purtau pe ambii epoletii ai

vestonului. Mai jos redăm o listă ierarhică a romburilor purtate de cadre:

1. comandanții instructori de detașament; comandanții instructori de unități și directorii caselor pionierilor și șoimilor patriei – romburi albe;

2. președinții consiliilor comunale, orașenești și municipale (de sector) ale Organizației Pionierilor și activiștii consiliilor municipale și județene ale Organizației Pionierilor – romburi grenă traversate de o dungă albă (de multe ori aurie în practică);

3. președinții consiliilor județene (al municipiului București) ale Organizației Pionierilor – romburi albastre traversate pe lățime de o dungă albă;

4. activiștii Consiliului Național al Organizației Pionierilor – romburi grenă cu un chenar alb pe margini;

5. șefii comisiilor Consiliului Național al Organizației Pionierilor – romburi albastre;

6. vicepreședinții Consiliului Național al Organizației Pionierilor – romburi argintii;

7. președintele Consiliului Național al Organizației Pionierilor – romburi aurii.

Pentru exemplificare redăm imaginea unui romb aferent funcției de președinte al consiliilor comunale, orașenești sau municipale ale organizației (fig. 23).

Concluzii

Din punct de vedere statistic, Organizația Pionierilor din România a emis de-a lungul existenței sale opt piese dedicate cadrelor care lucrau cu pionierii, una dintre acestea în șase variante de culori diferite (insigna-ecuson „Tot înainte”) și una în două variante (insigna de comandant/ pionier comandant), deci, un total de 13 insigne și medalii. Dintre acestea, șase au avut rolul de a marca funcția deținută de purtător și doar două de a recompensa meritele și munca depusă în activitatea cu pionierii. O singură insignă a fost emisă în perioada RPR, restul aparținând perioadei RSR.

Dintre acestea, nu toate insignele și medaliile au fost destinate exclusiv cadrelor, unele având funcție mixtă, fiind folosite în paralel de pionieri și cadre (ex. insigna „Pionier comandant”), sau și cu funcție ceremonială (Distins cu diploma de onoare a Consiliului Național al Organizației Pionierilor).

Luând în considerare factorul de raritate, cele mai comune sunt: medalia „Distins cu diploma de onoare a Consiliului Național al

Organizației Pionierilor (fig. 2), insignele plastificate de „Comandant instructor” (fig. 4 și 5) și medaliile „Comandant-instructor” (fig. 7) și „Instructor-UTC” (fig. 10), care sunt foarte ușor de găsit. Destul de greu de găsit, dar nu imposibil, sunt insignele „Instructor fruntaș” (fig. 1) și varianta grenă a insignei-ecuson „Tot înainte”

(fig. 11 și 12). Restul pieselor care fac obiectul prezentului articol sunt extrem de rare.

BIBLIOGRAFIE / BIBLIOGRAPHY

- Concluziile 1957 *Concluziile dezbaterilor pe țară a instructorilor de pionieri fruntași, expuse de tovarășul Virgil Trofin, prim-secretar al CC al UTM, în: Lucrările celei de-a III-a consfătuiri pe țară a instructorilor de pionieri fruntași (9-13 februarie 1957), editată de Comitetul Central al Uniunii Tineretului Muncitor, București, 1957.*
- Culegere 1986 *Culegere de documente care reglementează principalele aspecte ale activității organizatorice, de cadre și ale vieții interne de organizație, editată de Consiliul Național al Organizației Pionierilor, București, 1986.*
- Cutezătorii *Cutezătorii. Revistă editată de Consiliul Național al Organizației Pionierilor, 7, 1970.*
- Ghidul 1985 *Ghidul pionierului, editat de Consiliul Național al Organizației Pionierilor, București, 1985.*
- HCM nr. 820/1970 *Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 820/1970 privind uniforma pentru comandanții de pionieri și pentru activiștii Organizației Pionierilor din Republica Socialistă România, în: Buletinul Oficial, 116, 1 octombrie 1970.*
- Lucrările 1957 *Lucrările celei de-a III-a Conferințe pe țară a instructorilor de pionieri fruntași, editată de Comitetul Central al Uniunii Tineretului Muncitor, București, 1957.*
- Regulamentul HCM nr. 820/1970 *Hotărârea Consiliului de Miniștrii nr. 820/1970 privind uniforma pentru comandanții de pionieri și pentru activiștii Organizației Pionierilor din Republica Socialistă România, în: Buletinul Oficial, 116, 1 octombrie 1970.*
- Însemnele 1989 *Însemnele și distincțiile Organizației Pionierilor și ale Organizației Șoimilor Patriei, editat de Consiliul Național al Organizației Pionierilor, București, 1989.*
- Regulamentul 1968 *Regulamentul pentru acordarea distincțiilor pionierești, editat de Consiliul Național al Organizației Pionierilor, 1968.*
- Regulamentul 1976 *Regulamentul însemnelor și distincțiilor pionierești al Consiliului Național al Organizației Pionierilor, București, 1976.*
- Tabără 2011a *Radu Tabără, Evoluția insignei Organizației Pionierilor din România (1949-1989), în: Buridava, IX, 2011.*
- Tabără 2011b *Radu Tabără, Principalele distincții oferite de Organizația Pionierilor din Republica Socialistă România, în Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historica, VIII, 2011.*
- Tabără 2012 *Radu Tabără, Medaliile și plachetele Organizației Pionierilor din Republica Socialistă România, în: Cl. Munteanu (coord.), Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, IV, Sibiu, 2012.*
- Tovarășului 1984 *Tovarășului Nicolae Ceaușescu, omagiu din inimile noastre de copii la a 35-a aniversare a Organizației Pionierilor, editat de Consiliul Național al Organizației Pionierilor, București, 1984.*

ABREVIERI / ABBREVIATIONS

ASC – Asociația Studenților Comuniști;
IPMS Arad – Întreprinderea pentru Producția Mică de Stat Arad;
RPR – Republica Populară Română;
RSR – Republica Socialistă Română;
UASCR – Uniunea Asociațiilor Studenților Comuniști din România;
UTC – Uniunea Tineretului Comunist;
UTM – Uniunea Tineretului Muncitor;
CC al UTM – Comitetul Central al UTM.

LISTA ILUSTRĂȚILOR / ILLUSTRATION LIST¹⁹

- Fig. 1 – Insigna „Instructor fruntaș”.
- Fig. 1 – „Proficient instructor” insignia.
- Fig. 2 – Medalia „Distins cu diploma de onoare a Consiliului Național al Organizației Pionierilor”.
- Fig. 2 – „Distinguished with the Honorary diploma of the National Council of the Pioneers’ Organization” medal.
- Fig. 3 – Detaliu cu cele două variante de scris ale baretei.
- Fig. 3 – A detailed view of the two types of writing on the clasp.
- Fig. 4 – Insigna „Pionier comandant” cu litera „C” roșie (varianta plastifiată).
- Fig. 4 – „Commander pioneer” insignia with a red „C” (the plasticized type).
- Fig. 5 – Insigna „Pionier comandant” cu litera „C” albastră (varianta plastifiată).
- Fig. 5 – „Commander pioneer” insignia with a blue „C” (the plasticized type).
- Fig. 6 – Insigna „Pionier comandant” cu litera „C” albastră (varianta din email cald).
- Fig. 6 – „Commander pioneer” insignia with a blue „C” (enameled type).
- Fig. 7 – Insigna „Comandant-instructor I” (varianta cu aspect de medalie).
- Fig. 7 – The medal-like type of “Commander-instructor I” insignia.
- Fig. 8 și 9 – Cele două variante ale insignei „Comandant-instructor II” (varianta cu aspect de insignă).
- Fig. 8 and 9 – Two types of the second model of “Commander-instructor II” insignia.
- Fig. 10 – Insigna „Instructor-UTC”.
- Fig. 10 – “UTC instructor” insignia.
- Fig. 11-12 – Cele două variante ale insignei-ecuson „Tot înainte” (varianta grenă).
- Fig. 11 and 12 – Two slightly different types of the patch-insignia “Always foreward” (dark-red/burgundy color).
- Fig. 13 – Insigna-ecuson „Tot înainte” (varianta bleu).
- Fig. 13 – Patch-insignia “Always foreward” (sky-blue color).
- Fig. 14 – Insigna-ecuson „Tot înainte” (varianta albastru).
- Fig. 14 – Patch-insignia “Always foreward” (dark blue color).
- Fig. 15 – Insigna-ecuson „Tot înainte” (varianta alb)²⁰.
- Fig. 15 – Patch-insignia “Always foreward” (white color).
- Fig. 16 – Insigna-ecuson „Tot înainte” (varianta alb-crem).
- Fig. 16 – Patch-insignia “Always foreward” (white-cream color).
- Fig. 17 – Insigna-ecuson „Tot înainte” (varianta auriu).
- Fig. 17 – Patch-insignia “Always foreward” (gold color).
- Fig. 18 – Insigna-ecuson „Tot înainte” (posibil varianta albă).
- Fig. 18 – Patch-insignia “Always foreward.
- Fig. 19 – Insigna-ecuson „Tot înainte” (posibil varianta alb-crem).
- Fig. 19 – Patch-insignia “Always foreward”.
- Fig. 20 – Virgiliu Radulian, președintele Consiliului Național al Organizației Pionierilor (1968-1975), purtând insigna-ecuson aurie, șnurul auriu neîmpletit și romburile din aceeași culoare pe epoleți²¹.
- Fig. 20 – The president of the National Council of the Pioneers’ Organization, Virgiliu Radulian, wearing the uniform with all the markings of his function.
- Fig. 21 – Desen al unui șnur alb-albastru împletit purtat la uniformă.
- Fig. 21 – The drawing of a white and blue braided cord (aiguillette) and the way it was worn.
- Fig. 22 – Desen al unui șnur alb-albastru neîmpletit purtat la uniformă.
- Fig. 22 – The drawing of a white and blue unbraided cord (aiguillette) and the way it was worn.
- Fig. 23 – Romb din aluminiu aferent funcției de președinte al consiliilor comunale, orașenești sau municipale ale organizației (avers și revers)²².
- Fig. 23 – An example of the insignia worn on the shoulder straps in order to show the rank.

¹⁹ Toate insignele și medalile sunt prezentate la scara 1:1.

²⁰ Fig. 15-17, 22 și 23 sunt preluate din *Însemnele și distincțiile Organizației Pionierilor și ale Organizației Șoimilor Patriei*, editat de Consiliul Național al Organizației Pionierilor, București, 1989.

²¹ Cutezătorii, nr. 7/1970, p. 5.

²² Piesă din colecția domnului Iulian Lipovanu.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013
Insignele și medaliile pentru cadre emise de Organizația Pionierilor
din România (1949-1989)

Fig. 24 – Diploma aferentă medaliei „Distins cu diploma de onoare a Consiliului Național al Organizației Pionierilor”.

Fig. 24 – The diploma awarded with “Distinguished with the Honorary diploma of the National Council of the Pioneers Organization” medal.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 11

Fig. 12

Fig. 13

Fig. 14

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013
Insignele și medaliile pentru cadre emise de Organizația Pionierilor
din România (1949-1989)

Fig. 15

Fig. 16

Fig. 17

Fig. 18

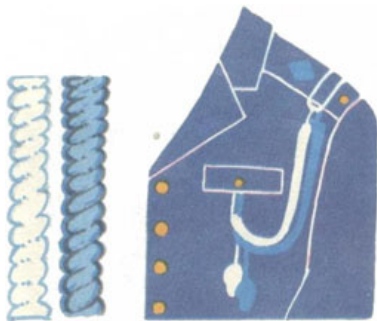
Fig. 19

Fig. 20

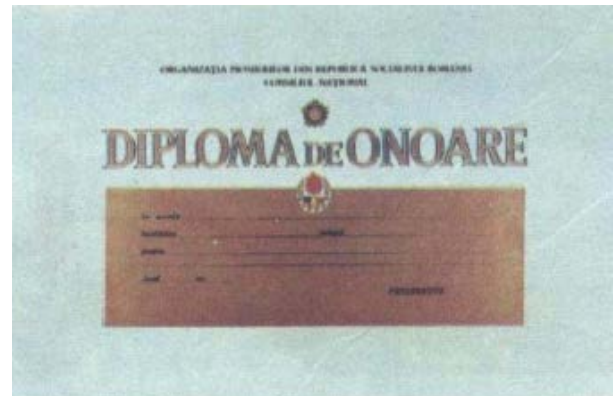
Fig. 21

Fig. 22

Fig. 23

Fig. 24

DOUĂ PUȘCULIȚE ROMANE DIN COLECȚIA MUZEULUI NAȚIONAL BRUKENTHAL

GHEORGHE VASILE NATEA
Muzeul Național Brukenthal, Sibiu
gheorghenatea@gmail.com

Key-words: *loculi, money box, Roman, Apulum, Micăsasa.*

Abstract: *In the Brukenthal National Museum's collection exists two Roman money-boxes. One is made out of a clay jug, being unearthed in Apulum, and the other one is a classic money-box (loculus), unearthed in Micăsasa recently.*

În articolul de față ne propunem prezentarea a două pușculițe aflate în colecția Muzeului Național Brukenthal - Muzeul de Istorie Casa Altemberger.

Prima piesă se prezintă sub forma unui vas din ceramică (urcior) și se datează în epoca romană (fig. 1). Aceasta are numărul de inventar A 6286, provine de la *Apulum* și a intrat în colecția muzeului în anul 1841.

Vasul, de formă globulară, este lucrat la roată; are gâtul lipsă, în momentul de față acesta fiind refăcut din ghips. Pasta din care este modelat este fină, de culoare cărămizie, cu urme de firnis roșu pe partea superioară a corpului. Piesa este un produs provincial ce se datează în secolele II-III d. Chr. Dimensiuni: H. = 100 mm, D. maxim = 111 mm, D. bazei = 50 mm.

Ceea ce prezintă interes la această piesă este o perforație alungită plasată pe fundul vasului, realizată în mod deliberat, repetat și nu întâmplător. Perforația, realizată cu ajutorul unui obiect ascuțit, arată că proprietarul i-a dat vasului o altă folosință decât cea normală, respectiv cea de pușculiță. Perforația are lungimea de 27 milimetri, lățimea maximă fiind de 8 milimetri.

Pușculițe realizate din vase de tip urcior au mai fost descoperite, dar nu în număr mare; o altă astfel de piesă, dar cu perforație laterală, se găsește tot în colecția Muzeului Național Brukenthal¹, iar o alta este menționată la Rottweil, pe teritoriul provinciei *Germania Superior*².

Cea de a doua piesă este, de asemenea, din ceramică (fig. 2) și este încadrată cronologic în perioada romană. Piesa a fost descoperită în localitatea Micăsasa (jud. Sibiu), în urma unei

cercetări arheologice preventive efectuate în baza unui contract de prestări servicii încheiat la solicitarea Primăriei comunei Micăsasa de către Muzeul Național Brukenthal în anul 2009.

Piesa a fost descoperită pe strada Livezii, în zona unui cuptor de ars ceramică, la adâncimea de - 0,50 m. Vasul, lucrat la roată, are o formă globulară și este realizat dintr-o pastă semifină, de culoare cenușie. Piesa este un produs provincial și se datează între secolele II-III d. Chr.

Dimensiunile sunt următoarele: H. = 92 mm, D. maxim = 121 mm, D. bazei = 54 mm.

Perforația se află pe partea superioară (orizontală) și are lungimea de 25 milimetri; lățimea sa maximă nu poate fi precizată, din cauza spargerii din vechime a obiectului. În partea superioară piesa este ornamentată cu 2 linii paralele incizate ce o înconjoară total, iar capetele liniei din interior nu se împreunează, ci se petrec.

La *Apulum* au fost descoperite patru astfel de pușculițe, însă ele sunt mai numeroase, trei fiind menționate la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca și una la Muzeul Național Brukenthal din Sibiu³.

Prezența acestor piese este importantă pentru contribuția pe care o aduc la completarea repertoriului descoperirilor de pușculițe de perioadă romană din Dacia.

---

¹ Munteanu 2008, p. 207, fig. 1.

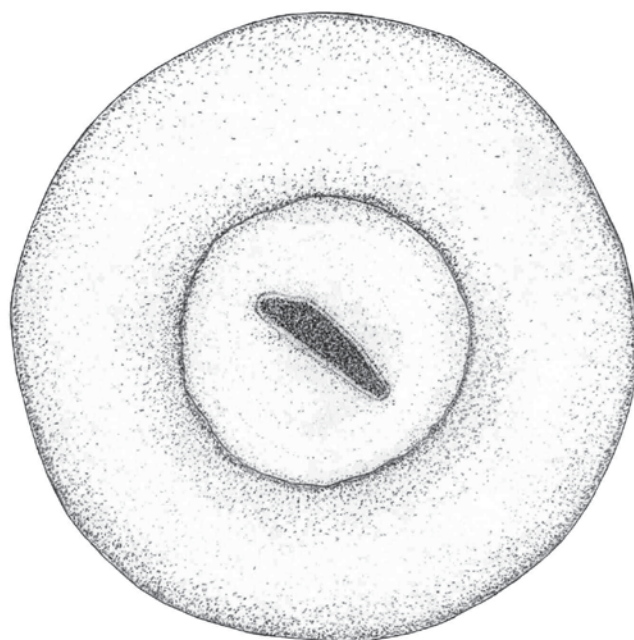
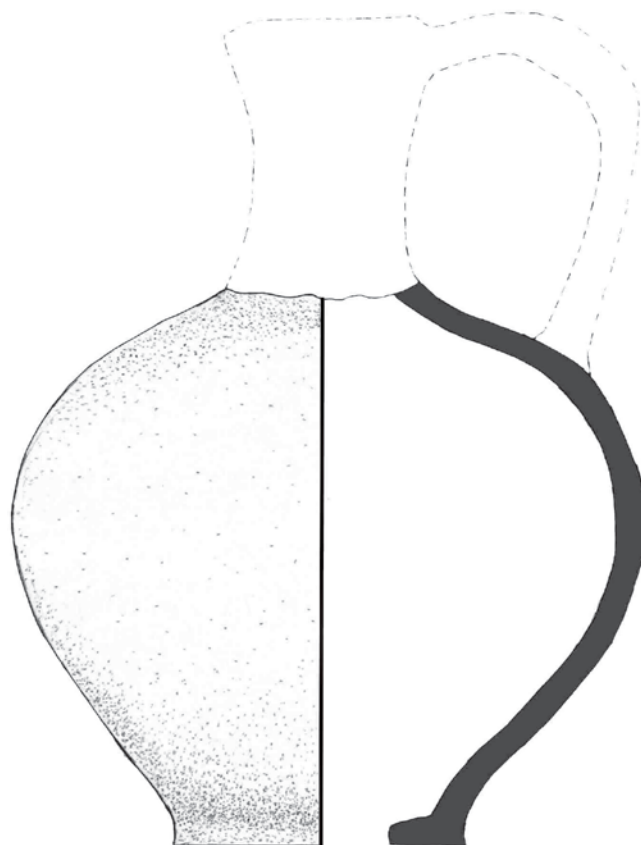
² Wolters 2005, p. 437, fig. 587.

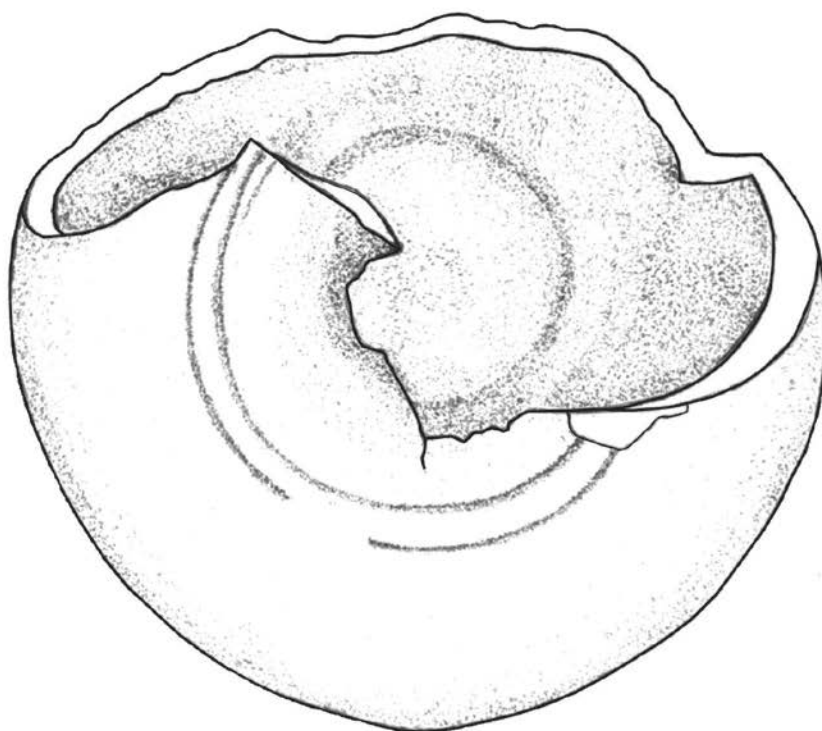
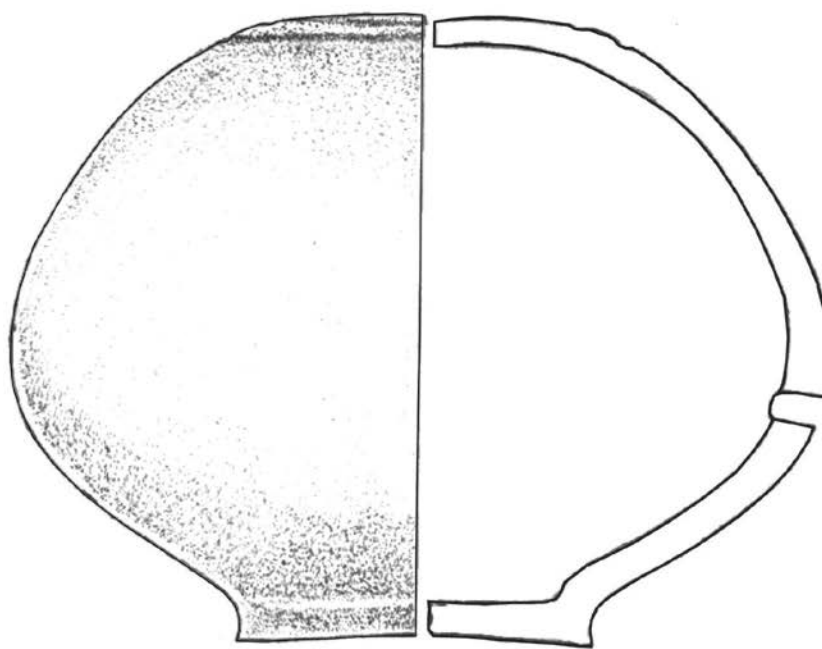
³ Winkler 1965, p. 204.

BIBLIOGRAFIE / BIBLIOGRAPHY

- Munteanu 2008 Cl. Munteanu, *Un urcior de epocă romană refolosit ca pușculiță, aflat în colecția Muzeului Național Brukenthal*, în: Cl. Munteanu (coord.), *Monedă și comerț în sud-estul Europei*, II, 2008.
- Winkler 1965 J. Winkler, *Pușculițe de bani „loculi” din Dacia romană*, în: *Apulum*, V, 1965.
- Wolters 2005 R. Wolters, *Münzen und Geldumlauf. Die Einführung der Geldwirtschaft in Südwestdeutschland*, în: *IMPERIUM ROMANUM. Roms Provinzen an Neckar, Rhein und Donau*, Esslingen am Neckar, 2005.

1.
133

2.

134

ALTE PUȘCULIȚE MEDIEVALE DIN COLECȚIA MUZEULUI NAȚIONAL BRUKENTHAL

RALUCA MARIA FRÎNCU
Muzeul Național Brukenthal, Sibiu
ralucafro@yahoo.com

Key-words: *money box, guild, neighbourhood, Brukenthal, Sibiu.*

Abstract: *This article presents other money boxes existent in the collections of the National Brukenthal Museum. The money boxes belonged to some guilds and neighbourhoods from Sibiu. The money boxes were made from iron, wood or pewter between the 17th and the 18th century.*

Muzeul Național Brukenthal – Muzeul de Istorie Casa Altemberger deține o frumoasă colecție de pușculițe care au aparținut breslelor și vecinătăților sibiene, parte dintre ele prezentate anterior¹. În cursul acțiunii de inventariere a colecției dar și a celei de retrocedare a pieselor am descoperit încă patru pușculițe asemănătoare tipologic cu cele publicate.

După cum am amintit și în articolele anterioare, populația germană așezată în spațiul transilvan în secolele XII-XIII² a cunoscut două forme specifice de organizare: breslele și vecinătățile. Cele dintâi reglementau desfășurarea activității meșteșugarilor, iar vecinătățile stabileau modul de viață și organizarea teritorială a populației. Forme de organizare socială și teritorială, acestea aveau la bază statute prin care era organizată viața internă și modul în care trebuiau să colaboreze meșterii, respectiv vecinii. Dacă la început normele și prevederile referitoare la funcționarea breslelor și a vecinătăților se transmiteau pe cale orală, ulterior ele au fost scrise. Averele materiale a celor două forme de organizare era compusă din tabla de convocare, lada, steagul și alte obiecte de uz comun care purtau însemnele organizației respective. Astfel tabla avea rolul de a răspândi știrile în rândul membrilor vecinătății sau breslei respective, cu ajutorul ei aceștia erau mobilizați într-un timp relativ scurt. Lada era prezentă atât la vecinătăți cât și la bresle, era frumos decorată și în ea se păstrau toate documentele organizației (statutele, registrele cu cotizații, chitanțele) sau sigiliile³. Un alt obiect frecvent întâlnit în inventarul breslelor și vecinătăților sunt pușculițele și lădițele de bani.

Acestea erau folosite pentru depozitarea monedelor provenite din amenzile plătite de membrii breslelor sau ai vecinătăților, atunci când nu erau respectate prevederile statutelor. În colecția Medieval a Muzeului de Istorie – Casa Altemberger se găsesc doisprezece pușculițe din metal sau lemn, care au aparținut breslelor sau vecinătăților sibiene.

CATALOG

Pușculiță (fig. 1-5).

Pușculiță din fier forjat cilindrică, pe capac prezintă o fantă pentru introducerea monedelor. Capacul este fixat de corpul pușculiței printr-o balama prinsă în două nituri. Spre deosebire de celelalte piese, sistemul de închidere este prevăzut cu două lacăte, care nu se păstrează. Probabil că una din chei aparținea starostelui/tatălui vârstnic iar cealaltă starostelui/tatălui tânăr.

Datate: secolul al XVII-lea.

Dimensiuni: înălțime - 14,5 cm, diametrul bazei - 5,5 cm.

Număr inventar: M 4445/9562.

Pușculiță (fig. 6-10).

Pușculiță din lemn a Breslei țesătorilor de lână; cutia are formă cilindrică, este prevăzută cu un capac în mijlocul căruia se găsește fanta pentru introducerea monedelor. Capacul este decorat prin strunjire cu motive geometrice, acestea sunt reluate pe corpul pușculiței. Baza cutiei are următoarea inscripție: „Anno 1700 Woll bestelter Gesellen Vater. Tomas Gnyst Weber: Birthälmer, Damals der Ehrligen Weber-Bruderschaft

¹ Frîncu, 2007, pp. 255-266, Frîncu, 2008, pp. 216-230.

² Nägler 1997, p. 49.

³ Mihăilescu 2003, p. 23.

vorgestellt.”⁴. În interiorul capacului este lipită o hârtie pe care este scrisă cu cerneală o altă inscripție: „*Anno 1703 Verehret dieses Geschenck, Tomas Gnyst Weber BIRTHELMER: Damit die Gerechtigkeit würde geehret. Die böshheit aber gewehret. Der Ehrbare werde gross geacht. Der Un Ehrbare werde hoch gestrafft.*”⁵. Această piesă a intrat în colecția Muzeului de Istorie - Casa Altemberger în anul 1924, împreună cu mai multe piese care au aparținut Breslei țesătorilor de lână din Sibiu, este vorba de un pahar de sticlă, două sigilii, o pungă de bani, o suveică miniatură din argint și un vas din sticlă. Toate aceste obiecte au fost donate de Johann Duldner.

Datare: 1700.

Dimensiuni: înălțime - 14,1 cm, diametrul bazei - 10 cm.

Număr inventar: M 2773/14646.

Pușculiță (fig. 11-15).

Pușculiță din fier forjat cu corpul cilindric, capacul este prevăzut cu o fantă de doi centimetri prin care erau introduse monedele. Acesta este prins de corpul pușculiței printr-o bandă din fier fixată în două nituri, sistemul de închidere este asemănător cu cel al pușculiței precedente, având două lacăte dispuse unul sub altul, din păcate acestea nu se mai păstrează.

Datare: secolul al XVIII-lea.

Dimensiuni: înălțime - 11,5 cm, diametrul bazei - 8,7 cm.

Număr inventar: M 4201/4576.

Pușculiță (fig. 16-21).

Pușculiță din cositor, piesă deosebită de celelalte având o dublă utilitate, inițial fiind folosită ca și cană de băut. Capacul este deteriorat și prezintă urme de lovituri în locul unde a fost fixat sistemul de închidere. Pe capacul plan, decorat prin incizare cu motive geometrice se găsește fanta de trei centimetri lungime. Toarta este arcuită, decorată cu motive vegetale, terminată sub formă de scut, iar șarniera este simplă. Corpul cilindric,

decorat la bază și sub buză cu incizii circulare, prezintă inscripția: „*PAULUS SCHNELL/ SCHLOSSER/ 1799*”. Talpa înaltă, bombată este decorată cu aceleași motive care se găsesc pe capac și pe corpul vasului. Placheta reprezintă un vas cu flori.

Datare: 1697

Dimensiuni: înălțime – 11 cm, diametrul bazei - 9 cm

Număr inventar: M 4454/1923.

⁴ În anul 1700, pe atunci părinte al calfelor Tomas Gnyst țesător din Biertan, atunci ales să prezideze onoratei frăției a Țesătorilor.

⁵ În anul 1703 donează acest dar Tomas Gnyst țesător din Biertan. Pentru ca dreptatea să fie respectată. Iar răutatea să fie respinsă. Cel cinstit să fie mult respectat. Cel necinstit să fie aspru pedepsit.

BIBLIOGRAFIE / BIBLIOGRAPHY

- Frîncu 2007   Raluca Maria Frîncu, *Pușculițe medievale din lemn ale unor vecinătăți sibiene*, Sibiu, 2007, în: Cl. Munteanu (coord.), *Monedă și comerț în sud-estul Europei, I*, 2007.
- Frîncu 2008   Raluca Maria Frîncu, *Pușculițe medievale ale unor bresle și vecinătăți sibiene*, Sibiu, 2008, în: Cl. Munteanu (coord.), *Monedă și comerț în sud-estul Europei, II*, 2008.
- Mihăilescu 2003   Vintilă Mihăilescu, *Vecini și vecinătăți în Transilvania*, București, 2003.
- Nägler 1997   Thomas Nägler, *Românii și sașii până la 1848*, Sibiu, 1997.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

142

19

20

21

143

OPERA NUMISMATICĂ A LUI ADAUCTUS VOIGT ÎN BIBLIOTECA BRUKENTHAL

RADU TEUCEANU

Muzeul Național Brukenthal, Sibiu
radu.teuceanu@brukenthalmuseum.ro

Key-words: Voigt, numismatics, etchings, learning, references.

Abstract: Adactus Voigt was a German-Czech priest with widespread concerns and broad knowledge. Among these concerns numismatics was extant as well and Voigt produced two works, one in three volumes and one in a single in-folio volume. These books are valuable by way of their rich illustration with etchings and learned comments touching various branches of knowledge, an early example of inter-disciplinary approach, and bibliographic references.

Adactus Voigt a San-Germano (1732 sau 1735-1787) a fost un prelat germano-ceh. Și-a făcut studiile la Praga, devenind ulterior profesor de istorie la universitatea din Viena și apoi la cea din Praga. A intrat în Ordinul Piarist în 1747. Era proeminent prin cunoștințele sale de latină, greacă și ebraică și de asemenea de teologie, filosofie și matematică, dar și în arta oratoriei și a versificației¹. Printre lucrările sale menționăm o disertație intitulată *Von dem Alterthume und Gebrauche des Kirchengesanges in Boehmen* (Praga, 1775) și *Effigies virorum eruditorum atque artificium Bohemiae et Moraviae, una cum brevi vitae operumque ipsorum enarratione, Pragrae*, patru volume, apărută între 1773 și 1782².

Biblioteca Brukenthal deține cele trei volume ale lucrării *Beschreibung der bisher bekannten Boehmische Muenzen*, (Descriere a monedelor cehe cunoscute până în prezent), carte apărută în limba germană, în trei volume, la Praga, între 1771 și 1774³ și *Schau- und Denkmuenzen*, Viena, 1782 (în două exemplare). Lucrarea care tratează monedele cehe are legătură de carton presat, cu cotor de piele, încasat și cu ornamente aurite, precum și colțuri din piele și tranșa stropită cu roșu (Fig. 1). Pe pagina de titlu se află o vignetă care constă într-o compoziție gravată, reprezentând un peisaj bucolic, în care apar Cronos-Saturn, cu coasa, citind o lucrare de profil numismatic (pe paginile ei deschise sunt reprezentate monede), un leu încoronat stând lângă un sac cu monede și un sfinx. Compoziția

este însoțită de un citat din *Eneida* de Vergilius, referitor la monedele de argint și aur (Fig. 2).

La pagina 23 a primului volum, autorul descrie o monedă hispano-gotică de cupru, despre care se credea că era în realitate de origine cehă („*Libuschenpfennig*”); pe revers este inscripționat „*LIVIGILDVS. A.*” și este reprezentat un altar și un elefant, în timp ce pe avers apare o figură cu un scut – este interesant excursul în istoria și iconografia popoarelor germanice din Evul Mediu timpuriu. Alte informații referitoare la acest subiect putem întâlni la pagina 52, unde Voigt afirmă că minele de la Beraun, Teplitz și Scharfenstein își datorau începutul existenței descoperirii de bucăți de aur pur în formă de cal. La pagina 70, autorul menționează localitatea Nischburg, aflată în același ținut Beraun, unde a fost descoperit un număr mare de monede de aur, care prezintă imprimări numai pe o parte. Aceste piese sunt asemănătoare unui bulgăre de aur și erau cunoscute în secolul al XVIII-lea sub numele de „castronașele curcubeului” („*Scutellae Iridis*”)⁴. Această denumire are origine populară, oamenii simpli considerând că locul descoperirii, o înălțime oarecare, este „*locul în care curcubeul se sprijină pe pământ*”⁵. De asemenea, pe teritoriul Boemiei se mai găsiseră și alți bulgări de aur decorați cu stele, triunghiuri, raze și alte figuri. Numismatul francez Charles Patin⁶ credea că aceste piese fuseseră turnate de goți, germanul Reicheld, de vandali, iar Chiflet, de burgunzi.

Putem constata de asemenea deschiderea largă a lui Voigt, observațiile sale fiind în ziua de

---

¹ *** 1905, p. 108.

² Fétis 1870, p. 382.

³ Cu cota v II 3304 și numerele de inventar 73258, 55047 și 55192.

⁴ *Scutella*, -ae, s.f. cupă mică; ceașcă (*** 1962, p. 663).

⁵ *** 1844, p. 614: „*nicht blos zerstreut als einzelne Regenbogenschüsselchen (scutellae Iridis)*”.

⁶ Teuceanu 2012, pp. 325-338.

azi prețioase pentru reconstituirea mentalităților din Secolul Luminilor, chiar și ale celor „mai puțin luminați”.

La pagina 24, în scopul elucidării semnificației inscripționării „*CONOB*” sau „*COMOB*”, Voigt oferă o trimitere la un articol al marelui numismat francez Jean Foy-Vaillant⁷, articol publicat în volumul I al lucrării *Histoire de l'Academie Royale des Inscriptions*. Remarcăm astfel deosebit de solida documentare și acribia învățatului de la Praga.

La pagina 31, autorul afirmă că istoricii și naturaliștii cehi aminteau adesea grăunțoarele de aur găsite întâmplător în nisipuri. Balbin menționează un manuscris în care este amintit un grăunte de mărimea unui bob de mazăre. La pagina 38, în contextul descrierii monedelor emise de ducii Boemiei de la Borziwog la sfântul Wenceslaus (Fig. 3), Voigt citează o lucrare a aceluiași autor, *Historia Sancti Montis*, unde acesta relatează despre nuiele de argint pur care ieșiseră din pământ, autorul citat afirmând de asemenea că văzuse personal acest fenomen neobișnuit. La pagina următoare aflăm că domnul von Ludewig relatase că găsisese în foarte multe cazuri pe monede și sigilii crucea ca substitut de sceptor în mâinile împăraților creștini – putem remarca preocuparea lui Voigt, în calitate de față bisericească, pentru arta și simbolismul creștin.

O interesantă informație apare la pagina 56, opinia mai veche conform căreia Boemia ar fi fost o fostă colonie a Croației, iar la pagina 68 Voigt menționează moneda *saica* sau *saiga*.⁸

La pagina 79, autorul îl citează pe Strzedowsky, autorul unei istorii a Moraviei, care îl citează la rândul lui pe Christian Hirschmenzeln, un călugăr cistercian din Moravia, ale cărui scrieri erau încă în manuscris în 1770 și care relatează faptul că în regiunea aflată în jurul Welehrad-ului, unde se presupunea că fusese reședința regilor marcomani, se descoperiseră monede cu aceeași legendă și imprimare, lucruri pe care Strzedowsky le credea neadevărate.

Un excurs în istoria economică a Romei antice este prezent la pagina 81, unde Voigt oferă date despre așa-numiții *nummi bigati* și *nummi serrati*. *Nummi bigati* își derivă denumirea de la *biga*, care valorau în jurul anului 1770 trei groși, doi creițari și un pfennig sau cinci creițari, doi

pfennigi și jumătate sau trei creițari și un pfennig și un sfert. *Nummi serrati* era denumirea acordată monedelor de argint ale căror margini erau zimțate în scopul preîntâmpinării falsificării.

La pagina 87, autorul amintește o monedă veche pe care este menționat orașul Praga (Fig. 4). Pe avers este reprezentată o sabie, un semn asemănător unui B culcat, legenda BOLEZLAV și o cruciuliță. Pe revers este reprezentată clădirea unei biserici sau mai curând numai acoperișul acesteia. În partea inferioară este inscripționat un E întors cu o cruciuliță. Legenda este „PRAGA”, iar în dreptul ei este reprezentată o tildă.

La pagina 100, Voigt menționează mina de aur aflată lângă vechiul castel Baubin și cea de lângă Czizow (Tschischow), mine pe care principele Boleslav le-a exploatat. Aceste notații sunt utile pentru istoria economică a Europei Centrale, pentru cunoașterea amplasării zăcămintelor și filoanelor de metal prețios din epocă, dar și pentru reconstituirea patrimoniului arhitectural – palate și castele nobiliare.

La pagina 107, autorul menționează emisiuni ale unui rege al Danemarcei, numit Abel, care urcase pe tron în 1248 în urma asasinării fratelui său, sfântul Erik. Ar fi posibilă în acest caz identificarea unei surse de inspirație pentru opera dramatică a lui Shakespeare.

La pagina 125, Voigt menționează o monedă rară (Fig. 5), al cărei original se afla în anii 1770 în colecția abației Sfântul Benedict de la Sfânta Margareta – aflată lângă Praga –, prezenta pe revers legenda „*OMERIZ PRACA C+*”. Intrăm astfel, pe această cale, în posesia unor informații prețioase referitoare la colecții particulare și ecleziale din cuprinsul provinciei cehe.

Putem detecta la Adactus Voigt preocupări diverse, cum ar fi din sfera iconografiei și a tehnicii. La pagina 141, autorul dezbate semnificația reprezentării mâinii pe monede, aceasta fiind o dilemă la care „scriitorii” răspuseseră în mod diferit. Unii, despre care Voigt crede că se apropie cel mai mult de adevăr, au afirmat că este vorba de mâna sfântului Vit, majusculele V și M semnificând „*Viti Manus*”. La pagina 167, autorul discută despre adaosul de argint, care fusese aplicat mai întâi în secolele al XII-lea și al XIII-lea și era numit „*Legirung*”; începând cu epoca respectivă, era vorba și de „*Marcas argenti puri*”. Tot în acest context, Voigt menționează o balanță hidrostatică, descrisă în detaliu de Johann Georg Lentmann⁹.

⁷ Teuceanu 2009, pp. 307-391.

⁸ Weiner 2002, p. 126: „*In the Lex Alamannorum the saiga is given as the equivalent of the denarius and as forming one-twelfth of the solidus*”; „*In the Bavarian laws we also find saica, saiga, but it is not easy to ascertain what the real value of this coin was.*” (Weiner 2002, p. 127).

⁹ *Commentarii Acad. Petropol.*, III, p. 138sq.

Descrieri a două monede emise de Emma, soția lui Boleslav, apar la paginile 168 și 169 (Fig. 6). Pe reversul primei piese este reprezentată o mână îndreptată în jos și inscripționările „MELNIC+CIVITAS.+”. Pe cel de-al doilea revers este reprezentată o cruce inclusă într-un cerc, însoțită de inscripționările „ODDO”, „DI. GIRIA+(Dei gratia) REX +”. Valoroase sunt în acest context datele referitoare la iconografie și la personalitatea unor regine și principese foarte puțin cunoscute în afara Cehiei.

Transpare din nou interesul pentru simbolistica creștină. La pagina 198, autorul atrage atenția asupra faptului că pe monedele cehe și polone apare portretul sfântului Adalbert. Dintre cele polone, emitentul este Boleslav Chrobry, văr al unui alt Boleslav, despre care aflăm că era orb. La pagina 385 este prezentă informația conform căreia pe unele monede cehe, sfântul Adalbert, deja menționat, este reprezentat împreună cu sfântul Wenceslas. La pagina 272, Voigt afirmă că învățatul Georg Wende, stabilit la Thorn (Toruń, azi în Polonia, dar la vremea respectivă făcând parte din Prusia), crezuse că pe aversul unui pfennig era reprezentată Arca lui Noe, pe care o considera, în mod eronat, ca fiind blazonul familiei Korab din Polonia – dar că își dăduse seama o dată cu trecerea timpului de această eroare.

La pagina 243 se găsește o compoziție gravată (Fig. 7), în centrul căreia se află o reprezentare, probabil din centrul Pragăi, cu o lungă procesiune religioasă care iese de sub un arc și înconjoară o catedrală. Această scenă este încadrată de două obeliscuri pe care sunt reprezentate câte patru monede, la baza compoziției fiind reprezentate șase monede.

La pagina 311 întâlnim alegația conform căreia originea denarului sfântului Petru („*Peterpfennig*”) ar fi englezească – remarcăm din nou largă deschidere a autorului pentru spații culturale din străinătate. Alte informații apar la pagina 314, despre *Heller*-ul emis de orașul Lignitz, care în anul 1425 răscumpărase de la ducele Ludovic dreptul de a bate monedă și introdusese portretul sfântului Petru pe sigiliu, iar la pagina 329 Voigt menționează așa-numitele *Medallas deconoscidas*. La pagina 364 apare observația că ducii Boemiei apar călare o singură dată, la pagina 365 este menționată moneda pe care sfântul Wenzel ține în mâini modelul unei biserici și moneda cu globul imperial cu cruce (*Reichsapfel*)¹⁰, pe care ducele îl ține în mână

stângă, autorul trăgând de aici concluzia că acest accesoriu figurează și pe emisiunile unor duci – nu numai pe cele ale împăraților.

În volumul al doilea, la pagina 15, autorul menționează un pfennig de cupru emis de unul din suveranii cu numele de Ottokar, piesă care se găsea la vremea respectivă în cabinetul numismatic de la Mannheim al Electorului Palatin, iar la pagina 41 se găsește o gravură (Fig. 8) reprezentând un aranjament arhitectural, cuprinzând cinci casete pătrate în care sunt reprezentate monede și cu un fronton în partea superioară, central, cu portretul regelui Wenceslas I încadrat într-un medalion, în stânga și în dreapta fiind reprezentate câte o urnă.

La pagina 79, Voigt afirmă faptul că sceptorul reprezentat pe două monede, numerotate de el 1 și 2, este un fel de sceptor cu cruce, dar cel de pe piesa cu numărul 7 este un sceptor cu crini („*ein Lilienscepter*”). Sceptrele cu cruce și crini ar fi cele mai vechi tipuri reprezentate pe monede. Autorul indică drept sursă bibliografică lucrarea lui Würfel, *Beschreibung einiger Bracteaten, Dickpfennige u., welche in J. 1760 zu Offenhausen einem nuernbergische Dorfe gefunden worden* (1771. 4), pagina 12. Demnă de remarcat este din nou preocuparea pentru iconografie și accesoriile oficiale ale capetelor încoronate.

La paginile 80-81 este menționată legiunea romană *Alaudae*. Voigt afirmă că nu se cunoștea dacă cele cinci ciocârlii aurii din câmpul albastru al fostului markgraf de Austria trimiteau sau nu la această legiune. *Alaudae*, care ar fi avut reprezentate ciocârlii pe *vexillum*, ar fi fost transferată în zona Vindobonei de către împăratul Marcus Aurelius. Constatăm din această expunere preocupările erudite ale autorului pentru antichitatea romană, dar și cunoștințe solide în domeniu, inclusiv în câmpul vexilologiei.

La pagina 117, Voigt afirmă că în anul 1325, regele Ioan a bătut într-o singură emisiune 95 000 de mărci; după valoarea din 1770, aceste piese echivalau cu 1 480 000 de florini. Această emisiune a fost numită în Cehia *Berné* – după presupunerea autorului, această denumire provenea de la Bern, în secolul al XVIII-lea încetățenindu-se expresia *Bernae regiae*. Aflăm în acest context că în cursul operațiunii de colectare a metalului prețios în vederea topirii nu fuseseră cruțate nici bunurile bisericesti, vasele sfințite sau podoabele liturgice.

Putem remarca cu această ocazie cunoștințele lui Voigt în materie de istorie

---

¹⁰ În traducere literală: mărul imperial.

economică a Europei Centrale, aspect foarte puțin cunoscut publicului larg.

La pagina 120, autorul afirmă că moneda numită *Heller* își trage numele de la orașul imperial Halle, unde au fost bătute prima oară în 1228. Ca sursă bibliografică, Voigt indică lucrarea *De nummis Gothanis* de Schlegel, pagina 187. Interesante sunt în contextul strict numismatic aceste elemente de istorie urbană.

La paginile 128-129, autorul prezintă monede emise de împăratul Carol al IV-lea în Boemia, între anii 1346 și 1378. Printre ele reține atenția o monedă de aur rară, devenită de colecție („*ein goldenes Schaustueck*”), după care au mai fost executate copii. Pe revers, în partea dreaptă, este reprezentat un răs așezat, înconjurat de legenda „*NVLLIVS PAVET OCCVRSVM*”. Conform informațiilor furnizate de Voigt, piesa originală se găsea în cabinetul numismatic imperial de la Viena, aceste date referitoare la colecțiile din modernitatea timpurie fiind prețioase în momentul de față pentru disciplinele auxiliare.

La pagina 159, autorul menționează monedele de aur denumite *Augustales* sau *Augustarii*, care mai erau numite și *Augustarii auri*. Aceste piese au fost bătute de împăratul Frederic al II-lea în anul 1231. Voigt mai adaugă că aceste monede valorau un sfert de uncie. Pe avers este reprezentat bustul împăratului, în costum roman, cu legenda „*CAESAR AVGVSTVS*”, iar pe revers, un vultur „simplu”¹¹ cu aripile desfăcute, cu legenda „*FRIDERICVS*”. De asemenea, autorul indică drept sursă bibliografică cronică lui Richardus a San Germano din anul 1231, prețioase fiind în acest caz referirile la Evul Mediu.

La pagina 170, Voigt descrie una dintre așa-numitele medalii evreiești („*Judenmedaillen*”), pe care un evreu din Praga le bătuse în secolul al XVII-lea cu ajutorul unui creștin semidoct și pe care le cheltuisese ca și monede autentice emise de principe („*fuere aechte Muenzen der Fuersten*”), pe care îl și reprezentaseră pe respectivele monede. În urma acestei întâmplări, evreul a fost decapitat („*darueber aber auch seinen Kopf verloren haben soll*”), aceste date putându-se integra într-o resursă pentru o istorie a iudaismului în Europa Centrală.

La pagina 201 se găsește o compoziție (Fig. 9) incluzând reprezentări gravate ale emisiunilor lui Sigismund de Luxemburg, iar la pagina 225, autorul face o expunere despre dalmatică¹², pe care o descrie ca fiind o piesă vestimentară din catifea albă, tivită cu „*Dressen*” aurite și împodobită cu perle și pietre prețioase. Este vorba de fapt de un soi de veșmânt liturgic, de care se serveau episcopii, diaconii și subdiaconii. Ea făcea însă parte și din recuzita împăraților romano-germani, cum ar fi cea utilizată de Sigismund de Luxemburg la conciliul de la Constanț. Ca bibliografie, Voigt indică lucrarea *Representationem Majestatis Imperatoriae per singula ejus Jura ex actis publicis* de Jac. Bernhard Multzius, Oettingae, 1690. Cu această ocazie, autorul oferă atât date interesante cât și un exemplu *avant la lettre* de abordare interdisciplinară, examinarea în detaliu a pieselor numismatice oferindu-i prilejul pentru a aprofunda anumite subiecte, în exemplul de față de profil artizanal-textil.

La pagina 257, Voigt afirmă că nu s-a întâmplat des ca artistul să îl reprezinte pe împărat pe monede cu o căciulă de blană și cu un veșmânt de blană, deoarece acolada¹³, eveniment eternizat pe monede, conform legendei, avea loc iarna, iar îmbrăcămintea respectivă era pe vremea aceea o caracteristică a unui statut elevat și o prerogativă deosebită a nobilimii. Din acest motiv, pe „medaliile lor”, împărații, regii, principii și alte persoane cu statut înalt apar de cele mai multe ori în veșminte de blană. De acest privilegiu se mai bucurau și miniștrii și învățații de vază.

La pagina 311, în cadrul prezentării unor monede, autorul constată că al treilea câmp include stema neamului Corvineștilor, care constă dintr-un corb care stă pe o creangă și ține un inel în cioc. Cei care susțineau că regele Matei Corvin ar fi folosit mai întâi acest balzon se înșelau, deoarece îl pot vedea pe monedele tatălui său. Voigt presupune că era probabil un simbol de neam al valahului Butho, tatăl pretins al lui Iancu de Hunedoara, simbol care consta tot într-un corb. Semiluna din spatele corbului semnifică probabil dese victorii asupra turcilor. Ducații prezentând această imprimare erau numiți *Rabenducaten*,¹⁴ femeile superstițioase atribuind odinioară acestor monede puteri în cazul nașterilor dificile – reține din nou atenția acest scurt excurs în istoria

¹¹ Autorul se referă probabil la faptul că vulturul respectiv are un singur cap – spre deosebire desigur de vulturul bicefal imperial.

¹² Dalmatica începuse să fie purtată la Roma la sfârșitul secolului al III-lea, dar intrase și în uzul cotidian la creștini înainte de pontificatul papei Silvestru (Bock 1859, p. 450sq.).

¹³ Primirea în rândul cavalerilor.

¹⁴ Ducații corbului sau ducații cu corb.

mentalităților, dintr-o perioadă revolută, într-o arie geografică puțin studiată în comparație cu altele.

La pagina 315 se găsește o compoziție gravată (Fig. 10), constând în trei chenare, în cadrul căreia sunt reprezentate emisiuni ale regelui Vladislav al II-lea al Ungariei și Boemiei.

La pagina 345, autorul afirmă că prima piesă saxonă cu indicarea anului este un gros (*Groschen*) emis de principele Frederic al II-lea: „ANNO M: CCCCLVII”. Ca sursă bibliografică, Voigt indică lucrarea *Saechs. Groschencabinet* de Boehm, secțiunea I, tabelul X, numărul 82, pagina 292.

La pagina 355, după compoziția gravată (Fig. 11) de la pagina precedentă, cu emisiuni ale regelui Ludovic al Ungariei și Boemiei, autorul descrie o monedă (în compoziție, cu numărul 1), pe al cărei revers sunt reprezentate două blazoane așezate față în față, fiecare acoperite cu coroane închise (imperiale). Legenda este „DVX[stea]¹⁵LVCEN(burgensis):[stea]SLESIA[stea]MAR°[stea]MORAVIAE[stea]ET[stea]LV SATIE:”.

Între paginile 372 și 375, Voigt descrie o serie de monede, dintre care ne-au atras atenția cele de la numerele 6 și 13. Prima este un bracteat¹⁶ de argint, bine păstrat și foarte rar, emis fie de împăratul Wenceslas I, fie de Wenceslas al II-lea. Litera W, inițiala numelui împăratului, apare sub o coroană deschisă (regală). Piesa de la numărul 13 este „o medalie foarte măreață” și excesiv de ornamentată pentru epoca respectivă. Autorul are grijă să menționeze faptul că amintise la pagina 259 faptul că în timpul domniei lui [Sigismund de Luxemburg] în Italia fuseseră bătute piese devenite între timp de colecție și considera de asemenea piesa respectivă opera unui artizan italian.

În volumul al treilea, la pagina 30, Voigt scrie despre așa-numiții „*pfennigi albi*” și „*pfennigi negri*”. El afirmă că *pfennigi-i albi* erau numiți cei care aveau un conținut mai ridicat de metal nobil, în speță de argint, în timp ce piesele mai modeste, conținând în cea mai mare parte cupru, erau numiți *pfennigi negri*. Chiar și aurul

care avea puțin adaos era supranumit *argentum album*. Ca sursă bibliografică, autorul citează lucrarea lui Ludewig, *Reliq. Manuscr.*, tomul I, pagina 115. La pagina 52, Voigt afirmă că exportul de argint nebătut și de monede cehești „bune”, ca și introducerea în țară de monede străine cu un conținut redus de metal prețios (cu titlu inferior), era aspru pedepsit. Autorul trimite la dreptul provincial ceh („*das boehmische Landrecht*”) W 14.

La pagina 256, Voigt descrie o monedă emisă de împăratul Rudolf al II-lea, pe care este reprezentat un capricorn („*Steinbock*”). Legenda este „*FVLGET CAES(aris). ASTRVM*”.¹⁷ Este o aluzie la semnul zodiacal sub care s-a născut Octavian Augustus, care a și ordonat reprezentarea acestui semn zodiacal pe monede.

Spre finalul volumului, înainte de indice, se găsește o frumoasă anexă cu opt planșe cu reprezentări gravate de monede și medalii (Fig. 12-19).

Cealaltă lucrare aflată în biblioteca Brukenthal este *Schau- und Denkmuenzen, welche unter [...] Maria Theresia gepraeagen worden sind* (Monede de colecție și aniversare, bătute sub [...] Maria Tereza), apărută la Viena în anul 1782. Biblioteca deține două exemplare identice¹⁸, diferind numai legătura. Unul din exemplare (Fig. 20) are legătură Brukenthal, luxoasă, din piele brună marmorată, cu tranșă roșie, cotor încasetat cu ornamente aurite și forzațuri marmorate. Celălalt exemplar are o legătură modestă, din carton presat de culoare mov, cu cotor și colțuri negre.

Pe pagina de titlu se află o vinieta reprezentând un vultur cu aripile desfăcute, care stă pe un medalion oval cu stema casei de Austria, o fascie albă pe fond roșu (Fig. 21).

Această carte a fost publicată cu text bilingv, în germană și franceză.

Prefața este deosebit de interesantă și de concludentă în ceea ce privește rolul numismaticii: „*Monedele și mai ales medaliiile au fost privite întotdeauna ca fiind monumentele cele mai sigure pentru a constata autenticitatea istoriei; în acest fel, am fost lămuriți asupra istoriei nu numai a vechilor greci, romani și sirieni, dar chiar asupra celei a modernilor, cum ar fi cea a Franței, a Angliei, a Suediei și a mai multor altora*”. Voigt se apropie aici de viziunea lui Michael Grant de la jumătatea secolului XX,

¹⁵ Este reprezentată o stea cu șase colțuri.

¹⁶ Sau *nummi cavi*. – Sortiment de monede emise mai ales în Germania în Evul Mediu, confecționate prin simpla ștampilare a unei table subțiri de argint, imaginea de pe avers apărând adâncită pe revers. Denumirea a fost dată în secolul al XVIII-lea, derivată fiind din latinul *bractea* (Halke 1909, p. 49sq.)

Bractea, -ae, s.f., (uneori urmat de auri) frunză de aur; creangă de aur (** 1962, p. 87).

¹⁷ În traducere: strălucește steaua lui Caesar.

¹⁸ La cota v III 2863, cu numărul de inventar 63595 și v V 587, cu numărul de inventar 61269.

care considera monedele și medaliile ca fiind o „arhivă metalică a istoriei”¹⁹.

La pagina 3, autorul prezintă o medalie (numerotată II) emisă cu ocazia „fericitei nașteri a Mariei Tereza”. Pe avers este reprezentat bustul împărătesei, mamă a arhiducesei nou-născute; legenda este „*ELISAB. CHR. CAR. VI. AVGVSTA. MATER. PAT.*”. Pe revers este reprezentată personificarea speranței, ținând cu mâna stângă un trifoi și în cea dreaptă un corn al abundenței, din care scoate capul un copil. Legenda este „*RENASCENS SPES ORBIS*”²⁰.

La paginile 15-16, este reprezentată o medalie (numerotată XI) emisă cu ocazia reparării portului Livorno, în anul 1740. Medalia, gravată de A. Selvi, are reprezentată pe revers o parte a portului Livorno, unde marele duce pare a da ordinele necesare pentru mersul lucrărilor. În spatele lui este reprezentată o femeie care ține o cârmă de corabie, reprezentând navigația și cu cealaltă mână încoronându-l pe marele duce cu lauri. Legenda este „*VNDIQVE MAGNVS*”²¹.

Din Toscana ne deplasăm la periferia răsăriteană a imperiului austriac. La paginile 32-33, autorul prezintă o medalie (numerotată XXV) emisă cu ocazia depunerii omagiului de către stările Transilvaniei în anul 1741 (Fig. 22). Adunarea a avut loc la Sibiu. Pe avers este reprezentat un arc de triumf surmontat de trei coline care poartă crucea dublă a Ungariei, înconjurată de raze. Este reprezentată și Fecioara Maria, care este așezată și ține copilul Iisus – ca Patroană specială a Ungariei. La stânga este reprezentată Maria Tereza în genunchi, iar în partea superioară a compoziției, ochiul divin, într-un nor. Sub arcul de triumf sunt reprezentați mieii și lei. Pe revers este reprezentată stema Transilvaniei, aflată sub o pălărie ducală și aflată pe o manta de hermelină. Legenda este „*REGNANTI MARIAE THERESIAE VT PRINCIPI SVAE VOTIS SE IVRATI OBSTRINXERE DACI*”²².

La paginile 51-52, este reprezentată o medalie (numerotată XXXIX) emisă cu ocazia restabilirii episcopatului de Alba Iulia în Transilvania în data de 21 august 1743. Adunarea stărilor a avut loc în data respectivă la Sibiu. Pe revers este reprezentată fortăreața Albei Iulii, aflată pe malul râului Mureș. Pe o panglică

înconjurând în spirală o coloană este inscripționat „*SP.Q.CAROL.*”²³.

La paginile 112-113, autorul prezintă o medalie (numerotată LXXXVIII) emisă cu ocazia ameliorării monedei în Transilvania. Exerga indică anul 1747. Pe revers este reprezentată împărăteasa, așezată pe un tron, având coroana pe cap și arătând cu sceptorul spre o carte deschisă pe care i-o întinde o femeie îngenuncheată – personificarea Transilvaniei. Legenda este „*LEGES METALLURG. RESTITVTAE*”²⁴.

La paginile 191-192, este reprezentată o medalie (numerotată CLI) emisă cu ocazia formării unui corp de trupe destinate apărării granițelor Transilvaniei. Pe revers este reprezentată o femeie stând așezată sub un copac, cu brațul rezemat de un scut cu stemele Transilvaniei. Legenda este „*SECVRITAS DACIAE MDCCLXII*”.

La paginile 193-194, este reprezentată o medalie (numerotată CLII) emisă cu ocazia restabilirii demnităților aulice ale Transilvaniei, efectuată în data de 22 noiembrie 1762. Pe revers este reprezentată Maria Tereza stând așezată pe un tron, sub un baldachin. La stânga, i se prezintă o spadă așezată pe o pernă, iar la dreapta, unul din marii ofițeri de la curte, îmbrăcat după moda maghiară, stă îngenuncheat în fața suveranei, care îi oferă cheia de șambelan.

La paginile 251-252, Voigt prezintă o medalie (numerotată CLXXXIX) emisă cu ocazia aranjamentului efectuat în Transilvania în vederea uniformizării impozitelor. Pe revers este reprezentată o femeie stând așezată și ținând o balanță și o alta, punând cu mâna dreaptă o monedă într-unul dintre talgerele balanței. Legenda este „*AEQVITAS TRIBVTORVM. MDCCLXV*”.

La paginile 303-304, este reprezentată o medalie (numerotată CCXX) emisă cu ocazia aranjamentelor în vederea ameliorării agriculturii, minelor și comerțului în Transilvania (Fig. 23). Pe revers sunt reprezentate butoaie și baloturi, precum și un corn al abundenței, un miner care sparge bucăți de minereu și un țăran care ară un câmp cu doi boi. În partea superioară a compoziției este reprezentat Mercur, ținând în mână caduceul. Legenda este „*DACIA FELIX*”, așadar încă o trimitere spre antichitatea romană.

La paginile 62-63, autorul prezintă o medalie (numerotată XLV) bătută de comunitatea evreiască, în semn de recunoștință pentru

¹⁹ Grant 1946.

²⁰ În traducere: speranța lumii renaște.

²¹ În traducere: este mare în toate.

²² În traducere: dacii și-au unit dorințele în jurământul de fidelitate pe care l-au acordat Mariei Tereza ca suverană domnitoare a lor.

²³ Senatul și poporul Albei Iulia.

²⁴ Modificarea, aducerea la zi a legii minelor.

revocarea (efectuată în data de 18 decembrie 1744) edictului prin care erau obligați să părăsească regatul Boemiei până în iulie 1745. Pe revers este reprezentat un sacrificiu de recunoștință organizat în interiorul templului din Ierusalim. În exergă este inscripționat versetul 28 din cartea Estera, capitolul 9: *„Priviți zile pe care nici o uitare nu le va șterge și care vor fi sărbătorite de descendenți în toate provinciile pământului”*.

În concluzie, aceste două lucrări deosebit de frumoase, îndeosebi prin ilustrație, ne prilejuiesc o întâlnire cu un spirit al Luminilor, cu preocupări enciclopedice, personalitate polivalentă, atât față bisericească cât și cadru universitar, a cărui operă aruncă o lumină asupra istoriei, culturii și civilizației „Patrulerului Boemiei”, care putem constata că nu a deținut numai poziția strategică apreciată ulterior de Napoleon.

BIBLIOGRAFIE / BIBLIOGRAPHY

- *** 1844 *Pauly's Real-Encyklopädie der classischen Alterthumwissenschaft in alphabetischen Ordnung*, Dritter Band, Stuttgart, Verlag der J. B. Metzler'schen Buchhandlung, 1844.
- *** 1905 *Mitteilungen des Nordböhmischen Exkursions-Klubs*, S.1., 1905.
- *** 1962 *Dicționar latin-român*, București, 1962.
- Bock 1859 F. Bock, *Geschichte der liturgischen Gewänder des Mittelalters oder Entstehung und Entwicklung der kirchlichen Ornate und Paramente in Rücksicht auf Stoff, Gewebe, Farbe, Zeichnung, Schnitt und rituelle Bedeutung nachgewiesen und durch zahlreiche Abbildungen erläutert*, I, Bonn, 1859.
- Fétis 1870 F.-J. Fétis, *Bibliographie universelle de la musique. Deuxième édition, entièrement refondue et augmentée de plus de moitié. Tome huitième*. Paris, 1870.
- Grant 1946 Michael Grant, *From Imperium to Auctoritas*, Cambridge, 1946.
- Halke 1909 H. Halke, *Handwörterbuch der Münzkunde und ihrer Hilfswissenschaften*, Berlin, 1909.
- Teuceanu 2009 R. Teuceanu, *Opera numismatică a lui Jean Foy-Vaillant în Biblioteca Brukenthal*, în: Cl. Munteanu (ed.), *Monedă și comerț în sud-estul Europei*, III, Alba Iulia, 2009.
- Teuceanu 2012 R. Teuceanu, *Opera numismatică a lui Charles Patin în biblioteca Brukenthal*, în: Cl. Munteanu (ed.), *Monedă și comerț în sud-estul Europei*, IV, Alba Iulia, 2012.
- Weiner 2002 L. Weiner, *Contributions toward a History of Arabico-Gothic Culture*, I, Piscataway, 2002.

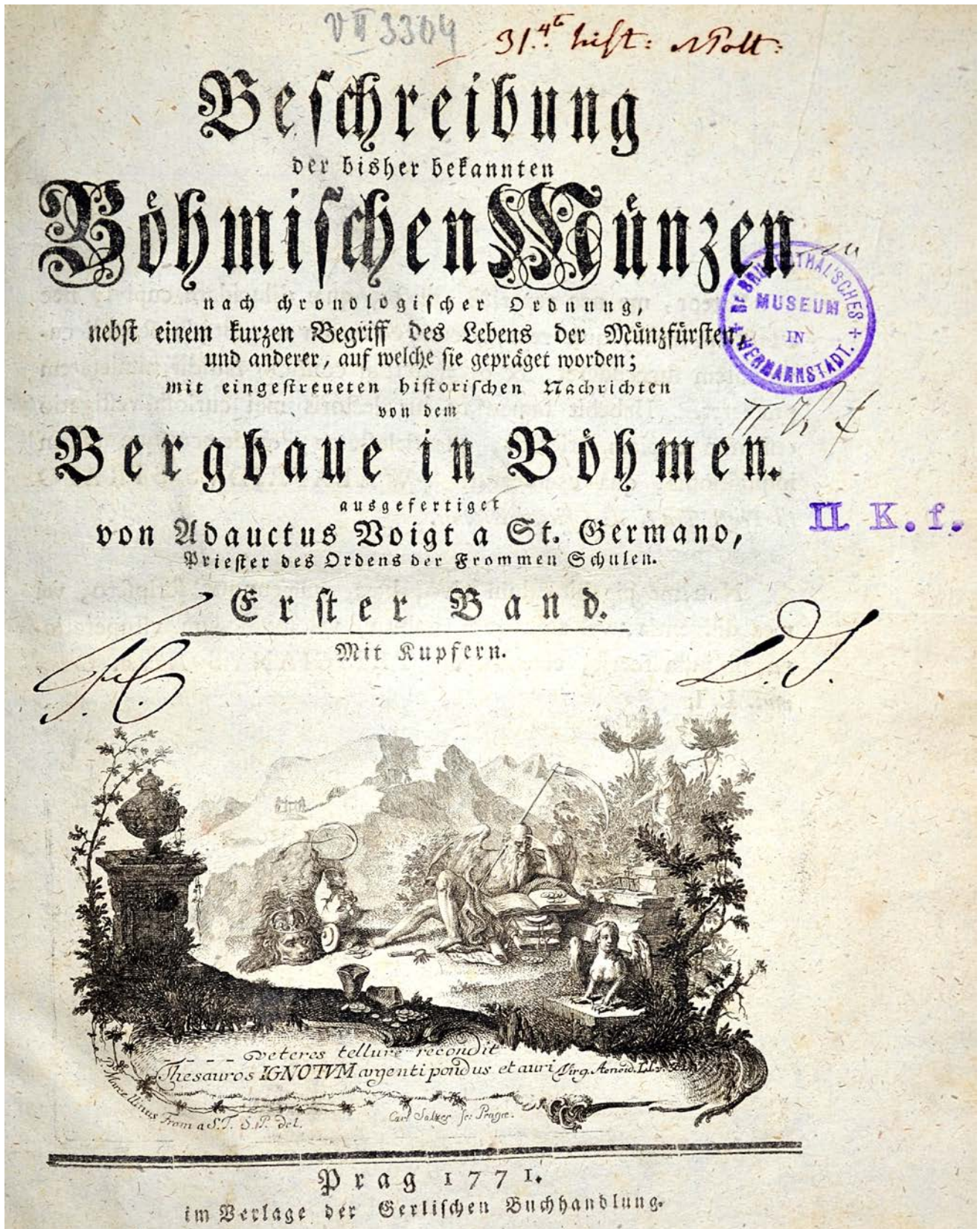
LISTA ILUSTRĂȚILOR / ILLUSTRATION LIST

- Fig. 1. Legătura cărții *Beschreibung der bisher bekannten Boehmische Muenzen* – cele trei volume.
- Fig. 2. Pagina de titlu a cărții *Beschreibung der bisher bekannten Boehmische Muenzen*.
- Fig. 3. Monede emise de ducii Boemiei (de la Borzivog la sfântul Venceslaus)
- Fig. 4. Monede emise de ducele Boleslav cel Cumplit.
- Fig. 5. Monede emise de ducele Boleslav cel Bun.
- Fig. 6. Monede emise de ducesa Emma.
- Fig. 7. Monede emise de ducele Brzetislav I, cu compoziție gravată.
- Fig. 8. Monede emise de regele Venceslav I cel Chior.
- Fig. 9. Monede emise de Sigismund de Luxemburg.
- Fig. 10. Monede emise de regele Vladislav al II-lea al Ungariei și Boemiei.
- Fig. 11. Monede emise de regele Ludovic al Ungariei și Boemiei.
- Fig. 12. Anexă cu reprezentări gravate de monede – tabela I.
- Fig. 13. Anexă cu reprezentări gravate de monede – tabela II.
- Fig. 14. Anexă cu reprezentări gravate de monede – tabela III.
- Fig. 15. Anexă cu reprezentări gravate de monede – tabela IV.
- Fig. 16. Anexă cu reprezentări gravate de monede – tabela V.
- Fig. 17. Anexă cu reprezentări gravate de monede – tabela VI.
- Fig. 18. Anexă cu reprezentări gravate de monede – tabela VII.
- Fig. 19. Anexă cu reprezentări gravate de monede – tabela VIII.
- Fig. 20. Cartea *Schau- und Denkmuenzen, welche unter [...] Maria Theresia gepraegen worden sind* – exemplarul legat în piele.
- Fig. 21. Cartea *Schau- und Denkmuenzen, welche unter [...] Maria Theresia gepraegen worden sind* – pagina de titlu.
- Fig. 22. Medalie emisă cu ocazia depunerii omagiului de către stările Transilvaniei în anul 1741.
- Fig. 23. Medalie emisă cu ocazia aranjamentelor în vederea ameliorării agriculturii, minelor și comerțului în Transilvania.

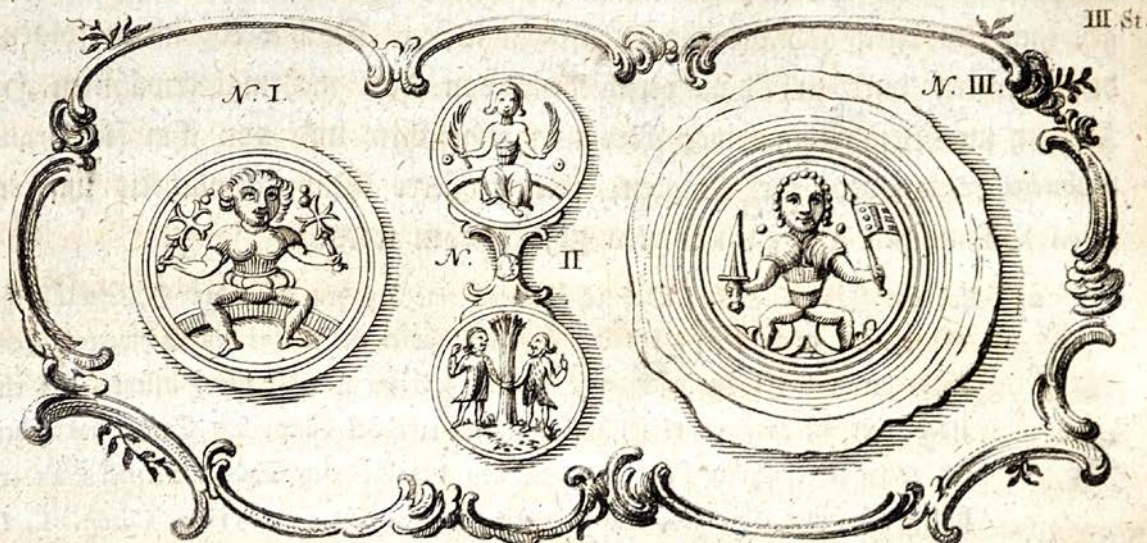
1

III. Stück

Von den Münzen der Böhmischen Herzoge von
dem Borziwog bis auf den heiligen
Wenceslaus.

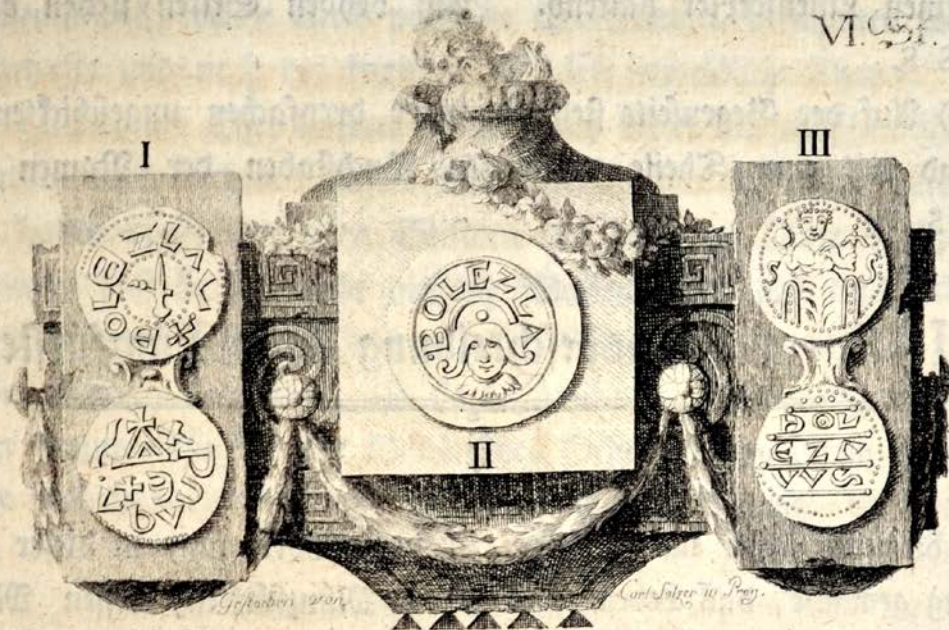
I.

Wenn sich gegenwärtige Münzblätter sonst durch nichts anders
meinen Lesern empfehlen sollten, als durch die Schönheit des
Gepräges auf den ihnen bisher vorgesezten Münzen; so weis
ich ganz gewiß, daß die meisten dieselben gar bald aus den
Händen werfen würden. Denn der Augenschein giebt es, daß die darauf
vorkommenden Figuren viel eher Ungeheuern, als Abbildungen fürstlicher
Personen ähnlich sehen; welche den Augen, die gewohnt sind Abdrücke von
dem kunstreichen und wunderschönen Stempel eines Sedlingers, eines
Scheega, eines Widmanns und anderer mehr zu betrachten, freylichwohl
nicht

VI. Stück

Von den Münzen Boleslai des Grausamen.

I. Beschreibung der Münzen.

N. I. A.) Die rechte Seite dieses Solidi oder Dickpfennigs zeigt in einer runden Einfassung ein blosses Schwert, und darneben ein Zeichen, wie ein liegendes B, mit der Umschrift BOLEZLAV (BOLES LAV) und einem Kreuzlein.

B.) Die Rückseite ein Kirchengebäude, oder vielmehr nur dessen Dach. Darunter steht ein verkehrtes H mit einem Kreuzlein. Die Umschrift heist: PRAGA nebst einem liegenden S.

N. II. Ein

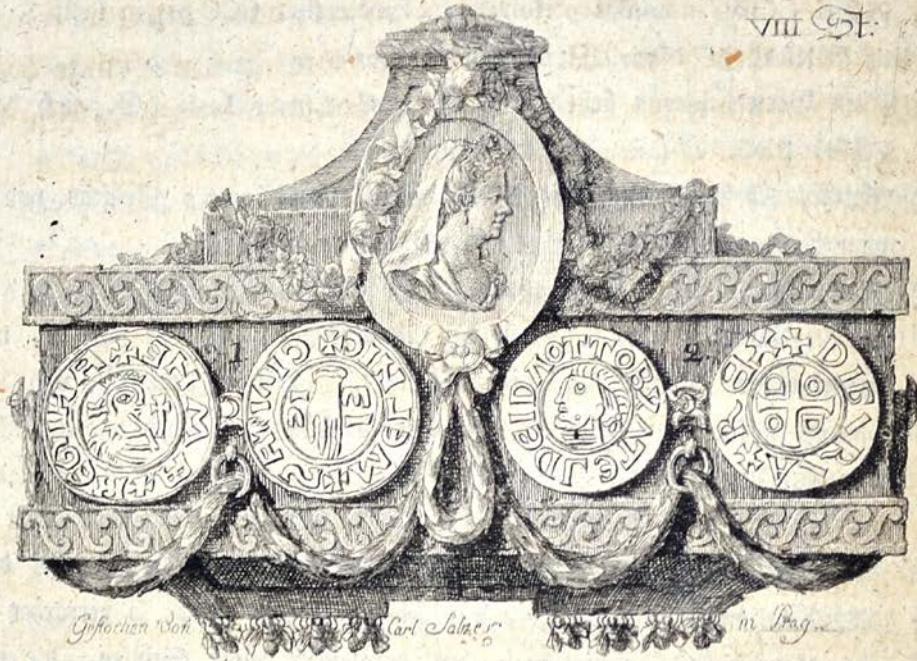

VIII. Stück

Münze der **EMMA**, Gemahlinn **Boleslav**s
des II.

VIII St.

Graviren von Carl Salzer in Prag.

I. Beschreibung der Münze.

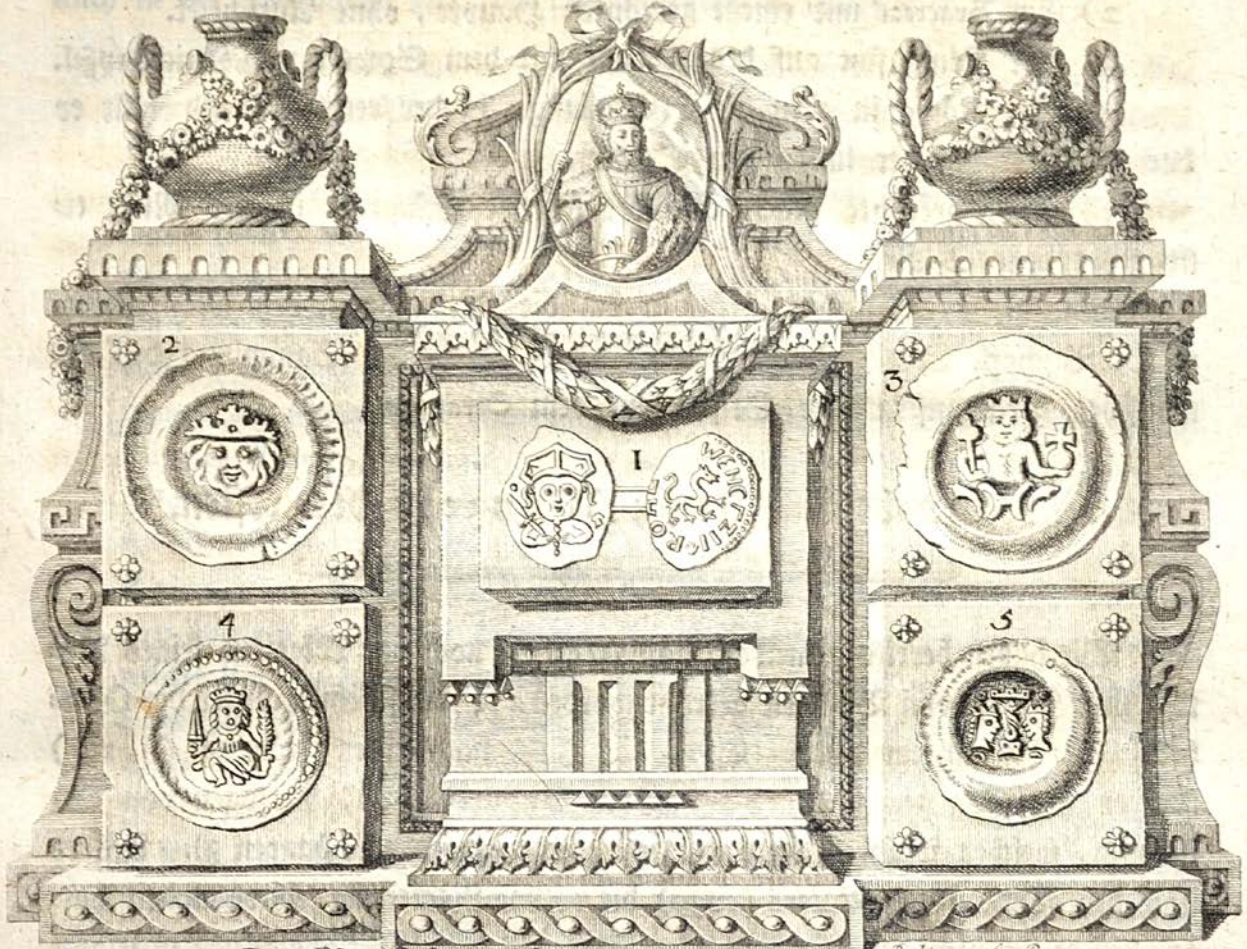

N. I. A) Hauptseite: Das die rechte Gesichtseite vorkehrende Brustbild des heil. Wenceslai, wie auf den Münzen des vorigen Stückes, mit der Umschrift **ENMA + REGINA**. B) Rückseite: Eine von oben herab ausgestreckte Hand zwischen den Buchstaben **Ā** und **ō**, davon der letztere umgekehrt ist. Die Umschrift: **MELNIC + CIVITAS. †**

N. II. A)

I. Stück
 Münzen K. Wenceslai des I. oder Einäugigen.
 vom Jahre 1230 bis 1253.

I. Beschreibung der Münzen.

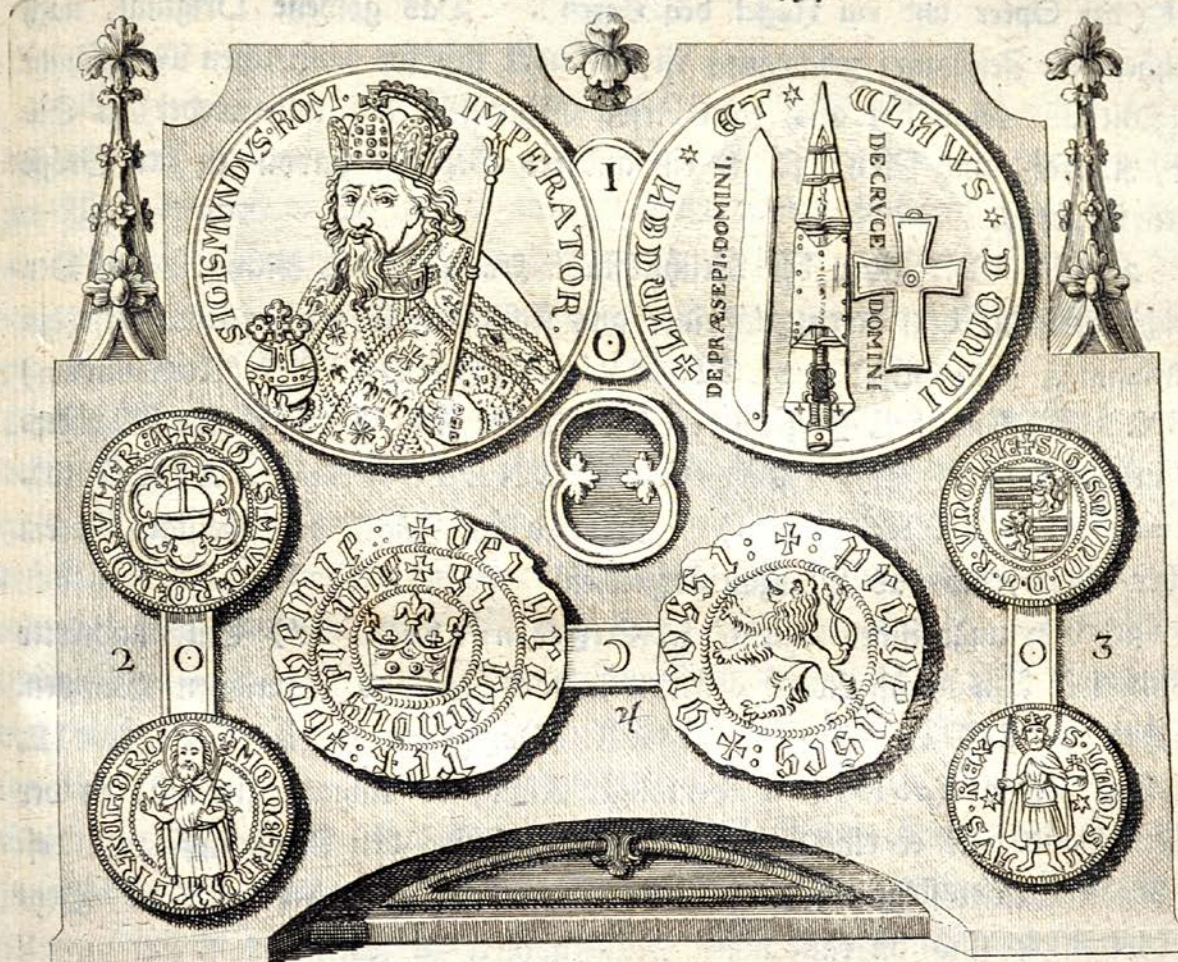
N 1.) Ein auf beyden Seiten geprägter Denarius. A) Die Hauptseite zeigt ein häßliches Brustbild mit einer wunderbaren Bedeckung auf dem Haupte, und dem Schwert in der Hand, ohne Umschrift. B) Ein übel gestalteter Löwe, als das böhmische Wappen. Umschrift: VVENCEZL*BOHE.... H. Joachim hat diese

VIII. Stück

Münzen Kaiser Sigismunds, Königs in Ungarn und Böhmen.

vom Jahre 1419 bis 1437.

I. Beschreibung der Münzen.

N. 1) Ein goldenes Schaustück aus den neuern Zeiten. A) Die Hauptseite stellet das vorwärts sehende Brustbild des Kaisers im völligen kaiserlichen Schmucke vor. Umschrift: SIGISMUNDVS ROM. IMPERATOR. B) Auf der Rückseite sind

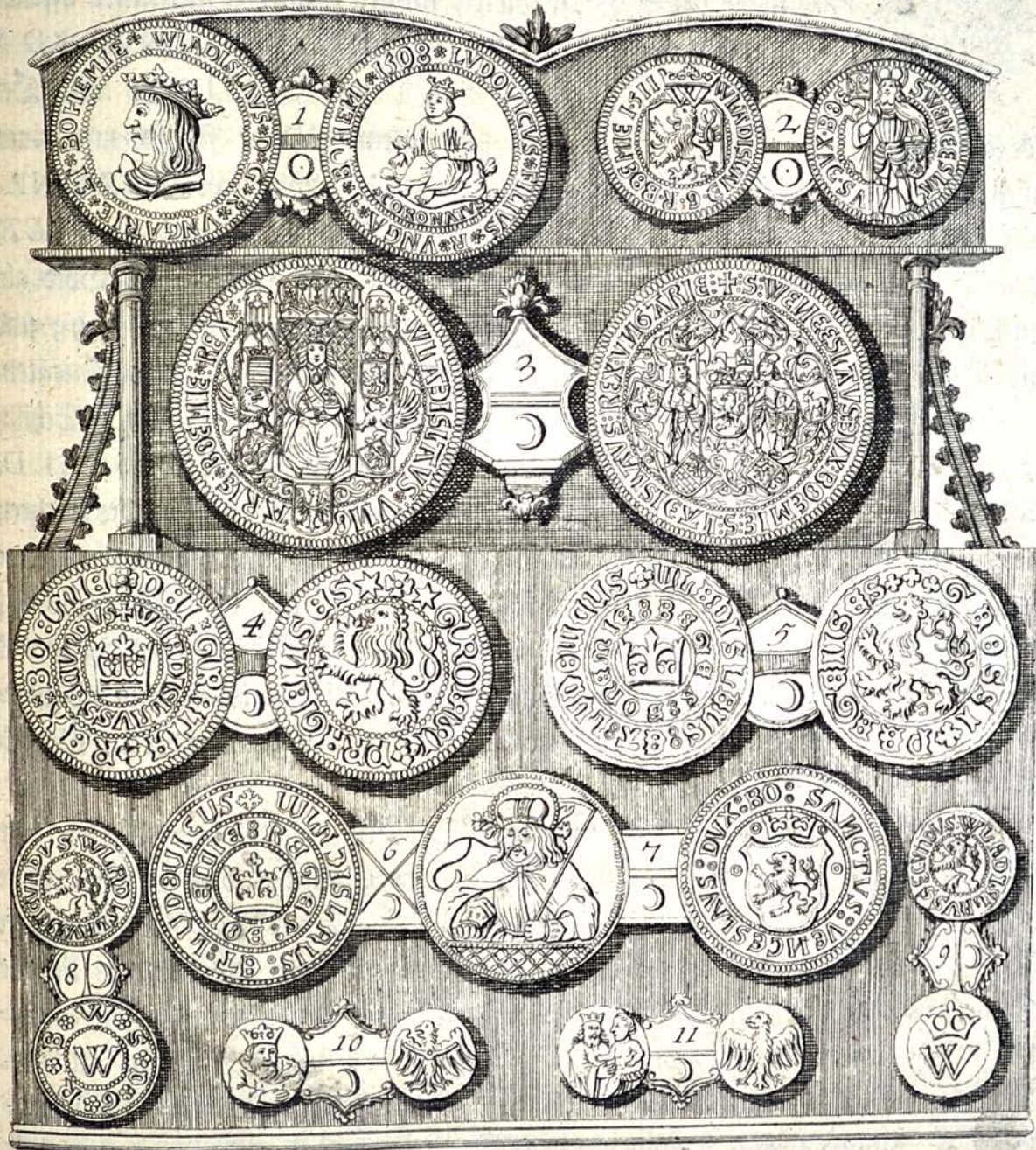
B b 2

einige

XIII. Stück

Münzen des Königs Wladislaw des II. Königs in Ungarn und Böhmen.

vom J. 1471, bis 1516.

292

I. Be

354

XIV. Stück
Münzen des Kön. Ludwig in Ungarn
und Böhmen.

vom J. 1516, bis 1526.

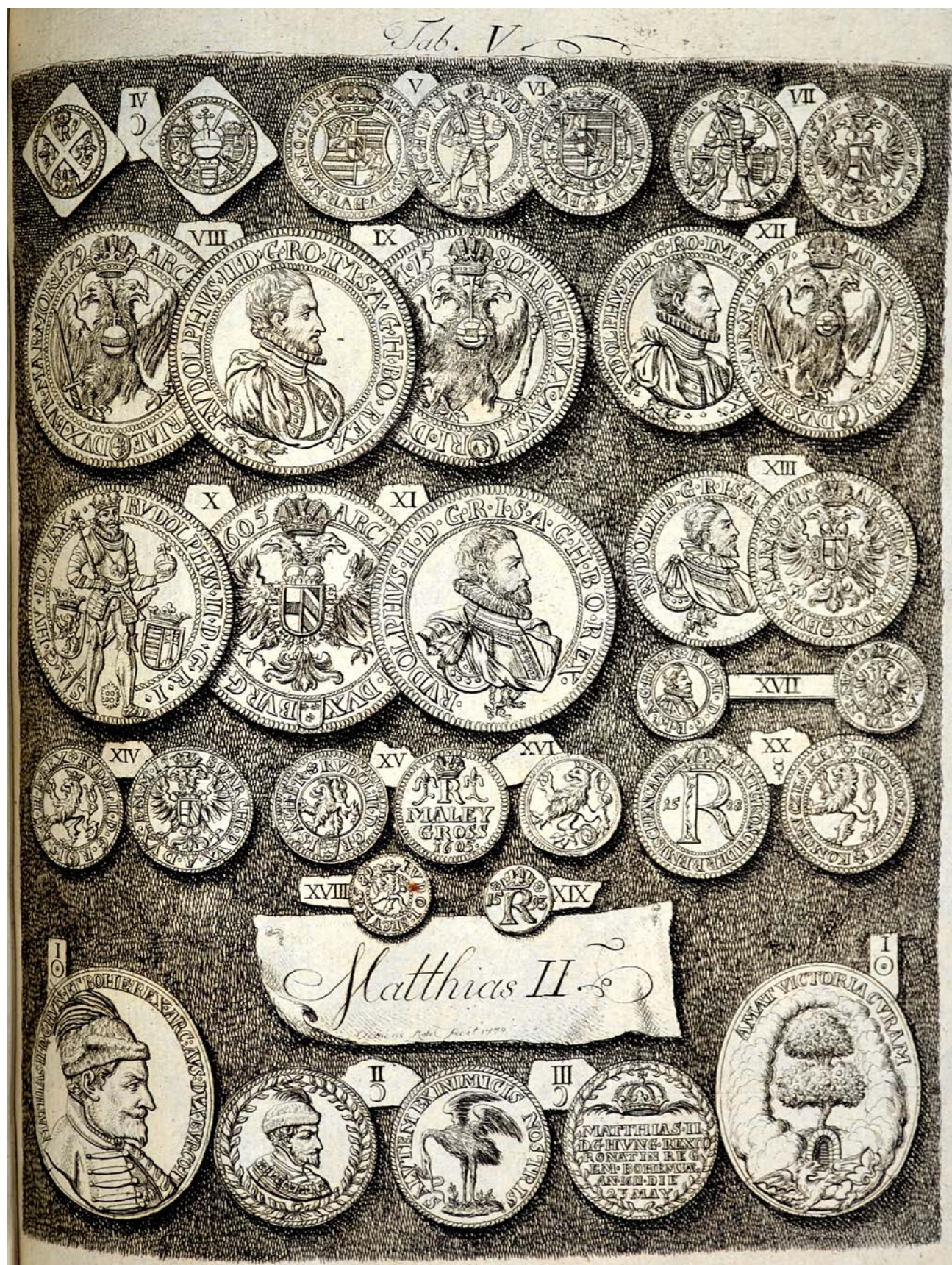

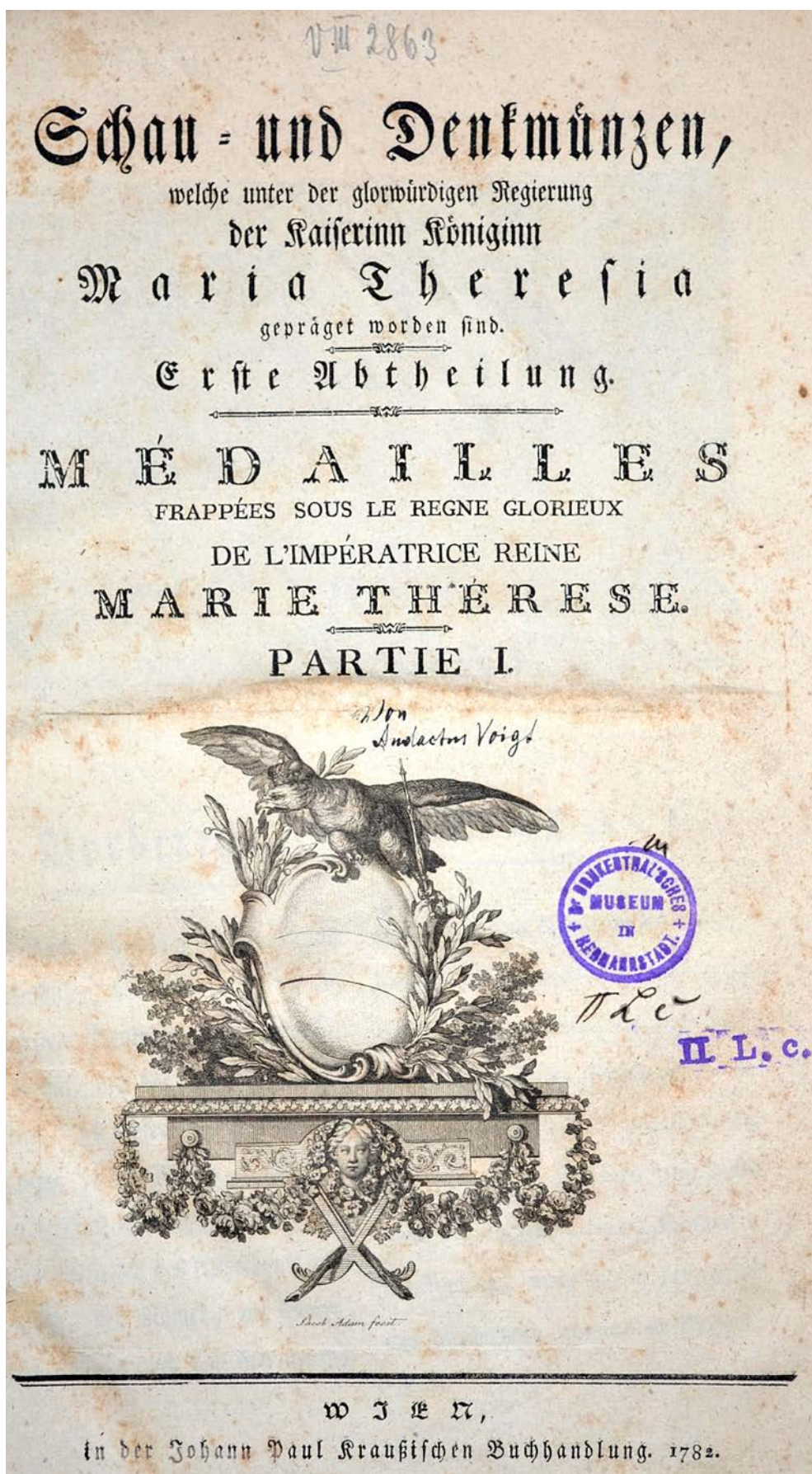

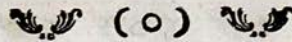

XXV.

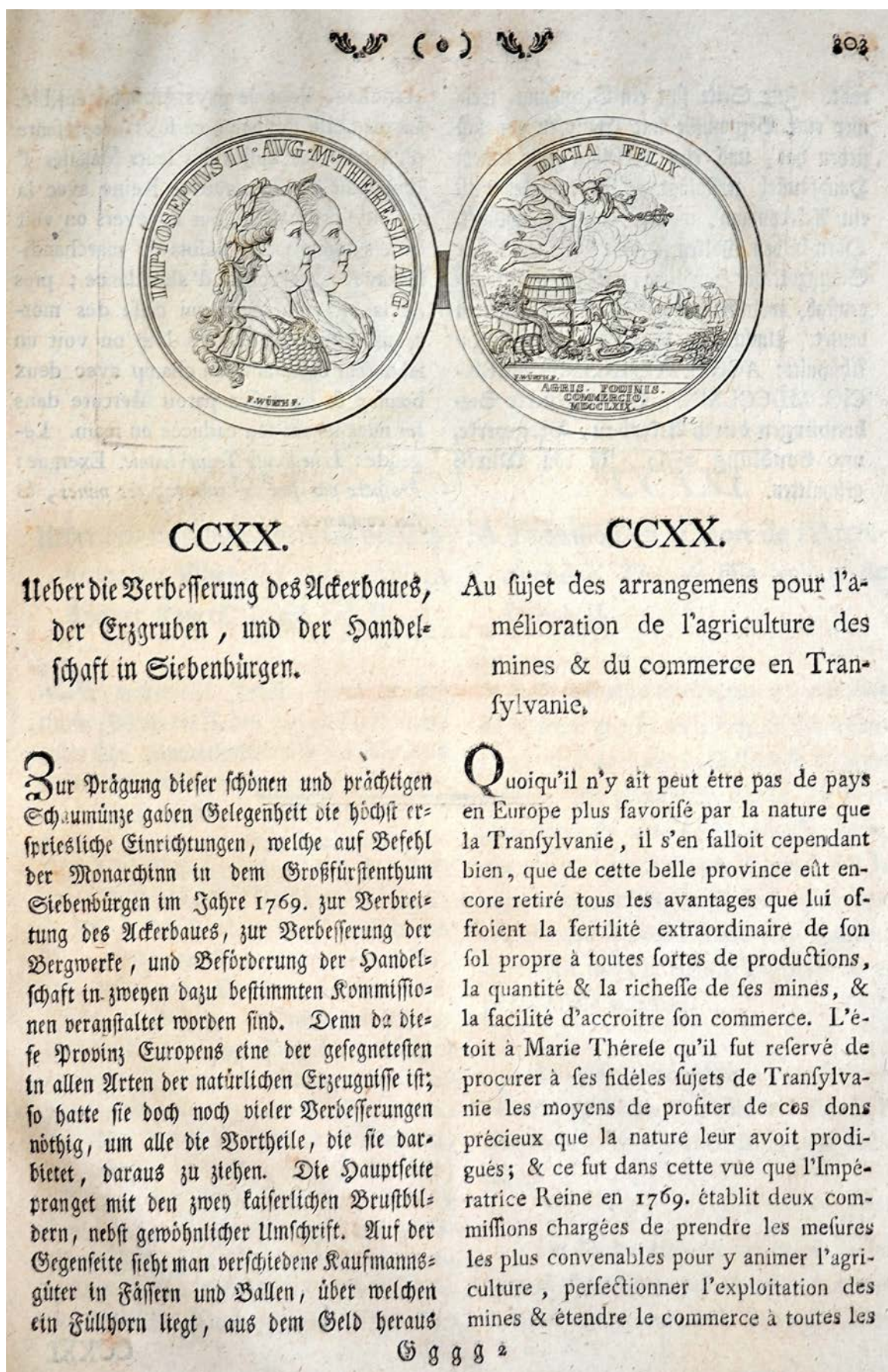
Große Schaumünze auf die von den siebenbürgischen Ständen geleistete Huldigung.

Gleich nach vollzogener ungarischer Krönung haben die gesammten siebenbürgischen Stände ihrer Landesfürstin die Huldigung in der öffentlichen Versammlung zu Hermannstadt geleistet. Zum Andenken dieser Feierlichkeit ist gegenwärtige Schaumünze geprägt worden. Die Hauptseite stellet ein Ehrengebäude vor, auf dessen Mitte das doppelte Kreuz auf drey Hügel mit Strahlen umgeben steht. Rechts sitzt die seligste Gottesgebährerin mit ihrem göttlichen Sohne auf dem Schooß, als die Schutzpatroninn des Königreichs Ungarn; links kniet vor dem Kreuze die Königin; oben schwebet das Auge Gottes in Wolken. Unter dem obersten Gesimse des Gebäudes ist folgender Vers zu lesen: SUB CRUCE IAM GEMINA GEMINA EST PATRONA MARIA. Unter dem Kreuze sind zwey Marien (die Gottesgebährerin nämlich im Himmel, und die Königin Maria Theresia auf Erden) Schutzfrauen. Zwischen dem Hauptthore des Gebäudes liegen Löwen und Schaaf ruhig beyammen. Die

XXV.

Grande médaille à l'occasion de l'hommage rendu par les états de Transylvanie en 1741.

Après le couronnement de la Reine fait à Presbourg, les états de Transylvanie rendirent hommage à leur légitime Souveraine dans une assemblée des états qui se tint à Hermanstadt, Capitale du pais, & ce fut à cette occasion qu'on frappa une médaille dont un côté représente un arc de triomphe surmonté de trois collines qui portent la double croix de Hongrie entourée de rayons. La S. Vierge assise & tenant l'enfant Jesus, comme Patrone speciale de la Hongrie, est à la droite de cette double croix; à la gauche on voit la Reine Marie Thérèse à genoux; & un peu plus haut l'œil divin dans un nuage. L'arc de triomphe est orné de cette inscription: *Sous la double croix les deux Marias sont nos protectrices.* Sous l'arc de triomphe on aperçoit des agneaux & des lions qui reposent tranquillement avec
 cette

**GOTHA NUMARIA (1730), OPERĂ A TEOLOGULUI GERMAN
CHRISTIAN SIGISMUND LIEBE**

RADU TEUCEANU

Muzeul Național Brukenthal, Sibiu
radu.teuceanu@brukenthalmuseum.ro

Key-words: *Liebe, numismatics, humanism, learning, analysis.*

Abstract: *Christian Sigismund Liebe was a German preacher with humanistic concerns. Among his several works, the best known is Gotha numaria, of which the Brukenthal Library holds two items. Although author of a single numismatic work, he is placed among the main early, pre-Eckhelian numismats, somewhat on a par with Vaillant, Spanheim and Patin, grace to his competent, learned, far-reaching, and extensive discourse.*

Christian Sigismund Liebe, unul dintre coordonatorii seriei *Acta Eruditorum Lipsiensia*, a fost un numismat timpuriu erudit. Născut la Meissen în 1687, a studiat la Freiburg și ulterior la Leipzig. A devenit licențiat în teologie în 1717 și predicator la biserica Sfântul Paul și de asemenea bibliotecar adjunct al academei. În anul 1722 a fost însărcinat de ducele de Saxa-Gotha, Frederic al II-lea, să călătorească în Țările de Jos, Anglia și Franța în scopul achiziționării de cărți rare și „medalii”, iar la întoarcere a fost numit custode al cabinetului de antichități. A murit în 1736, lăsând mai multe lucrări, dintre care cea mai importantă este *Gotha numaria sistens Thesauri Fredericiani numismata antiqua*¹, de care ne ocupăm în articolul de față.

Biblioteca Brukenthal deține două exemplare ale acestei lucrări². Primul a făcut parte din colecția personală a baronului și prezintă legătura Brukenthal, din piele marmorată, cotor încasat cu ornamente aurite, tranșa roșie și forțați marmorate (Fig. 1), în timp ce al doilea a aparținut până în 1879 Bibliotecii Gimnaziului Evanghelic și are o legătură mai puțin pretențioasă, din carton presat învelit în piele de culoare brun închis, mai grosieră și de asemenea mai masivă decât cealaltă, amintind oarecum incunabilele. Interesant este totuși faptul că acest ultim exemplar este întreg, păstrând pagina-frontispiciu și portretul ducelui de Saxa-Gotha, Frederic al II-lea, pagini care au fost smulse din exemplarul mai luxos la o dată necunoscută.

Oricum, starea de conservare a ambelor exemplare este excelentă.

Pagina-frontispiciu cuprinde reprezentarea gravată a numismaticii, înconjurată de amorași. În partea superioară a compoziției se află Mercur, cu atributele convenționale, *petasos* și caduceul, iar în partea inferioară, în dreapta, Cronos-Saturn cu coasa și clepsidra. În stânga lui Mercur este reprezentată Cumpătarea, cu compasul în mână și, de asemenea, sunt reprezentate dulapuri numismatice de secol XVIII (Fig. 2). Pagina de titlu constă în tipar negru și roșu, cu o mică vignetă reprezentând amorași în jurul unui medalion, cartea fiind tipărită la Amsterdam (Fig. 3). Gravurile monedelor sunt lipite direct pe hârtia paginilor, de multe ori printr-un procedeu special de imprimare în adâncime.

Discursul științific propriu-zis al acestei lucrări, care este redactată în limba latină și tratează mai ales monede emise de împărații romani, este puțin coerent și greu de urmărit, trecându-se în mod constant de la istoriografia politică propriu-zisă la expunerea și comentarea opiniilor altor numismați, mai ales ale lui Jean Foy-Vaillant (*Vaillantius*), Jean Hardouin (*Ioannes Harduinus*), Ezechiel Spanheim (*Spanhemius*), Laurentius Begerus și Charles Patin (*Carolus Patinus*), despre diferitele monede din colecție sau despre monede asemănătoare prezente în alte colecții din Europa. De exemplu, subcapitolul XIV – lung de o pagină – din prima secțiune este dedicat exclusiv opiniilor lui Hardouin. Nu putea lipsi, din această operă, la pagina 49, un comentariu având ca subiect emisiunile lui Pescennius Niger, o veritabilă

¹ Gorton 1835, LID-LIE [*nenumerotat*].

² Cu cota v V 748 și număr de inventar 48962; cealaltă la cota CB V 20 și cu numărul de inventar 172199.

„obsesie culturală” a numismaților epocii³. De asemenea, Liebe inserează citate, atât în greacă, cât și în latină, aparținând unor autori antici, citează poezii întregi, face excursuri mitologice, de istorie a imperiilor, regatelor și orașelor, de natură filologică și sunt menționați autori bizantini (de exemplu, Ștefan din Bizanț) și moderni, fiind inserate în egală măsură și liste, cum ar fi cea a familiilor aristocratice romane, de la paginile 211-212 sau cea a împăraților romani (la care se adaugă și unii împărați bizantini), de la paginile 241-242, 273, 297-298, 329-330, unde ultimul din listă este „Alexius Angelus” (latinizat pentru Alexios Anghelos, de la începutul secolului al XIII-lea). Aceste liste, pedante și mereu reluate, conferă lucrării un pronunțat aspect protocolar, oficial, aulic. Mai mult, la capitolele dedicate emisiunilor familiilor aristocratice romane, ordinea obișnuită avers-revers este inversată, din considerente ceremonioase și estetice, lipsind în mod evident coerența științifică instaurată abia la sfârșitul secolului de Eckhel. Impresia este de mozaic sclipitor, dar dezarticulat, amatorist, tribut ar unor mode izvorând din ceremonialul elaborat baroc al curților princiare germane.

Lucrarea cuprinde mai multe capitole, la sfârșit existând o anexă cuprinzând descrieri de monede mai rare, făcute de Andreas Morellius (paginile 433-458), la care se adaugă o alta, cuprinzând trei epistole trimise de Spanheim lui Morellius, având legătură cu colecția prezentată de Liebe. Aceste epistole, care tratează numai câteva monede, sunt saturate de comentarii erudite, demne de semnalat fiind cele referitoare la o monedă care prezintă pe revers inscripționarea „ISTHMA” (la pagina 469), pe care o pune în legătura cu preoteasa păgână Pythia, la piese emise în Asia Mică, la Ancyra (la pagina 479) și la unele emise de Septimius Severus și Caracalla cu ocazia unor jocuri și festivaluri (la pagina 520). Și aici abundă referirile la Pescennius Niger.⁴

La pagina 4, autorul descrie cele mai vechi monede din colecție și anume cele emise în comun de Filip al II-lea și Alexandru Macedon. Pe revers este reprezentată Victoria înaripată,

ținând în mâna stângă un trident și în cea dreaptă o cunună de lauri. Autorul mai notează faptul că aceste piese mai fuseseră semnalate înainte și de Goltzius și Begerus. La pagina 6, Liebe menționează diferite opinii, adesea contradictorii, emise de numismați ai vremii: „*notanda contra Cl.⁵ Harduinum, quem hujus generis numos antiquos cum titulo BASILEOS dari negantem, refellit Ill.⁶ Spanhemius, tametsi & Harduinus postea sententiam suam mitigavit.*”. Este de remarcat aici erudiția autorului, trimiterele sale la numismați din alte țări și din perioade mai timpurii – astfel, Goltzius a fost un numismat destul de timpuriu, el trăind la mijlocul secolului al XVI-lea.

La pagina 7, Liebe oferă date referitoare la Alba Iulia, Transilvania și Moldova: „*cum Albam Juliam ingressi aurificibus ostendissent numos, et valorem sciscitarentur, res palam facta Georgium Monachum, qui tum pupilli regii nomine Transylvaniae praesidebat [...] cum aliquot oneratis plaustris in Moldaviam procul aufugerunt*”, iar la pagina 9 menționează colecția din Brandenburg, din care făcea parte o monedă emisă de unul din suveranii Ptolemei ai Egiptului, dar după părerea lui Vaillant, de Cleopatra: „*cuius generis est incertus Ptolemaei numus ex thesauro Brandenburgico, aliique duo Cleopatrae apud Vaillantium*” – așadar, date prețioase referitoare la colecțiile numismatice timpurii din spațiul de limbă germană.

Ne deplasăm din punct de vedere tematic și ideatic în Peninsula Balcanică – pentru început, în antichitatea elenistică – o monedă valoroasă prezentă în colecție a fost emisă de Lisimah, regele Traciei, „*Lysimachi, Thraciae regis, duos argenteos numos, nullum aureum ex cimeliis Brandeburgicis laudavit Begerus*” – este de notat trimiterea la Laurentius Begerus.

La pagina 10, autorul descrie o monedă emisă de Farnace, rege al Pontului, fiul lui Mitridate Eupator: „*Ex Ponti regibus numum aureum Pharnacis, magni Mithridatis, cui Eupator cognomen, filii, longe rarissimum pridem iuris publici fecit aeramque ZMS*”. Liebe citează și aici lucrările lui Vaillant și Morellius: „*sed et hoc vicissim concedent aequiores indices, quam oborta inter Vaillantium et Morellium de numis Familiarum Romanarum edendis controversia pepererat*”.

La pagina 14, autorul descrie și comentează iconografia monedelor emise de cele

³ Un alt comentariu (p. 317) este următorul: „*Quam rari sint Pescennii numi, inprimis ex aere, nemo, qui vel obiter hoc studiorum genus attigerit, hodie ignorat*”.

⁴ Spre exemplu: „*[...] Seueriana Olympia Epinicia (seu in victoriae memoriam) in Finibus Cilicum. Quibus autem aperte respicitur ad victoriam a Seueri ducibus de Pescennio Nigro in Cilicum finibus, ad Issicum nempe sinum, vbi olim fusus ab Alexandro Darius [...]*” (p. 531) sau: „*[...] sed eadem eius, ob illam nempe de Pescennio Nigro victoriam percussi [...]*” la p. 533.

⁵ Prescurtare pentru „clarissimus”.

⁶ Probabil prescurtare pentru „illustrius”.

cinci orașe grecești din Cyrenaica (Fig. 4) și citează opiniile numismatului francez Montfaucon: „*eadem, inquit, forma [...] exhibetur in veteri nostro numo Messanensi, qui a Paruta in Sicilia expressus*”, așadar un tip de monedă exportată din Pelopones în Sicilia. Tribul grec al dorienilor ar fi modificat consoana *z* în *d*, forma *Zeus* devenind ulterior *Deus* – Liebe abordând aici și chestiuni de lingvistică.

La pagina 15, autorul descrie un *koson* (Fig. 5), informându-ne totodată că aceste piese mai fuseseră semnalate anterior de Goltzius, Tristanus, Patin și Begeus, acesta din urmă tratând mai pe larg despre existența unor astfel de piese în colecția Electorului Palatin⁷. Aceiași erudiți, la care se mai adaugă Nonnius, mai erau de părere că monedele în cauză fuseseră bătute de orașele romane cu statut de *colonia*. Pe avers sunt reprezentate trei personaje înveșmântate în togă, primul și cel de-al treilea având fascii – așadar lictori. Pe revers este reprezentat un vultur care ține cu piciorul stâng un sceptru și cu cel drept o cunună de lauri. Este cunoscut faptul că Samuel von Brukenthal achiziționase trei kosoni, care au dispărut însă din colecție la o dată neprecizată⁸.

La pagina 23, Liebe descrie o monedă emisă de ginta romană Aquilia, piesă pe al cărei revers este reprezentat capul Meduzei cu trei picioare, legenda fiind „*L. AQVILIVS FLORVS IIIIVIR*”; întâlnim, plasată într-o coroană din frunze de stejar și abrevierea convențională „O.C.S.”, care semnifică, în opinia autorului, „*ob cives servatos*”. Urmează, la pagina următoare, descrierea unei piese emise de familia Cassia, prezentând pe revers reprezentarea capului, încununat cu lauri, al personificării Libertății. Pe aversul unei monede emise de familia Coelia întâlnim reprezentarea capului lui C. Coelius Calvus, lipsit de accesorii, iar pe revers, reprezentarea capului lui Apollo, încununat cu raze⁹. La pagina 27 este descrisă o monedă emisă de familiile Iulia și Livineia, pe avers fiind reprezentat Caesar, încununat cu lauri, din nou aflat între o frunză de laur și un caduceu cu aripi¹⁰ iar pe revers un taur rampant. Mai jos, autorul

menționează o lespede de marmură care se găsea în lapidariul de la Oxford, prezentând o inscripție în limba greacă și reprezentând o vânătoare de tauri din Tesalia¹¹. La pagina 31, Liebe descrie o monedă emisă de familia Vibia, piesă pe al cărei revers este reprezentată Venus ținând o cochilie în mână. Autorul menționează cu acest prilej o camee cu reprezentare de scoică din colecția regelui Prusiei¹². La pagina următoare întâlnim numele lui Jean Foy-Vaillant, „farul călăuzitor” pentru alți numismați timpurii¹³. La pagina 41, pe monedele emise de familia Luria, întâlnim reprezentarea capului regelui Ancus Martius. Remarcăm erudiția deosebită a lui Liebe, menționările de colecții din diferite țări ale Europei, preocupările de iconografie și expunerile pe teme aparținând celorlalte discipline auxiliare ale istoriei.

Autorul dezvoltă subiectul reprezentării capricornului¹⁴ pe monedele lui Augustus, menționând și faptul că acest simbol animalier apare și pe monedele emise de Vespasian. La pagina 55, autorul notează: „*Quid Capricornus in munis Augusti, et eorum exemplo cisis aliis Imperatorum, regum urbiumque numis sibi velit, viri docti disceptant*”. La paginile 146-147, Liebe descrie o monedă emisă de regele Ptolemeu al Mauretaniei, fiul lui Iuba. Pe revers este reprezentat un capricorn, cu legenda „RAX”. După Liebe, capricornul este reprezentat în onoarea lui Augustus, al cărui client era Iuba¹⁵. Iezuitul francez Jean Hardouin explică litera A din cuvântul *Rax* ca fiind semnul grecesc pentru cifra 30.

¹¹ „*Extat vero inter Oxoniensia marmora lapis cum elogio [...] quo venatio haec Thessalica taurorum haud paulo luculentius distinctiusque representatur [...]*”.

¹² „*Concham marinam potiori iure appellarim, cuiusmodi Tritones fere in veterum monumentis inflare solent, qualis cernitur in gemma longe elegantissima gazae Brandenburgicae [...] sistitur.*” – Găsim în acest context frumoasa noțiune latină *gaza*: **gaza**, -ae, s.f. **1.** vistierie a regelui la perși. **2.** comoară, bogăție (*** 1962, p. 312).

¹³ „*Gentis Abariae numis, Vaillantii exemplo, nouum haud adiecit Morellius, sed tamen pristinos haud paulo emendatioris dedit.*”.

¹⁴ **CAPRICORN, 1.** Animal fabulos în mitologia babiloneană, socotit zeu al mării, înfățișat ca un pește-țap, asociat cu **Ea Oanes**, v. El simboliza puterea apei asupra vieții, în sens pozitiv. Simbolul zodiacal al **C.** este legat de solstițiul de iarnă și puterea soarelui, v. **Pan. 2.** Rac monstruos creat și asmuțit de Hera, soția lui Zeus, împotriva eroului-vânător Hercule, chiar când acesta se lupta cu Hidra din Lerna (Georgescu – Georgescu 2002, p. 35).

¹⁵ Stat clientelar al Imperiului roman, în acest caz Mauretania.

⁷ „*[...] Begero, qui decies sexies eum in Electorali cimeliario Palatino extitisse docet.*”.

⁸ Dudău 2007, p. 90.

⁹ „*Auersa in parte caput Apollinis radiatum inter clypeum & parmam [...]*” – **parma**, -ae, s.f. scut (mic și rotund) [...]. (***) 1962, p. 506) – așadar nicio legătură cu numele orașului italian. *Parma* este reprezentat pe moneda în cauză în dreapta jos și este ornamentat.

¹⁰ „*[...] Iulii Caesaris caput laureatum, inter laurum et caduceum alatum [...]*”.

La pagina 58, autorul îl citează pe eruditul italian Anselmo Banduri, în contextul unor emisiuni ale împăratului Traianus Decius, suveran din timpul anarhiei militare (249-251). În același loc sunt descrise două monede, după cum urmează:

CONCORDIA PROVINCICIARUM.

Figura muliebris stans dextra ramum olivae, sinistra cornucopiae tenet.

HISPANIA.

Figura muliebris, cuius in dextra spica et papauer, in sinistra clypeus cum duabus hastis.

La pagina 60, Liebe îl consideră pe împăratul Hadrian ca fiind un imitator conștiincios al lui Hercule, ca și călător și în ceea ce privește realizările, numele împăratului fiind inscripționat pe monede sub forma „*Hercules Romanus*”. Autorul îl citează aici pe Ezechiel Spanheim. Josef Scaliger menționează o monedă reprezentându-l pe Hadrian lângă un templu al lui Hercule Gaditanul (din Spania meridională). Se exprimase părerea (de către numismații Vaillant și Spanheim) că împăratul dorea să trimită astfel la originea sa hispanică, din orașul Italica din Baetica, actuala Andaluzie.

La pagina 66, Liebe menționează existența în colecție a unei monede de argint emise de Vespasian, pe care este reprezentată personificarea Eternității, care ține în mâna dreaptă soarele și în cea stângă luna. Legenda este „*AETERNITAS*.” Pe o monedă de argint din aceeași colecție, piesă emisă de data aceasta de Hadrian, este reprezentată o femeie așezată, ținând de asemenea soarele și luna. Pe monedele împăratului galic Postumus este reprezentată figura alegorică Claritas cu figurile juxtapuse ale soarelui și lunii. După domnia lui Constantin cel Mare, pe monede apare de asemenea Claritas, dar acum ținând în mâna stângă un glob pământesc. Claritas, Splendor, Dignitas sunt considerate sinonime, soarele și luna, cele mai strălucitoare astre de pe cer simbolizând-o pe prima¹⁶. Pe o monedă emisă de Constantius în secolul al IV-lea, soarele reprezintă Orientul. La pagina 68, autorul menționează faptul că numismatul Begerus semnalase ca aflându-se în colecția ducilor de Brandenburg un *aureus* emis de Aurelian, piesă pe care este inscripționată legenda „*AVG. SOLI INVICTO*”. La pagina 69 găsim opinia numismatului Antonius Pagius, care considera că

apelativul „*Pius & Felix*” nu era un titlu encomiastic, ci era de fapt un cognomen familial ereditar. La pagina 70, Liebe amintește mențiuni făcute în secolul recedent de eruditul francez Claude Saumaise, referitor la reprezentări de trofee militare pe reversurile pieselor emise de Aurelian. Pe o monedă emisă de acest împărat se află inscripționarea „*FIDES MILITVM*”, formulă care, după părerea autorului, era folosită pentru a ura sau a atrage succesul în războaie. La aceeași pagină este menționat un aristocrat francez cu preocupări numismatice, de Ballonfeaux.

Evidentă este în aceste pagini erudiția autorului, precum și străduința de a prezenta în mod documentat iconografia oficială antică păgână.

La pagina 73 găsim o trimitere la „*thesaurus Maurocenus*”, colecție în care se afla o monedă emisă de Marcus Aurelius și descrisă de Hardouin, în timp ce Spanheim menționează o altă piesă, emisă de această dată de Marcus Antonius, monedă cu reprezentarea Păcii, aflată în colecția regelui Franței¹⁷. Ne surprinde plăcut nota antichizantă a discursului, Franța fiind asimilată cultural cu Galia.

La pagina 75, Liebe descrie o monedă emisă de Dioclețian, pe reversul căreia sunt reprezentate cele trei Parce. Legenda este „*FATIS VICTRICIBVS*”¹⁸. Interesantă este de asemenea distincția pe care autorul o operează între parce pe de o parte și furii pe de alta¹⁹, Furiile fiind reprezentate în schimb pe o monedă emisă de Filip Arabul, piesă semnalată de numismatul francez Pierre Séguin, cu legenda „*ANTIOXEQN*”. În partea inferioară a reversului sunt inscripționate majusculele SC, explicate de Liebe prin abreviere a numelui de oraș Sisciae Cusa. Liebe mai menționează și alte monede bătute la Siscia. Printre ele se numără o piesă de aur, emisă tot de Dioclețian, aflată în colecția regelui Franței și care are legenda „*IOVI CONSERVATOR*”. Pe o altă monedă romană apare inscripționarea „*SIS*” însoțită de o stea, în timp ce pe o monedă emisă de data aceasta de Maximianus, în locul stelei se găsește majuscula Z. Această monedă este menționată de Morellius și de Banduri.

Interesante sunt în aceste capitole referirile la orașele antice, la simbolistică și la mitologie, dar sunt valoroase și trimiterile la alți numismați din epoca barocă.

¹⁶ „[...] cuius Claritatis symbola esse voluerunt Solem & Lunam, lucidissima coeli sidera”.

¹⁷ „[...] numo Regiae Gallorum gazae sculptam affirmat”.

¹⁸ În traducere: „parcele învingătoare”.

¹⁹ „cum Fata, vel Parcae, non Furiae”.

Același autor, Anselmo Banduri, se ocupase și de emisiunile Aeliei Eudoxia, care sunt foarte rare. Pe reversul unei monede descrise de Liebe la pagina 85 găsim inscripționarea „*SALVS RIPUBLICAE*”, lipsind așadar un E din cel de-al doilea cuvânt, pe revers Victoria înaripată ținând cu mâna dreaptă monograma lui Hristos. Interesantă este în acest context fuziunea, care a fost de scurtă durată, între iconografia păgână și cea creștină, din secolul al IV-lea.

La pagina 93, autorul menționează diverse opinii ale eruditului francez du Cange, care, în contextul reprezentării cuvântului „*basileos*”, trata despre reprezentarea literei B pe monedele bizantine, gravorii amestecând caracterele latine cu cele grecești. Du Cange este de altfel și autorul unui dicționar al latinei medievale, lucrare reeditată în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

În general, aceste frecvente menționări ale colecției regale franceze și de numismați din această țară sunt probabil efectul reputației considerabile a lui Jean Foy-Vaillant, dar și a Regelui Soare.

La pagina 99, în contextul descrierii unei monede emise de Alexandru cel Mare, Liebe menționează colecția contelui Winckelseen, căruia îi face o frumoasă caracterizare: „*gaza Illustrissimi Comitiss Winckelseensis, cuius summam erga me in monstrandis rarissimis quibusque musei sui cimeliis humanitatem grata*”.

La paginile 109-110, autorul descrie o monedă seucidă pe reversul căreia este reprezentat un cap de elefant, inscripționarea fiind „*BASILEOS ANTIOCHOU*”. Numismatul Gisb. Cuperus descrisese anterior o monedă asemănătoare, aflată în colecția lui Iacobus de Wilde²⁰. La pagina 113 găsim o lungă dezbateră având ca subiect așa-numitele „*Insignes Syriae opes*”, concretizate în reprezentările de „*casia*”²¹ și „*palmulae*”,²² iar la pagina 117 Liebe menționează existența unor monede de argint emise de Seleucos al VI-lea, piese aflate în colecția contelui Pembroke²³. La paginile 119-120, autorul face o expunere lungă despre cultul lui Deus Lunus în Orient, divinitate cunoscută și din scrierile lui Tertullian. La paginile 120-121, Liebe descrie tot o monedă seucidă, de data aceasta emisă de unul din suveranii cu numele

Antiochos, menționând că pe avers sunt inscripționate titlurile; pe revers este reprezentată o panteră, surprinsă în fugă – aici Liebe continuă opera lui Vaillant, de redescoperire a civilizației acestui mare imperiu greco-iranian.

La pagina 140 este menționat din nou „*thesaurus Maurocenus*”, vizitat de Hardouin, în care se găsea o monedă emisă de regii Iudeei, pe reversul căreia este reprezentat un spic de grâu, care este denumit „*Simbolul Iudeii*”²⁴.

La pagina 164, autorul descrie o monedă emisă de orașul Arad, situat pe o insulă situată lângă coasta Feniciei²⁵. Pe avers este reprezentat un curmal, însoțit de legenda „*JEEA*”, explicată ca simbolizând formula „*Sanctae, liberae, inuiolatae*”. Pe revers este reprezentată o stea cu șase colțuri, stilizată, oarecum asemănătoare unei timone de corabie. La pagina 165, Liebe descrie o monedă emisă de orașul Ausa din Hispania. Autorul descrie această localitate ca „*Ausa urbs primaria Ausetanorum in prouincia Tarraconensi*”²⁶. Pe avers apare numele „*AVSA*”, înscris într-un cartuș dreptunghiular, pe un fond decorat cu ramuri de laur. Pe revers este reprezentat un cap de femeie într-o semilună cu colțurile în sus. În partea dreaptă este reprezentată o ramură de laur cu vârful în sus. La pagina 168, un cap de femeie așezat pe o semilună apare și pe reversul unei monede emise de orașul „*BHTHPPA*” (Fig. 6), cu un leu reprezentat pe avers, dar nu era sigură nici citirea, nici situarea geografică a localității. La pagina 169 este descrisă o monedă emisă de orașul Carbula (Fig. 7), după Plinius situat tot în Hispania, lângă Corduba. Pe avers este reprezentat un cap de monstru, poate Isis, iar pe revers, tot un cap de femeie așezat pe o semilună – Liebe are aici ocazia de a arunca oarecare lumină asupra stării de lucruri și mentalităților din Hispania.

La pagina 187, autorul menționează o inscripție din insula grecească Delos, descrisă de eruditul Montfaucon²⁷, în care litera F este substituită lui E – un mod antic de scriere. La paginile 188-189, Liebe descrie o monedă emisă

---

²⁴ „*Spica Iudaeae symbolum*”.

²⁵ „[...] când era posibil, erau folosite insulele mai mari din fața coastei, unde locuitorii se puteau izola ușor, fortifica și apăra timp îndelungat, în caz de asediu: astfel se prezentau două mari centre feniciene, Arad și Tyr [...] .” (Moscati 1975, p. 22).

²⁶ În actuala Catalonia. Orașul Tarraco (azi Tarragona), care dăduse numele provinciei, a fost devastat de regele vizigot Euric în chiar anul căderii Romei, 476 (Tudor 1982, p. 749).

²⁷ „[...] in Deliaci inscriptione apud celeberrimum Montfauconium obseruatae [...]”.

---

²⁰ „*Eundem ferme numum ex museo Iacobi de Wilde*”.

²¹ *casia*, ae f. 1. arbust ce dă scorțișoara PLIN[ILIUS]; 2. lemn câinesc (*plantă*) VERG[ILIUS] (Guțu 1983, p. 167).

²² *palmula*, ae f. [...] 3. Curmală (Guțu 1983, p. 854).

²³ „*Seleuci VI. numum argenteum ex cimeliis Illustrissimi Comitiss Pembrociensis*”.

de orașul hispanic Obulco, piesă pe care apar caractere turdetane²⁸, despre care scrisese și un erudit francez, Jacques de Bary.

Deplasându-și atenția către capitala imperială din Antichitate, la pagina 217 autorul descrie o piesă emisă de ginta Antonia de la Roma. De monedele acestei familii aristocratice se mai ocupaseră Goltzius, Fulvio Orsini, Charles Patin, Vaillant și alții; demn de remarcat dintre obiectele reprezentate pe această monedă este cocoșul (*gallus gallinaceus*), pe avers și pe revers, bastonul de augur (*baculus auguralis*), această piesă oferindu-i lui Liebe ocazia de a face un excurs în religia și iconografia păgână.

La paginile 219-220, autorul descrie o monedă emisă de un membru al gintei Atia, Atius Balbus, pe reversul căreia este inscripționat „SARDVS PATER”, deoarece acesta fusese numit pretor al Sardiniei. La pagina 225, în contextul descrierii unei monede emise de ginta Rusticelia, Liebe menționează colecția lui Godfredus sau Gottfredus Thomasius.²⁹

La pagina 307, în contextul descrierii unei monede de cupru emise de Titus, este menționat un oraș roman din Paflagonia (nordul Asiei Mici), numit Pompeiopolis Paphlagoniae, pentru a fi deosebit de cel din Cilicia, Pompeiopolis Ciliciae. La paginile 310-312 este descrisă o monedă de cupru emisă de Hadrian, piesă pe reversul căreia este reprezentată o femeie stând în picioare, pe care Patin și Vaillant o consideraseră ca fiind Semiramida. La pagina 313, autorul îl citează pe bibliotecarul Vaticanului, Henry Noris, personaj care pare să fi fost atât de prestigios, încât Jacques de Bary denuște sfârșitul secolului al XVII-lea și primii ani ai celui următor ca fiind epoca lui Henry Noris: „*Je ne m'y oppose pas & l'Epoque du Cardinal Noris non plus*”. Noris este menționat din nou la pagina 410, unde Liebe descrie o monedă emisă de Agrippa³⁰. Pe avers este reprezentat capul acestuia din urmă, iar pe revers,

capetele celor doi fii ai lui, de o parte și de cealaltă și având dimensiuni puțin mai mici.

La paginile 322-323, autorul dezbate pe larg locația geografică a orașului oriental Moca sau Moka, iar la paginile 338-339, autorul descrie o monedă emisă în onoarea lui Hadrian de orașul egiptean Tentyra, care era numit în antichitate „Orașul Crocodililor”. La pagina 373, în contextul descrierii unei monede emise de Commodus, Liebe menționează o piesă similară aflată în „*gaza Foucaltina*”³¹, iar la pagina 375, autorul expune opiniile numismaților Mediobarbus și Pagius, conform cărora pânza de corabie reprezentată pe reversul unei monede emise de Commodus indică flota romană a Africii. La pagina 377 este menționată colecția lui Franciscus Gottfredus, apreciată de Vaillant, colecție în care se găsea o monedă emisă în onoarea lui Augustus, la Tarsus, centrul administrativ al Ciliciei romane, piesă reprezentând un templu³². La pagina 394, în contextul descrierii unei monede emise de ginta Marcia, autorul menționează reversul având reprezentarea lui Iupiter cu barbă, care mai apare în această postură și pe monede emise de ginta Porcia, menționate la pagina 396; de aceste piese se ocupaseră anterior Patin și Vaillant. Un membru al ginte respective, Sextus Cato, fusese pretor al Ciliciei și pe aversul unei monede emise în onoarea sa este reprezentat un berbec și o stea. La paginile 404-405 este descrisă o monedă emisă în onoarea lui Augustus, piesă pe al cărei revers este reprezentată zeița Atena stând în picioare și cu inscripționarea abreviată „C.I.A.D.”, majuscula D fiind explicată de Vaillant prin Dertosa, oraș din Hispania, dar de Hardouin prin Dertona, oraș din nordul Italiei,³³ în timp ce Liebe propune Diense, oraș din Macedonia, avansând ca argument prezența frecventă a Atenei/Minerva pe monedele din Macedonia.

La paginile 407-408, autorul face o expunere detaliată a satrapilor Cariei (în sud-vestul Asiei Mici), dintre care unul purta ciudatul nume Pixodarus – cartea de față capătă în acest fel alura unei interesante lucrări istoriografice.

La pagina 413, Liebe menționează două colecții, cea a lui Franciscus Dronius și cea a

²⁸ Populație preromană din Hispania, în actuala Andaluzie. Ar fi fost cei mai înțelepți dintre vechii iberici, având o scriere proprie, cronici, poeme și legi versificate. Construiau cuptoare pentru topit argintul foarte înalte, pentru ca aburii toxici care se degajau să se ridice în sus. Un amănunt interesant este că, pentru a stârpi iepurii de câmp care se înmulțiseră în exces, importaseră pisici din Asia Mică (Tudor 1982, p. 787sq.).

²⁹ „*Id clarissime euincit numus gazae nostrae, e museo Thomasiano in eam illatus*”.

³⁰ „*Henricus Norisius, vir summus, in praeclaro, que Cenotaphia Pisana C. & L. CAESARVM illustravit [...] singulari numo Alabandensium, qui in regniis cimeliis Reginarum maximae CHRISTINAE custoditur*” – așadar, o piesă aflată în colecția reginei Cristina a Suediei.

³¹ „*Exhibet Cl. Vaillantius simile Commodi numisma ex gaza Foucaltina, cuius auersa in parte duae mulieres in parte stolatae et turritae coronam Commodi porrigunt*”.

³² „*Firmat hanc interpretationem numus Augusti e museo Francisci Gottfredi, quem laudat Vaillantius*”.

³³ Am mai menționat aceste divergențe de opinii între Vaillant și Hardouin referitor la monede emise de orașe romane, a se vedea: Teuceanu 2009, p. 318sq.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013
Gotha Numaria (1730), operă a teologului german
Christian Sigismund Liebe

---

abației Sfânta Geneveva, de care se ocupase Molinet și ulterior Vaillant și Hardouin.

În concluzie, după ce finalizăm cu vădită satisfacție intelectuală această lucrare remarcabilă, trebuie să apreciem comentariile erudite, pentru valoarea tezărului de informații cuprins între

aceste coperti baroce, în opinia noastră lectura acestei lucrări putând echivala chiar și în zilele noastre cu asimilarea conținutului unui ghid solid de cultură generală.

BIBLIOGRAFIE / BIBLIOGRAPHY

- *** 1962 *Dicționar latin-român*, București, 1962.
- Dudău 2007 O. Dudău, *Numismatul Samuel von Brukenthal*, în: D. Dâmboiu, I. Mesea (coord.), *Samuel von Brukenthal: Modell Aufklärung*, Alba Iulia, 2007.
- Georgescu – Georgescu 2002 M. Georgescu, G. C. Georgescu, *Mitologie zoocinegetică – obiceiuri, credințe, superstiții*, Pitești, 2002.
- Gorton 1835 J. Gorton, *A General Biographical Dictionary*, 2, London, 1835.
- Guțu 1983 G. Guțu, *Dicționar latin – român*, București, 1983.
- Moscatti 1975 S. Moscatti, *Lumea fenicienilor*, București, 1975.
- Teuceanu 2009 R. Teuceanu, *Opera numismatică a lui Jean Foy-Vaillant în Biblioteca Brukenthal*, în: Cl. Munteanu (ed.), *Monedă și comerț în sud-estul Europei*, III, Alba Iulia, 2009.
- Tudor 1982 D. Tudor (coord.), *Enciclopedia civilizației romane*, București, 1982.

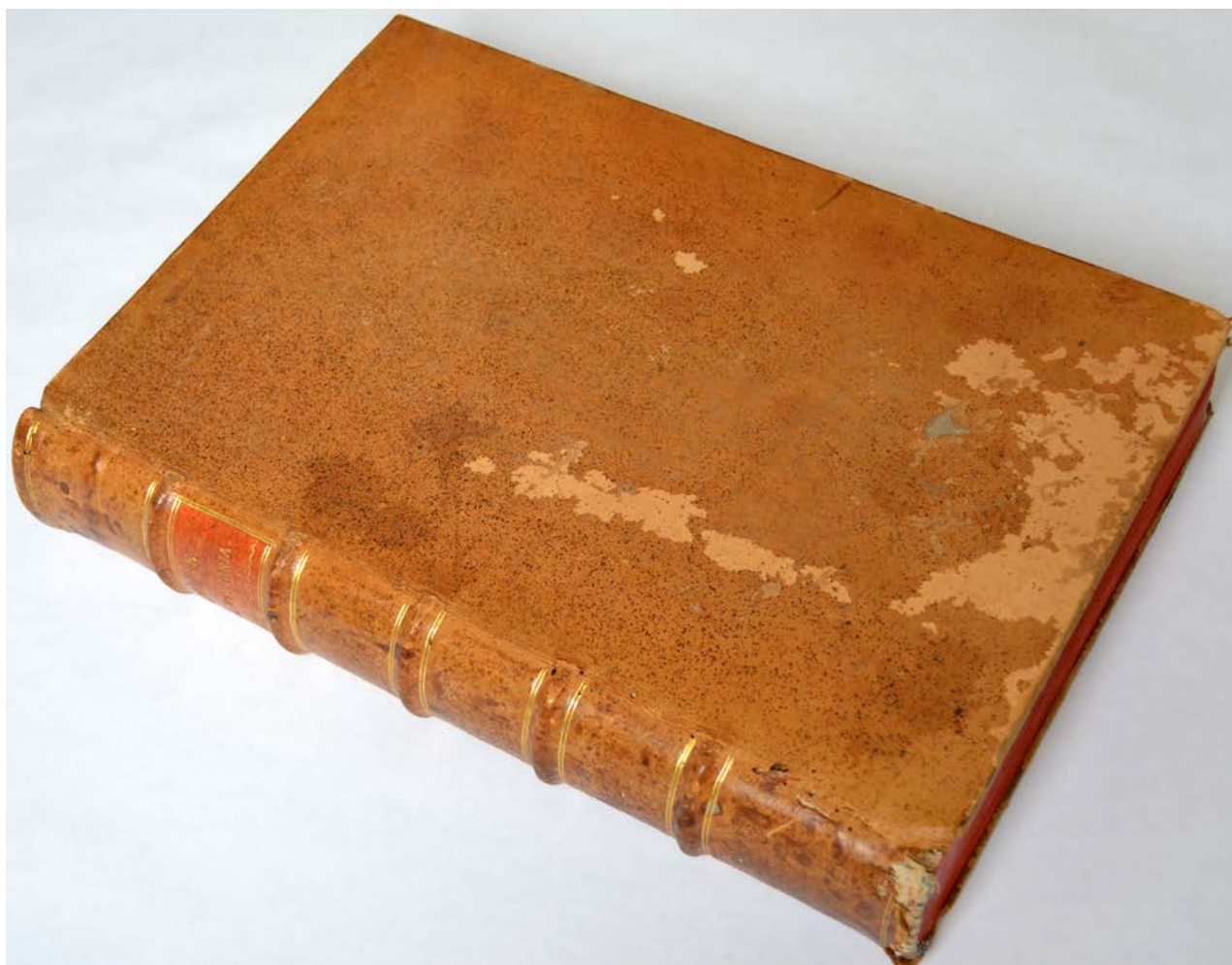
LISTA ILUSTRĂȚIEI / ILLUSTRATION LIST

- Fig. 1. Legătura exemplarului din Colecția Brukenthal.
- Fig. 2. Pagina-frontispiciu.
- Fig. 3. Pagina de titlu.
- Fig. 4. Monedă grecească antică emisă în Cyrenaica.
- Fig. 5. Koson.
- Fig. 6. Monedă emisă în Hispania romană.
- Fig. 7. Monedă emisă în Hispania romană.

Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, V, 2013
Gotha Numaria (1730), operă a teologului german
Christian Sigismund Liebe

1

GOTHA NUMARIA,
SISTENS
THESAURI
FRIDERICIANI
NUMISMATA ANTIQVA

AVREA, ARGENTEA, ÆREA,

ea ratione descripta,

Vt

Generali eorum notitiæ exempla singularia subiungantur,

Auctore

CHRISTIANO SIGISMUNDO LIEBE.

Accedunt ex **ANDRÆ MORELLII SPECIMINE**
Vniuersæ Rei Numariæ Antiquæ Excerpta, & Epi-
stolæ Tres **EZ. SPANHEMII**, quibus rario-
res eiusdem Thesauri Numi illustrantur.

H. L. G.

A M S T E L Æ D A M I,
Apud R. & J. WETSTENIOS & G. SMITH.

M D C C X X X.

14

DE NUMIS AVREIS

runt, quidni ad variandum typum aliquando loco aurigæ bigis insistentes eodem consilio exhiberi potuerint?

§. XII.

De numo Cyrenæorum. Ex Cyrenæorum numis qui frequentem protulerit, neminem reperi, tantoque cum digniorem notatu arbitror, quod Iouem illum Ammonem, Cyrenæorum numen, non ex parte, prout in ceteris huius generis monumentis, in quibus expressus occurrit, sed totum exhibet.

Altera pars Victoriæ in quadrigis sistit, altera stantem Iouem Ammonem, barbaturum illum cornutumque, dextra pateram, sinistra hastam tenentem, posita ante pedes ara. Inscriptionem utriusque partis coniungo, ut sit ΚΥΡΑΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΩΝ ΔΕΥΣ, h. e. *Cyrenæarum urbium Iupiter*. Vrbes nempe intelliguntur Cyrenæicæ, de qua

Lib. V. c. 5. Plinius: „Cyrenæica eademque Pentapolitana regio illustratur Am-
 sect. 5. T. I. „monis oraculo, quod a Cyrenis abest CCCC M. passuum; fonte
 p. 249. „solis; urbibus maxime quinque, Berenice, Arsinoë, Ptolomaide,
 Lib. I. c. 8. „Apollonia, ipsa Cyrene, ne Melam nunc Strabonemque idem do-
 Lib. XVII. centes adducamus. Κυρηνάϊαι vero hæc vrbes, cum Κυρηνάϊαι dicendum
 p. 837. esset, appellantur dialecto Dorica, qua in re vetustas Cyrenæorum
 T. I. p. 205. origines, Dorum quippe, haud immerito inuestigat Ill. Spanhemius.
 Sed generis antiqui argumentum non minus illustre latet in voce ΔΕΥΣ
 pro ΖΕΥΣ, littera Δ & Ζ confusa, cuius rei non una exempla ad
 p. 200. Callimachum idem adducit Vir summus, quem paulo ante laudavi.
 Frequens id Dorica dialecto utentibus, tamen numi perrari, qui eius
 Sicil. T. XVI. rei exempla præferunt. Spectat huc numus Parutæ, in quo ΔΑΝΚΛΕ
 Palæogr. legitur pro ΖΑΓΚΛΗ. De eo numo eruditiss. Montfauconius: „Ea-
 Græc. Lib. II. dem, inquit, forma (nempe ζ Δ pro Ζ), exhibetur in veteri nostro
 c. 3. p. 127. „numo Messanensi, qui a Paruta in Sicilia expressus; ibi enim pro
 „ΖΑΓΚΛΗ, ΔΑΝΚΛΕ, qui numus diu ante rem Romanam ex typi
 „genere cufus æstimatur. Erat autem Zancle priscum nomen Mes-
 „sana, eaque voce significabatur falx, quia vrbs illa in falcis formam
 „posita erat. Ζάγκλη autem Dorice Δάγκλη dicitur: Dores quippe
 „Ζ in Δ commutabant, ut videas in Ζεύς, Δεύς, unde *Deus* Latine.
 „Neque vero apud Dores tantum illa litterarum mutatio obtinebat,
 „sed etiam apud priscos Athenienses, qui, teste Platone in Cratylō,
 „pro ζυγόν iugum, δυγόν prisce dicebant.” Extat alioqui Træzeni-
 Græc. T. X. orum numus apud Goltzium, in quo pro ΖΕΥΣ, non ΔΕΥΣ, ut
 h. c. hoc loco, sed ΣΔΕΥΣ (non ΖΔΕΥΣ, ut male apud Spanhemium, sed
 vitio operarum, legitur) ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ, littera Ζ nempe in eas, unde
 composita est, Σ & Δ resoluta. In præsentī Iupiter non Eleutherius,
 sed Ammon, numen urbium Cyrenæicarum, atque adeo vna voce
 Πολιῶν

THESAURI FRIDERICIANI. CAP. I. 15

Πολύχρηστος, quo nomine non Mineruam tantum, sed in genere Deos
 vrbicos, seu vrbium custodes ac defensores, quondam cultos Ill. Span-
 hemius observat, cuius caput proinde Cyrenæorum in numis toties com-
 paret, quod nisi iidem superstites docerent satis, vel Hesychii testi-
 monio constaret, qui apud eosdem ἐν τῷ νομισματι ὅσως μὲν Ἀμμωνα, ὅσως
 Σίλφιον ἐγκεχαράχθαι h. e. in numismate modo Ammonem, modo Silphium
 sculptum esse tradit. Sed hæcenus de Ioue Ammone, cuius haud paulo
 aliam formam ex numo, cui vox ΒΑΤΤΟΣ inscripta, commentus est
 Vir summus, Isaacus Vossius, sed quem, in hoc genere monumento-
 rum antiquorum minus versatum, falli ea in re Ill. Spanhemius de-
 monstravit; Quod ad Victoriæ in quadrigis attinet, eam rursus,
 perinde atque in superiori numo, non tam ad designandam rerum
 contra hostes egregie gestarum gloriam, quam victoriæ in curulibus
 certaminibus reportatam pertinere arbitror. Cyrenæorum enim in hu-
 ius generis agonibus dexteritas admodum celebrata scriptoribus, Pin-
 dario præsertim, qui Cyrenem ἐνάρματον πόλιν, urbem curribus præstan-
 tem appellat, cuius in partem laudis ceteras quoque Cyrenaicæ vrbes
 venisse, non est, quod dubitemus. Ceteroqui quadrigæ hæ, quibus
 Victoriæ insitit, in mentem mihi reuocant πέντε τέθριππα τὰ κράτιστα,
 quinque illas quadrigas optimas, quas Cyrenæos vna cum trecentis equis
 aliisque donis Alexandro M. ad Iouis Ammonis oraculum proficiscenti
 obtulisse, Diodorus Siculus memoriæ prodidit.

Ad Calli-
 mach. p. 590.

Ad Βάττου
 Σίλφιον.

Obff. ad Me-
 lam Lib. I.
 c. 8.
 T. I. p. 297.
 seq.

Pyth. Od.
 IV. N. 13.
 14.

Bibl. Lib.
 XVII. p. 522.

§. X I I I.

Quem subiicio, numus aureus, pridem est, quod lucem adspexit,
 vulgatus a Goltzio, Tristano, Patino & Begero, qui decies sexies eum
 in Electorali cimeliarchio Palatino extitisse docet. Non male tamen, ut
 puto, merebor de antiquariæ rei studiosis, quod eundem ex thesauro
 nostro in scenam denuo produco.

De numo Co-
 sarum.
 Magna Græc.
 T. XXXVI.
 Comment.
 Hist. T. I.
 p. 366.
 Famil. Rom.
 p. 140. Thef.
 Palat. p. 194.

Altera pars numi huius figuras tres sistit togatas, primam ac tertiam
 cum falcibus ac securi, ita ut facile appareat lictores esse, mediam,
 consulem aliquem, aliumue magistratu fungentem, licitorum comitatu
 spectabili, stipantes. Infra inscriptio: ΚΟΣΩΝ, & in area monogram-
 ma B. Altera in parte aquila sinistro pede sceptrum insitit, dextro
 lauream tenet. De numo hoc explicando sollicitis viris doctis minus
 inter se conuenit. Fuere, qui eum consularibus numis annumerarent,
 familiæ Iuniæ adscribentes, cuius certe numus, in quo hinc caput Li-
 bertatis & epigraphe: LIBERTAS, illinc Brutus consul cum ac-
 censo duobusque licitoribus & inscriptione: BRVTVS, eundem ty-
 pum seruat. De ea sententia Patinus: „ Quoniam in eundem ordi-
 „ nem cogi solet numus ille aureus, quem hic seorsim excudi curau-
 „ mus,

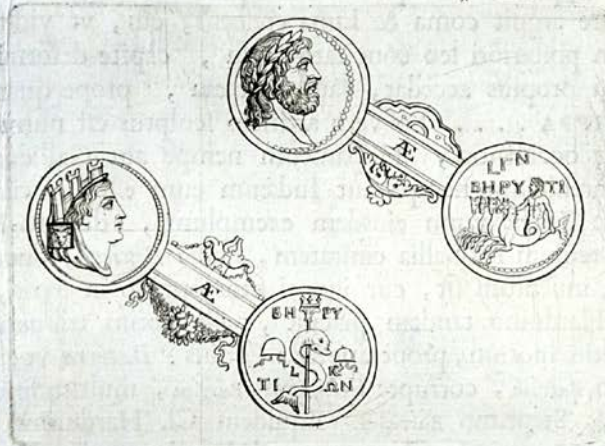
l. c.

168 DE NUMIS POPVLORVM ET VRBIVM

Præpar.
 Euang. p. 36.

L. c. T. II.
 p. 101.

tem, in qua caput fœmineum turritum, auia Saturni tribuit, vt ex Sanchoniathone Eufebius docet, ΒΗΡΟΥΘ dicta, a qua nomen Beryti manasse coniectat, & auersam, in qua Aplustre, siue velum paruum conto erectum agnoscit, minus accurate delineatam explicatamque dedit. Gratia proinde Cl. Haymio debentur, qui numum eundem curatius expressum exhibuit, docuitque, in auersa inprimis parte tridentem cum Delphino pileisque Dioscurorum expressum cerni. Sed cum idem aram ei insculptam prætermiserit, numum eundem vna cum alio quodam e gaza nostra proferre non abs re fuerit.

In priori hinc caput turritum, quo genius vrbs designatur, signo capitis bouini notatum; illinc tridens, diuersus paulisper ab eo, qui comparet in numo Illustrissimi Ducis Deuonienſis ab Cl. Haymio pro lato, cum Delphino, Neptuni inſigni, quæ ille in aliis Berytenſium numis geſtat. Ad vtrumque latus duo pilei Dioscurorum. Inſcrip tio: ΒΗΡΥΤΙΩΝ, h. e. *Berytenſium*, & in media area LK, h. e. *anno vicesimo*. In poſteriori hinc caput barbatum laurea cinctum, Saturni nempe, (κτίσμα enim Κρόνου, *Saturni opus* Stephano teſte, Berytus,) il linc Neptunus in curru, cui quatuor equi marini iuncti, cum epi graphe: ΒΗΡΥΤΙΩΝ, & litteris LFN, h. e. *anno quinquageſimo tertio*. De ea epocha nihil viri docti obſeruarunt, quod in numos minus integros incidiffent. Initium eius repetendum putem ab eo tempore, quo Phœniciam, quæ antea regibus Aegypti parebat, regno Syriæ adiecit Antiochus III. cognomine magnus, id quod anno CXV. æræ Seleu cidarum tribuit Vaillantius. Hos calculos ſi ſequamur, prior ex his numis ad annum decimum Seleuci IV. cognomine Philopatoris, po ſterior ad annum ſecundum Demetrii II. cognomine Nicatoris, pri mumque Antiochi VI. Alexandri Balæ filii, pertinebit. Tryphon tu tor illius, qui, ſublato pupillo, regiam ſibi dignitatem aſſeruit, urbem optimam, quod partium eius haud eſſet, deleuit, deletam Romani inſtaurauerunt colonia eo miſſa, cuius ſub Romanis Imperatoribus plurimi numi cuſi reperiuntur. Sed plura de vrbe, ſequiori adhuc æuo florentiſſima, & Schola Iuriſconſultorum celebri, viri celeberrimi, Cl. Vaillantius & Harduinus ſuppeditabant.

Voce, Berytus.

Hiſt. Seleucid. p. 110.

Strab. Lib. XVI. p. 755.

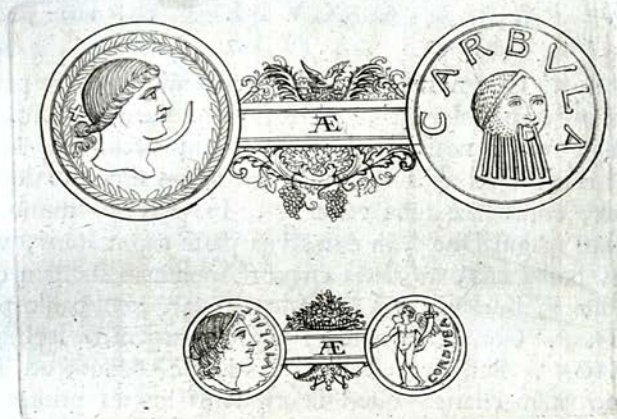
Col. T. I. p. 594. T. II. p. 602. de num. Urb. & pop. Opp. Sell. p. 33. v. & Bayl. Diſt. Hiſtor. Artic. *Beryte*.

§. XVI. Car-

§. XVI.

Carbulam & Cordubam proxime coniungit Plinius : „ Dextra ,
 „ inquit, CORDVBA, Patriciae cognomine; inde primum navi-
 „ gabili Bati. Oppida: CARBVLA, Decuma”. Non sine rati-
 one igitur vtriusque numum, quem gaza nostra seruat, iunctos lectori
 hoc loco sistemus.

*De numis
 Carbula &
 Corduba.
 Lib. III.
 Sect. III.
 c. 1. T. I.
 p. 138.*

CARBVLAE, hinc enim, alphabetico ordine iubente, ordiendum,
 numum areum e praestantissimi Ludouici Ioberti Supellectile, quam
 fatis suis perfunctus vir doctissimus Collegio Claromontano legauit,
 citat Cl. Harduinus. Idemne cum praesenti sit, cum eum vir cele-
 berrimus, incertum quam ob causam, describendum non duxerit,
 haud scio. Noster quidem altera ex parte caput muliebre in laurea
 exhibet, ante quod Luna crescens & pone X, ex altera caput mon-
 strosum, Isis fortasse, cum radiis deorsum flexis, quale caput illius
 occurrit in imagine apud Casalium in libro de Aegyptiorum ritibus,
 quam erudite explicatam dedit Illustris Cuperus. Isidem enim & O-
 sridem praecipua harum regionum numina fuisse, me docuit nobi-
 lissimus vir Iacobus de Bary, e cuius ad me litteris praeclearam de nu-
 mo Obulconis obseruationem infra, haud inuitis, vt spero, lectori-
 bus, adscribam. Inscriptio: CARBVLA. Eundem numum, sed
 admodum deformatum & inscriptionis etiam litteras integras haud ex-
 hibentem, profert Rodericus Carus. CORDVBÆ numum, qui
 id nominis exhibeat, nemo adhuc vulgavit, quod sciam. Tanto ma-
 ioris faciendus praesens, in quo priori ex parte caput foemineum, cum
 inscriptione admodum exesa, litteris his, vt videtur, . . . IV
 IVL ILF. in quibus fieri potest, vt nomen Liuia, qua mortuo Au-
 gusto IVLIA dicta est, lateat. Nam caput eius in his Turditana-
 rum vrbiū numis fere, expressum esse haud vana coniectura nixus
 statuit paulo ante laudatus Iacobus de Bary. Posterior pars exhibet
 figuram seminudam stantem, alatum, cum cornucopia; quam rur-
 sus Isidem ex imagine Casalii apud eundem Cuperum interpretari pos-
 sis. Inscriptio: CORDVBA. Corduba Gadibus dignitate atque
 opibus

L. c. p. 42i

*Cap. XVII.
 p. 34.
 Harpocr.
 p. 108. sq.*

§. XXIX.

*Lib. III.
 Cap. XLIX.
 p. 168.*

*Cap. XXIII.
 p. 42.
 L. c. p. 38.*

